

KESÄ 1805

Johann Gottfried Seume

KESÄ 1805

Matka Saksasta Baltian ja Venäjän halki
Suomeen, Ruotsiin ja Tanskaan

Suomentanut ja esipuheen kirjoittanut
Suvi Valli

P
O
E
S
I
A

Osuuskunta Poesia
Helsinki

Saksankielinen alkuteos: *Mein Sommer 1805* (1806)

Suomennos ja esipuhe

© Suvi Valli 2018

Kansi: Olli-Pekka Tennilä

Taitto: Marko Niemi

ISBN 978-952-305-107-2 (sid.)

ISBN 978-952-305-108-9 (PDF)

Painopaikka: Hansaprint Oy, Turenki 2018

SISÄLLYS

Kääntäjän alkusanat	vii
Suvi Valli: Vapaus, kävely, tasa-arvo – Johann Gottfried Seumen lyhyt elämäkerta ja <i>Kesä 1805</i>	xvii

JOHANN GOTTFRIED SEUME: *KESÄ 1805*

Esipuhe	5
Breslaussa, 18. huhtikuuta 1805	21
Šiauliaissa, 29. huhtikuuta 1805	31
Tallinnassa, 18. toukokuuta 1805	45
Bronnitsassa, 3. kesäkuuta 1805	63
Pietarissa, 13. heinäkuuta 1805	81
Sippolassa, 28. heinäkuuta 1805	119
Turussa, 5. elokuuta 1805	129
Tukholmassa, 16. elokuuta 1805	149
Kööpenhaminassa, 28. elokuuta 1805	171
Lyypekissä, 8. syyskuuta 1805	187
Leipzigissä, 1. lokakuuta 1805	205
Alaviitteissä käytetyt lähteet	221

KÄÄNTÄJÄN ALKUSANAT

Kesä 1805 (Mein Sommer 1805) koostuu kirjeistä ja päiväkirjamerkinnoistä, jotka saksalainen Johann Gottfried Seume (1763–1810) kirjoitti matkallaan Saksasta Baltian maiden ja Venäjän halki Suomeen, Ruotsiin ja Tanskaan vuonna 1805. Seume tunnettiin omana aikanaan uhkarohkeana seikkailijana ja matkakirjailijana. Pari vuotta ennen Suomeen tuloaan hän oli taittanut kävelen lähes 6 000 kilometrin matkan Alppien yli Sisilian Syrakusaan, ja vaelluksesta syntynyt matkakirja *Spaziergang nach Syrakus im Jahre 1802* (1803) oli tehnyt hänestä kuuluisan. Maine olisi kenties levinnyt vieläkin laajemmalle, ellei hän olisi esiintynyt uhkarohkeasti myös ihmisoikeuksien puolustajana ja raivokkaana yhteiskuntakriitikkona: hänen teoksensa päätyivät usein kiellettyjen kirjojen listalle. Seume kirjoitti myös useita runoteoksia, yhden näytelmän, elämäkertoja (mm. Katariina Suuresta), kesken jääneen ja postuumisti julkaistun omaelämäkerran, armeijaa käsitteleviä kirjoituksia, reportaaseja poliittisista tapahtumista sekä omalaatuisen aforismeista, runoista, anekdooteista ja päiväkirjamerkinnoistä koostuvan *Apokryphen*-kokoelman. Matkakirjat ovat kuitenkin osoittautuneet hänen tuotantonsa kestävimmäksi osaksi.

Pohjolaan tullessaan hän ei kävellyt koko matkaa, vaan arvioi taitaneensa jalan ”vain pienen osan matkasta, osapuilleen 150 peninkulmaa”, eli vaatimattomat 1 100–1 200 kilometriä. Ruhjeiden runtelemat jalat tarvitsivat välillä lepoa, joten Seume matkusti milloin posti-

vaunuilla, milloin kaksipyöräisillä rattailta tai heinäkuorman päällä keikkuen. Syrakusan seikkailuistaan tunnettu vaeltajasankari tuntui olevan hieman hämillään hevoskyytiin turvautumisesta. ”Olisin mieluiten kulkenut koko matkan jalkaisin, jos vain aikani olisi sallinut”, hän kirjoittaa esipuheessa, mutta yhtä hyvin hän olisi voinut vedota terveydentilansa asettamiin rajoihin. Valittaminen ei selvästikään kuulunut ruhjevammoista ja kihdistä kärsineen Seumen tapoihin. Hän jatkaa, että olisi mieluummin esitelmöinyt pidempään kävelyn eduista ja parhaista vaellusmenetelmistä, jos hänen mielensä ei olisi täynnä tärkeämpiä asioita.

Nämä tärkeämmät asiat liittyivät päivänpolttaviin poliittisiin kysymyksiin Napoleonin sotien runtelemassa Euroopassa, jossa veronmaksusta vapautettu aatelisto kukoisti samalla kun tavallinen kansa oli luhistua taakkansa alle ja jossa vastavallankumoukselliset voimat nostivat päätään Ranskan vallankumouksen jälkimainingeissa. Vaikka maaorjuus oli lakkautettu, talonpoikien asema saattoi olla aateliston feodaalioikeuksien takia monessa maassa – etenkin Itä-Euroopassa – huonompi kuin maaorjien. Vallankumouksen läpikäynyt Ranska muodosti harvinaisen poikkeuksen, mutta vuonna 1804 itsensä keisariksi julistanut, itsevaltainen Napoleon ja jatkuvasti uusia alueita valtaava *La Grande Armée* eivät taanneet tasa-arvon toteutumista tai sen leviämistä muualle.

Seume kuului aikansa uskaliaimpiin kirjailijoihin. Teoksen tulikivenkatkaisessa esipuheessa – joka oli yksi syy kirjan kieltämiseen monessa maassa – hän arvostelee raivokkaasti feodaaliyhteiskunnan epäoikeudenmukaisuuksia, suree kotimaansa nöyryyttävää hajaannustilaa ja ruotii suhdettaan Ranskaan. Seumen aikaan yhtenäistä Saksaa ei ollut olemassakaan. Alue koostui Preussin kuningaskunnan lisäksi lukuisista pikkuvaltioista, joiden ruhtinaat nöyristelivät Ranskan edessä ja solmivat sopimuksia Napoleonin kanssa pitääkseen kiinni omista eduistaan. Seumen mielipiteet kuulostavat usein suorilta lainauksilta Ranskan ihmis- ja kansalaisyhteiskunnan julistuksesta, mutta itsensä keisariksi kruunauttanut Napoleon oli tuottanut hänelle karvaan pettymyksen. Seume kutsuu Bonapartea tämän tekoja ”lainkaan

väheksymättä [- -] suurmieheksi”, mutta myös ”despootiksi”, eikä usko Ranskan pitävän kiinni ihmisoikeusjulistuksen periaatteista. Hänen mukaansa Napoleonin hallinto ”aloitti kuin mikä tahansa muinainen dynastia ja tuntuu toimivan samoin vanhoin periaattein. Jos näin on, sankarillisesta suursiivouksesta [ts. vallankumouksesta] ei koitunut mitään hyötyä.”

Esipuheessa Seume esittää yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden täysin konkreettisenä turvallisuuskysymyksenä. Hänen mukaansa hajallaan olevien saksalaisten valtioiden sisäiset viholliset (eli verovapaudesta ja muista etuoikeuksista nauttivan yläluokan edustajat) ovat vielä pahempia kuin ulkoiset; sosiaalinen epäoikeudenmukaisuus heikentää valtiota. Päivänpoliittisessa tilanteessa tämä tarkoitti sitä, että aatelisten verovapaus vahvisti vihollista, Napoleonin Ranskaa.

KAIKEN ALKU: SIPPOLA, ”HIENO PIENI KYLÄ POHJOISESSA PARATIISISSA”

Monet kysyvät, kuinka ihmeessä tulin kääntäneeksi Seumea ja kuinka ylipäättään löysin hänet. Kaikki kävi jalkaisin. Kuten Seume sanoo, kävellessään ihminen näkee asioita, joita hän ei ohi ajaessaan huomaa.

Eräänä kesäpäivänä kuljeksin huvikseni lapsuudenkotini lähellä sijaitsevan Sippolan syrjäteillä ja löysin metsän reunasta kyltin, jossa luki:

Saksalainen kirjailija J.G. Seume vieraili Sippolassa kesällä 1805 ja kirjoitti vaikutelmistaan samana vuonna ilmestyneessä teoksessaan ”Mein Sommer”.

Olin vuosikausia körötellyt koulubussilla paikan ohi. Teininä mielsin Siwan karkkihyllyn Sippolan kirkonkylän ainoaksi näkemisen arvoiseksi paikaksi. Liikuntatunneilla olin suunnistanut lähimaastossa autuaan tietämättömänä seikkailijasta, joka oli kyltin mukaan perin ihastunut inhoamaani arkiseen ympäristöön. Kuka ihmeen Seume? Kylttejä oli enemmänkin, ja niihin oli painettu tietoa kirjailijan

elämästä ja otteita hänen teoksistaan. Kyltit oli pystyttänyt metsäyhtiö UPM Kymmene, mutta tekstien kirjoittajan nimeä ei mainittu. Kaiken lisäksi vaikutti siltä, että muualla Suomessa Seumesta ei tiedetty juuri mitään.¹

Niille lukijoille, jotka nyt arvailevat, missä päin maata Sippola sijaitsee, Seume kertoo: ”Sippola on kerrassaan hieno pieni kylä lappalaisten pohjoisessa paratiisissa Venäjän Suomessa, Lappeenrannan ja Haminan välissä. Maantieteellistä pituutta ja leveyttä en ole mitannut: voin vain kertoa sinulle, että täällä kasvaa ihania marjoja, että vilja keinuu korkeina aaltoina ja itselleen voi vuolla idyllisen paimenpillin - -”.

Seumen vierailun aikaan vuonna 1805 Suomea valtiona ei tietenkään ollut vielä olemassa. Kymijoki jakoi nykyisen Suomen alueen Venäjään ja Ruotsiin. Sippola kuului Venäjälle eli ns. ”Vanhaan Suomeen”, mutta Ruotsin puolelle päästäkseen ei tarvinnut lähteä Kymenlaaksosta: rajanylityspaikkana toimi Ahvenkosken silta.

Niin lumoutunut kuin Seume olikin Sippolan luonnon antimista, paimenidylli ei ollut täydellinen. Venäjän puolella kirjoitetuista muistiinpanoista näkyy, että Kymijoen toisella puolella yhteiskunnalliset olot eivät lahjoitusmaajärjestelmän vuoksi olleet samalla tasolla kuin Ruotsin puoleisessa Suomessa. Keisarin yläluokalle lahjoittamat maat kavensivat niillä asuneiden talonpoikien vapautta ja toimeentuloa. Lahjoitusmaiden talonpoikien asema muistutti paikoin Venäjän maaorjien asemaa. Sippolassa Seume kirjoittaa:

Keisarillisten virkamiesten ja ylempien vallanpitäjien omavaltaisuudesta ja sortotoimenpiteistä kerrotaan kaikkialla mitä pöyristyttävimpiä esimerkkejä, ja kaikki asianmukaiset todisteet tukevat

1 Sippolalaiset olivat sen sijaan hyvinkin tietoisia kylään eksyneestä matkamiehestä. Kirsti Sirasteen vuonna 1994 toimittamassa kotiseutuyhdistyksen *Koti-Sippola*-kirjassa oli julkaistu Kaisa Neimalan käännös Seumen Sippolassa kirjoittamasta luvusta. Polun varrelle pystytettyjen muistokylttien tekstit oli kirjoittanut sippolalainen äidinkielen lehtori Anneli Ahola.

*syytöksiä. Katariina II epäili alituisen suomalaisia talonpoikia ruotsalaismielisyydestä. Se ei ole ihmekään; onhan heidät alistettu mieli-
valtaisen sarron ikeeseen. Ruotsissa vallitsee humanisuus ja kaik-
ki sujuu hyvin – täällä komennetaan ruoskalla eikä mikään suju.
Eräältäkin talonpojalta evättiin säälimättä lykkäys päivätyövelvolli-
suudesta, jota hän oli anonut voidakseen haudata oman isänsä.
(s. 126–7)*

Ahvenkosken sillan ylitettyään Seume toteaa:

*Sillan toisella puolella kaikki näyttää oitis pirteämmältä ja viihtyi-
sämmältä. Pidän aina maaseutua kansan sivistyksen mittapuuna;
ja mitä ulkoiseen olemukseen tulee, ei mikään toinen paikka vaikuta
yhtä kauniilta ja tervehdyttävältä kuin Ruotsi, varsinkin kun sinne
saapuu juuri tästä Venäjän kolkasta.
(s. 135)*

Reitin varrelle osuneet suomalaiset paikkakunnat saavat asiakeskeisen, kriittisen ja valistushenkisen Seumen puhkeamaan vuolaisiin ylistyk-
siin. Kuten edellä lainattu katkelma vihjaa, Ruotsin puoleinen Suomi
asukkaineen tekee erityisen vaikutuksen: ”olen niin mieltynyt paik-
kaan, että jos olisin rikas, matkustelisin täällä heidän parissaan ainakin
pari vuotta.” Kuljettuaan Loviisan, Porvoon, Helsingin ja Salon kautta
Turkuun Seume kertoo saaneensa sen vaikutelman, että vaikka ”ruot-
salaiset” ovat köyhiä, he

*[- -] eivät kuitenkaan näytä kärsivän köyhyydestään. Heidän talon-
sa ovat suuria, valoisia ja mukavia. Virossa ja Liivinmaalla yksit-
täinen savupiippu oli harvinainen näky. Täällä maatalon pihasta
siintää neljä tai kuusikin piippua ja runsaasti kauniita sivuraken-
nuksia. Ruotsin puolella elävät suomalaiset ovat iloisia, eloisia ja
siististi pukeutuneita; heistä huokuu voimaa ja itsenäisyyttä. Naiset
ovat pitkiä ja soreita varreltaan ja usein hyvin kauniita, varsinkin
maaseudulla, missä kevyet kansallispuvut saavat heidät muistutta-*

maan kreikattaria. Kun astuu sisälle siistiin ja herttaiseen, yleensä punaiseksi maalattuun taloon, voi varautua siihen, ettei maukasta muonaa ole kovinkaan runsaasti tarjolla, mutta vähäisten antimien ääreen kokoontuneet ihmiset ovat kuitenkin niin hyväntuulisia ja ystävällisiä ja jakavat niin kernaasti omastaan, että vain nyrpeä hienostelija voisi olla viihtymättä täällä.

(s. 143)

KÄÄNNÖKSEN KÄÄNTEET

Kun sain selville, että Sippolaan päätynyt patikoitsija oli aikoinaan myyty taistelijaksi Yhdysvaltain vapaussotaan ja että hänestä oli myöhemmin sukeutunut aikansa rohkeimpiin kuulunut kirjailija, joka kritisoi aateliston etuoikeuksia ja kirjoitti henkensä kaupalla orjuutta vastaan, minun oli heti saatava käsiini Seumen teos. Kaiken kukkuraksi ilmeni, että Seume oli kuulunut monien 1800-luvun alun radikaalien taiteilijoiden, mm. lempisäveltäjäni Beethovenin lempilukemistoon. Seumen teokset olivat niin tulenarkaa tavaraa, että kun Beethovenin jäämistöä huutokaupattiin hänen kuolemansa jälkeen vuonna 1827, kirjahyllystä löytyneet Seumen teokset takavarikoitiin saman tien Itävallan valtiolle.

Toettuani siitä yllätyksestä, että piskuinen Sippola saattoi Seumen ansiosta olla Beethovenille tuttu paikka, innostuin ajattelemaan, että sippolalaisten – ja ylipäättään kaikkien suomalaisten – pitäisi heti saada käsiinsä tämä aikamatkailun mahdollistava kirja. Aivan käden käänteessä en pystynyt toteuttamaan aiettani; ”heti” venähti lopulta vuosien mittaiseksi käännöshankkeeksi.

Mein Sommer 1805 on aivan eri saksaa kuin se kieli, jota opiskelin yliopistossa. Selittämättömät viittaukset 1800-luvun alun tapahumiiniin ja henkilöihin sekä vanhanaikaisesti kirjoitetut paikannimet eivät nekään helpottaneet käännösurakkaa. Usein on tuntunut siltä, että minun pitäisi olla paitsi kääntäjä ja runoilija, myös kielentutkija, maantieteilijä, sotahistorioitsija, taloushistorioitsija ja latinisti. Kielelliset vertauskohdat puuttuvat: ei ole olemassa 1800-luvun alussa

kirjoitettua suomenkielistä proosaa, jota voisi käyttää jonkinlaisena tyyllillisenä mittapuuna. Ja vaikka olisikin, sen jäljittelevä tuntu ei ole epäluontevalta ja keinotekoiselta. Tämän vuoksi olen usein päätyneet kompromisseihin: olen pyrkinyt säilyttämään tietyn vanhahtavuuden esimerkiksi lauserakenteiden, sanajärjestyksen ja tiettyjen vanha-aikaisten ilmausten avulla, mutta halunnut samalla luoda tekstistä ymmärrettävää nykysuomea. Paikannimet olen useimmiten muuttanut nykyaikaiseen kirjoitusasuun, poikkeukset ja vaihtoehdot kirjoitus-tavat on sijoitettu alaviitteisiin.

Tietyt sanat ovat tuottaneet erityistä päänvaivaa. Eräs tällainen on anakronistisia mielikuvia aiheuttava sana ”psychologisch”, jonka nykysuomalainen käännös ”psykologinen” kiidättää ajatukset lähes 100 vuotta Seumen jälkeen eläneeseen Freudiin ja hänen jälkeensä syntyneeseen psykologiaan. Olenkin kääntänyt sanan ”sielutieteelliseksi”, ”henkiseksi” tai ”sielulliseksi”. Toinen Seumen tiuhaan käyttämä, monimerkityksinen ongelmasana on ”Kultur”, jolla hän yleensä tarkoittaa pelkästään maanviljelystä, harvemmin kulttuuria. Joskus ”Kultur” kuitenkin viittaa yhtä aikaa maan- ja hengenviljelykseen eli inhimilliseen sivistykseen. Seumen teokset toimittanut saksalainen Jörg Drews toteaa omassa *Mein Sommer* -teoksen kommentaarissaan, että maatalon poika kun oli, Seume tarkasteli aina viljelyksiä ja piti niiden kuntoa hallinnon inhimillisyyden mittarina (Drews 2002, 264).

Vaikka Seumen kerronta polveilee eteenpäin katkeamattomana tapahtumien ja mieleenjohtumien virtana, olen lisännyt väliin kappaleen vaihtoja lukemisen helpottamiseksi silloin, kun aihe vaihtuu useasti pitkän, yksittäisen kappaleen sisällä ja kun jakso aiheuttaisi väärintulkintoja yhtenäiseksi jatkumoksi kirjoitettuna. Epäselviä kohtia koskevat täsmennykset ja ylipäätään kaikki omat kommenttini olen esittänyt hakasulkeissa.

Asiapitoisen matkareportaasinsa lomassa Seume antautuu toisinaan myös runosuonensa vietäväksi. Teoksen runot käsittelevät enimmäkseen yhteiskunnallisia aiheita, ja niissä on satiirinen vire, ainoina poikkeuksina henkilökohtaista sydänsurua ja siitä toipumista käsittelevä alkuruno, runoilija Friedrich Schillerille kirjoitettu muistoruno

sekä kirjan päättävä, luontoa ylistävä kotiinpaluuruno. Runot tuntuivat syntyneen matkan varrella yhdeltä istumalta, eikä Seume varmasti suhtautunut niihin yhtä kunnianhimoisesti kuin varsinaisiin runoteoksiinsa. Esimerkiksi satiirisesta Napoleonin kruunajaisrunosta hän ei usko saavansa ”kiitoskirjeitä tai neron sädekehää”, mutta runo tuo kuitenkin esiin hänen kriittisen mielipiteensä, jota hän ei ”arastele tuoda julki.” Kaunokirjallisen arvon sijasta runo saa poliittisen mielenilmauksen tehtävän.

Koska runojen poliittishistoriallisten viittausten verkosto, parodinen kuvasto ja antiikkikytkennät ovat jo itsessään kompleksisia ja riittävän kaukana nykymaailmasta, en ole halunnut raskauttaa tai vanhentaa runoja entisestään riimittelemällä, vaan olen päätenyt hyvin vapaaseen, suorasanaiseen käännökseen. Tietyn soinnillisuuden olen kuitenkin halunnut säilyttää, useimmiten alkusointujen, sisäsointujen tai muuten vain äänteellisen toiston muodossa. Kiinnostavaa kylä, Seume itsekin luopuu loppusoinnuista kirjan viimeisessä, kotiinpaluuta kuvaavassa runossa.

Haluan kiittää kirjailija, kääntäjä Stefan Mosteria, joka on ollut korvaamaton apu monen epäselvän ja kieleltään vanhanaikaisen ongelmakohdan ratkaisemisessa. Kielisalapoliisin toimista kiitokset myös käsikirjoittaja Daniela Baumgärtlille. Kustannustoimittajaani Marko Niemeä kiitän oivaltavista kommenteista ja tinkimättömän tarkasta luennasta. Suuret kiitokset tuesta, palautteesta ja kannustuksesta myös Risto Niemi-Pynttärille, Jyväskylän ateljeekritiikkiryhmälle ja tietenkin puolisololleni Mikko Keskiselle. Latinankielisten ilmausten ja lainausten käännosasun tarkistamisesta ja korjaamisesta olen erittäin kiitollinen Lauri Ockenströmille, Anne Helttulalle ja Juha Tahvanaiselle. Suomen Kulttuurirahastoa kiitän Schloss Wiepersdorfin työskentelyjaksosta, jolla oli erittäin suuri merkitys sekä käännoistyön että oman kirjallisen työni kannalta. Saksassa työskentely mahdollisti mm. matkustamisen Seumen kotiseuduille Grimmaan ja Seume-yhdistyksen seminaariin osallistumisen.

Puolustelematta sen kummemmin väärinkäsityksiäni ja tekemiäni virheitä – joita varmasti mahtuu viljalti mukaan – tukeudun Seumen

hengessä antiikkiseen esikuvaan, tässä tapauksessa Homerokseen, joka saattoi kuuleman mukaan joskus torkahtaa hänkin.

Jyväskylässä 7.6.2018

Suvi Valli

VAPAAUS, KÄVELY, TASA-ARVO

JOHANN GOTTFRIED SEUMEN
LYHYT ELÄMÄKERTA JA KESÄ 1805

Suvi Valli

Kävelijä näkee maailman kansoista ja koko kaikkeudesta enemmän kuin se, joka ajaa vaunuilla. Hienostelijat ja epähienot ihmiset pilkkoot tätä ajatusta mielensä mukaan; se on minulle yhdentekevää. Käveleminen on kunniallisinta ja itsenäisintä mitä ihminen voi tehdä, ja olen sitä mieltä, että meille kävisi paremmin, jos käv[el]isimme enemmän. Ihmiset eivät enää osaa nousta jaloilleen ja seistä omilla jaloillaan, yksinomaan siitä syystä, että heitä kyyditään liikaa. Liian kauan vaunuissa istunut ihminen ei enää toimi kunnolla.

(Kesä 1805, s. 6)

Seume esittää heti matkakirjansa alkumetreillä *käydä*-verbiin perustuvan sanaleikin. Kuten suomen sana ”käydä”, myös saksan *gehen* tarkoittaa kävelemisen lisäksi ”käymistä (päinsä)”, ”sujumista” ja ”toimimista”. Kävelevä eli käyvä – tai käypä – ihminen *toimii*; vaunuissa istuminen puolestaan etäännyttää ihmisen hänen alkuperäisestä olemuksestaan, niin ettei hän enää ”toimi kunnolla”. Seumen mukaan kuljetettavana oleminen osoittaa voimattomuutta, kulkeminen voimaa. Kävely ilmentää yksilön vapautta konkreettisimmillaan; kävelevä

ihminen ei ole kenenkään armoilla, vaan pelkästään omien jalkojensa varassa.

Seumen käsittelemiä poliittisia kysymyksiä ei voi erottaa hänen kävelynfilosofiastaan. Kävelyn mahdollistama ihmisten kohtaaminen silmästä silmään, liikkuminen kirjaimellisesti ”samalla tasolla”, kiteyttää Seumen tasa-arvon ja oikeudenmukaisuuden ihanteet:

Kun kaikki antavat jatkuvasti kuljettaa itseään, alkavat asiat sujua kehnosti; tämän toteamiseksi tarvitsee vain vilkaista ympärilleen. Vaunuissa istuminen etäännyttää ihmisen alkuperäisestä olemuksestaan. Ketään ei voi katsoa vilpittömästi kasvoista kasvoihin kuten pitäisi, ja katseella tulee ilmaistua aina liikaa tai liian vähän. Kuljettavana oleminen osoittaa voimattomuutta, kulkeminen voimaa. Jo tästäkin syystä olisin halunnut matkustaa vaunuilla niin vähän kuin mahdollista; toisekseen en vaunuista käsin pysty ojentamaan köyhille kolikoita yhtä vaivattomasti ja kohteliaasti kuin kävellessäni. Jos asiat ajautuvat siihen pisteeseen, etten kykene aina silloin tällöin antamaan lanttia köyhälle, älköön kohtalo suoko elämäni jatkua enää.

(s. 6–7)

Tasa-arvo ja liikkumisen vapaus olivat Seumelle henkilökohtaisia, konkreettisia kysymyksiä. 1700- ja 1800-lukujen taitteessa ihmisen arvo riippui – Seumen ilmausta lainatakseni – ”kirkonkirjoista, isän rahasäkin painosta ja hovimarsalkan määräyksistä.” Seumen oma lapsuudenperhe oli menettänyt suuren osan omaisuudestaan Saksia 1770-luvulla koetelleen nälänhädän ja hintojen nousun seurauksena. Kun vuokraviljelijänä ja majatalon pitäjänä toiminut isä kuoli vuonna 1776, 13-vuotiaan Johann Gottfriedin tulevaisuus jäi hyväntekijöiden armollisuuden varaan. Kyläkoulussa lahjakkaaksi todetun pojan mesenaatiksi tarjoutui kreivi Friedrich Wilhelm von Hohenthal, joka kustansi Seumen opinnot Leipzigin yliopistossa sillä ehdolla, että tämä valitsisi oppiaineekseen teologian. Ala ei olisi voinut sopia huonommin valistusaatteista innostuneelle nuorukaiselle, joka inhosi kirkon

ahneutta ja mielivaltaa yli kaiken. Vuonna 1781 mitta täyttyi: 21-vuotias Seume jätti jumaluusopin kirjat sikseen ja lähti kävelemään kohti Pariisia. Vapauden havittelu johti paradoksaalisesti vapauden menetykseen, kun hän jäi maantien varrella hessiläisen värväysjoukon haaviin – virattomat, varattomat ja aatelittomat miehet olivat haluttuja ja rahanarvoisia vaihdonvälineitä Hessen-Kasselin ruhtinaalle, joka myi englantilaisille 17 000 alamaistaan². Englantilaiset tarvitsivat lisäjoukkoja meren takana siirtokuntia vastaan käytävään sotaan, joka tunnetaan historiankirjoissa Yhdysvaltain vapaussotana, ja Seume oli yksi niistä ihmiskaupan uhreista, jotka lähetettiin rahtilaivalla Kanadaan taistelemaan siirtokunta-armeijaa vastaan. Kaikeksi onneksi sota oli ehtinyt päättyä ennen laivan saapumista Halifaxin satamaan. Amerikan episodin jälkeen Seume sinnitteli vastentahtoisesti hessiläisten, myöhemmin preussilaisten leirissä, pakeni armeijasta kahdesti ja tuomittiin kujanjuoksuun – rangaistukseen, josta ani harva selvisi hengissä. Seume kuitenkin pelastui viime hetkellä: hänet armahdettiin, koska hän antoi kielenopetusta kenraalimajurin tyttarelle, eikä tämä halunnut menettää kotiopettajaansa.

Kotiopettajana toimiminen paitsi pelasti Seumen hengen, myös vapautti hänet myöhemmin Preussin joukoista, kun erään toisen kotioppilaan isä maksoi takuut, joita vastaan Seume päästettiin lomalle. Hän ei tietenkään koskaan palannut tältä lomalta, vaan jäi omille teilleen, suoritti Leipzigin yliopistossa opintonsa loppuun – teologian sijasta tutkinto sisälsi oikeustiedettä, historiaa, filologiaa ja filosofiaa – ja maksoi velkansa hyväntekijälleen Robert Bagen *The Fair Syrian* -romaanin käännöksestä saamallaan palkkiolla (saks. *Honorie Warren*, 1788).

2 Vuonna 1776 solmitussa Englannin ja Hessenin Friedrich II:n välisessä sopimuksessa ruhtinas sitoutui myymään 17 000 kansalaistaan sotilaisiksi Pohjois-Amerikan englantilaisiin joukkoihin 21 miljoonan taalerin hinnalla (Preisendorfer 2012, 345). Ihmiskauppaan osallistuivat muidenkin pienten saksalaisten ruhtinaskuntien hallitsijat; vuosien 1775 ja 1783 välillä sotilaisiksi myytiin lähes 30 000 saksalaista, ja heistä 11 853 menehtyi (Zänker 2005, 51).

MATKA MENNEISYYTEEN

Kotiopettajan, kääntäjän ja kustannustoimittajan virkojen välissä Seume toimi venäläisen kenraalin sihteerinä Venäjän miehittämässä Varsovassa 1793–94. Palaaminen Puolaan vuonna 1805 merkitsi Seumelle matkaa menneisyyteen, kaikkea muuta kuin mieluisiin muistoihin. *Kesä 1805:n* Puolassa kirjoitetut jaksot sisältävät kuvauksia verisestä kansannoususta: Seume muistelee ihmisruumiiden ja kuolleiden hevosten kasaamista ja laskee mielessään päätään hiponeiden luotien määrää, mutta vaikenee jäämistään puolalaisten sotavangiksi.

Miehittäjävallan palveluksessa toimiminen oli merkinnyt Seumelle vaikeaa moraalista ristiriitaa. Hän teki velvollisuutensa ”karvain mielin” ja kirjoitti salaa puolalaisten ahdinkoa käsittelevän runon, jonka lähetti Friedrich Schillerin toimittamaan *Neue Thalia* -lehteen. Saatekirjeessä hän pyysi Schilleriä julkaisemaan runon anonyymisti, ”sillä jos lähetätte sen maailmalle minun nimissäni, on täysin mahdollista, että minut lähetetään saman tien Siperiaan”³.

Vuoden 1794 kansannoususta Seume selvisi hengissä piiloutumalla erään talon ullakolle. Sotavankeutta hän ei välttänyt, mutta vapautui puolen vuoden kuluttua, kun venäläiset valtasivat Varsovan takaisin. Sillä välin Schiller oli päättänyt jättää poliittisesti riskialttiin runon julkaisematta, mutta julkaisi sen sijaan toisen Seumen lähettämän runon. Kyseessä oli Pohjois-Amerikassa kirjoitettu, huronien heimoon kuuluvien intiaanien innoittama ”Der Wilde”. Tästä Rousseau-henkisestä, alkuperäiskansoja ihannoivasta runosta tuli ajan myötä erittäin tunnettu, sillä se päätyi koulukirjoihin ja sitä opeteltiin saksalaisissa luokkahuoneissa ulkoa halki 1800-luvun.

3 Kirje Schillerille 5.6.1793, teoksessa Zänker 2005, 133–134, suom. Suvi Valli. Myös jatkossa siteerattujen kirjeiden suomennokset Suvi Vallin, ellei toisin mainita.

”ELÄÄ PALJON, KIRJOITTA VÄHÄN”: ENSIMMÄINEN MATKAKIRJA

Sotavankeudesta vapauduttuaan Seume keskittyi Göschen-kustantamon kustannustoimittajana aikansa kuuluisimpiin saksalaisiin kirjailijoihin, mm. Christoph Martin Wielandiin, Friedrich Schilleriin, August Wilhelm Ifflandiin ja Friedrich Gottlieb Klopstockiin. Siisti sisätyö ei kuitenkaan kauan pidellyt levottomia jalkoja paikoillaan saksalaisessa pikkupitäjässä Grimmassa, sillä jo parin vuoden kuluttua hän päätti lähteä kävellen Italian Syrakusaan. Yhteistyö itseriitosten ja itsepäisten kirjailijoiden kanssa aiheutti toisinaan Seumelle päänvaivaa, mutta jalkojen levottomuus ei johtunut yksinomaan työpaineista, vaan taustalla oli henkilökohtainen tragedia. Syksyllä 1796 33-vuotias Seume oli tutustunut ja ihastunut rikkaan liikemiehen 19-vuotiaaseen tyttäreeseen Wilhelmine Röderiin. Vanhemman, maailmaa nähneen seikkailijan eksoottisuus kiehtoi taiteellisesti lahjakasta, avointa ja älykäästä tyttöä. Pari tapaili salaa Röderin kotitalon puistossa, ja eräs Seumen ystäväistä toimi rakkauskirjeiden kuriirina. Röder ei uskaltanut kertoa suhteesta vanhemmilleen, jotka halusivat vävykseen hyvin toimeentulevan porvarismiehen, eivät köyhää Venäjän armeijan luutnanttia. Seume teki kyllä parhaansa saavuttaakseen pysyvän toimeentulon; kustannustoimittajan paikkaa hakiessaan hän oli maininnut yhtenä syynä avioliittoaiheet ja pyrkimisen asemaan, jossa ”ei olisi riippuvainen tytön isän rahoista”⁴. Kun huhut alkoivat levitä ja suhde uhkasi paljastua, isänsä reaktiota pelkäävä Röder joutui paniikkiin ja hylkäsi Seumen. Seume ei uskonut pelkoa suhteen loppumisen todelliseksi syyksi, vaan kirjoitti tytön isälle avoimen kirjeen, jossa pyysi päästä tämän puheille, mutta turhaan. Isä Röder välitti Seumelle viestin, ettei halunnut olla enää missään tekemisissä hänen kanssaan; ilmeisesti isä oli saanut tietää suhteesta vasta Seumen kirjeen luettuaan.

Selvittyään pahimmasta kriisistä Seume päätti karistaa kotikylän

4 Kirje Georg Joachim Göschenille joulukuussa 1796, teoksessa Zänker 2005, 189.

pölyt kerralla jaloistaan ja lähteä uhkarohkealle retkelle Alppien yli. Kirjankustantaja Göschen, joka oli palkannut Seumen paitsi kustannustoimittajaksi myös painotalon toiminnan valvojaksi, piti vaellusta Italiaan pätkähulluna, hengenvaarallisena hankkeena ja yritti suostutella Seumea sen sijaan istumaan alas ja kirjoittamaan muistelmansa. Seumen pää ei kuitenkaan ollut käännettävissä: ”ensin pitää elää, ja vasta sitten kirjoittaa. Elää paljon, kirjoittaa vähän – parempi näin kuin toisin päin”⁵.

Kirjoittamisen toissijaisuus eletyn elämän runsauteen nähden ei suinkaan vähentänyt kirjallisuuden painavaa läsnäoloa. Lähtiessään Seume pakkasi hylkeennahkaiseen reppuunsa vain kaikkein oleellimmän. Matkatavaralistassa lueteltiin aakkostettuina

a) yksi muinainen Homeros, b) kulunut Theokritos, c) upouusi Anakreon, d) vanha Plautus, e) yksi Horatius, f) yksi Vergilius, g) yksi Tacitus, h) yksi Swetonius, i) yksi Terentius, k) sekä vähintään yksi Tibullus, Catullus ja Propertius

(kirje Göschenille v. 1801, teoksessa Preisendörfer 2012, 94).

Vaelluksen aikana tehdyistä muistiinpanoista koostuva kirja *Spaziergang nach Syrakus im Jahre 1802* (1803) sai innostuneen vastaanoton. Toisin kuin Goethe, joka Italian päiväkirjoissaan ja *Roomalaisissa elegioissaan* ihasteli temppeleitä ja antiikin raunioita ”niin kuin matkustaa taitaen mielevä mies”⁶, Seume johdatti lukijansa syrjäkylien kestikievareihin ja kapakoihin. Hylkeennahkarepussa kannetusta antiikin käsikirjastosta huolimatta päähenkilöiksi eivät nousseet klassisen menneisyyden sankarit, vaan tuiki tavalliset vastaantulijat, mukaan lukien aasinajajat, kerjäläiset ja majatalojen isännät. Roomassa kirjoitettu luku jäi lyhyeksi, ja Seume korosti siinä, ettei tullut Italiaan

5 Kirje Schnorr von Carolsfeldille syksyllä 1801, teoksessa Zänker 2005, 237–238.

6 Goethe: *Römische Elegien. Roomalaisia elegioita*, suom. Teivas Oksala.

”kabinetteja ja gallerioita katselemaan”? Sitäkin enemmän hän näki ja kuvasi tavallista kansaa, maantierosvoja, sortoa, köyhyyttä ja kurjuutta. Hän päätyi usein sivupoluille, paikkoihin, joita ei pidetty mainitsemisen – saati sitten kirjan kirjoittamisen – arvoisina. Yleisö piti assosiatiiivisesti polveilevaa ja arkiseen ympäristöön keskittyvää teosta virkistävänä poikkeuksena matkakirjojen joukossa.

Virkistävä matkakertomus oli tosin vaarassa jäädä kokonaan julkaisematta. Sisiliassa Seumen kimppuun hyökänneet maantierosvot käänsivät repun ylösalaisin ja löysivät hylkeennahkaisesta kannettavasta kirjastosta antiikin klassikoiden lisäksi kuivan leivän, kovan juustokimpaleen, kaksi paitaa ja muistikirjan, jonka rosvojoukkion päällikkö halusi ottaa haltuunsa. Seume protestoi: ”Mutta se on minun päiväkirjani, johon olen tehnyt muistiinpanoja ystäviäni varten.” Kaikkeksi onneksi roisto heltyi, ja ironisen vähättelevästi ”Kävelyretkeksi” (saks. *Spaziergang*) nimetty vaelluskirja näki päivänvalon seuraavana vuonna.

PAKOMATKOJA

Seume näytti halki elämänsä selviytyneen vaikeista tilanteista ottamalla jalat alleen. Paettuaan teologian pakkopullaa hän pakeni armeijaa, ja kun sydänsurut kasvoivat liian musertaviksi, hän pakkasi reppuun painavaa matkalukemista ja häipyi omille teilleen.

Kuvaavaa kyllä, Seume ei käytä matkoistaan sanaa ”Ausflug” (matka, retki), vaan nimittää niitä ilmaisulla ”Ausflucht”, joka nykysaksassa tarkoittaa pakomatkaa. Vaikka sanaa käytettiin 1800-luvun alussa ylipäättään matkan merkityksessä, Seumen tapauksessa oli kyse myös pakenemisesta: kuten aikoinaan Syrakusan matkalle, myös keväällä 1805 alkaneelle vaellukselle antoi sysäyksen onnettomasti päättynyt rakkaus.

Seume oli jälleen rakastunut rikkaan porvarismiehen tyttäreeseen – 21 vuotta nuorempaan Johanna Lothiin – mutta toisin kuin Wilhelmine

Röderin kohdalla, kiintymys oli tällä kertaa yksipuolista. Seume ei ollut paljastanut tunteitaan edes niiden kohteelle ja tajusi pelin menetyksi vasta, kun Johanna ilmoitti kihlauksestaan toisen miehen kanssa. Seume ei aikonut jäädä seuraamaan vierestä, kun hänen rakastettunsa menisi naimisiin varakkaan kilpakosijan kanssa. Hän katsoi jälleen parhaaksi lähteä mahdollisimman kauas ja päätyi Euroopan pohjoisimpaan nurkkaan parantamaan sydänsurujaan. Koko vaelluskertomuksen voi siis lukea paitsi yhteiskuntakriittisenä raporttina myös henkilökohtaisena selviytymistarina ja rakkauden kohteelle osoitettu piiloviestinä.

Heti *Kesä 1805:n* alkuun sijoitetussa runossa Seume kuvaa luhistuvaa onnea, joka tekee ihmisestä omien unelmiensa haudan. Runon jälkeen, ensimmäisen luvun alussa, hän kertoo ryhdistäytyneensä. Luhistumisen syihin viitataan hyvin hienovaraisesti: ”vastakkaisen sukupuolen lumous” on eräitä kertoja ajanut hänet ”romahduksen partaalle”, mutta hän on kuitenkin aina kyennyt palauttamaan ”kolme platonista sieluun” oikeaan järjestykseen. Antiikin kirjallisuudesta ammentava kiertoilmaus on tyypillistä Seumea. Selittely jää sikseen, sillä lukijan oletetaan tuntevan klassikkonsa ulkoa ja tajuavan oitis, että platonisista sieluista järkisielu on voittanut toiset kaksi: intosielun ja himosielun. Tähän hän lisää loppukaneettina: ”Nyt riittää jo tästä aiheesta; ehkä vähempikin olisi riittänyt. Kuten huomaat, valmistautumiseni matkalle ja kenties myös matkani syyt olisivat voineet olla filosofisempia.” Matkani syyt? Vihjeen tynkiin takertuva lukija voi nyt palata taaksepäin ja oivaltaa, että ryhtiliikkeellä tarkoitetaan sydänsuruista toipumista.

Teoksen hämmäntävimpiin piirteisiin kuuluu Seumen käyttämä sinuttelumuoto, jonka kohde vaihtelee tiuhaan. Yleensä ”sinä” identifioituu aikakauden yleisen tavan mukaisesti fiktiiviseksi lukijaksi (”rakas lukija”), mutta yhtäkkiä Seume olettaakin sinun vielä muistavan Freiburgissa asuvan herra Wernerin tai lupaa lähettää sinulle myöhemmin tarkempia tietoja. ”Sinän” ailahteleva identiteetti selittyy pitkälti sillä, että Seume on liittänyt päiväkirjamerkintöjensä väliin otteita ystäville osoitetuista kirjeistä, joista osa on päätynyt kirjaan

lopputervehdyksineen. Esimerkiksi Sippolassa kirjoitettu jakso päättyy sanoihin ”Gruf und Kuß und Freundschaft” (”ystävyydellä ja suudelmalla tervehtien”), ja vain signeeraus on jätetty pois.

Hämmentäviä, selittämättömiä viittauksia esiintyy erityisen runsaasti silloin, kun sinuttelun kohteena on rakastettu Johanna. Kuten kirjan alussa, Seume viittaa myöhemminkin Johanna Lothiin vain verhotusti. Salamyhkäisyys johtuu säädyllisyydestä; Lothista oli tullut matkan aikana rouva Devrient, eikä Seume tietenkään puhutellut entistä mielitettyään nimeltä. Johanna on kuitenkin vahvasti läsnä koko matkakuvauksen ajan. Itse asiassa koko kertomus on kirjoitettu Johannalta saatuun muistikirjaan:

Muistikirja kulki mukanani suomalaisten parissa, ja kuvasin siihen, millaista oli viettää Teidän syntymäpäiväännne skandinaavien kanssa.⁸

Ruotsissa Vätternin järvenrantamaisemat saavat Seumen romanttisen kaihon valtaan; seuraa teoksen kuivasta ja asiallisesta tyylistä selvästi poikkeava – ja kenties koko teoksen vaikeaselkoisin – osuus, jossa Seume viittaa salamyhkäisesti Johannan edellisvuotiseen syntymäpäivään ja tytölle kirjoittamaansa onnittelurunoon. Epäselväksi jää, onko kyse samoista säkeistä, jotka hän oli dramaattisesti hävittänyt jo matkan alkumetreillä Slesiasissa, Riesengebirge-vuoristossa:

Saan vaivoin tukahdutettua Zackenfallin laaksossa viime toukokuun ensimmäisenä päivänä syntyneet haaveelliset säkeet; nyt hävitän ne, jotta en enää vastaisuudessa päätyisi kiusaamaan niillä Sinua tai ketään muutakaan.

(s. 28)

Jylhille vuorille sijoittuva pateettinen kohtaaminen taittuu marttyyrimaiseen ironiaan: koska rakkaus on hylännyt kirjoittajan, kirjoittaja hyl-

8 Kirje Johanna Devrientille 17.12.1807 (Seume 2002, 548).

kää rakkauden innoittamat säkeet – jottei tuottaisi tuskaa sille, joka on tuottanut tuskaa hänelle itselleen.

”ANNOIN JULKAISTA KAIKEN”

Vuonna 1806 Seume kirjoitti kirjeessä ystävälleen Karl Ludwig August Heyno von Münchhausenille:

Pohjolan matkastani, jonka tein jo aika päiviä sitten, minulla on vain vähän kerrottavaa Teille. Kuljin Pietariin ja Moskovaan, Suomen ja Pohjanlahden kautta Tukholmaan ja sieltä Kööpenhaminan ja Hampurin kautta kotiin. Voilà tout. Annoin julkaista kaiken, niin kuin toimin aikoinaan Syrakusan vaellukseni kanssa, ja teos on nimeltään Mein Sommer 1805. Sisältö on tapani mukaan erittäin katkelmallista ja suorasukaisen rohkeaa puhetta tavoista, käytännöistä, tilastollisista seikoista, kulttuurista ja koko ihmiselämän sekamelskasta. (teoksessa Preisendörfer 2012, 124–125.)

Seumen mainitsemat katkelmallisuus ja rohkeus luonnehtivat teosta osuvasti. ”Annoin julkaista kaiken” viitannee molempiin piirteisiin: paitsi päiväkirjapöytäkirjojen sattumanvaraisuuteen ja hiomattomuuteen, myös siihen, että teos sisälsi poliittisesti tulenarkaa tavaraa. Aateiston, papiston ja Napoleonin raivoisa arvostelu sohi niin moneen suuntaan, etteivät kustantajat uskaltaneet ottaa riskiä, vaan Seume joutui lopulta julkaisemaan kirjansa omalla kustannuksellaan. Kirjan painoi Rudolstadtissa toimiva Junker, ja Seume maksoi viulut. Seume tiesi, että valistuksen ja vallankumouksen hengessä kirjoitettu tasa-arvon vaatimus olisi monille vallanpitäjille liikaa, mutta ei vaiennut periaatteistaan:

Voin menettää korkeintaan pääni: sekin harmaantuu jo ja käy päivä päiväältä turhemmaksi. Tuhannet joutuvat panemaan päänsä järjettömästi ja päivittäin alttiiksi yhden Ainoan ja hänen päähänpistojensa tähden, despoottin antamasta merkistä, hänen kätyriensä

nyökkäyksestä, kenties hänen rakastajattarensa alushameen takia; niinpä myös vapautensa säilyttäneen kansalaisen tulee saada altistaa päänsä sen tähden, mitä hän vakaumuksensa pohjalta pitää totuutena. Vanhasta kokemuksesta tiedetään, ettei totuudella ansaita suosionosoituksia – sen puhuminenhan loukkaa lähes kaikkialla, koska syntikin vallitsee lähes kaikkialla. Mitä vähemmän siis puututaan synteihin, sitä kernaammin saarnaa kuunnellaan.

(s. 9)

Vuonna 1806 ilmestynyt *Mein Sommer 1805* kiellettiin Venäjällä, Itä-vallassa ja Ranskan miehittämällä Etelä-Saksan alueilla. ”Harmaantuvan, päivä päivältä turhemmaksi käyvän” päänsä Seume sai sentään pitää.

SAKSAA VAI SALAKIELTÄ?

Seumen kesäinen matkakirja ei ole helppolukuinen, sopuisasti eteenpäin soljuva kertomus. Kun olen ongelmakohdissa kääntynyt saksalaisten kääntäjä- ja kirjailijakollegoiden puoleen, vastausta on usein edeltänyt epäuskoinen pään pudistelu ja kysymys: ”Onko tämä saksaa?” Teos vilisee kirjoitusvirheitä, vajaita ja kieliopiltaan epämääräisiä virkkeitä, vanhanaikaisia ilmauksia ja vanhentuneita paikannimiä. Aikamuodot vaihtuvat tiuhaan; nykyhetkestä siirrytään sivulauseessa kymmenen vuotta sitten tapahtuneeseen, josta tähytäänkin jo huomiseen. Matkaa tehdään yhden kappaleen sisällä sekä preesensissä että imperfektissä. Yksikön ensimmäinen persoona saattaa vaihtua yhtäkkiä ja selittelemättä monikon ensimmäiseen, kun Seume unohtaa yksinäisen vaeltajan roolin ja lipsauttaa vahingossa matkustavansa postivaunuilla matkaseurueen osana. Itse asiassa Seume oli lähtenyt matkaan nuoren aatelispojan saattajana; hän oli luvannut huolehtia siitä, että poika pääsisi turvallisesti perheensä luo Tarttoon. Seuralaisen läsnäolo kuitenkin paljastuu lukijoille vasta kun tehtävä on suoritettu ja Seume ilmoittaa huojentuneena saaneensa Tartossa ”entisen vapautensa takaisin”.

Lisäkiemuroita arvoitukselliseen kerrontaan tuovat klassisesta kirjallisuudesta periytyvät retoriset kuviot, antiikin mytologia sekä historialliset tapahtumat, henkilöt ja ilmiöt, joita Seume ei vaivaudu kummemmin esittelemään ja joista saa etsimällä etsiä taustatietoa. Käännöstyön aikana olen ohimennen perehtynyt mm. Puolan kuninkaisiin, kärrynpyörien raudoittamiseen, optisiin lennättimiin, parsilaisuuteen, linnoitusten rakennustöihin, tykkeihin, sotilasunivormuihin ja 1700-luvun eroottiseen paimenlyriikkaan.

Seume itse myönsi auliisti kertomuksensa hiomattomuuden: ”Uskon, että löydät siitä monenmoista moittimisen ja huomauttamisen aihetta – itse ainakin löydän.” Kirjan lopussa esiintyvä nöyrä lause hymyilyttää kääntäjää: huomauttamisen aiheet näkyvät käsillä olevan niteen alaviitteiden määrässä. Seume myös pahoittelee monessa luvussa kerronnan aukkoja ja yllättäviä ajallisia hyppäyksiä: ”Nyt [olen] jo palannut Moskovasta ja aikeissa jättää Pietarinkin: kieltämättä kaikki käy hieman liian nopeasti muodostaakseen johdonmukaisen matkakertomuksen. Mutta en voi vaatia itseltäni enempää, ja kenties sinäkin ilahdut, kun pääsen kertomusteni loppuun.” Nopeat siirtymät tuovat välillä mieleen jopa kollaasin; onhan kirja koostettu leikkaamalla ja liimaamalla yhteen muistiinpanoja ja eri ihmisille osoitettuja kirjeitä. Joskus äkilliset assosiaatiohyppyt luovat koomisen vaikutelman, kuten Dresdenin gallerian kuvauksessa, jossa nuorta faunia esittävän veistoksen harrasta ihailua ja sen kauniin asennon esikuvien pohdintaa seuraa arkinen huomautus: ”Muumioita menisin katsomaan muualle”.

Selittämättömissä kohtauksissa ja arkielämän välähdyksissä on oma viehätyksensä. Moskovan Kremlin kuvaavassa jaksossa saamme lukea esimerkiksi erään ruhtinas Kurakinin perhelääkäristä, joka piti Iivana Suuren kellotorniin pääsemistä elämänsä onnellisimpana hetkenä ja jonka elämyksen täydellisti se, että hän pääsi vieläpä kirjoittamaan nimensä suuren kellon kylkeen. Seume hymähtelee turistimaiselle käytökselle: ”Niinpä niin, totesin itsekseni enkä sillä hetkellä nähnyt Kurakinin sairaiden perheenjäsenten tulevaisuutta kovin valoisana.”

Kaikki *Kesä 1805:n* vaikeaselkoiset kohdat eivät selity sillä, että ne on kirjoitettu pimeässä savutuvassa tai myrskyväällä merellä ja jätet-

ty jälkikäteen täydentämättä ja korjaamatta. Saattaa hyvin olla, ettei Seume edes pyrkinyt luomaan johdonmukaista kertomusta. Pahoittelut kerronnan epäjärjestelmällisyydestä voi nähdä myös retorisena vaatimattomuutena. Seume oli puolustellut katkelmallista ja assosiatiiivista kirjoitustapaansa jo Syrakusan kirjassaan: ”Sinun on tyytyminen fragmentteihin; niistähän lopulta koostuu elämä kaikkinaensa” (Seume 1960, 26).

Syrjäpoluille ajautuva, näennäinen luonnosmaisuus muistuttaa paikoin Montaignen esseististä tyyliä. Montaignen kuvaus omasta järjestelmällisen epäjärjestelmällisestä kirjoitustavastaan sopisi yhtä hyvin Seumelle: ”Vain pelkkä sattuma järjestää rintamaan minun hajanaiset ajatukseni. Sitä mukaa kuin ne mieleeni johtuvat, panen ne paperille; joskus ne tunkeilevat taajoin joukoin, toisinaan laahustavat peräkkäin. Haluan näyttää tavallisen käyntitapani, niin epätasainen kuin se onkin. Annan sattuman johtaa askeleitani: niinpä tässä ei olekaan mitään, [- -] mistä ei saisi puhua huolettomasti ja harkitsematta.” (Montaigne 1985, 141.) Itse asiassa Seume muuntelee erästä Montaignen ajatusta heti *Kesä 1805:n* esipuheen ensimmäisessä kappaleessa:

En kirjoittanut tätä niille, jotka tietävät jo kaiken, saati niille jotka eivät tiedä mitään: ensin mainituille tässä olisi aivan liikaa, jälkimmäisille liian vähän.

Montaigne puolestaan ei suositellut esseitään ”tavallisille ja yksinkertaisille sieluille eikä myöskään epätavallisille ja eteville, sillä edelliset eivät ymmärtäisi riittävästi, jälkimmäiset liialtikin” (Mazzarella 1992, 158).

Seumen vaellus- ja valistuskirjallisen esseistiikan taustalla häämöttää Montaignen lisäksi Rousseau. Kaikkia kolmea yhdistää edellä mainittujen sitaattien kaltainen retorinen keikarointi, joka puetaan vaatimattomuuden kaapuun. Kaikki kolme myös muistuttavat ahkerasti lukijaa siitä, että he kertovat avoimesti ja kaunistelematta totuuden. Seumen teosten alkulehdillä toistuva motto *Veritatem sequi et colere* (”seurata ja vaalia totuutta”) on sukua Rousseauun teoksissaan käyt-

tämälle motolle, Juvenalis-sitaatille *Vitam impendere vero* (”omistaa elämänsä totuudelle”). Antiikin kirjailijoita siteerataan muutenkin tuhkatihään; Cicerolta, Tacitukselta, Senecalta ja etenkin Plutarkhokselta lainatut anekdootit ja aforismit toimivat yleensä omien kokemusten ja ajatusten vertauskohtina, ja kaikkien kolmen teokset ihannoivat stoalaista elämänasennetta.

Kolmikkoa yhdistää myös päämäärättömän kävelyn ja syrjäpoluille eksymisen suhde kirjoittamiseen. Montaignelle kävely on ajattelun liikkeelle paneva voima: ”Ajatukseni torkahtavat, jos istun aloillani. Henkeni ei liiku, jolleivät jalkani pane siihen vauhtia” (Montaigne 2015, 59). Hän ”jaloittelee omaa järkeään”, jolloin nimenomaan eksyminen tuottaa uusia ajatuksia. Vielä läheisempää sukua Seumen vaelluskirjoille on Rousseauin *Yksinäisen kulkijan mietteitä*, jonka saksankielinen käännös ilmestyi vuonna 1782. Rousseau kokee olevansa täysin vapaa ja aidosti oma itsensä vain kävellessään:

[M]erkitsen uskollisesti muistiin yksinäiset kävelyretkeni sekä mietiskelyt, jotka antavat niille sisällön aina milloin vapautan mieleni kaikesta ja annan ajatusteni kulkea omia teitään, vailla vastuksia tai esteitä. Nämä yksinäisyyden ja mietiskelyn täyttämät hetket ovat päivän ainoat, jolloin olen täysin oma itseni ja olemassa vain itseäni varten, niin ettei mikään vie harhaan tai estä minua ja jolloin voin todella sanoa olevani se, miksi luonto halusi minut tehdä.

(Rousseau 2010, 29.)

Rousseauin viimeiseksi jääneen teoksen kävelymietteitä sävyttää melankolinen alistuminen siihen, että yhteiskunta oli hylännyt hänet: taustalla oli välirikko sekä valistusfilosofien että katolisen kirkon kanssa. Rousseauin teoksia poltettiin, ja hänen oli toistuvasti paettava pidätysmääräyksiä. Kävelyjen ”minä” kokee itsensä väkisin eristetyksi, mutta toisaalta yksinäiset vaellukset vapauttavat hänet sosiaalisen elämän kahleista ja auttavat häntä löytämään stoalaisen levollisuuden, jossa ei ole enää ”mitään toivottavaa eikä pelättävää”. *Yksinäisen kulkijan mietteitä* -teokseen esipuheen kirjoittaneen Lauri Mehtosen mu-

kaan ”kävelyjen” keskeinen topos onkin robinsonadinen, paradoksaalinen karkotus- ja pakosaari⁹.

Seumen yhtäkaa pakomatkaksi ja päämäärättömäksi retkeksi tullut ”Ausflucht” on läheistä sukua Rousseau’n kävelyn filosofialle. Voi olla, että yläluokkien hyljeksimä, rakkaudessaan pettynyt ja vapaaehtoiseen maanpakoon lähtenyt Seume samastui erakon tavoin vaeltaneeseen Rousseauhuhon, joka kaiket päivät kävellessään pyrki löytämään itsestään uudelleen luonnollisen ihmisen – Rousseau’n kohdalla tämä oli *homo viator*, kävelevä ihminen, jota kulttuuri, kasvatustieteet ja taiteet eivät olleet turmelleet¹⁰. Seume ajatus siitä, että vaunuissa istuminen etäännyttää ihmisen hänen *alkuperäisestä olemuksestaan* viittaa vahvasti tähän luonnollisen ihmisen ihanteeseen. Seume myös nimittää itseään mielellään puolihuronilaiseksi (”halbhuronisch”) huroniheimon intiaanien mukaan, joita hän piti monin tavoin sivistyneempinä kuin itseään sivistyneinä pitäviä eurooppalaisia. Kieltäytyessään matkansa aikana hänelle tarjotuista korkeista viroista säilyttääkseen riippumattomuutensa Seume toimi aivan samoin kuin Rousseau, joka oli jo ennen lainsuojattomuuttaan kääntänyt selkänsä yhteiskunnalle, kieltäytyen merkittävistä viroista ja alkanut kopioida nuotteja henkensä pitimiksi. Kun Seume päättää jättää anomatta keisarilta eläkettä, hän toteaa, että ”parasta on tulla toimeen omin voimin niin pitkään kuin mahdollista. Se sopii omalle olemukselleni ja ajattelutavalleni paremmin, vaikka olenkin varma siitä, ettei mikään mainen mammona tai kullan hohto lahjoisi mieltäni taipumaan suuntaan eikä toiseen.” Mieleen tulee jälleen väistämättä Rousseau, joka toisti jatkuvasti, ettei halunnut olla riippuvainen muista kuin itsestään.

Siinä missä Rousseau sanoo *Yksinäisen kulkijan mietteissä* saavuttaneensa stoalaisen tyyneyden ja elävänsä vailla pelkoa ja toivoa, Seume näkee menettäneensä tämän elämänasenteen ja haikailee sitä takaisin. Esimerkiksi käy *Kesä 1805:n* alkajaisruno: ”Nuorukaisena kuljin ylväästi pystypäin / kuin stoalainen viisas; / nyt elämän kypsytämä

9 Mehtonen 2010, 9.

10 Rousseau’n *homo viator*: ks. Gros 2015, 88.

/ näen peilistä aasin, en enää miestä.” Runon jälkeen Seume tosin vakuuttaa, että hän onnistuu aina nousemaan kriisien jälkeen jaloilleen, ja itse runokin paisuu uhmaan, jossa vaellaan eteenpäin vaaroista välittämättä – tosin mukana on aimo annos hylätyn kosijan marttyyri- maista katkeruutta:

*Jos villit samogeetit valtakunnassaan
tappavat minut, vaeltajan,
tai ryövärit pistävät kuoliaaksi Etnan juurella,
on se minulle yksi ja sama.*

*Samantekevää lienee myös muille,
mistä ja mihin vaellan
lattean elämäni halki,
kelvottomana.*

(s. 23)

JYVIEN LASKIJA

Seumen teosta voi osittain – mutta vain osittain – pitää aikaansa si-
dottuna kuriositeettina. Välillä tuntuu kuin lukisi uutisraporttia vuo-
delta 1805. Harva nykysuomalainen lukija tuntee yksityiskohtaisesti
Napoleonin taisteluja, Puolan historian vaihteita tai 1800-luvun alus-
sa mainetta niittäneiden saksalaisten kirjailijoiden, kuten Ifflandin ja
Klopstockin, näytelmien hahmoja ja juonenkäänteitä, joihin Seume
viittaa. Myöskään viittaukset Caton, Senecan tai Tacituksen teoksiin
eivät avaudu saman tien, toisin kuin klassisen sivistyksen saaneelle ai-
kalaislukijalle. Näissä kohdissa olen pyrkinyt tulemaan avuksi alaviit-
teillä. Toisaalta pikkutarkka ja kuivan huumorin sävyttämä raportointi
sisältää viljalti kiinnostavia yksityiskohtia, ja erityisen vuolaasti Seume
kuvaa Suomea. Seume kirjoittaa mm. Kymijokilaakson maisemista,
lohenkalastuksesta, savutuivista, majatalojen russakoista, turkulaisis-
ta tupakkapelloista ja viipurilaisista sikuriviljelmistä. Rikas henkilö-
galleria luo monipuolisen ajankuvan; ääneen pääsevät kenraalit ja

kartanonherrat, mutta myös satunnaiset kansamatkustajat, talonpojat ja kestikievariien isännät ja emännät. Feodalmikritiikki tulee esiin talonpoikien olojen kuvauksissa Kymijoen molemmin puolin. Ruotsin puolella vilja kukoisti vehmaammin kuin Venäjällä, jossa maaorjuudella oli vuosisataiset perinteet. Sippolassa kirjoitetussa jaksossa mainitaan talonpoika, joka ei saanut kartanonherralta vapaapäivää päästäkseen oman isänsä hautajaisiin.

Yhteiskunnallinen kanta-aottavuus erottaa Seumen muista Pohjoismaiden aikalaiskuvaajista, kuten englantilaisesta Edward Daniel Clarkesta ja italialaisesta Giuseppe Acerbista, jotka molemmat matkustivat Suomeen vuonna 1799 ja kirjoittivat matkoistaan eloiset ja monipuoliset kuvaukset¹¹. Clarken ja Acerbin kirjoissa käydään saunassa, kuunnellaan kalevalaista runonlaulua ja uppoudutaan täysin rinnoin Pohjolan eksotiikkaan; asiallinen Seume keskittyy lähinnä havainnoimaan, mitä viljelykset, elintaso ja asukkaiden hyvin- tai pahoinvointi kertovat hallinnosta ja miltä Suomen olot näyttävät suhteessa muihin maihin, etenkin Itä-Eurooppaan. Hän tarkkailee ympäristöään yhteiskunnallisen tasa-arvon, hyödyn ja järjen valossa. Toteava, pelkistetty tyyli on tietoinen valinta. Seume myöntää monta kertaa, etteivät pitkäilliset kuvaukset ole hänen heiniään, ja väliin ujutetuista runoista huolimatta suorapuheinen tosiasioiden käsittely nousee ”runoilun” edelle.

Pikkutarkka raportointi saavuttaa huippunsa ruotsalaisella pelloilla, jossa Seume innostuu arvioimaan maanviljelyn tasoa laskemalla, kuinka monta jyvää yksittäinen viljantähkä sisältää:

Jönköpingin lähellä sijaitsevalla pelloilla, joka ei edes kuulunut kaikkein komeimpiin, nyhdin sattumanvaraisesti kouraani kimpun, jossa oli kymmenen tervettä tähkäpäätä. Yhdennentoista heitin pois, koska se oli sairas eikä näyttänyt sisältävän yhtäkään tervettä jyvää. Heikoimmassa tähkässä oli neljäkymmentäkuusi jyvää, kaikkein

11 Ks. Edward Daniel Clarke: *Matka Suomen halki Pietariin 1799*, suom. ja toim. Jorma Ojala (1990, WSOY); Giuseppe Acerbi: *Matka halki Suomen v.1799*, suom. Hannes Korpi-Anttila (1983, WSOY).

parhaassa viisikymmentäkahdeksan; koko kimpun jyvämääräksi laskin viisisataa ja neljä. Löysin myös monta yksittäistä tähkää, joissa oli kuusikymmentäkuusi jyvää kussakin. Uskoisin, että tätä pidettäisiin jopa Thüringenissä hyvänä satona. En tosin ole kyllin perehtynyt käytännön viljelyyn kotimaassani arvioidakseni asiaa tarpeeksi tarkasti.

(s. 180)

”RUNOUDEN AIKA ON OHI”

Historioitsija Eberhard Zänker väittää Seume-elämäkerrassaan (2005), että Seumen pyrkimys mahdollisimman todenmukaiseen kuvaukseen merkitsi samalla tietoisista irtautumista saksalaisen klassisen runouden ihanteista. Eräänä esimerkkinä hän mainitsee Seumen Turussa kirjoittaman runon, jonka alkusäe ”Die Zeit der Dichtung ist vorbei” (”Runouden aika on ohi”) viittaa vallankumouksen jälkimaininkeihin, Euroopassa jylläviin vastavallankumouksellisiin voimiin ja Napoleonin sotiin, mutta kertoo samalla Seumen omasta kirjallisuuskäsityksestä. Zänker vertailee, miten synkkä maailmantilanne näkyi Seumen ja Schillerin 1700- ja 1800-luvun vaihteessa kirjoittamissa runoissa: kumpikaan ei uskonut humanin ihmisyyden tai järjen voittoon imperialististen valtataistelujen keskellä. Pessimismi kuitenkin johti eri seurauksiin: toisin kuin Schiller, joka runoissaan pakeni raakaa todellisuutta ”sydämensä hiljaisuuteen” ja unelmien valtakuntaan, Seume piti kirjallisuutta yhteiskunnallisen osallistumisen ja taistelun välineenä. Hänen mielestään kirjallisuuden velvollisuus oli kuvata maailmaa totuudenmukaisesti ja ottaa kantaa poliittisesti eikä tarjota lukijalle eskapistisia henkireikiä.

Schiller ja Goethe näkivät esteettisen kasvatuksen ja ihmisen sisäisen kehityksen tienä vapautteen ja yhteiskunnallisten olosuhteiden parantamiseen; tätä teoriaa Seume ei voinut hyväksyä. Siinä missä klassismin edustajien humanisuuskäsitys kumpusi antiikin ihanteista, Seumen ihmiskuva perustui ympäröivään todellisuuteen. Zänkerin mukaan Seume irtautui sekä klassismin hienostuneesta taidekäsityk-

sestä että romantiikan subjektikeskeisestä mystiikasta ja enteili uudenlaisen, yhteiskuntakriittisen ja taistelevan kirjallisuuskäsityksen nousua, joka huipentui myöhemmin mm. Heinrich Heinen ja Ludwig Börnen tuotannossa¹².

AJATON TOTUUDEN AIKA

Vaikka Seumen pikkutarkan tiedonvälittäjän asenne sitoo teoksen vahvasti aikaansa, *Kesä 1805:n* teemat ovat kuitenkin ajattomia. Eri-arvoisuutta koskevat kannanotot eivät jää vain 1800-luvun alkua talentaneiksi dokumenteiksi tai aikansa eläneiksi palopuheiksi, vaan Seumen ajatuksia ihmisoikeuksista, sananvapaudesta ja tasa-arvosta voi peilata omaa aikaamme vasten. Viime vuosina hallitukset ympäri maailman ovat hyväksyneet turvapaikan hakemista rajoittavia sopimuksia ja sananvapautta kaventavia lakeja, perustelleet oikeutta kidutukseen ja massavalvontaan sekä laajentaneet poliisin oikeuksia ankaraan voimankäyttöön. Ihmisoikeusjärjestö Amnestyn raportti vuodelta 2017 kertoo, että edellisenä vuonna 36 valtiota oli palauttanut pakolaisia maihin, joissa heitä uhkaavat vakavat ihmisoikeusloukkaukset.

Myöskään valistusfilosofien – ja Seumen – pyrkimys saada ihmiset kääntymään taikauskosta totuuden ja järjen puoleen ei kuulosta aivan vieraalta nykytilanteessa, jota on alettu kuvata ”totuuden jälkeiseksi” (*post-truth*) ajaksi ja jossa valeuutisia käytetään informaatioidan aseena. Vaihtoehtoinen media pyrkii haastamaan tieteellisen tutkimuksen todisteineen; tärkeintä on se, miltä asia tuntuu tai näyttää. Seumea lainatakseni: ”Kaikki riippuu ulkoisesta vaikutelmasta. Ei tarvitse olla oppinut eikä viisas, ei rohkea, hyvä tai oikeudenmukainen, kunhan vain näyttää siltä kuin olisi tätä kaikkea.” (s. 287.)

Totuuden jälkeistä aikaa voi tietenkin pitää monessa mielessä harhaanjohtavana ja huterana käsitteenä; emmehän ole koskaan eläneet suurta ”totuuden aikaa”, jossa tietoa ei olisi muovattu ideologis-

12 Ks. Zänker 2005, 232–235.

ten ja poliittisten tarkoituserien mukaan. Voisi kuitenkin väittää, että nykypopulistit eivät edes yritä vedota totuuteen; sillä ei ole enää edes käsitteellistä itseisarvoa. Populismi vetoaa tunteisiin ja arvoihin, ei järkipärisiin todisteisiin.

Mitä Seume olisi sanonut ”vaihtoehtoisista faktoista?” Motto *Veritatem sequi et colere*, ”tavoitella ja vaalia totuutta”, on painettu kaikkien hänen teostensa alkulehdille. Seumen totuudessa pysymisen ihanne ulottuu myös kielenkäyttöön ja tyyliin: hän välttelee liian värikkäitä ilmauksia ja maalailevia kuvauksia. Vaatimattomuus on kuitenkin paikoin silmänlumetta. Seume saattaa sanoa vaativansa yksinkertaisuutta ja ilmaista tämän vaatimuksen monimutkaisilla retorisisilla kuvioilla. Romaania hän pitää liian esteettisenä lajina totuuksien esittämiseen, kuten käy ilmi *Kesä 1805* -teoksen loppupuolelle sijoittuvasta hupaisasta jaksosta, jossa hän kuvaa kehrittelemäänsä ”Kuumiehen päiväkirja”-nimisen romaanin ideaa: ”Jos kyse ei olisi ollut romaanista, luulen melkein, että olisin kirjoittanut sen ylös omalla luonteenomaisella tyyllilläni ja painattanut sen. Mutta kuka tahtoi kiillottaa totuuksia ihmisten nähtävälle turhan koreilun muodossa?”

Koreilematon totuuksien julistaminen johti lopulta Seumen kirjailijan uran päättymiseen. Itse kustannetun *Mein Sommer 1805* -teoksen jälkeen kirjoitetut, radikaalin poliittiset *Apokryphen* (Apokryfit) ja *Plutarch-Vorrede* (Plutarkhos-esipuhe) jäivät nekin ilman kustantajaa; Seumesta tuli lopulta poliittinen kirjailija vailla foorumia.

Myös Seumen kritisoimia yläluokan etuoikeuksia voi tarkastella oman aikamme kontekstissa. Nykyinen rahaeliitti ei ole vapautunut verovelvollisuudesta, mutta pakenee sitä veroparatiiseihin. Samalla monissa maissa hallitukset suojelevat kilpailukyvyn nimissä kansainvälisten suuryritysten etuja, heikentävät työehtoja, tukevat pankkeja, tekevät suurituloisia hyödyttäviä verotuspäätöksiä ja suosivat yksityistämistä julkisten palveluiden kustannuksella. Ranskalaisen taloustieteilijä Thomas Pikettyyn mukaan nykyinen varallisuuserojen kasvu alkaa muistuttaa 1700- ja 1800-lukujen sääty-yhteiskuntaa, jota hallitsi pieni perinnöllä ja koroilla elävä eliitti. Olemmeko palaamassa Seumen tuntemaan maailmaan, jossa ”erivapaudet häiritsevät vapautta

ja etuoikeudet oikeudenmukaisuutta”? Työnteolla ei enää rikastu. Jos yksityisen pääoman tuottoaste ohittaa talouskasvun – näin on ollut kautta historian aina 1900-luvulle asti ja näin näyttää Piketty mukaan käyvän jälleen 2000-luvulla – tämä johtaa siihen, että varallisuuserot kasvavat räjähdysmäisesti ja yhteiskuntaluokat etäännyvät yhä kauemmas toisistaan.¹³

Seumen poliittinen jälkimaine on elänyt vaiheikasta elämää: 1800-luvulla hänet haluttiin nähdä perisaksalaisena patrioottina, kun taas 1900-luvulla mm. Walter Benjamin ja Wilhelm Hausenstein yrittivät leimata hänet kelpo vasemmistolaiseksi, demokraatiksi ja tasa-valtalaiseksi. Seumen teokset, *Kesä 1805* mukaan lukien, osoittavat, ettei häntä voi luokitella poliittisiin kategorioihin. Yksiselitteisen tasa-valtalaisena tai ruhtinasvihamielisenä häntä ei voi pitää:

Emme voi säilyttää onnettomuuden syytä ainoastaan ruhtinaiden harteille, sillä eihän kansankaan päätösvalta ole johtanut sen parempiin tuloksiin; sekä vanhempi historia että lähihistoria todistavat tämän.

(s. 8)

Tasavalta tai epätasavalta; kunhan vapaus ja oikeudenmukaisuus varmistetaan. Ihmisjärki ei suostu kuolemaan, vaikka sitä kidutettiin vuosituhannesta toiseen.

(s. 17)

Lausumukset vihjaavat, että Seume hyväksyi valistuneen yksinvaltiuden, kunhan hallitsija piti kiinni maaorjuuden ja aateliston verovapauden lakkauttamisesta, kansalaisten tasa-arvosta lain edessä sekä sananvapaudesta. Seumen ihanteet kiteytyvät vapauteen ja oikeudenmukaisuuteen; niin kauan kuin ne toteutuvat, yhteiskunta on tasa-arvoinen: ”Vakaumukseni perustuvat historiaan ja ihmisluonnosta tekemiini havaintoihin. Vapaus ja oikeudenmukaisuus ovat sisaruksia,

13 Ks. Piketty 2016, 35–36; 525–526.

joiden isä on henki ja äiti järki; näistä polveutuvat ahkeruus, rohkeus ja onnellisuus” (s. 19).

RISTIRIITAIUUDET

Jos Seumen matkamuistiinpanot hämärine piiloviesteineen tuntuvat toisinaan vaikeaselkoisilta, samaa voi sanoa myös kirjailijasta itsestään. Elämäkertoja lukiessa esiin piirtyy ristiriitojen ja vastakohtien kimppu: Seume seurusteli jatkuvasti niiden aristokraattisten piirien kanssa, joita hän moukaroi poliittisissa teksteissään, ja pakeni henkensä uhalla armeijasta vain pestautuakseen myöhemmin Venäjän armeijan palvelukseen, vaikka halveksi Venäjän harjoittamaa politiikkaa. Kirjoissaan hän todistelee jatkuvasti kirjallista sivistystään, sillä talonpoikaistaustansa takia hänet jätettiin porvarillisten kirjallisuuspiirien ulkopuolelle; hänellä oli kirjallista kunnianhimoa, mutta hänen runonsa ja näytelmänsä eivät saavuttaneet menestystä hänen elinaikanaan. Jälkimaailmakin tuntee hänet parhaiten nimenomaan matkakirjoistaan. Toisaalta juuri nämä ristiriidat ja poikkeuksellinen elämäntarina tekevät hänestä inhimillisen, samastuttavan hahmon.

Kaikkein hätkähdyttävimmät ristiriidat sekä Seumen elämässä että teoksissa liittyvät Venäjään. Hän tunsu myötätuntoa venäläisten miehittämän Puolan kapinallisia kohtaan ja piti venäläisten verisesti toteuttamaa kansannousun tukahduttamista huutavana väärytenä, vaikka palveli itse miehityksen aikaan Varsovassa venäläistä kenraalia. Hurjimmillaan ristiriita näkyy tilanteessa, jossa Seume istui venäläinen univormu päällään kenraalin sivuhuoneessa kirjoittamassa Venäjän sortovaltaa halveksivaa runoa saksalaiseen lehteen. Kiinni jäädessään hän olisi joutunut sota-oikeuteen, mistä olisi todennäköisesti seurannut kuolemantuomio tai karkotus Siperiaan.

Eberhard Zänker muistuttaa Seume-elämäkerrassaan, että talonpoikaistaustainen Seume ei olisi saavuttanut pysyvää toimeentuloa kotimaansa surkeissa oloissa. Saksalaisissa ruhtinaskunnissa tai Preussissa torpparin poika ei olisi päässyt etenemään upseeriksi; Venäjällä tämäkin ura oli mahdollinen. Seume näki Katariina II:n valistuneena

monarkkina, vaikka kavahti Venäjän politiikkaa ja sortotoimia eikä vaiennut orjuuden vaikutuksista:

Venäjän ajattelemisen herättää minussa aina oudon sekavia tunteita. Mistään ei varmastikaan löydy parempia yksittäisiä ihmisiä kuin tämän suunnattoman suuren valtakunnan osista, missään ei hallinto ponnistele enemmän provinssien menestyksen eteen; toisaalta missään eivät inhimillisuus, oikeudenmukaisuus ja valistus ole saaneet vähemmän jalansijaa. Äärimmäinen pahuus on ja pysyy, koska valtiomuodon henki – jos sitä voi valtiomuodoksi kutsua – ja jossain määrin myös hallinto perustuvat orjuuteen. Venäjällä ei ole yleisivistystä, vaan vain yksittäistä oppineisuutta; ei yleispätevää lainvoimaa, vaan yksittäisiä hyveitä. Kirjo ulottuu umpimielisimmästä taikauskosta aina hurjimpaan hillittömyyteen, joka usein hipoo ateismia ja pitää moraalialia pelkkinä narrin suitsina. Hyvinvointia ei ole, vaan aina joko rikkautta tai köyhyyttä, loistoa tai kurjuutta. [- -] Tämä kaikki on orjuuden seurausta.

(s. 135)

VAPAAUS VS. TOIMEENTULO

Eräs käytännöllinen, ”vähemmän filosofinen” syy kesän 1805 matkaan liittyi sekin Venäjään: Seume suunnitteli anovansa keisari Aleksanteri I:ltä eläkettä, jota Paavali I oli aikoinaan kieltäytynyt maksamasta. Johanna Loth ei ollut ainoa Seumen liikkeelle sysännyt nainen, vaan epäsuorasti tapahtumiin vaikutti myös keisarinna Katariina II. Tämän selvittämiseksi joudumme kuitenkin palaamaan Seumen elämänsä kulussa askeleen taaksepäin.

Vapauduttuaan puolalaisten sotavankeudesta Seume oli saanut Katariina II:lta henkilökohtaisen tehtävän: hänen piti saattaa vaikeasti haavoittunut, Varsovan lähetystön attaseana toiminut majuri Muromzow Varsovasta Italiaan toipumaan vammoistaan. Vasta 19-vuotias Muromzow ja hänen saattajansa eivät kuitenkaan päässeet Pisan kylpylöihin, sillä Napoleonin joukot uhkasivat Pohjois-Italiaa, ja

reitti olisi ollut liian vaarallinen. Niinpä he joutuivat jäämään Seumen kotikaupunkiin Leipzigiin. Heidän siellä ollessaan Katariina kuoli, ja valtaistuimelle nousi hänen poikansa Paavali, joka määräsi kaikki armeijan upseerit takaisin Venäjälle. Se, joka ei saapunut määräaikaan mennessä Pietariin, erotettiin. Kun käsky kantautui Seumen korviin, määräaika oli ehtinyt jo umpeutua. Hän yritti vedota kenraaleihin ja jopa itseensä tsaariin, mutta sai vastauksen vasta uhattuaan kirjoittaa erottamisesta Saksan luetuimpiin kuuluvassa sanomalehdessä. Seume lupauduttiin ottamaan armollisesti takaisin palvelukseen; kieltäytymisen merkitsisi eläkkeen menettämistä.

Venäjälle palaaminen ei tullut kysymykseen, sillä Seume kammosi uuden tsaarin despoottista hallintoa. Mieluummin hän luopui eläkkeestään ja sinnitteli ranskan ja englannin kielten yksityisopettajana, kunnes Göschen pestasi hänet kustantamoonsa. Vuoteen 1805 mennessä valta oli kuitenkin vaihtunut Venäjällä ja tsaariksi oli noussut Paavalin jälkeen Aleksanteri I. Arka eläkeoive virisi jälleen Seumen mielessä, mutta heikkeni hänen lähestyessään Pietaria, kunnes määränpäässä sammui kokonaan:

[- -] vielä Saksasta lähtiessäni elättelin mielessäni puolittaista ajatusta siitä, että hakeutuisin täällä keisarin puheille anoakseni pientä vuosittaista eläkettä, jonka uskon ansainneeni ja jota voisin luottavaisena odottaa saavani. Mutta jo matkalla aloin hiljalleen luopua ajatuksesta, ja tänne saavuttuani huomasin keisarin siinä määrin hautautuneen vakavan tilanteen ja julkisten, kaikkea muuta kuin miellyttävien velvollisuuksien alle, ettei enää tullut mieleenikään lähestyä häntä. Ei se ehkä olisi ollut minulle kovin vaikeaa: mutta tarkasteltuani asiaa lähemmin tulin siihen tulokseen, että parasta on tulla toimeen omin voimin niin pitkään kuin mahdollista. Se sopii omalle olemukselleni ja ajattelutavalleni paremmin, vaikka olenkin varma siitä, ettei mikään mainen mammona tai kullan hohto lahjoisi mieltäni taipumaan suuntaan eikä toiseen.

(s. 115)

Katkelmasta voi aistia, että suljakynä hieman vapisi tsaarin kohtauksista kuvitellessa. Hyvän itseluottamuksen vakuuttelu ja vetoaminen hallitsijan kiireisiin eivät hälvännä sitä vaikutelmaa, että Seume oli itsekin jossain määrin epävarma vaatimuksensa perusteista.

Mutta myös Seumen tavoittelema riippumattomuus ja lahjomattomuus on otettava vakavasti. Ratkaisun voi nähdä valintana taloudellisesti turvatus tulevaisuuden ja sananvapauden välillä; jos hän olisi anonut tsaarilta vakituista toimeentuloa, hän ei kenties olisi voinut kirjoittaa Venäjistä kirjassaan niin armottoman rehellisesti ja kriittisesti. Tapaus ei ole Seumen elämässä ainutkertainen. Militääriuransa jälkeen Seume vältteli sitoumuksia ja teki kaikkensa pysyäksään riippumattomana. Kesällä 1805 hän kieltäytyi paitsi Tarton yliopiston tarjoamasta professuurista, myös tsaarin henkilökohtaisen hoviseurueen päämiehen asemasta, josta hän olisi tienannut 2 500 ruplan vuosipalkan¹⁴. Virat ja yhteiskunnalliset sitoumukset olisivat estäneet häntä ilmaisemasta mielipiteitään. Seume analysoi tekemiään valintoja luonteenomaisen hämärällä tavallaan, menemättä yksityiskohtiin:

[- -] olen aina tavoitellut sitä, mikä on hyvää ja oikein – ja aina kun mahdollista, myös toiminut sen mukaan. Nuorena ajelehdin epä määräisen toimintainnon vallassa ympäriinsä. Voi olla, että luonto kaikessa viisauudessaan käänsi tämän piirteen edukseni ja että kokemukset kehittivät luonnettani. Ihminen, joka on jo pitkään kieltäytynyt tavanomaisesta oman edun havittelusta, tekee valintansa ylevämpien periaatteiden varassa.

(s. 20)

Nuoruuden epämääräinen ”toimintainto”, joka sittemmin on johtanut eduista kieltäytymiseen ja ”ylevämpien periaatteiden” seuraamiseen, saattaa hyvinkin viitata niihin moraalisiin ristiriitoihin, joita Seume koki toimiessaan Venäjän armeijan palveluksessa. Hän ei halunnut päätyä samanlaiseen tilanteeseen enää uudestaan. Kirjoittamisen – ja

14 ks. Zänker 2005, 304–305.

tekisi mieli sanoa: ajattelun – vapaus painoi vaakakupissa enemmän kuin raha ja asema. Mutta ajattelun vapaudesta ei oikeastaan voi puhua, jos tahtoo seurata Seumen ajatuksen juoksua:

Ajatuksenvapaus on tyranniin keksintö. Eihän ajattelua suoda tai tunnusteta, se vain on: kukin ajattelee tavallaan. Ja se, joka ei pelkää kuolemaa, ajattelee myös ääneen, kunhan on ensin päässyt sopuun moraalisen luontonsa kanssa.

(s. 19)

Vuonna 1808 Seume alkoi kärsiä häntä jo vuosia vaivanneen kihdin lisäksi pahoista virtsarakko- ja munuaisvaivoista, jotka johtivat hänen kuolemaansa kaksi vuotta myöhemmin. Viimeisinä vuosinaan, äärimmäisessä hädässä, Seume yritti vedota vielä kerran keisariin saadakseen eläkkeen henkensä pitimiksi. Kuuluisa kirjailija Christoph Martin Wieland tuli avuksi kirjoittamalla vetoomuskirjeen tsaari Aleksanteri I:n äidille Maria Fjodorovnalles. Eläke jäi saamatta, sillä myönteisen päätöksen sisältänyt vastaus saapui Venäjältä vasta Seumen kuoleman jälkeen.

Sairaana ja köyhänä Seume keskittyi kirjoittamaan omaelämäkertaansa *Mein Leben*, joka jäi kesken ja jonka viimeisteli postuumisti hänen ystävänsä ja esimiehensä, kustantaja Göschen. Luonnosmainen, katkelmallinen kerronnan muoto, jonka Seume oli aina kokenut omakseen, sai kirjaimellisesti viimeisen sanan. Elämäkerrassaan Seume nimittäin pääsee jännittävään kohtaan, jossa hän on juuri pakemassa sotilasleiriltä, kun kerronta loppuu äkisti sanoihin ”Und nun – ” (”Ja nyt – ”). Nämä jäivät hänen viimeisiksi riveikseen. Seumen toteamus ”sinun on tyytyminen fragmentteihin; niistähän lopulta koostuu elämä kaikkina” koskee siis lopulta elämää *kaikkina*, myös kirjoitettua elämää.

LÄHTEET

- Acerbi, Giuseppe: *Matka halki Suomen v.1799*, suom. Hannes Korpi-Anttila. WSOY, 1983.
- Clarke, Edward Daniel: *Matka Suomen halki Pietariin 1799*, suom. ja toim. Jorma Ojala. WSOY, 1990.
- Drews, Jörg: ”Erläuterungen” ja ”Nachwort”, teoksessa Seume, Johann Gottfried: *Mein Sommer 1805*, toim. Jörg Drews ja Sabine Kyora. Insel Verlag, 2002.
- Goethe, Johann Wolfgang von: *Römische Elegien. Roomalaisia elegioita*, suom. ja toim. Teivas Oksala. Jyväskylän yliopisto, kirjallisuuden laitos, 1997.
- Gros, Frédéric: *Kävelyn filosofiaa*, suom. Aki Räsänen. Basam Books, 2015.
- Koti-Sippola*, toim. Kirsti Siraste. Sippolan kotiseutuyhdistyksen julkaisu, 1994.
- Mazzarella, Merete: *Keskustelu*, suom. Raija Jänicke. Kirjayhtymä, 1992.
- Mehtonen, Lauri: ”Alkusanat”, teoksessa Rousseau, Jean-Jacques: *Yksinäisen kulkijan mietteitä*, suom. Erkki Salo. Vastapaino, 2010.
- Montaigne, Michel de: *Esseitä*, suom. Marketta Enegren. WSOY, 1985 (1960).
- Montaigne, Michel de: *Esseitä, osa III*, suom. Renja Salminen. WSOY, 2015.
- Piketty, Thomas: *Pääoma 2000-luvulla*, suom. Marja Ollila ja Maarit Tillmann-Leino, Into Kustannus, 2016.
- Preisendörfer, Bruno: *Der Waghalsige Reisende. Johann Gottfried Seume und das ungeschützte Leben*. Verlag Galiani, 2012.
- Rousseau, Jean-Jacques: *Yksinäisen kulkijan mietteitä*, suom. Erkki Salo. Vastapaino, 2010.
- Seume, Johann Gottfried: *Briefe*, toim. Jörg Drews ja Dirk Sangmeister. Deutscher Klassiker Verlag, 2002.
- Seume, Johann Gottfried: *Mein Leben*. Reclams Universal-Bibliothek Nr. 1060, Philipp Reclam jun. GmbH & Co. KG, 2010 (1991).
- Seume, Johann Gottfried: *Spaziergang nach Syrakus im Jahre 1802*.

Papierfabrik Schoeller & Hoesch GmbH, 1960.

Zänker, Eberhard: *Johann Gottfried Seume. Eine Biographie*. Faber & Faber Verlag GmbH, 2005.

KESÄ 1805

*Veritatem sequi et colere,
tueri justitiam,
omnibus aequè bene velle ac facere,
nil extimescere.*

Seurata ja vaalia totuutta,
varjella oikeutta,
toivoa ja tehdä kaikille tasapuolisesti hyvää
pelkäämättä mitään.

ESIPUHE

Hyvä lukija,

olin vähällä jättää kirjoittamatta tämänkertaisesta, Pohjolaan suuntautuneesta matkastani. Kun vaelsin Sisiliaan, tunsin tarvetta jättää aikalaisilleni pienen muistomerkin elämästäni ja teoistani. Niin teinkin, ja haluni tyyntyi. Minua ei vaivaa mikään sairaalloinen kirjoitusvietti, kuten kaikki ystäväni voivat todistaa.¹ Monet tuntemani kelpo miehet, jotka voisin mainita tässä nimeltäkin, vaativat minua kuitenkin kokoomaan luonteenomaiseen tapaani myös viime matkalla tekemäni muistuinpanot. Niinpä istahdin työpöytäni ääreen, poimin muistikirjastani kaiken olennaisen, ja kokonaisuus oli valmis. En kirjoittanut tätä niille, jotka tietävät jo kaiken, saati niille, jotka eivät tiedä mitään: ensin mainituille tässä olisi aivan liikaa, jälkimmäisille liian vähän.

Kirjapaino on yleisin ja helpoin kirjallisen levityksen väline. En aio puolustella julkaisuani tämän enempää; esitän asiat sellaisina kuin ne omin silmin näin. Olen liikkeellä vilpittömin aikein enkä halua tyrkyttää näkemyksiäni kenellekään. Mikäli mielipiteeni vaikuttavat joskus jyrkiltä, se johtuu ikävä kyllä kohtaamistani tosiasioista: aina ja kaikkialla olisin mieluummin sanonut toisin.

¹ *Sairaalloisella kirjoitusvietillä* Seume viittaa aikansa grafomaniaan: matkakirjallisuutta, päiväkirjoja, kirjeitä ja muistelmia julkaistiin 1700- ja 1800-lukujen vaihteessa ennennäkemättömän paljon.

Tällä kertaa kävelin vain pienen osan matkasta, osapuilleen 150 peninkulmaa.² Olisin mieluiten kulkenut koko matkan jalkaisin, jos vain aikani olisi sallinut. Kävelijä näkee maailman kansoista ja koko kaikkeudesta enemmän kuin se, joka ajaa vaunuilla. Hienostelijat ja epähienot ihmiset pilkkoot tätä ajatusta mielensä mukaan; se on minulle yhdentekevää. Käveleminen on kunniallisinta ja itsenäisintä mitä ihminen voi tehdä, ja olen sitä mieltä, että meille kävisi paremmin, jos käv[el]isimme enemmän³. Ihmiset eivät enää osaa nousta jaloilleen ja seistä omilla jaloillaan, yksinomaan siitä syystä, että heitä kyyditään liikaa. Liian kauan vaunuissa istunut ihminen ei enää toimi kunnolla. Tämä tuntuu kiistämättömältä tosiasialta. Kun sitten rakkinne jää jumiin, sanotaan aina, ikään kuin itse ponnisteltaisiin hyvinkin tarmokkaasti: ”Se ei tahdo käydä.” Kun kuningas kuljetuttaa itsensä taistelulentäille vaivaamatta lainkaan omia jalkojaan, hänelle tehdään kunniaa ja todetaan vain: ”Hän menee armeijan luo” ja ”Hän kulkee armeijan mukana”: säännönmukaisesti *a potiori*.⁴ Jopa silloin kun ei enää ole puhe varsinaisesta kulkemisesta, pidetään kuitenkin edelleen kiinni tuosta tärkeästä sanasta ikään kuin kunnianosoituksena: ”Amiraali kulkee laivaston mukana löytääkseen vihollisen.” Missä taas toivo on mennyttä, sanotaan, että ”mikään ei käy enää” [päinsä].⁵ Kun kaikki antavat jatkuvasti kuljettaa itseään, alkavat asiat sujua kehnosti; tämän toteamiseksi tarvitsee vain vilkaista ympärilleen. Vaunuissa istuminen etäännyttää ihmisen alkuperäisestä olemuksestaan. Ketään ei voi katsoa vilpittömästi kasvoista kasvoihin kuten pitäisi, ja katseella tulee ilmaistua aina liikaa tai liian vähän. Kuljetettavana oleminen osoittaa voimattomuutta, kulkeminen voimaa. Jo tästäkin syystä olisin halun-

2 150 peninkulmaa: n. 1 100 kilometriä. Saksalainen *Meile* eli peninkulma vastasi 7 420 metriä, preussilainen 7 532 metriä ja saksilainen 7 500 metriä (Drews 2002, 233).

3 Seumen ajatukseen sisältyy sanaleikki: verbi ”gehen” tarkoittaa paitsi kävelemistä, myös käymistä onnistumisen mielessä (käydä päinsä, onnistua).

4 *A potiori* (lat.): ”vahvimman mukaan”, ”enemmistön mukaan”.

5 *Käydä*-verbiä käytetään samassa merkityksessä myös suomen kielessä: vrt. ”ei käy”: ”ei onnistu”.

nut matkustaa vaunuilla niin vähän kuin mahdollista; toisekseen en vaunuista käsin pysty ojentamaan köyhille kolikoita yhtä vaivattomasti ja kohteliaasti kuin kävellessäni. Jos asiat ajautuvat siihen pisteeseen, etten kykene aina silloin tällöin antamaan lanttia köyhälle, älköön kohtalo suoko elämäni jatkua enää.

Olisin halunnut kirjoittaa tähän pienen tutkielman patikoinnin hyödyistä ja parhaista vaellusmenetelmistä, mihin olen kenties päteväytynyt paremmin kuin kukaan muu, mutta juuri nyt mieleni on tulvillaan tärkeämpiä asioita.

Jos tätä kirjaa moititaan liian poliittiseksi, vastaukseni on, että jokaisen hyvän kirjan on oltava enemmän tai vähemmän poliittinen. Jos kirja ei ole poliittinen, se on jonninjoutava tai tyystin kelvoton. Niillä, jotka väittävät päinvastaista, on vastustukseen omat syynsä, joista ei koidu mitään hyvää. Poliittista on kaikki, mikä osaltaan auttaa edistämään yhteistä hyvää: *quod bonum publicum promovet*. Se, mikä ei tavoittele yhteistä hyvää, ei myöskään ole poliittista. Sanaa on vääristelty, mutkisteltu, halvennettu ja pyritty verhoamaan valheelliseen sumuun, jotta se näyttäytyisi tavalliselle, vilpittömälle ihmiselle haamunkaltaisena kauhukuvana. Valitettavasti pyrkimys usein onnistuuakin.

Siellä missä ajattelu tyystin lakkaa, pääsee takaperoisuus valloilleen. Ihminen tarvitsee vain oman itsensä nähdäkseen totuuden, vain oman voimansa seuratakseen totuutta, vain rohkeutensa saavuttaakseen sen verran onnelliisuutta kuin luonto hänelle sallii. En ole kirjoittanut jälkiviisaasti, vaan kuvannut kaikki tilanteet tunnontarkasti juuri sellaisina kuin ne sillä hetkellä olivat ja kertonut, mitä niistä tuolloin ajattelin. Saattaa olla, että vain harvat löytävät kuvauksestani mitään uutta, mutta monet sentään varmasti tunnistavat itsensä, ja olen sangen ylpeä näistä hyvistä ihmisistä. Sadattuhannet ajattelevat samoin kuin minä, mutta kenelläkään ei tunnu olevan velvollisuutta tai tilaisuutta sanoa sitä ääneen. Kun minulta kysytään ammattia, vastaukseni kuuluu: Olen ihminen, vapaa mies, uskoakseni järkeväkin, ja toivon poikkeuksetta kaikille kanssaihmisilleni hyvää. Olen sisäistänyt tämän ihmisrakkauden sydänjuuriani myöten niin lujasti, että panisin epäroimättä pääni pölkylle, jos se olisi tarpeen. En halua raivota, vaan

sanoa avoimesti, missä uskon mädännäisyyksien piilevän.

Saksalaisuus on jo kauan tuntunut minusta surulliselta ajatukselta, mutten kuitenkaan vaihtaisi isänmaatani toiseen. Kaarle Suuresta alkaen isänmaamme on kietoutunut niin kummalliseen puolioikeudenmukaisuuden, puolivapauden, puolijärjen ja ylipäättään puolittaisen olemassaolon seittiin, että ulkomaalaiset ovat meihin lähemmin tutustuttuaan ihmetelleet, kuinka olemme selviytyneet poliittisesti näinkin pitkään. Kriisit ovat seuranneet toisiaan, ja juuri nyt ne ovat vaarallisempia kuin koskaan⁶. Niin kauan kuin meillä vielä oli tarmoa, säädylisyyttä ja terää, tai pikemminkin: niin kauan kuin meitä ympäröivät naapurit vielä elivät kaaoksessa, meillä oli vielä arvokkuutta. Kolmikymmenvuotinen sota oli ensimmäinen suurista ja tuhoisista kansallishullutuksistamme.⁷ Emme voi sälyttää onnettomuuden syytä ainoastaan ruhtinaiden harteille, sillä eihän kansankaan päätösvalta ole johtanut sen parempiin tuloksiin; sekä vanhempi historia että lähihistoria todistavat tämän. Kaikki kantavat osansa syyllisyydestä.

Aikakirjoista ei löydy toista yhtä surullista roolia kuin se, jota me olemme esittäneet kymmenen viime vuoden ajan.⁸ Mikä pahinta, tilanteen korjaantuminen ei ole näköpiirissä. Olemme todellakin pelkkä pilakuva sille kansakunnalle [Ranskalle], joka on vuosisadasta toiseen

6 *Vaarallisempia kuin koskaan*: Seume viittaa pienten saksalaisten ruhtinaskuntien hajanaisuuteen ja Napoleonin etenemiseen.

7 Kolmikymmenvuotisen sodan ja sen lopettaneen Westfalenin rauhansopimuksen (1648) jälkeen Saksa oli valtiollisesti hajanainen. Pyhä saksalais-roomalainen keisarikunta oli virallisesti yhä olemassa, mutta siihen kuuluneet ruhtinaskunnat olivat tämän jälkeen lähes täysin itsenäisiä valtioita. Keisarilla ei ollut käytännössä valtaa muualla kuin Itävallassa, jonka hallitsija hän samalla oli. Muista saksalaisista ruhtinaskunnista mahtavimmaksi nousi pian Brandenburgin rajakreivikunta, joka vuonna 1701 muutettiin Preussin kuningaskunnaksi. Preussi sai Pommerin Ruotsilta Suuressa Pohjan sodassa ja Sleesian seitsenvuotisessa sodassa. Vuonna 1772 Preussi laajeni jälleen, kun se osallistui Puolan jakamiseen.

8 Seume valittaa saksalaisten pikkuvaltioiden epäyhtenäisyyttä ja heikkoutta. Vuonna 1795 solmitussa Baselin rauhassa Preussi oli luovuttanut Ranskalle Reinin länsipuolella sijaitsevat alueet saadakseen hyvityksenä takaisin Ranskan valloittamat idänpuoleiset alueet.

kiskonut meitä kuin pässiä narussa. Meidän patriisimme olivat heidän apinoitaan, ja loput väestöstä lähinnä näiden patriisien orjia. Mistä siis johtuu, että kansakunta, jota Fredrik II [Suuri] – tai ranskalaisten halventavaa nimitystä käyttääkseni: Brandenburgin pikku rajakreivi – piti sodissaan pelkkänä sivuseikkana, nyt vavisuttaa koko Eurooppaa? Että se nyt kohooa uudessa mahtikoossaan uhaten niellä kaiken ympärillään? En halua ripustaa tähän mitään historiallista maalausta, sillä tilanteen räikeys pistää jo muutenkin jokaisen näkevän silmään. Espanja, Italia, Sveitsi ja Hollanti ovat jo tuhoutuneet. Puuttuu enää alueiden yhteen liittäminen, jota laskelmoitu, tilapäinen maltti näyttää lykkäävän tuonnetmas. Meitä pilkataan, ja heikkoudessamme meidän täytyy vain sietää se. Mistä meidän heikkoutemme ja Seinen miesten vahvuus sitten johtuvat? Saksalaisena lausun murhemielin sanani aiheesta, koska minulla on tahto ja vapaus tehdä niin. Herättävät sanani vastakaikua tai eivät; minulla ei ole mitään hävittävää. Voin menettää korkeintaan pääni: sekin harmaantuu jo ja käy päivä päivältä turhemmaksi. Tuhannet joutuvat panemaan päänsä järjettömästi ja päivittäin alttiiksi Yhden Ainoan ja hänen päänäpistöjensä tähden, despootin antamasta merkistä, hänen kätyriensä nyökkäyksestä, kenties hänen rakastajattarensa alushameen takia; niinpä myös vapautensa säilyttäneen kansalaisen tulee saada altistaa päänsä sen tähden, mitä hän vakaumuksensa pohjalta pitää totuutena. Vanhasta kokemuksesta tiedetään, ettei totuudella ansaita suosionosoituksia – sen puhuminenhan loukkaa lähes kaikkialla, koska syntikin vallitsee lähes kaikkialla. Mitä vähemmän siis puututaan synteihin, sitä kernaammin saarnaa kuunnellaan.

Ranskalaiset nousivat sanan ylevämmässä merkityksessä *kansakunnaksi* vasta viisitoista vuotta sitten, niin hirveän uudelleensyntyvän kautta, ettei sitä kukaan voi kadehtia – vaan nousivat kuitenkin. Minulla ei ole tässä aikaa eikä haluakaan käsitellä vallankumouksen alkulähteitä, syitä, etenemistä tai loppua. Tutkijoille ja ahkerille historian havainnoitsijoille kaikki on selvää. Ranskalaiset ovat koonneet kansalliset voimansa: monet siellä tuntevat itsensä tämän voiman lähteiksi, ja sellaisina heitä on myös kohdeltu ja kohdellaan. Mate-

maattisen tarkka verokatasteri on valtiollisen mullistuksen šibbolet ja palladium.⁹ Kaikki muu on sen vääjäämätöntä seurausta. Ainoastaan sen avulla saavutetaan vapaus, oikeudenmukaisuus ja väkevin kansallisvoima; vain se luo hyviä kansalaisia ja pitää heidät sellaisina. Järjestelmän on luonut suuri kansakunta, joka pitää siitä kiinni niin kauan kuin pideltävissä on. Jos se joutuu hukkaan, laskeutuu Ranskakin takaisin muiden kansojen joukkoon.

Meillä erivapaudet häiritsevät vapautta ja etuoikeudet oikeudenmukaisuutta. Jokainen etuoikeus ja jokainen erivapaus on askel kohti orjuutta ja samalla kohti avointa epäoikeudenmukaisuutta. Tämä on tuomiomme. Sen ymmärtää jokainen järkevä ihminen, mutta kyllään ei ole rohkeutta tehdä oikeudenmukaisuuteen johtavaa aloitetta. Saamme siis kantaa heikkoutemme häpeää. Ranskalaiset elävät tosin tällä hetkellä painostuksen alla¹⁰, mutta mikä muu kansakunta on pystynyt tekemään sen, mihin he kykenivät? Onko historiassa heidän vertaistaan? Kaiken sai aikaan heissä herännyt henki. Jos tuo henki jälleen nukahtaa, he vajoavat takaisin lähtötilanteeseen. Mutta ennen vaipumistaan uneen aate kylvänee vielä ympäröivään myös sitä hävitystä, jota olemme tähän mennessä joutuneet todistamaan.

Muistan, kuinka ranskalaiset vielä jokin aika sitten valittivat katkerasti maksamiensa verojen määrää. Väläytin heille saksalaista verotusjärjestelmää ja kysyin, tahtoisivatko he sitten mieluummin sen. He kavahtivat pystyyn kuin salamaniskusta. – Ei, herran tähden, he

9 *Verokatasteri - - šibbolet ja palladium*: Verokatasteri oli viranomaisten ylläpitämä luettelo, joka toimi verojen ja muiden säädettyjen maksujen jakautumisen perustana. *Šibbolet*: Raamatusta peräisin oleva sana tarkoittaa tunnussanaa tai tunnusmerkkiä (ks. Tuom. 12: 5–6). Seume siis näkee tasa-arvoisen verotuksen oikeudenmukaisen valtion tärkeimpänä tunnusmerkkinä. *Palladium*: (tässä): ”suojelija, suojelusyhtymä”. Alun perin ”Palladium” tarkoitti antiikin Kreikassa jumalatar Pallas Athenen kulttikuvaa, jonka uskottiin suojelevan kaupunkia. Myöhemmin ”palladium” on laajentunut tarkoittamaan ylipäätään pyhään pidettyä asiaa, jota käytetään jonkin suojelemiseen.

10 *Painostuksen alla*: Jää hieman epäselväksi, mitä Seume tarkoittaa ranskalaisiin kohdistuvalla painostuksella: Napoleonin vastaisia sotatoimia vai kansalaisiin kohdistuvaa vallankäyttöä eli hallintoa, jota Napoleon oli viemässä yhä yksinvaltaisempaan suuntaan.

huudahtivat, me maksamme niin kauan kuin jaksamme ja taistelemme niin kauan kuin luut pysyvät koossa. Meidän kuormamme sentään jakautuu tasapuolisesti, ja jaamme keskenämme yhteisen pelon ja toivon.

Edellä sanottu pitää paikkansa, ja juuri se tekee heistä vahvoja. Aika näyttää, tuleeko tällainen kestäämään. Uskon ikävä kyllä siihen, että turmeltumisen taudinsiemenet nousevat taas oraalle heidän maasaan.

Roomalaiset ja kreikkalaiset olivat voimakkaasti tuntevia ihmisiä, mutta heillä ei ollut aavistustakaan luonnonoikeudesta tai kansojen oikeudesta¹¹. Heidän historiansa vahvistaa tämän. Vain onnettomien Gracchusten sieluissa häivähtää yleisen oikeudenmukaisuuden hiven.¹² Kun esi-isämme barbaarit tekivät valloituksiaan, ajatustakaan ei uhrattu vapaudelle ja oikeudenmukaisuudelle, joista pidettiin niin paljon puheita. Silloin taisteltiin, tuhottiin ja otettiin orjia. Niin sanottuja vapaita miehiä tai aatelismiehiä ei pidelty mikään; antautuneita käsiteltiin ihmisjärjen ja uskonnon häpeäksi pelkkinä esineinä.

Minulla on oikeus tappaa viholliseni, mutta ei oikeutta tehdä hänestä orjaa. Orjuus on suurempi nöyryytys kuin kuolema; kuolema on näistä kahdesta pienempi paha. Pakkovalta ei voi koskaan perustua sopimukseen: pakotettu sopimus ei merkitse mitään, ja ilman aitoa sopimista ei ole yhteiskunnallisia suhteita.¹³ Tätä ei tarvitse erikseen

11 *Luonnonoikeus* on peräisin kreikkalaisesta filosofiasta. Erityisesti stoalaiset olivat luonnonoikeuden tunnettuja kannattajia. Antiikin Kreikassa luonnonoikeus korosti järjestystä, lakeja heikko-osaisten turvaksi, oikeudenmukaisuutta ja järkeä. Rooman valtakunnan laeissa tunnettiin myös käsite *kansojen oikeus*. Kansojen oikeudessa määriteltiin Rooman alistamien kansojen oikeudet suhteessa toisiinsa ja Rooman kansalaisiin.

12 *Onnettomien Gracchusten*: Roomalaiset kansantribuunit Tiberius Sempronius (162–133 eaa.) ja Gaius Sempronius Gracchus (153–121 eaa.) yrittivät turhaan toteuttaa maatalous- ja sotalaitosuudistuksia, joista olisivat hyötynneet erityisesti alemmat kansanluokat. Tiberius murhattiin, hänen veljensä teki itsemurhan.

13 *Pakotettu sopimus ei merkitse mitään*: Seume argumentoi tässä Rousseau'n hengessä Hobbesin yhteiskuntasopimusteoriaa vastaan, jossa kansalla on luonnostaan ylin valta, mutta kansalaiset ovat yhteisen edun vuoksi solmineet yhteiskuntasopimuksen ja luovuttaneet hallitsijalle

todistella. Vain aatelismiestä pidettiin antiikissa ihmisenä, ja kaikki muut olivat tyystin päättömiä, *sine capite* roomalaisen epäoikeuden mielessä. Asetelman mielettömyys on käynyt selväksi, mutta kuinka moni vastaava mielettömyys on jäänyt pimentoon ja jatkunut vuosisatoja, ellei vuosituhansia?

Valtiot olivat tuolloin yksinkertaisempia ja aatelisto toisenlainen, kaoottisissa oloissa jopa parempi; se kantoi yksin vastuun, teki ja toimi. Muista kansalaisista ei ollut puhuttakaan. Ajat muuttuivat; sisäiset ja ulkoiset vaatimukset kasvoivat. Aatelisto oli haluton auttamaan, sillä sen sielunmaisemaan ei kuulu toimiminen yhteiseksi hyväksi, vaan kaikesta nauttiminen. Tarkoitan aatelistolla etuoikeuksien ja erivapauksien nauttijoita; sen rinnalla kaikki muu on vähäpätöistä. Aateli siis lopetti velvollisuuksiensa hoitamisen eikä osallistunut rasitteiden kantamiseen edes silloin, kun olosuhteet olisivat sitä vaatineet. Tarvittiin kuitenkin sotilaita – eihän maaorjia voitu aseistaa. Saksalaisen maalaisväestön yksilönvapaus on aina Fredrik III:n päivistä lähtien juontunut tästä asetelmasta.¹⁴ Kulut moninkertaistuivat, ja sitä mukaa kasvoi tavallisen kaupunkilaisen ja pienen maanviljelijän taakka. Säädetyt kyllä kokoontuivat antamaan suostumuksensa siihen, mitä *muiden* pitäisi maksaa. Kieltämättä ristiriitaista, mutta näin se vain on. Valtion filosofista perustaa, joka lopulta on ainoa kestävä pohja, ei ole toteutettu ennen Ranskan mullistusta¹⁵. Seuraukset pistävät kyllä silmään. Niin kauan kuin ranskalaiset pysyvät tällä pohjalla, he ovat varmasti voittamattomia, ja tämä johtaa koko kansan onneen. Mutta jos hei-

jakamattoman oikeuden pakkovalan käyttöön. Vrt. Rousseau'n *Du contrat social ou principes du droit politique* (1762): ”Sellainen sopimus on mitätön ja ristiriitainen, missä yhdelle puolelle tulee ehdoton käskyvalta ja toiselle rajaton kuuliaisuus. - - Ja eikö tämä yksi ainoa ehto, siitä kun puuttuu kokonaan vastavuoroisuus ja samanarvoisuus, saata koko tekoa mitättömäksi?” (Rousseau 1988, 35, suom. J.V. Lehtonen).

14 *Fredrik III* (1415–93), vuodesta 1440 saksalainen kuningas ja vuodesta 1452 Pyhän saksalais-roomalaisen keisarikunnan keisari.

15 *Valtion filosofisella perustalla* Seume tarkoittaa, että valtiosäännössä otetaan huomioon oikeudenmukaisuuden ja yksilönvapauden periaatteet. Näin ollen hän pitää Ranskan vuonna 1792 tasavallaksi julistettua valtiota ”filosofisesti” perustettuna.

dät johdatellaan vanhaan takaisin, entiset ajat palaavat. Aatelisto ja papisto ajoivat ranskalaiset siihen pisteeseen, jossa he olivat tuolloin. Rohkaistuminen ja järjenkäyttö toivat heidät siihen, missä he ovat nyt. Tämänhetkinen [Napoleonin] dynastia – ”vallanpitäjä on se, jolla on kaikissa valtion asioissa viimeinen sana”¹⁶ – uhkaa kääntää suunnan jälleen takaperoiseksi ja tyrehdyttää kehityksen, mikäli kaikki sujuu hallinnon mielen mukaan. Vaikka tunnustankin mieluusti tuon miehen suuruuden, minun täytyy esittää kovääninen vastalauseeni. Pelkään järjen, vapauden ja oikeudenmukaisuuden puolesta, en koskaan omasta puolestani.

Viimeaikaiset sodat osoittavat oman järjestelmämme heikkouden, etenkin kaikkein viimeisin.¹⁷ Vapaat miehet lyövät aina orjat ja rengit. Myös Spartacus oli vapaa mies niin kauan kuin hän voitti taistelunsa. Onko mitään mielettömämpää kuin se, että kansakunnan mahtavimmat omaisuudet ja suurimmat voimat eivät lainkaan joudu osallistumaan yhteisiin ponnistuksiin? On epäoikeudenmukaista, ettei heidän tarvitse maksaa [veroja] rauhan aikana; mutta se että he haluavat vapautua sodistakin, on jo typeryyttä. En mahda itselleni mitään: minun on käytettävä kovaa kieltä, sillä typeryydestä on kyse. Merkantilistisesti laskettuna verovapaudesta ei koidu haittaa, sillä hintojen noustessa tavaroista on maksettava kalliimmin – mutta valtiontalouden ja vain osittain toteutuvan kansallisen puolustuksen kannalta se on hulluutta.

Oikeasti jalo on vain se, joka tekee isänmaan hyväksi eniten ja nauttii sen kustannuksella vähiten. Kokemus todistaa tämän. Vapauden henki tarkoittaa tarkemmin analysoituna samaa kuin yleinen oikeudenmukaisuus. Juuri se henki on saanut aikaan näkemämme mullistukset. Marssimme muinoin ranskalaisia päin Rossbachissa ja

16 Sitaatti on alkutekstissä kreikaksi. Suomennos perustuu Drewsin saksannokseen (ks. Drews 2002, 201).

17 *Viimeiset sodat*: kolme koalitionsotaa Napoleonin Ranskaa vastaan vuosina 1792–97, 1799–1801 ja 1805. Kolmas sota päättyi itävaltalais-armeijan antautumiseen ja Austerlitzissa 2.12.1805 taisteltuun ns. kolmen keisarin taisteluun, jonka seurauksena Pyhä saksalais-roomalainen keisarikunta lakkasi olemasta.

Krefeldissä, ja he kostivat meille nuo päivät kovalla kädellä¹⁸. Mikä ranskalaisten tavoissa olisi muuttunut? He ovat vain muokanneet elinolosuhteensa uuteen uskoon. Itävalta möi lippunsa kultameklarien juoksupojille; kaupanpäällisiksi menivät kunnia ja isänmaa¹⁹. Raha-ruhtinaita siis kutsutaan apuun, vaikka valtion pitävät pystyssä vain kunnia ja oikeudenmukaisuus. Merkantilistisesti hallitut maat niittävät pelkkää häpeää. Tämä aktiivisen passiivinen kaupankäynnin muoto vahingoittaa eristäytyneitä brittejä vähemmän kuin muita²⁰, mutta koituu siitä häpeää heillekin; brittiarmeija sai tuntea sen nahoissaan George Washingtonin ansiosta. *To buy and sell is the soul of their wisdom*. Korruptio ei ole kuitenkaan vielä tunkeutunut valtiolaivan pyhään ytimeen asti.

Ranskalaismies taistelee isänmaan puolesta, jota hän on juuri alkanut rakastaa. Isänmaa tarjoaa hänelle ja hänen perheelleen toivon siitä, että kaikki saavat tasapuolisesti osansa yhteiskunnan hyödyistä. Yhteistä hyvää myös oikeasti jaetaan. Kukin punnitaan painonsa mukaan; sen sijaan meillä miehen arvo riippuu kirkonkirjoista, isän rahasäkin painosta ja hovimarsalkan määräyksistä. Kenen vuoksi saksalainen krenatööri syöksyy tykistö patterin ja pistimien eteen? Hän kantaa uskollisesti kuormansa, muttei ansaitse ystävällistä sanaa pahansuisuiselta komentajaltaan. Hänen odotetaan katsovan pelottomasti kuolemaa silmiin sillä aikaa kun hänen vanha isänsä raataa armollisen aatelisherran pellolla – herran, joka ei maksa penniäkään mistään, ei pane tikkua ristiin ja palkitsee työntekijän pahoinpitelyllä. Vanhus korjaa hiestä märkänä herraskartanon viljaa ja joutuu jättämään oman satonsa pellolle mätänemään; niinpä hän saa viheliäisen

18 *Roszbach ja Krefeld*: Ranskalaiset hävisivät seitsenvuotisessa sodassa nämä taistelut Preussin Fredrik II:ta vastaan.

19 *Itävalta möi lippunsa* - - : Ranskaa vastaan käyty sota imi kuiviin Itävallan valtionkassan. Selviytyäkseen kriisistä Itävalta joutui turvautumaan englantilaisilta pankeilta saatuihin lainoihin.

20 Seume yhtyy valistusajan liberaaliin, merkantilismia vastustaneeseen ajatteluun. Merkantilismia jyrkimmin kritisoi neen Adam Smithin mukaan merkantilismi hyödytti vain valtion suosimia kauppiaita. Hän piti vapaakauppaa kansalaisten yleisen edun mukaisena.

kunnian olla yhteiskunnan ainoa kuormankantaja. Tämä kunnia jätetään tietenkin viisaasti tunnustamatta.

Senkö puolesta sotilas taistelee, että pääsisi jonain päivänä itsenkin maistamaan tällaista onnea? Hänen on oltava rohkea, ja hänen sisarensa tai rakastettunsa on palveltava herraskartanossa vuosittaita kahdeksan guldenin korvausta vastaan koko elämänsä ajan, vailla toivoakaan paremmasta. Hänen vanha tätinsä, jolla ei ole edes kuivaa leipää suuhun pantavaksi,kehrää kukkuroittain pellavia kartanolle välttääkseen ulosmittauksen, ja pikkuväli juoksee viestinviejänä pakkasella ja helteellä saadakseen kouraansa yhden groschenin päivässä. Pieni talonpoika raahaa, riuhtoo ja antaa kaikkensa, mutta herrojen kartanoissa ei sorkka liikahda eikä pyörä pyöri. Tätä sitten kutsutaan valtioksi, hyväksi järjestykseksi ja oikeudeksi ja hämmästellään vielä, mistä vallitseva tyytymättömyys johtuu. Jos tasa-arvoinen oikeus ei toteudu, ei synny myöskään yhteishenkeä. Isonomia eli kansalaisten yhdenvertaisuus lain edessä on jumalainen ajatus, kenties ihmisen aatteista kaunein; vain orjamaiset sielut ja despotian kannattajat voivat halveksia sitä. Kaikki haluavat nauttia työn hedelmistä – työtä vain ei tahtoisi tehdä kukaan. Kukin pyrkii parhaansa mukaan sälyttämään kuormansa toisten niskaan; ei ole olemassa yksimielisyyttä hyvien tavoitteiden saavuttamiseksi, eikä yhteisen hyvinvoinnin eteen ponnistella. Saamme syyttää itseämme siitä, että vihollisemme ovat vahvoja: heidän vahvuutensa johtuu meidän henkisestä ja moraalista heikkoudestamme. Kansan parissa vallitsee karkea oman edun tavoittelu. Ruhtinaiden parissa vallitsee epäluottamus. He iloitsevat toistensa onnettomuuksista, ja keskinäinen hajaannus heikentää heitä entisestään. Harkitsematon toiminta ja hetken mielijohteisiin tarttuminen ajavat lopulta heidät ja koko kansakunnan tuhon partaalle.

Euroopan diktaattorina toimii nyt yksi ainoa henkilö – mies joka sai hädin tuskin luvan astua pöyhkeän ministerin eteismatolle viisi-toista vuotta sitten. Näin käy, kun asioita hoitavat aikuiset miehet, ja näin käy silloinkin, kun pikkupoika hoitaa asiat miesten sijasta. Jos tilanne jatkuu tällaisena, olemme vaarassa joutua hukkaan sarmaatien tavoin. Kohta käräjillämme kuunnellaan vieraita käskyjä vieraalla

kielellä. Merkitseekö tämä ihmisyyden voittoa vai häviötä, sen tulkitkoon kohtalon kirjasta ken osaa.

Bonaparte on perinteisessä mielessä suurmies. Kohtalo asetti hänet toimeensa. Ensin olosuhteet loivat hänet, nyt hän luo olosuhteet. Edes Aleksanteri Suurella, Caesarilla tai Fredrikillä ei ollut käsissään samanlaisia sattuman suomia keinoja. Bonaparte ymmärsi koota yhteen suuren, kauniin, urhean ja rakastettavan kansakunnan kuohuvat jättivoimat, jotka hän sitten sovitti omiin tarkoituksiinsa. Onneksi hänen ja kansan tiet kulkevat suurin piirtein samaan suuntaan. Sanon ”suurin piirtein”, koska täydellisestä sopusoinnusta en ole vielä varma. Bonaparten tekoja ja suuruutta lainkaan väheksymättä sanon vain, että kansalla on oikeus omaansa. Hän otti asiakseen vallankumouksen hyvien puolien hyödyntämisen ja ratsasti niillä omaan päämääräänsä. Vasta tuleva vuosisata näyttää, koituuko tästä kansalle onnea vai onnettomuutta. Sota synnytti satureita, kansallisaate teki heistä sankareita; kriisissä kaikkien piti vetää yhtä köyttä yhteisen voiman vahvistamiseksi. Ajan myötä selviää, tuleeko uudesta dynastiasta edellisen kaltainen: ainakin se aloitti kuin mikä tahansa muinainen dynastia ja tuntuu toimivan samoin vanhoin periaattein. Jos näin on, sankarillisesta suursiivouksesta ei koitunut mitään hyötyä. Siellä missä palkkasoturien pistimet pitävät valtaa, voidaan unohtaa puheet järjestä, vapaudesta, oikeudenmukaisuudesta tai kansan onnesta. Lähes kaikkialla maailmassa hallintoa pidetään yllä pienimmällä mahdollisella vaivalla ja sorrutaan sortoon, koska viisaus ei riitä hallitsemiseen. Kun näin tapahtuu, Rooman valtakunnan kauhut heräävät uudelleen henkiin. Sen parempia ihmisiä eivät tosin ole englantilaisukaan, eivät sisäisesti eivätkä ulkoisesti. Maantieteellinen sijainti näyttää muovanneen jopa heidän hallinnostaan läpikotaisin kaupallisen.

Bonaparte on päivän sankari, ja tämän aseman hän on ansainnut rohkeutensa, uupumattoman toimeliaisuutensa ja terävänäköisyytensä ansiosta. Ottamalla sotilaat lempilapsikseen hän on samalla langettanut tuomion kansalaisvapaudelle²¹. Varmaksi ja uskolliseksi laskel-

21 *Ottamalla sotilaat lempilapsikseen*: Napoleon perusti sotilasdiktatuurin

moitu vähemmistön rohkeus hallitsee kaikkialla enemmistön arkaa myötäilyä. Hän ei ole ensimmäinen kansakuntansa maineikkaaseen voittoon johtanut päällikkö, vaan nousi edeltäjiensä harteille. Hänen vuokseen kuolivat kaikki edesmenneen tasavallan puolesta kaatuneet, kuten muinoin vaikkapa Scipiot, jotka taistelivat Karthagossa Caesarin joukoissa. Kukaan ei enää muista Pichegruta tai Moreauta, vaikka hekin olivat aikoinaan päivän sankareita.²² Vain Bonaparte osasi tarttua tilaisuuteen. Jos tietäisin varmasti, että hänen alamaisuudessaan toteutuvat järki, vapaus ja oikeudenmukaisuus, vuodattaisin ensimmäisenä sydänvertani hänen lippunsa alla. Hän nousi konsuliksi, ja niin täytyi tapahtua, sillä eihän sinä päivänä koko senaatissa istunut ainuttakaan tasavaltalaista. Tasavalta tai epätasavalta; kunhan vapaus ja oikeudenmukaisuus varmistetaan. Ihmisjärki ei suostu kuolemaan, vaikka sitä kidutettaisiin vuosituhanesta toiseen.

Meidän ainoa pelastuksemme on ottaa mallia ranskalaisten hyvistä puolista ja välttää heidän julmuuksiaan. Heidän kansallisvoimansa kumpuaa verotaakan ja muiden rasiusten tasapuolisesta jakamisesta, toisin sanoen todellisesta vapaudesta ja oikeudenmukaisuudesta. Vaikka hekin ovat aika ajoin joutuneet despoottien rautaisiin ikeisiin, yleinen oikeudenmukaisuus elää yhä vahvimmin heidän keskuudessaan – ja niinpä juuri ranskalaisilla on eniten keinoja ja voimavaroja kansallisiin ponnistuksiin. Nurinkurista kyllä, me filosofisemmat ja humanimmat saksalaiset emme kurottele heidän tasolleen, vaan toivomme sen sijaan, että he vajoaisivat takaisin meidän tasollemme. En vastusta yksinvaltiaita, kunhan he hallitsevat tasavaltaisesti, *in emolumentum publicum ex aequo jure cum omnibus*²³; mutta niin kauan kuin minussa henki pihisee, kaihdan kaikenlaisia etuoikeuk-

ja nimitti itsensä ensimmäiseksi konsuliksi kaapattuaan vallan vuonna 1799. Käytännössä hänestä tuli yksinvaltias; konsulin arvo määrättiin elinikäiseksi vuonna 1802.

22 Alun perin Napoleonia tukeneet kenraalit Pichegru ja Moreau kääntyivät myöhemmin häntä vastaan ja jäivät kiinni salaliitosta.

23 *In emolumentum* - - : ”yhteiseksi hyödyksi, kaikille tasapuolisen oikeuden pohjalta”.

sia ja erivapauksia kuin ruttoa. Ne johtavat aina epäoikeudenmukaisuuksiin. Ranskassa on onnistuttu parantamaan vanha sairaus, mutta ei torjumaan uuden puhkeamista, ja menneisyyden haamut uhkaavat ilmestyä jälleen. Perinnölliset vuokraoikeudet johtavat feodaalijärjestelmään, feodaalijärjestelmä sortoon ja orjuuteen. Omistusoikeuteen ei voi vedota. *In detrimentum rei publicae non datur possessio.*²⁴ Vain kaikille yhteisiin ehtoihin perustuvat reilut omistussuhteet takaavat vahvan ja turvallisen valtion. Taksvärkit ja muut maanomistajien vaatimat työvelvollisuudet heikentävät kokonaisuutta. Jokainen etuoikeus luo oman valtionsa valtion sisään ja osoittaa, kuinka sairaalla pohjalla lakimme lepää. Se, joka ei enää pysty itse hoitamaan omaisuuttaan, omistaa liikaa ja vaikuttaa kotimaahansa kielteisesti. Mutta kukapa vaivautuisi ajattelemaan kansalaisvelvollisuuksia, jos valtio ei edes määrittele niitä?

Mikäli haluamme torjua uhkaavan perikadon, meidän on torjuttava se yhteisvoimin. Jokainen poikkeus on kansallissynti. Ranskalaiset tuntevat läpikotaisin naapuriensa heikkoudet ja takuulla huolehtivat siitä, että naapurit itsekin huomaavat ne. Tämä täsmällisyys on tullut viime aikoina näkyviin Hannoverissa ja Itävallassa.²⁵ Meidän heikkoutemme on heidän voimansa. Jos emme hyväksy ajatusta yleisestä oikeudenmukaisuudesta, meidän täytyy vain alistua kuuliaisesti ikeeseen, joka lankeaa päällemme, kun oma vuoromme tulee. Olemme jo vajonneet niin alas, että ruhtinaamme havittelevat vieraan valtiaan mielisuosiota joka käännteessä – valtiaan, jota he vielä äsken halveksuivat koko aatelisen sukukronikkansa mitalla.²⁶ Näin kostautuvat epä-

24 *In detrimentum* - - (lat.): ”omistusoikeus ei saa vahingoittaa valtiota”. Vrt. Ranskan vallankumouksen ihmis- ja kansalaisoikeuksien julistuksen ensimmäinen pykälä: ”Ihmiset syntyvät ja elävät vapaina ja oikeuksiltaan tasavertaisina. Yhteiskunnalliset erot voivat perustua vain yleiseen etuun.”

25 *Hannoverissa ja Itävallassa*: Ranska miehitti Hannoverin vuonna 1803 ja Wienin 1805.

26 *Aatelisen sukukronikkansa mitalla*: Seume ei puhu suoraan aatelisesta taustasta, vaan käyttää kiertoilmausta ”stiftsmässig”: luostarin tapaan. Päästäkseen saksalaiseen luostariin oli osoitettava sukutaulusta

oikeudenmukaisuus ja piittaamattomuus.

Lasken nyt kansani käsiin nämä mielipiteet, joita en ehkä ole jäsentänyt kovin järjestelmällisesti, mutta jotka elävät sielussani sitäkin vahvemmin. Itselläni ei ole voitettavaa tai hävittävää missään maassa. Vakaumukseni perustuvat historiaan ja ihmislunnonsta tekemiini havaintoihin. Vapaus ja oikeudenmukaisuus ovat sisaruksia, joiden isä on henki ja äiti järki; näistä polveutuvat ahkeruus, rohkeus ja onnellisuus. Perheenjäsenet kukoistavat ja kärsivät yhdessä.

Pelko on luonut taivaaseen monia jumalia ja vielä useampia maan päälle. Kun pelko saa vallan, on puolet toivosta jo huvennut. Vain kuolemaa halveksumalla voi elää kunniallisen elämän; elämällä on arvoa vain silloin kun se on arvokasta elämää. Periaatteeton ja suotta vaaroihin hakeutuva ihminen on hullu, vaaroja säikkyvä tunnollinen ihminen on pelkuri; molemmat ansaitsevat moitteet. Ajattelu on ihmisielun omaisuutta; edes Hänen Kaikkivaltiutensa [Napoleon?] ei voi sitä ryöstää tai hävittää. Ajatuksenvapaus on tyranniin keksintö. Eihän ajattelua suoda tai tunnusteta, se vain on: kukin ajattelee tavallaan. Ja se, joka ei pelkää kuolemaa, ajattelee myös ääneen, kunhan on ensin päässyt sopuun moraalisen luontonsa kanssa.

Joka kuukausi tuo uuden katastrofin tullessaan. Nyt ojennetaan oliivipuun oksia²⁷, mutta kuka takaisi meille, etteivät liekit lyö päämme yli jo ennen kuin Sinä, rakas lukija, saat eteesi tämän tekstin? Rohkeuden voima auttaa kestäämään elämää, ja kohta kaikki on ohi, jos kohtalo niin päättää; kukin saa osansa mukaan.

Olisin halunnut kirjoittaa vielä teoksen, joka pitäisi minut hetken

kuusitoista aatelista esi-isää. Seume siis tarkoittaa, että vanhoista aatelissuvuista polveutuvat saksalaiset ruhtinaat olivat aiemmin halveksuneet Napoleonin, joka oli nousukas (Drews 2002, 203).

27 *Nyt ojennetaan oliivipuun oksia*: oliivipuun oksa on vanha rauhan symboli. Seume viittaa 26.12.1805 Bratislavassa solmittuun Pressburgin rauhaan. Sopimuksessa vahvistettiin tappiot, jotka Itävalta oli kokenut Ulmissa (syys-lokakuussa samana vuonna) ja Austerlitzissä (2. joulukuuta). Rauhanehdoissa Itävalta joutui luovuttamaan huomattavia maa-alueita Ranskalle, Baijerille ja Preussille. Sopimus merkitsi Pyhän saksalais-roomalaisen keisarikunnan loppua.

elossa kuolemani jälkeen, mutta näissä olosuhteissa aikani ei riitä sellaisen valmisteluun; ja pian koittaa se ikä, jossa voimani eivät riitä, vaikka aikaa olisi liikaakin. Lepyttelen itseäni ajatteleamalla, että olen aina tavoitellut sitä, mikä on hyvää ja oikein – ja aina kun mahdollista, myös toiminut sen mukaan. Nuorena ajelehdin epämääräisen toimintainnon vallassa ympäröitynä. Voi olla, että luonto kaikessa viisautessaan käänsi tämän piirteen edukseni ja että kokemukset kehittivät luonnettani. Ihminen, joka on jo pitkään kieltäytynyt tavanomaisesta oman edun havittelusta, tekee valintansa ylevämpiä periaatteiden varassa²⁸.

Nykyään rakastan rauhaa, mutta pysyn avoimesti liberaalina; muutoinhan olisi kyse kuolonunesta. Mikä ikinä osani tuleekaan olemaan, pidän kiinni vakaumuksestani: on olemassa vain yksi hyve, ja se hyve on oikeudenmukaisuus. Suokoon taivas – tai pikemminkin: auttakoot ihmiset, ettei tätä hyvettä häpäistäisi tulevaisuudessa yhtä tiheään kuin tähänastisessa historiassa.

3. tammikuuta 1806.

28 *Ylevämpiä periaatteiden varassa*: Seume saattaa viitata siihen, ettei lähtenyt virkauralle, vaan pysytteli instituutioiden ulkopuolella voidakseen kirjoittaa niin vapaasti ja radikaalisti kuin halusi. Matkallaan Seume kieltäytyi mm. hänelle tarjotusta Tarton yliopiston professuurista ja tsaarin henkilökohtaisen saattueen päämiehen paikasta (Zänker 2005, 305).

Breslaussa, 18. huhtikuuta 1805

Ihanaa on rakentaa onneaan
huimiin korkeuksiin; vaan kun onni pettää,
sydän syrjällensä seuraa
sortumista syvyyksiin.

Kun luomus kuolee meissä,
sisimpään jää silkkaa tyhjää;
mykkänä lakastuu
ympärillämme kypsä toukokuu.

Yhä takerrumme surumielin
kirkkaan ilmestyksen liepeisiin
vaikka tuo hahmo jo hälveni
ja hulmuaa ohitsemme enää unissamme.

Ylpeys piilee arkana mielen sopukoissa
kitisten liitoksissaan: se ei pitänyt lupaustaan
eikä saanut rinnassa takovaa levottomuutta
rauhottumaan.

Viinitertut ilahduttavat, diadeemit loistavat,
laakeriseppeleet tuovat kunniaa;
viisaus kaunistaa, tiede seppelöi,
häikäisee kultainen virta;

arvokkuus ja jalot hyveet
johtavat kohti taivasta;
vaan kaikki tämä vain sinun tähtesi,
Urania²⁹.

Kipinät minussa sammuvat
ja ennen korkeina leimunneet lieskat tukahtuvat:
minäkin kuulun kirottuihin viattomiin
jotka eivät rikkoneet ketään vastaan.

Vieläkö leuassani kasvaa untuvaa
kun voimaa vailla, heikkona
yhä kuljen lumouksen vallassa
pikkupojan lailla?

Nuorukaisena kuljin ylväästi pystypäin
kuin stoalainen viisas;
nyt elämän kypsyttämänä
näen peilistä aasin, en enää miestä.

Olen pelkkää elotonta autiutta,
mitään en tunne, en ketään.
Mikä on pilalla: minä itse
vai maailma?

Vain kuolemankuvat elävät minussa,
päivänvalossakaan en pääse pakoon kuvitelmia
jotka korpinsiivin³⁰ minuun tarttuvat
ja raastavat.

29 *Urania*: Jumalatar Afroditen lisänimi, jota käytettiin hänen edustaessaan ylevää, taivaallista rakkautta erotiikseen maallisesta rakkaudesta (Castren & Pietilä-Castren 2006, 608).

30 Kreikkalaisen myytin mukaan Apollon liehitteli Koronista, lapiittien kuninkaan tytärtä, ja lähetti hänen vartijakseen valkoisen korpin. Kun

Enkö muka tuntenut ratasta
joka maailmaa liikuttaa?
Enkö kynää, joka säätää lait
ja pysyy niissä järkkymättä?

Jos ahneus joskus saisi minusta otteen
ja alkaisin elää karkeita viettejä seuraten,
olisi kullassa kylpeminenkin
minulle vain kirous.

Eespäin, eespäin, luonnonvoimien kamppailuun!
Sieltä, myrskyn keskeltä,
ikään kuin kuolema voisi luoda elämää
tai henkiin herättää, löydät rauhan.

Jos villit samogeeetit valtakunnassaan
tappavat minut, vaeltajan,
tai ryövärit pistävät kuoliaaksi Etnan juurella,
on se minulle yksi ja sama.

Samantekevää lienee myös muille,
mistä ja mihin vaellan
lattean elämäni halki,
kelvottomana.

Niskaa poltteele, ripsillä kimmeltää
jo pisara; eespäin, eespäin
ennätä ennen kyyneltä:
mies, on aika ryhdistyä.

Koronis oli jo raskaana Apollonille, hän kuitenkin rakastui kuningas Iskhykseen. Korppi kertoi lemmenseikkailuista Apollonille. Apollon raivostui korpille siitä, ettei tämä ollut sulkenut silmiään, ja tuomitsi linnun olemaan ikuisesti musta.

Olen ryhdistäytynyt. Kaivan nämä rivit muistikirjastani sinun luettavaksesi, ystäväni; joka ikinen tavu todistaa kaunistelematta, että viisauteni on joutunut välillä koetukselle ja että olen ollut intohimossani yhtä intoa ja himoa. Kuluu vuosia, ennen kuin tämä heikkous pääsee minussa valloilleen, ja tuolloin se vaikuttaa tulivuorenpurkauksen tavoin, mutta yhdellä iskulla ja sankarillisesti toivun jälleen, olen taas oma itseni enkä pidä velvollisuutta ja miehen arvoa vain käsitteinä, vaan myös elän niiden mukaan. Syyskuussa rajuilmat käyvät harvinaisemmiksi; samoin sopii toivoa, että tämä oli oman luontoni viimeinen myrsky. Taivas tietää, että olin aina 28. ikävuoteeni asti vakauden ja luonteenlujuuden perikuva, ja sitten vastakkaisen sukupuolen lumous riisti minulta tasaisen mielialani. Onneksi pystyn sentään aina pelastamaan itsenäisyyteni ja – vaikkakin ankaran järkytyksen kautta – palauttamaan kolme platonista sieluani suurin piirtein järjestykseen.³¹ Saatan käydä täydellisen tuhon partaalla, mutta nousem yhä jaloilleni. – Nyt riittää jo tästä aiheesta; ehkä vähempikin olisi riittänyt.

Kuten huomaat, valmistautumiseni matkalle ja kenties myös matkani syyt olisivat voineet olla filosofisempia. Mutta jos filosofisuudesta tulee matkan lähtökohdan sijaan sen seuraus, niin olkoon menneeksi, kunhan minussa vain herää toisenlaisten asioiden innoittama kipinä.

Matka Dresdeniin sujui tavalliseen tapaan. Meissenissa jouduin harmikseni toteamaan, ettei posliiniteollisuutemme juuri panosta estetiikkaan eivätkä muotoilu ja maalaus yleisesti ottaen vastaa odotuksia. Muistan kerran pulittaneeni Berliinissä eräälle äveriäälle venäläiselle kokonaista 60 taaleria kupista, jota koristi pelkästään Fredrik II:n kuva. En usko, että Meissenissa voisi tapahtua vastaavaa.

Onko Dresden parempi kuin ennen, vai minäkö olen? Molempia

31 *Valtio*-dialogissa Platon esittää ihmissielun jakautuvan kolmeen osaan: järkisieluun, intosieluun ja himosieluun. Seume viittaa tässä henkilökohtaiseen kriisiin, josta oli parhaillaan toipumassa: hänen rakastamansa Johanna Loth oli edellisvuonna kihlautunut toisen miehen kanssa. Seumen vaelluksen alkusysäyksenä oli siis henkilökohtainen järkytys, eikä ensimmäistä kertaa; edelliselle patikkamatkalleen Italian Syrakusaan hän oli lähtenyt vastikään purkautuneen kihlauksen jälkeen (Griep 2004, 9–12).

toivon, ja kenties kumpikin pitää paikkansa. Tuntuu kuin ihmisten sie-
 raimet ja suupielet olisivat muuttuneet edukseen; silmiini ei osu enää
 niin monia tyhmän ylimysmäisiä despoottinaamoja. Kopeita kasvoja
 hienostonenineen näkyy onneksi enää alempien, puolisivistyneiden
 säätyläisten joukossa. Täyteen kukoistukseensa puhjennut pystynenä
 on hävyttömintä, mitä luonto voi tuoda esiin rehellisessä ja vaatimat-
 tomassa miehessä.

Tämänkertaisella visiitilläni pääsin käymään myös taidegalleriassa.
 Paremmat italialaisen koulukunnan kokoelmat eivät – lukuun otta-
 matta puolta tusinaa klassikkoteoksia – vastanneet odotuksiani, mutta
 alankomaalainen koulu oli sitäkin monipuolisemmin esillä. Dresde-
 nin kokoelma on tällä hetkellä Euroopan paras, mikäli Pariisin Louvre
 jätetään laskuista. Italiasta ei tule mieleeni varteenotettavaa kilpailijaa.
 Edellä lausumani pätee myös antiikin aarteiden kokoelmaan, jonka
 vertaista saa hakea, vaikka Medicin Venus ja Nioben perhe onkin siir-
 retty Pariisiin. Nuori fauni, torso, Venus, Ariadne, Herculaniumista
 löydetty naisveistos ja muutamat muut teokset kuuluvat kiistämättä
 taiteen arvokkaimpiin luomuksiin. Uskon, että Canova löysi Hebeä
 esittävälle veistokselleen kauniin asennon Dresdenin nuorelta fau-
 nilta. Asento on lähestulkoon sama, ja uskomustani vahvistaa se, että
 Canova kuuluu usein katselleen Dresdenin veistosta mykän ihailun
 vallassa. – Muumioita menisin katsomaan muualle. Caligulaa esittävä
 antiikkinen rintakuva synnytti minussa merkillisen vaikutelman, sillä
 olin jo aiemmin nähnyt jäljennöksen siitä ja pannut merkille, miten
 läheisesti hahmo muistuttaa erästä aikamme suurmiestä. Havaintoni
 vahvistui entisestään tarkkaillessani antiikkista esikuvaa. Becker, jon-
 ka ansioita ja mielipiteitä arvostan varmaan enemmän kuin kukaan,
 on sanonut: Jos muinaisen taiteen joukosta hyväksyttäisiin klassikoiksi
 vain yhdeksän, viisi löytyisi Dresdenistä. Mielestäni hän vetää tässä
 liikaa kotiin päin; yksi neljännes teosten kokonaismäärästä osuisi lä-
 hemmäs totuutta. Vihreässä holvissa totesin, että vaaliruhtinas on sa-
 tumaisen rikas mies.³²

32 *Vihreä holvi*, ”Grünes Gewölbe”: Dresdenissä sijaitseva kuninkaiden ja

Nautin suunnattomasti päästessäni seuraamaan Amfion Naumannin joutsenlauluksi jääneen Bethulia-oratorion harjoituksia.³³ Kantaesitys on vasta pääsiäisenä, enkä voinut tietenkään odottaa siihen asti. Kapellimestari Schuster johti esimerkillisen ankarasti ja soitatti uudelleen kaiken, mikä vaati vielä viimeistelyä. En voi millään luetella tässä kaikkia kauniita kohtia. Omissa korvissani erityisen hyviltä kuulostivat aariat *Se dio veder tu vuoi* ja *Prigionier che fa ritorno dagli orrori al di sereno* sekä murhakertomus. Eräät toiset osuudet onnistuivat kehnommin. Kutsuisin epäonnistuneiksi niitä kohtia, joissa säveltäjä ajautuu ristiriitaan runoilijan kanssa. Kun runoilija kirjoittaa vähemmän lyyriseen sävyyn, kuten usein on laita, kannattaa säveltäjänkin mieluummin pysyä pidättyväisenä kuin luoda väärä vaikutelma. Säveltäjä saa välillä aivan hyvin ottaa etäisyyttä runoon; se luo teokseen satunnaisia suvantopaikkoja. *Corriamo al campo!* ei miellyttänyt minua, syystä joka ei enää Dresdenistä lähdettyäni ole ajankohtainen³⁴. Kerron kyllä sinulle syyn, kunhan kuulen tuon kohdan uudestaan. Kastraattilaulajan ääni sai aikaan yhtä epämiellyttävän tunteen kuin aina ennenkin. Kun kuohilas kiitää asteikkojen halki, kiekuu ja livertää trillejään, en tiedä mitä minun pitäisi ajatella: tunnen joka hetki sääliä ja vastenmielisyyttä. Hänen miehisyytensä on tarvelty, mutta ei hänesitä naiseksikaan ole. Pitäisin itseäni vajaaälyisenä, jos innostuisin kuohilaan kurkkutaiteesta. Sielutieteen ja luonnonoikeuden kannalta asiaa voi tarkastella vielä syvällisemmin ja ankarammin; väittäisin jopa, että moista onnetonta puoliluomusta voisi pitää moraalisesti syyntakeetomana.

Bautzenissa käydessäni vain yksi ystävästäni sattui olemaan kotona, ja vaihtaessani hevosia Görlitzissä en tavannut kuin Antonin. Oli-

herttuoiden aarrekkamio.

33 *Amfion*: Seumen säveltäjä Johann Gottlieb Naumannille antama lisänimi viittaa kreikkalaisen mytologian Amfioniin, josta tuli suuri muusikko, kun Hermes oli opettanut häntä soittamaan ja lahjoittanut hänelle kultaisen lyyrän. Amfion pystyi lyyraansa soittamalla siirtämään kiviä ja rakentamaan muurin Theban linnoituksen ympärille. *Bethulia*: *Betulia liberata*, Naumannin viimeiseksi jäänyt oratorio.

34 *Corriamo al campo*: ”Kiirehtikäämme pellolle!”

sin kernaasti vaeltanut Meffersdorfin linnaan, jos aika olisi antanut myöten.

Görlitzin ja Waldaun ohitettuaan matkailija saa muutaman päivän ajan ihailta Riesengebirgen uljaita vuoristomaisemia. Silmiäni hiveli-vät varsinkin Waldaun ja Bunzlaun väliset ylänneet auringon laskies-sa, ja kuun valossa lepäävä Bobertalin laakso luo romanttista tuntua iltamyöhällä matkustamiseen. Gnadenbergin pietistisen veljeskunnan asukkaat elävät lähes prikulleen samoin kuin Herrenhuthin veljeskunnan asukkaat, ja eri yhteisöjen ihmiset muistuttavat toisiaan ulko-muodoltaankin, kuin heidät kaikki olisi tehty samassa verkatehtaas-sa. Minulla ei ole mitään veljeskuntia vastaan; pahoittelen vain, ettei ulkomaailmassa vallitse samanlainen yhteishenki, uutteruus ja järjes-tys, kuitenkin niin, että järjellä ja selkeydellä olisi enemmän sijaa.

Mikään ei vedä vertoja ystävien kanssa tai yksin vietetyille muiste-lun hetkille, joi-na voi palata vielä kerran kaikkeen siihen, mikä elä-mässä on hyvää. Jos muisto herättää yhä edelleen iloa, se kestää kaik-ki koetukset. Eräs alueella asuva saksalainen ystäväni kyyditsi minut Sudeettien vuorille. Etsin matkan aikana näköalapaikkaa, josta näki-sin koko vuoriston ihanuudessaan. Riesengebirge kuuluu kaikista näkemistäni vuorista kauneimpiin ja rehevimpiin. Etna tosin voittaa sen molemmissa, ja Apenniinit Firenzen ja Bolognan välissä yltävät lähes samaan. Alpit lyövät Riesengebirgen pelottavalla suuruudellaan ja majesteettisuudellaan, mutta luonnon rikkaudessa ja lempeydessä ne jäävät toiseksi. Täällä elin uudelleen viime kevään; saatoin erottaa kaukaisuudesta katseellani ja sieluni silmin suuren vuorenselän kau-neimmat kohdat. Ilta-auringon valaisema lumihuippuinen vuori sai minut muistamaan viime vuoden huhtikuun, jolloin olin, kuten aikoi-naan Etnalla, taistellut tieni myrskyn läpi ja kivunnut ensimmäisenä ihailemaan taianomaisen udun läpi siintäviä laaksoja. Vuoren harteil-ta näin majatalon, jota piti ystävällinen isäntä, ja kauempana toisen, jolla on epäystävällinen nimi³⁵. Oikealla puolellani erottuivat lumiset

35 Riesenbauden ja Schlingelbauden historialliset vuoristomajatalot. ”Epäystävällinen nimi” viittaa sanaan *Schlingel* (riiviö, lurjus).

rotkot, kauempana Reifensteinin vuori; silmäkantamattomiin jatkuivat pitkänpitkät vuorenharjanteet aina kotimaan Tafelfichtelle saakka. Alempana seurasin Zackenjoen polveilua putoukselle asti ja kuljin läpi lumoavan laakson Warmbrunnista Hirschbergiin ja edelleen Schmiedebergiin. Harvoin tapaa yhtä kaunista maailmankolkkaa ja yhtä hyviä ihmisiä. Edessäni kohosi tyynen lempeässä yksinäisyydessään Grädizbergin vuori rauniot otsallaan, missä viime vuonna poimin kevään ensimmäisen orvokin ja kuulin ensi kertaa satakielen laulun. Vanha pahamaineinen Zobtenvuori peitti taivaanrannan näkyvistä, ja unelmointini haipui lopulta Adersbachin vuorilabyrintin soliin. Saan vaivoin tukahdutettua Zackenfallin laaksossa viime toukokuun ensimmäisenä päivänä syntyneet haaveelliset säkeet; nyt hävitän ne, jotta en enää vastaisuudessa päätyisi kiusaamaan niillä Sinua tai ketään muuta³⁶.

Legnican lakeus kuuluu Euroopan laajimpiin; Châlonsin kenttä ei ole sen suurempi³⁷. Sleesialaiset kylät vaikuttavat enimmäkseen vaurailta. Taloissa on tosin olkkatot, mutta savupiiput, ikkunat ja ovet näyttävät sieviltä ja puhtailta: näitä puitteita pidän aina hyvän talouden hoidon ja liberaalin hallinnon tunnusmerkkeinä. Kunkin kylän nimi on luettavissa sisäänkäyntiporteille pystytetyistä kylteistä; järjestelmä, josta on kuulemma kiittäminen ministeri Hoymia³⁸ ja josta arvatenkin koituu korvaamatonta apua kelpo maalaispoliiseille³⁹. Kirjoitus on kylläkin jo kulunut lähes joka tolpassa lukukelvottomaksi ja vaatisi uudistamista. Samoin tein voisi kunkin talon isäntä ilmoittaa ovensa yläpuolella nimensä ja talonsa numeron; näinkin olen nähnyt tehtävän erällä paikkakunnilla, en muista enää missä. Se nostaisi tilanomistajat

36 - - jotta en enää vastaisuudessa päätyisi kiusaamaan niillä Sinua: sinut-
telun kohteena on Seumen rakastettu Johanna Loth (Griep 2004, 36).

37 *Legnica* ja *Châlons* ovat muinaisia taistelukenttiä: Legnicassa taistelivat mongolit saksalais-puolalaisia joukkoja vastaan, Châlonsissa Attilan johtamat hunnit länsigootteja ja roomalaisia vastaan (Drews 2002, 206).

38 *Ministeri Hoymia*: Karl Georg Heinrich von Hoym (1739–1807), preussilainen valtiomies, jonka Fredrik II nimitti Sleesian provinssiministeriksi vuonna 1770 (mt., 206).

39 *Maalaispoliiseilla* Seume tarkoittaa osavaltion hallintoa (mt., 206).

sille jalustalle, jonka he kansalaisina ja pääasiallisina veronmaksajina ovat ansainneet.

Kaikki valittavat täällä hintojen kallistumista; ruisvakallinen mak-saa jo kuusi taaleria, kauravakallinen kolme, ja molemmista on pu-laa. Vieläkin kurjempaa on vuorten toisella puolella Böömissä, missä vallitsee oikea nälänhätä. Viljan vienti maasta on ankarasti kielletty, mutta sitä viedään kielloista huolimatta. ”Naapurit tulivat aikoinaan avuksemme hädässä”, julistavat sleesialaiset. ”Miten me nyt voisim-me seurata vierestä, kun he kuolevat nälkään?” Lieneekö kyse ihmis-rakkaudesta vai voiton tavoittelusta, kukapa tietää. Onneksi yksilölliset intressit kietoutuvat toisinaan yhteen yhteisen hyvän kanssa. Puhtaan järjen varassa toimiminen johtaa harvoin hyviin tekoihin, kun ihmiset ovat nykyään moraalisesti ja poliittisesti sellaisia kuin ovat.

Kuulin Breslaun Elisabetinkirkossa Graunin säveltämän *Der Tod Jesu* -passion. Laulu ei kuulostanut kummoiselta, mutta urkusäestys teki syvän ja juhlallisen vaikutuksen. En muista koskaan kuulleeni pa-rempaa teosta. Kaupungilla puhe kääntyy usein päivän polttavimpaan aiheeseen, nimittäin rikkihappoon, jota joku oli heittänyt aitiosta erään näyttelijättären päälle ja lähestulkoon tuhonnut naisparan kasvot. Ta-paus on surullinen todiste nykyisestä moraalittomuudestamme. Pelk-kä ajatuskin pöyristyttää – ja tällaista tapahtuu hienossa kaupungissa, yhteiskunnan kerman korkeimmalla aitiopaikalla. Syyllistä ei voida tai haluta etsiä täysin kieroutuneen kunniakäsitetyksen vuoksi. Tällainen henkilö ei tietenkään korista seurapiiriä, mutta ei salailukaan häivyttä häpeää. Kunnia vaatii koko yhteisön puuttumista asiaan; teon herättä-mä halveksunta pitää ilmaista julkisesti. Noin alas vajonnut ihminen ei ansaitse säälivää suojelua. Ilkityöllä ei ole edes alkuperäisyyden leimaa; kuulin hollantilaisesta räätälistä, joka oli tahallaan tuhonnut asiakkai-den vaatteita samalla myrkyllä saadakseen enemmän tilauksia. Hänet tuomittiin tästä hyvästä ansaitusti kuritushuoneeseen.

Šiauliaissa, 29. huhtikuuta 1805

Täällä hytisen jälleen viluissani samogeettien vuorilla, samaan aikaan kun sinä ehkä kuuntelet satakieltä Leipzigin englantilaisessa puutarhassa. Viime vuonna samaisena päivänä tähyilin alas Schneekoppevuoren huipulta. Täällä alhaallakin pyrytti tänään lunta nietoksiksi asti, joten jäisiä teitä pitkin on jo vakaampi kulkea. Erään persialaisen ansiosta olen huomannut, että minulla on nyt kaksi pääsielua; platoninen kolmas⁴⁰ on tyyntynyt. Yksi ajaa minua Kaukasukselle ja Baikalille; toinen vetää minua lempeästi takaisin kotoisten tammien alle. Kuka viisas Konfutse nyt neuvoisi minua Araspes⁴¹-parkaa ja kertoisi, mihin suuntaan lähteä? Jälkimmäinen reitti lienee parempi, koska se on rauhallisempi ja sillä on puolellaan velvollisuuden ääni. Sitä siis tulen seuraamaan.

Matkani on sujunut tähän asti hyvin, mutta kirjallisilta, tilastollisilta, kosmologisilta ja esteettisiltä merkinnöiltäni ei kannata odottaa

40 *Platoninen kolmas*: ks. alaviite 31. Seume viitanee siihen, ettei enää haikaile rakastamaansa Johanna Lothia. Platoninen järkisielu ja intosielu ovat jäljellä, mutta himosielu tyyntynyt? *Erään persialaisen*: ks. seuraava alaviite.

41 *Araspes*: henkilöahamo Ksenofonin teoksessa *Kyyroksen kasvatus*. Araspes on Persian kuninkaan Kyyroksen uskottu palvelija, joka rakastuu kuninkaan vaimoon Pantheiaan, vaikka hänet on nimenomaan määrätty vartioimaan Pantheian siveyttä ja uskollisuutta. Intohimon ja velvollisuuden välinen ristiriita saa Araspeen uskomaan, että hänellä on kaksi sielua. Jörg Drews arvelee, että Seume viittaa tässä omaan suhteeseensa Johanna Lothin kanssa. Taustalla on myös Wielandin kertomus *Araspes ja Panthea* (1760). (Drews 2002, 207.)

liikoja. En tiedä, onko syy sisälläni vai ulkopuolella, mutta kaikki Daanista aina Beersebaan saakka tuntuu minusta ontolta ja tyhjänpäiväiseltä. Pelkään tosissani, että Puolan halki matkustamisesta tulee vaatimaan sotaretkeen verrattava ponnistus. Matkailijoiden mukavuudet ovat viimeisen valtiomuutoksen – tai pikemminkin valtion tuhoamisen – jälkeen heikentyneet entisestään.⁴² Tämä voi kuulostaa mahdottomalta, mutta pitää paikkansa. Minun on helppo todeta muutos, koska matkustin taannoin Stanislaus Poniatowskin⁴³ aikana Puolaa ristiin rastiin monta monituista kertaa. Erityisesti Wartenbergin ja Varsovan välinen tienoo on sittemmin vajonnut mitä sääliävimpään kurjuuteen, likaan ja lokaan. Tämä koskee sekä kristittyjä että juutalaisia alueita; ensin mainitut ovat jopa kehnommalla tolalla. Maataloissa ja usein myös kaupunkiasumuksissa pitää kivuta tunkion päälle päästäkseen vähemmän etovaan paikkaan, enkä liioittele tippaakaan. Vain Varsova ja muutamat harvat paikkakunnat muodostavat poikkeuksen. Olimme nähneet nälkää ja elätelleet turhia toiveita jo parin kesti-kievarin välin verran, kunnes viimein Wielkyn postiasemalla meille luvattiin kupilliset teetä. Eteemme ilmestyi vanha kupruinen kuparipannu, jonka edellisestä pesusta näytti vierähtäneen yhtä kauan kuin vallankumouksesta. Pannussa lienee säilytetty siitä lähtien mustalaisyten keitoksia, ja astia näytti kiehuneen teemme mukana. Kykenimme nielemään liemen lähinnä barbaarisen ruokahalumme ja ympärillä vallitsevan autiuden ansiosta. Aivan päinvastaisena esimerkkinä mainittakoon Rawan postiasema, jossa palvelu on hyvää ja huokeaa.

Harmi, ettei Buchhorn⁴⁴ kumppaneineen ole kanssamme täällä Šiauliaissa; puolalaisten jokavuotisilla markkinoilla kohtaa nimittäin niin monipuolisen figuurikokoelman, että se muistuttaa jo Hogarthin kaiverruksia: saksalaisia, puolalaisia, venäläisiä, heprealaisia, kaikki omalaatuisine, silmiinpistävine piirteineen. Leipzigin messut ovat tä-

42 *Valtion tuhoaminen*: Kolmas Puolan jako vuonna 1795.

43 *Stanislaus Poniatowski*: Stanislaus II August Poniatowski (1732–98) oli Puolan viimeinen kuningas vuosina 1764–95.

44 *Buchhorn*: Ludwig Buchhorn (1770–1856), taidemaalari, kuparikaivertaja.

hän verrattuna amfiktyonien kansalaiskokous⁴⁵.

Sovin luontevasti porukkaan kuuden päivän pituisine sänkineni, kunnes pääsin vihdoon leikkauttamaan sen. Parturina toimi vanha ja luseva, aaveen kaltainen juutalainen, jonka parta ulottui vyöhön saakka ja jonka viitan päällä roikkui valtava hiomahihna. Mies näytti Hübnerin kuvittaman *Raamatun tarinoita* -teoksen profeetta Elisalta, mutta hänen saippuansa lemusi kuin Gehennan laaksossa tuotettu uutos. Huojuin kolmijalkaisella, selkänojattomalla tuolilla, jättiläismäinen suomalaismies piteli lamppua ja Waspan-niminen sarmaattimiekkonen piti yllä keskustelua, samalla kun talon ynseä emäntä hii-viskeli huoneessa nuristen siitä, kuinka olimme tulleet häiritsemään hänen tavallista, mukavan veltoa olotilaansa.

On vaikea sanoa, kummat ovat jättäneet maan asiat paremmin heitteille, preussilaiset vai venäläiset. Maa ei ole köyhä, vaan vain surkea ja säälettävä. Ihmisten rahapussit pursuavat kultaa, ja kuitenkin he elävät sonnan keskellä, eikä heillä ole edes kaikkein tavallisimpia elintarvikkeita. Tällainen puute saisi jopa leipzigilaisen sotilaan ampumaan kuulan päähänsä. Toissa päivänä kävimme komeassa, lähes sadan talon pitäjässä, jossa näimme kokonaisen tusinan ikkunoita ja jopa muutaman savupiipun. Vesi oli siellä keltaista ja savista, emmekä löytäneet tippaakaan olutta. Toisessa kylässä olut ylevöitettiin luumuilla ja paloviinalla; lopputuloksen uskoisin maittavan lähinnä manalan asukeille.

Olin joskus taannoin lukenut kirkkohistoriasta erilaisista kastajaismenoista, muun muassa viljan siunaamisesta, mutta pääsiäisenä sain ensi kerran tilaisuuden nähdä toimituksen omin silmin. Mies kulki vainioilla kantaen suurta vasua, josta pirskotteli pyhää vettä oraalle. Välillä hän tökkäsi jotakin maan uumeniin mutisten samalla rukouksiaan; myöhemmin kuulin, että nämä multaankätketyt esineet olivat tarkoitukseen vihittyjä puisia ristejä. Jos pelto on hyvin kylvetty ja kylvöä seuraa suosiollinen sää, ei jumalisesta operaatiosta koitune haittaa.

45 *Amfiktyonit* (kr. ”lähellä asuvat”): antiikin Kreikassa tietyn temppelein lähiseuduilla asuvien heimojen muodostamat liitot, joiden tarkoitus oli suojella kyseistä temppeleitä (Castren & Pietilä-Castren 2006, 32).

Vastaavanlaisia pääsiäisfarsseja järjestetään monella seudulla, varsinkin Piotrków Trybunalskin tienoin.

17. huhtikuuta saavuin Varsovaan, missä olin tasan yksitoista vuotta aiemmin joutunut kartessitulituksen keskelle. Muistan elävästi nuo kaksi tukalaa päivää, verisen kiirastorstain ja pitkäperjantain. Vanha tabernaakkelimme makasi edelleen maassa samanlaisina raunioina kuin tuolloin.⁴⁶ Kiveäkään ei ole nostettu toisen päälle; ihmiset tuntevat katsovan viimeisen kansallisen ponnistuksensa muistomerkkiä melankolisen mielihyvän vallassa. Ohi kulkiessaan paikalliset kuuluvat edelleen mutisevan venäläisistä ja kenraali Igelströmistä. Ruokasalimme on raunio, vartiotorni pyykkitupa, sota-asiain kanslia sepän paja, ja ilman portaita jäänyt oma huoneeni palatsin takaosassa näyttää leijuvan tyhjän päällä. Pian pääsen jo siihen elämänvaiheeseen, joka pakottaa minut elämään muistini varassa: niinpä seisahduin portille, jonka luona kokosimme taannoin yhteen ihmisruumiit ja kuolleet hevoset, ja kävin läpi oman kohtaloni punoutumista. Tuossa seisoi sänkyni; tuon uuninreunuksen päällä säilytin taskukokoista Homerostani ja Wielandin *Musarion*-teosta; täällä laadin sivukaupalla luonnoksia ja muistioita hallintoelimille, jotka oli myllätty melkoiseen epäjärjestykseen; tuolla paistoin nuorten upseerien kanssa kastanjoita ja join olutta, jonka väitetään sumentaneen näköni⁴⁷. Elin uudestaan mielessäni hyökkäykset ja laskin päätäni hiponeet luodit, joiden jäljet edelleen rei'ittävät muuria. Vielä kerran sallin siis koko murhenäytelmän palata mieleeni kaikessa yksinäisyydessä.

46 *Tabernaakkeli*: (tässä): maja, asumus. Alun perin sana merkitsee rippileivän säilytyskaappia. Seume tarkoittaa venäläisen lähetystön palatsia, jossa hän oli työskennellyt venäläisen kenraali Otto Heinrich von Igelströmin sihteerinä. Lähetystö tuhoutui Puolan kansannousussa vuonna 1794. (Griep 2004, 24.)

47 *Olutta - - sumentaneen näköni*: Seume viittaa edellisen matkakirjansa arvosteluun *Journal de Paris* -lehdessä: kriitikko piti Seumen Napoleonin vastaista asennetta seurauksena liiallisesta saksalaisen oluen juomisesta (Drews 2002, 208).

*Dura satis miseris memoratio prisca malorum,
Et gravior summo culmine missa ruunt*⁴⁸

(Ikävien asioiden vanha muisto on onnettomille jo sangen karvas
ja vielä raskaampi sen suistuttua alas korkeimmalta huipulta.)

lukee Piotrków Trybunalskissa asuvan herra Schulzin ikkunaruuduissa. Miksi toistelen muinaisia veisuja? Oma ääneni on sarmaattien *Fuimus troekseen* verrattuna pelkkä pisara ämpärissä⁴⁹. Puolalaiset muistelevat kaiholla menneitä aikoja ja tarttuvat heikoimpaankin isänmaan ylösnousemusta lupaavaan toivon kajastukseen. Kansalaisten suru ansaitsee mitä syvimmän kunnioituksen, ovathan he joutuneet hautaamaan sen, mikä on pyhintä maan päällä. *Manum de tabula!*⁵⁰ Ajaudun jo liian pitkälle; vuodatukseni uhkaa muuttua rapsodiaksi.

On päivänselvää, että talonpojat voivat paremmin Preussin kuin Venäjän alamaaisina, sillä preussilainen järjestelmä suhtautuu alempiin kansanluokkiin liberaalimmin ja perustuu yksilönvapauteen. Sen tähden aatelisto taipuukin enimmäkseen venäläisten puolelle, kuten sorron ja orjuuden ystäville sopii. Silti venäläismielisyyttä esiintyy Preussin hallinnon kaikista ponnisteluista huolimatta myös muissa yhteiskuntaluokissa, kiitos preussilaisen diplomaatin Lucchesinin, jonka juonittelut ovat juurtuneet monen mieleen.⁵¹ On myös muistettava, että preussilaiset ottivat Puolan komentoonsa nopeasti ja anteeksi-antamattoman ankarasti. Preussilainen hallinto veronkantoineen näh-

48 Mukaelma 500-luvulla eläneen, viimeisenä roomalaisena runoilijana pidetyn Maximianuksen 1. elegian säkeistä.

49 *Fuimus Troes [olimme kerran troijalaisia]*: Vergiliuksen *Aeneis*-eepoksessa Panthus lausuu nämä sanat katsoessaan palavaa Troijaa, jonka suuruuden päivät ovat ohi. Seume viittaa jälleen Puolan jakoon 1795. (Drews 2002, 209.)

50 Kirjaimellisesti: ”Näpit irti taulusta!”, ts. ”Jo riittää!”

51 *Lucchesinin*: Girolamo Lucchesini oli Preussin kuninkaan Fredrik Wilhelm II:n lähettiläs, joka houkutteli puolalaiset Venäjän vastaiseen liittoon. Preussi kuitenkin rikkoi Puolan kanssa solmimansa sopimuksen, ja vuonna 1793 ns. Puolan toisessa jaossa Venäjä ja Preussi jakoivat Puolan keskenään.

dään painostavana ja vihamielisenä, eikä syyttä, sillä se ei useinkaan toimi kovin inhimillisesti. Puolalaiset ja venäläiset tuntevat sitä paitsi läheisempää heimolaisuutta keskenään, polveutuvat samasta juuresta, ymmärtävät siedettävästi toisiaan ja oppivat näkemään toisensa veljeksosoina. Taustalla piilee myös salainen toive kuulumisesta yhden ja saman valtikan alle, mikä avaisi parempia näkymiä valtion elpymisen kannalta.

Varsova hiipuu hiljalleen suuren valtakunnan provinssikaupungiksi⁵². Rikkaat muuttavat joko Berliiniin tai Pietariin tai lähtevät ulkomaille. Tänne jäävät vain peltoihinsa periaatteen tai kotiseuturakkauden takia juurtuneet ja ne, joiden perhesuhteet eivät salli muuttamista. Armeijan miesvahvuus on kasvanut Venäjän isännöiden ajoista, monestakin poliittisesta syystä. Vartioparaateja järjestetään niin kutsutussa saksilaishovissa, jossa näin taannoin omalaatuisen kenraali Suvorovin⁵³ paitahihasillaan venäläissotilaita komentamassa. Puutarhan keskellä sijainnut paviljonki, jossa hienommat piirit ennen nauttivat virvokkeitaan, on purettu pois. Palatseista monet ovat autoituneet tai ne on muutettu majataloiksi. Niistä hienoin kuuluu von Borchin perheelle ja tunnetaan uudella nimellä Hotel de Prusse; Venäjän lähetystön väki asui aikoinaan siellä.

Teatteria johtaa edelleen draamatikko ja näyttelijä herra Boguslawski, jota voi hyvällä syyllä kutsua viimeiseksi puolalaiseksi. Hän näyttää elävän vain uhratakseen isänmaalleen ja kuollakseen itse sen mukana. Boguslawski on lajissaan aikamme suurimpia taiteilijoita, asettuupa itsensä Ifflandin rinnalle, toisinaan jopa Ifflandin oikealle puolelle. Näytökset huokuvat tahdikkuutta ja hyvää makua. Boguslawski kuuluu Stanislaus Poniatowskin oppilaisiin – ja viimeksi mai-

52 Varsova kuului Puolan kolmannesta jaosta lähtien Preussiin (Drews 2002, 209).

53 *Suvorov*: venäläinen kenraali ja kuuluisa sotastrategi Aleksandr Vasiljevitš Suvorov (1730–1800): Seume puolusti monissa julkaisuissaan Suvorovia, jota syytettiin brutaaliksi sodanjohtajaksi. Suvorovin johtamat venäläiset joukot löivät Puolan kapinalliset vuonna 1772.

nittuhan oli tunnetusti kaikkein ensimmäinen *arbiter elegantiarum*⁵⁴. Lausun tämän avoimen puolueettomasti, horjuttamatta Ifflandia kohtaan tuntemaani ihailua ja pelkäämättä tämän vaikuttavan ystävyystemme millään tavoin.

Łazienki-puisto oli autio ja tyhjä, mutta kelvollisessa kunnossa. Kaksi nuorta istui linnan takana lammen rannalla sijaitsevassa amfi-teatterissa ja tapaili puoliääneen suosittua *Krakovalaiset*-oopperan aariaa. Lähestyessäni he vaikenivat heti ja kätkivät nuottinsa. Jos en olisi tuntenut kyseistä kappaletta, esitys olisi kuulostanut maagisen surulliselta, mutta siinä kaikki. En minä halua häiritä kenenkään hartaushetkiä.

Kansallissankari Sobieskin patsas⁵⁵ seisoo suoraan viimeisen puolalaiskuninkaan Poniatowskin hylättyä asuntoa vastapäätä: kirvelvämpää satiiria ei olisi mies itsekään keksinyt itsestään. Entiset liettualaiskasarmit, jotka tarjoavat parhaan näköalapaikan, ovat entistäkin siivottomammassa kunnossa. Kasarmien edessä sijaitsevalla suurella kentällä koulutettiin parhaillaan alokkaita. Jäin pariaksi tunniksi katselemaan ja saatoin ilokseni todeta, että heitä kohdeltiin hyvin.

Lähestyessäni Varsovan esikaupunkia Praga vietin hiljaisen hetken paikalla, jossa kuningas Poniatowski lankesi naisten maanitte-

54 *Arbiter elegantiarum*: auktoriteetti hyvää makua koskevissa asioissa; makutuomari.

55 *Sobieskin patsas*: Johann (Jan) III Sobieski (1624–96) oli voitokas sotapäällikkö, joka löi turkkilaisjoukot Hotinissa ja osallistui turkkilaisten miehittämän Wienin vapauttamiseen. Kansallissankarin asemaan noussut Sobieski kruunattiin Puolan kuninkaaksi vuonna 1674. Viimeistä kuningasta *Poniatowskia* Seume puolestaan piti syypäänä Puolan itsenäisyyden menettämiseen. Poniatowski oli aiemmin toiminut Puolan lähettiläänä Pietarissa, missä hänestä tuli keisarinna Katariina II:n rakastaja. Venäjän painostuksella Puolan aatelisto pakotettiin valitsemaan Poniatowski uudeksi kuninkaaksi. Hän osoittautui heikoksi hallitsijaksi. Vuonna 1793 Preussi ja Venäjä sopivat Puolan toisesta jaosta, jonka jälkeen jäljelle jääneestä Puolasta tuli Venäjän protektoraatti. Puolalaiset nousivat kapinaan keväällä 1794 – Seume oli itse todistamassa tapahtumia Varsovassa – mutta venäläiset voittivat kapinalliset saman vuoden syksyllä. Puolan kolmannessa jaossa Puolan valtio lopetettiin ja Poniatowski luopui kruunusta marraskuussa 1795.

luihin, kun hänen olisi pitänyt rientää armeijansa luo. Poniatowskin kuoleman kunniaksi kirjoittamani runo kuvaa nämä tapahtumat historiallisen todenmukaisesti; se ei todellakaan ole lyyristä helskyttelyä.⁵⁶ Kullekin lankeaa oma osansa, peloista ja toiveista viis.

Bugjoki oli tavattoman suuri; jouduimme ylittämään sen kahdesti ja kummallakin kerralla pulittamaan 10 guldenia, ilman että summas- ta olisi sovittu etukäteen. Tuntui kuin virallisia sääntöjä ja määräyksiä ei olisi olemassakaan. Matkustimme kokonaisen päivän Bugin juoksua seurailleen. Rantatie vaikutti rattoisammalta kuin tie, jota pitkin sa- vuin Varsovaan. Joen yli katsoessaan näkee monin paikoin Itävallan puolelle. Sen varrella käydään vilkasta puukauppaa, varsinkin Brokis- sa. Siellä sijaitsevassa varuskunnassa tapasimme husaarin, joka edusti ylhäisessä yksinäisyydessään kokonaista joukkoyksikköä.

Wyszkówin ja Brokin välisellä pysähdyspaikalla luokseni pyrki lahjoituksia anova sotilas paperinippu kädessään. Paperit paljastuivat kirjeiksi, joista toinen koski palveluksesta erottamista ja toinen oli kir- je kuninkaan kenraaliadjutantilta, herra von Kleistilta. Sotilas kertoi olevansa Joseph Haacke Owstienin rykmentistä. Hänen kapteeninsa, eräs herra von Schenk, oli harjoituksissa lyönyt häntä pistimellä rin- taan niin että kylkiluu murtui. Hän oli maannut kauan sairaalassa ja kärsinyt hirvittäviä tuskia, minkä jälkeen hänet erotettiin palveluk- seen kelpaamattomana. Mies nosti paitaansa; rintakehä oli järkyttä- vä näky. Hän oli hakenut kuninkaalta eläkettä tai invalidipaikkaa ja joutunut odottamaan kaksi viikkoa, kunnes kuningas myönsi hänelle kaksi kultakolikkoa kotimatkaa varten. Armolahjan olisi pitänyt kat- taa hänen matkansa Dubnoon, joka sijaitsee melkein 180 peninkulman päässä Berliinistä. Tämän kaiken luin herra von Kleistin kirjeestä. Itse olisin vastaavassa tilanteessa ottanut mieluummin kaksi kuulaa kal- looni kuin tyytynyt almuihin. Minua puistatti se, että tarina oli oikeasti tapahtunut, enkä todellakaan haluaisi olla kuninkaan tai Kleistin – ja kaikkein vähiten Schenkin – kengissä. Kaikki hyötyisivät, jos ihmisiä

56 Runossaan *Parentation* (suom. ”Muistopuhe”) Seume kuvaa Poniatowskin huonona hallitsijana, jonka heikkous johti Puolan itsenäisyyden menettämiseen, ks. myös edellinen alaviite.

kohdeltaisiin paremmin. Sotilaan kultakolikot olivat jo huppenneet loppuun, eikä antamani guldeni varmaankaan auttanut häntä kovin pitkälle, niin raskaasti hänen henkensä kulki murskatun rinnan alla. Se dubnolaisesta Joseph Haackesta ja hänen sielustaan.

Ciechanowiczissä Preussin armeijan värväysupseeri odotteli seuraavana päivänä alkavia vuosittaisia markkinoita runsaan saaliin toivossa. Venäjän ja Itävallan väliin jäävä kaistalehan on mitä mainioin paikka kalastella joka suunnasta virtaavaa ihmispaljoutta; markkinahumussa moni tulee kaataneeksi vapautensa kurkusta alas.

Majatalojen väliset erot häkellyttivät meitä. Maksoimme kokonaisen kultadukaatin yhdestä yöstä tyhjässä ja vuoteettomassa huoneessa, jonka ikkunat olivat rikki, mutta vaivaisella kuuden groschenin summalla saimme lämmintä olutta ja voileipäämiesien siedettävän siistissä tuvassa.

Kutsuvin kohde Varsovan ja Grodnon välisellä tiellä on viimeisen kuninkaan suosikkipaikka Białystok. Täällä rakennetaan tanakka-tekoisia taloja ja vieläpä melko ahkerasti, kuten Rawassa ja Widawassa. Muuallakin näkee yritystä vakaampaan suuntaan. Buckstellista [?] tie kohoaa vuorenrintettä ylöspäin Sokółkaan ja Kusnizaan asti, laskeutuakseen rintettä alas Grodnoon. Ensimmäisellä venäläisellä raja-asemalla passiemme syynäämiseen vierähti ainakin tunti. Kasakat vaativat itselleen juomarahaa eivätkä kuitenkaan päästäneet meitä eteenpäin. Pällikkö käytteli varmasti taitavammin sapelia kuin sulkaa; asemalla vietetyssä ajassa olisi ehtinyt kirjoittaa puhtaaksi kokonaisen käräjäoikeuden istuntopöytäkirjan. Tullissa toimittiin yhtä verkkaisesti, mutta sentään siivosti ja kohteliaasti.

Venäläinen sää pitää vikkelenä. Käydessäni ensi kertaa Pihkovassa oli erittäin kylmä talvi ja eräiden illanistujaisten jälkeen viiletin majapaikkaani niin nopeasti, että pieni tyttö huusi perääni: *Bosche moi, kak skorro on beschüt*, Hyvä luoja, kuinka kovaa hän menee! Siitä lähtien minulle huudettiin *Bosche moi* aina kun riensin johonkin tavallista rivakammin. Grodnon tulliasemalla istuessani vedin aikani kuluksi muistikirjan taskustani ja kirjoitin pienen merkinnän tähänastisen matkani kulusta, jolloin eräs upseeri päivitteli: *Bosche moi, kak skorro*

on pischit! Hyvä luoja, kuinka nopeasti hän kirjoittaa! Samalla hän loi syrjäsilmäyksen papereitamme hiljalleen valmistelemaan toveriinsa.

Meidät lähetettiin herra Harbatowskin majataloon, jota pidetään seudun parhaana, eikä huoneissa ollutkaan valittamista. Illalla suuressa salissa tarjottiin runsas illallinen, sillä venäläiset juhlivat parhaillaan pääsiäistä. Tuhlaileva prameus kuitenkin kaikkosi; jo seuraavan päivän aterialla ruokaa tarjottiin niukkaakin niukemmin. Majatalo taisi kuitenkin olla kaupungin paras, koska eräs venäläinen majuri kestitti siellä ylhäisiä kuurinmaalaisia vieraita. Minä ja majuri vieraineen olimme ainoat illastajat pöydässä, jonka ääressä syötiin vähän mutta kiroiltiin sitäkin enemmän, ja monilla eri kielillä. Liemimalja halkeili, enkä nähnyt yhtään kokonaista lautasta tai kaulastaan ehjää pulloa. Kuin lisätodisteena hyvästä taloudenpidosta koira kutsuttiin murkinoimaan samasta kulhosta, josta olimme juuri syöneet.

Grodnokaan ei ole muuttunut edukseen. Kaikki on rappiolla linasta mökkeihin. Kävin paikassa, jossa pidettiin Puolan viimeiset valtiopäivät. Tuolloin saatiin aikaan monia ihmeellisiä asioita, joista kerrottiin jälkeensä vielä ihmeellisempiä valheita.

Matkustimme Grodnosta Kaunasiin juutalaisten kyydillä, koska olin unohtanut hankkia itselleni postipassin enkä halunnut odottaa kokonaista vuorokautta sen takia – sitä paitsi juutalaisia pidetään näillä main parhaina ajomiehinä. Kuvittele, ettei täällä voi matkustaa pelkällä tavallisella passilla edes postikyydillä, niin diplomaattista kuin se olisikin – vaan lähtöpaikan kuvernööriltä on anottava erillinen Podoroschne-nimellä tunnettu asiakirja. Luulisi sen sisältävän kaikki tarvittavat dokumentit, mutta ei. Kaiken kukkuraksi postipassin odottelu viivästyttää matkantekoa. Jos matkalainen saapuu myöhään Grodnoon tai johonkin toiseen kuvernementtikaupunkiin, hän pääsee eteenpäin vasta poliisin saatua asiakirjat valmiiksi ja joutuu väkisin yöpymään seudulla. Tämän yhteiskunnan oikun kuitenkin sietää; onhan se pieni hinta kaikesta siitä hyvästä, jota maalla on tarjottavanaan. Näin toimitaan kaikkialla, myös Varsovassa. Venäjän puolella lain sovellus tuo muassaan vieläkin isompia hankaluuksia, koska siellä täytyy heti passia lunastaessaan maksaa tietullimaksu, joka määrätään mat-

kan pituuden mukaan.

Ajoimme eteenpäin Niemenjoen oikeanpuoleista pengertä pitkin. Olitan⁵⁷ seutu vaikutti somalta, muttei viljelyksiltään yhtään paremmalta kuin joen toisella puolen siintävä Preussi. Koska postitietä on muutettu, Kaunasiin ei enää pääse suoraan, vaan pitää kulkea kahden-toista peninkulman kiertotietä Vilnaan, ja venäläisten uudet säädökset mutkistavat matkaa entisestään.

Kaikkialla oli koleaa ja lehdetöntä, vaikka elettiin jo toukokuun puoltavaliä. Yksi ainokainen korkeahko pensas kukki; kukat näyttivät persikankukilta ja tuoksuivat orvokeilta. Varsi muistutti hieman kääpiömantelia, mutta pintaa hangatessani se leyhäytti ilmoille iljettävämmän hajun kuin lahopuu. Kasvitieteen tuntemukseni riittää erottamaan kurkun lehdet perunan lehdistä, ei sen enempää. En siis osannut päätellä tuntomerkeistä yhtään mitään. Eräs tietäväinen mies kuitenkin valaisi asiaa: kyseessä oli näsiä. Se kukoisti todella runsaana ja sen hurmaava tuoksu loi lumoa muutoin paljaaseen metsään.

Venäläiset käyttävät parhaassa kunnossa olevia riihiä ammusvarastoina. Toimintatapa on vaarallinen, vaikkei kukaan edes hyökkäisi varastoihin. Pienikin kipinä voi sytyttää suuren tulipalon, ja huolimattomuuksia sattuu aina. Toisella puolella preussilaiset ovat sentään huolehtineet varastoinnista sotilaallisen täsmällisesti ja rakentaneet kivisiä makasiineja joen varteen.

Niemenjoen parasta antia olivat maukkaat hauet; en muista mais-taneeni herkullisempia. Kaunasissa meille tarjottiin myös silakanäköisiä ja -makuisia kaloja, joita sanottiin zerbeiksi.

Kasakoitten ja jääkärien viime sodassa jättämät jäljet pistävät kaikkialla silmiin. Hävitysvimma häpäisee ihmisluonnon; se riehuu missä tahansa miten tahtoo. Pietari I, jota ei voi pitää suurena humanistina, rankaisi kujanjuoksulla sotilaita ja erotti viroistaan upseereita, jos nämä olivat ilman nimenomaista käskyä kaataneet yhdenkin puun; nyt hävitetään kokonaisia metsiä ja puistoja, ja paljaan kalvakka maa autioituu entisestään.

57 *Olita*: nykyään *Alytus*.

Myös tulvat ovat tehneet täällä tuhojaan. Werchnajajoki oli vienyt sillan ja raastanut rantaa, eikä korjauksia ollut tehty, joten joen yli ei päässyt edes jalkaisin – hevoskyydistä puhumattakaan. Kahden peninkulman pituinen kiertotie tuntui laahaavan pitkästyttävältä vaihtoehdolta. Ihmiset alkoivat koota lankkuja ja kantoja, joita pitkin pääsimme ajamaan läheisen vesimyllyn alapuolelle. Ankaran huhkimisen ja lukuisten vaaratilanteiden jälkeen yritys onnistui. Mutta kun vankkurit viimein seisoivat myllyn pihassa, jouduimme umpikujaan. Emme nimittäin mitanneet etukäteen, mahtuisimmeko ulos portista, joka nyt osoittautui ainakin jalan verran liian matalaksi, vaikka vaunut olisi laskettu maahan. Mikä avuksi? Tusina sarmaatteja ojensi heti auttavan kätensä ja repi ketterin ottein pyörät irti. Sitten he askaroivat vinssin, jonka avulla ujuttivat vankkurit lopulta onnellisesti joen toiselle puolen. Saatuaan raskaan kuormamme turvaan auttajamme riemuitsivat kuin heidän isänmaansa olisi vasta perustettu uudelleen. Näin reipasta avuliaisuutta näkee harvoin rakkaassa saksalaisessa isänmaassa.

Pysähdyimme Kaunasiin vaihtamaan ajajia. Tähän mennessä olin aina hankkinut jonkun vahtimaan vankkureita pysähdyksen ajaksi, olihan mukana arvokastakin tavaraa. Täkäläisen majatalon isäntä ei kuitenkaan luovuttanut ketään tähän toimeen, vaan piti sitä poliisin tehtävänä. Lähetin sanan asemalle, ja kohta poliisipäällikkö ilmestyi paikalle seuranaan kolme miestä täydessä taisteluväestöksessä; he miehittivät vankkurit käskyn mukaisesti. Yksi iloisessa hiprakassa heilunut alainen tuotti päällikölle päänvaivaa. ”Piru sinut perii, poika, olet juonut jo neljä päivää”, hän torui. ”Slawa bogu, Sudar, cebodni pjaetoi”, sotilas vastasi suuren sankarin tyyneydellä kuin filosofi konsanaan, ”Jumalalle siis kiitos, päästiin sentään viidennen päivän puolelle”.

Kaupungin laidalle rakennetaan paraikaa suurta ja hienoa luostaria, josta toivon mukaan tulee kuitenkin rationaalista opetusta antava koulu, sillä en edes hartaan hurskauteni voimin saa pähäni, mitä tekemistä munkeilla olisi täällä.

Venäjällä jos missä eletään paperista vuosisataa. Kun saavuin Jelgavan kaupunkiin uusien juutalaisten ajurieni kanssa, keisarillinen kaupungin asiainhoitaja kiirehti teettämään sopimuksen, josta jouduin

maksamaan hopearuplan. Olisimme jatkaneet yksimielisen sujuvasti seuraavaan kylään ilman yhtäkään musteella koukerrettua aakkosta, mutta miekkonen oli vastuussa turvallisuudestamme, ja juutalaisten työnjohtaja sai käskyn toimittaa virastoon asianmukaisen todistuksen siitä, että olin tyytyväinen heidän palveluksiinsa.

Kaunasin asukkaat eivät puhuneet kenraali Zapolskysta kovin mairittelevasti. Hän jyristeli torin poikki mahtipontisilla vaunuillaan kuin muinaispersialainen maaherra prameasti puetun palvelusväkensä kanssa. Jokainen maailmaa nähnyt ihminen tietää, millainen olento tuollaisissa vaunuissa istuu. Kaupungissa äskettäin riehuneen tulipalon aikaan samainen kenraali rankaisi *ex plenitudine auctoritatis de facto*⁵⁸ erään kunnianarvoisan kaupunginasukkaan palvelijaa kolmellasadalla raipaniskulla. Palvelija oli liekkejä pakenevassa väkijoukossa syyllistynyt niinkin raskaaseen rikokseen kuin kenraalin palvelukseen kuuluvan henkilön tönimiseen. Asukkaat valittivat asiasta maistraattiin, mutta kenraalin mielestä palvelija oli saanut ansionsa mukaan; hän syytti valittajia julkeudesta ja uhkaili heitä vielä kovemmilla rangais- tuksilla. Valittajat aikoivat seuraavaksi hakea oikeutta keisarilta, mutta hallitsijan myötämielisyys sotilaita kohtaan sai heidät empimään. Kuulin kyllä ihmisten arvostelevan kenraalia melko vapautuneesti. He kertoivat, ettei rykmentissä ollut miesmuistiin nähty yhtä paljon sairaustapauksia ja karkureita: yli kaksisataa miestä makasi sotilas- sairaalassa, pakolaisia ui jatkuvana virtana joen toiselle puolelle, ja lähes kaikki vanhat kelpo upseerit olivat turhautuneet ja irtisanoutuneet. Vaikka ihmiset toisinaan hieman liioittelevatkin, on myönnettävä, että armeijan ylimielinen, sortava ja barbaarisen julma mielivalta on juurtunut Venäjällä syvemmälle kuin muissa maissa. Olen itse nähnyt ja kuullut monia kammottavia esimerkkejä. Ei ole lainkaan poikkeuksel- lista kuulla upseereista, jotka syövät ja juovat omantunnon vaivoitta kortteereissaan viikkokausia, katsovat sotilaittensa huonoa käytöstä läpi sormien, lähtiessään pahoinpitelevät isännän, jos tämä rohkenee

58 *Ex plenitudine auctoritatis de facto*: ”voimansa tunnossa (tosiasialli- sesti)”; ts. todellinen syy kenraalin käyttäytymiselle oli auktoriteetin osoittaminen.

pyytää maksua, ja juhlivat jälkeinpäin tekoaan kuin sankarin urotyötä. Tapaukset kantautuvat viranomaisten korviin vain harvoin, ja niistä rangaistaan vielä harvemmin. Armeijan päällystö kohtelee varsinkin pienten kaupunkien viranomaisia niin häikäilemättömän alentuvasti, että kunniantunto kuolee ja oikeudenmukaisuus tukahdutetaan. Moni kuvernööri on kaupunginvouteineen kotiseutunsa kiusanhenki ja kauhistus, ja vaikutus leviää usein myös heidän oman tonttinsa ulkopuolelle. Taivas on korkealla ja tsaari kaukana, sanoo venäläinen sananlasku. Lainsäädännön epämääräisyys sallii vaikka minkälaista pahaa.

Jää hyvin; jos en lopeta ajoissa, joudut kuuntelemaan jeremiadeja, jotka olisivat kyllä varsin todenmukaisia, mutta samalla tyystin tarpeettomia.

Tallinnassa, 18. toukokuuta 1805

Matkusta Puolan halki, syö juutalaisten kanssa ja nuku sikojen röhkissä vieressäsi, niin tiedät, kuinka paluu sivistyksen pariin virkistää. Takaan, että olet kuin uudestisyntynyt, kun astut Kuurinmaalla siistiin ja mukavaan huoneeseen, kauniisti pukeutunut neito toivottaa sinut tervetulleeksi ja saat viimein eteesi maittavan aterian. Meille kävi näin onnellisesti pysähtyessämme iltapäivällä rajalla sijaitsevaan Medemkrugiin ja illalla saapuessamme Jelgavan hotelli Petersburgiin. En tosin ehtinyt tapaamaan tuttaviani, koska jatkoimme heti aamulla matkaa. Mutta millainen harppaus olikaan siirtyminen Kédainiain puolalaisesta juutalaismajoituksesta Mellopkrugin hulppeaan majataloon! Nyt luulet, että taannoinen herkuttelu Agrigentossa hemmotteli minut pilalle ja teki minusta sybariitin.⁵⁹ Pois se minusta. Kunnan perunamuona maistuu minulle edelleen yhtä hyvin kuin Potemkinin kuriirin Pariisista kiidättämä riistapasteija. Myönnän kuitenkin auliisti, että siisti huone, pesty lautanen ja puhdas haarukka ilahduttavat. Äärimmäisyydet ovat pahasta täällä niin kuin muuallakin: epäsiisteys aiheuttaa kuvotusta, hienostelu puolestaan ahdistusta; molemmista seuraa pahoinvointia.

Tervehdin jälleen ilolla hiekkatasankojen takaa siintäviä Riian torneja; jo kaupungin nimi lupaa minulle hyvää.⁶⁰ Joen mukana virtaa

59 *Agrigentossa - - sybariitin*: Agrigento on kaupunki Etelä-Sisiliassa, jossa Seume oli käynyt Italian-matkallaan. Sybariitti: nautiskelija, mässäilijä.

60 Seume oli asunut Riassa sotavankeudesta vapautumisensa jälkeen.

vaurautta muutoin karun hedelmättömälle maalle; viisas on Luonto, kun korvaa puuttuvan lahjan toisella, suuremmalla lahjalla. En kuitenkaan pitäisi tätä todistuksena kaitselmuksesta, toisin kuin se hampurilainen pastori, jonka mukaan nimenomaan kaitselmuksen hyvän-
tahtoisuus ohjaa suuret joet virtaamaan suurten kaupunkien läpi.

Vaikka toukokuu oli ehtinyt jo pitkälle, lauttasiltoja pidettiin edelleen ylhäällä ja ilma tuntui hyytävän kylmältä. Vasta Tarttoon päästyämme koitti pari lämpimämpää, kevättä enteilevää päivää. Ystäväni Väinäjoen rannoilta ottivat minut vastaan avosylin ja hyväntahtoisesti tuikkivin silmin, minkä jälkeen minua vietiin hemmoteltavaksi talosta toiseen. Nykyinen elämä kietoutui entiseen, muistot virkosivat ja tunnelma kohosi kohoamistaan. Täällä lyövät kättä saksalainen vaatimattomuus ja leppoisa pohjoismainen vieraanvaraisuus. Ei ole kyse häikäisevästä loistosta tai makeilusta, vaan vauraus, aulis ystävällisyys ja myötämieli käyvät suoraan sydämeen. Kaikkialla vallitsee toimelias ja onnellinen ilmapiiri.

Paikallinen seuraelämä hakee vertaistaan; se kuuluu epäilemättä sivistyneimpiin koulutettujen luokkien keskuudesta nousseisiin yhteisöihin. Suonet minun iloita myös siitä, että täällä saa henkensä pitimiksi muutakin kuin hengen ravintoa; sekä sielu että ruumis virkistyvät. Erinomaisen kirjan lukemisen tai eloisan keskustelun jälkeen olisi ikävää lähteä kauas ruuanhakumatkalle. Aikaa säästääkseen olen ottanut tavaksi mennä suoraan paikkoihin, joista saa ruokaa. Aikaa on rajallisesti; mieluummin pidän tarkkaa lukua tunneistani kuin annan niiden valua hukkaan. Miksi haaskaisin kaikkein ihanimmat hetket joutavuuksiin? Toivottavasti taivas ei koskaan hylkää minua niin, että joudun keskittämään kaikki voimani seuraavan aterian löytämiseen; hyväluontoisuuteni ja perunaa viljelevä naapurini huolehtinevat siitä, ettei näin pääse käymään – mutta todettakoon vielä, ettei voileipä ole minusta hullumpi päätös hyvälle illanvietolle. Jos leipää ei ole saatavilla, sujautan Lukianoksen tai Plautuksen taskuuni, tepastelen hetken metsässä ja pistäydyn paluumatkalla vanhan sepän pitämään majaan taloon haukkaamaan jotain pientä.

Riian kuuluisa teatteri kestää vertailun parhaiden saksalaisten teat-

tereiden kanssa. Madam Taubea ja madam Ohmannia juhliitaan parhaina näyttelijättärinä, ja sellaisia he ovatkin, vaikkei kumpikaan ole vielä saavuttanut täydellistä virheettömyyttä eikä ehdotonta varmuutta taiteessaan. Arnold on edelleen yleisön suosikkilaulaja; kun hän malttaa päästää irti pikkutarkasta mestaroinnistaan, joka yleensä vaivaa häntä ensimmäisessä näytöksessä, jatko sujuu eloisesti ja viehättävästi.

Kenraalikuvernööri Buxhoevden⁶¹ väkivaltaisine kasakkasaattueineen oli vähemmän yleisön mieleen. Kulkueella oli aina olevinaan kiire, ja ahtailla kaduilla kasakat soivat ohikulkijoita keihäillä tehdäkseen herralleen tietä. Hämmästyin näkemästäni, sillä vaikkei moinen olekaan ennenkuulumatonta Venäjällä, tällaista ei tapahtunut edellisten kenraalikuvernöörien aikana.

Kaupungilla puhutaan paljon lääninrovasti Sonntagin oikeudenkäynnistä⁶². Miehen palava halu taistella totuuden ja hyvyyden puolesta on saattanut hänet ylempiensä epäsuosioon. Kenraalin syytökset häntä kohtaan ovat heikoin ja hajanaisin teksti, jonka olen konsanaan lukenut. Sonntagin lyhyt ja ytimekäs puolustus sen sijaan vakuutti, ja hän puhui avoimen rohkeasti. Monarkki ja ministeriö tekivät hänelle oikeutta, kuten odottaa saattoi, eikä kaunankantaja kannattajineen onnistunut tukahduttamaan viattoman rohkeaa, puolueetonta henkeä. Jälkeenpäin ihmeteltiin jopa ääneen, kuinka hallitsija salli Buxhoevdenin jatkaa näin merkittävän epäonnistumisen jälkeen luottamuksellisessa virassa, jonka haltijalta edellytetään moitteetonta luonnetta. Yleinen mielipide ei siis käänny tsaarin käskystä.

Riian uusista pienistä nähtävyyksistä voisin mainita erään limbažilaisen puusepän työt. Hänen nimensä olen unohtanut, eikä hän aivan

61 *Buxhoevden*: Kreivi Friedrich Wilhelm von Buxhoevden (1750–1811), venäläinen kenraali, Itämeren provinssien kenraalikuvernööri. Toimi myöhemmin (v. 1808) ylipäällikkönä myös Suomessa.

62 *Sonntag*in oikeudenkäynti: Karl Gottlob Sonntag (1765–1827) puhui Liivinmaan valtiopäivillä pitämässään saarnoissa talonpoikien vapauttamisen puolesta, jolloin Itämeren provinssien kenraalikuvernööri Buxhoevden teki hänestä valituksen Pietarin viranomaisille. Oikeuskollokvio vaati Sonntagia puolustautumaan syytöksiä vastaan. (Drews 2002, 212–213.)

Röntgenin veroinen ole, mutten muista nähneeni Saksissa tai Berliinissä mitään jyrkempää ja hienompaa. Mies totisesti ansaitsee kiihosta ja kunniaa, ja hänen oppilaillaan riittää jo kysyntää; eräs heistä työskentelee yliopiston rakennustyömaalla Tartossa⁶³, missä häneen ollaan tavattoman tyytyväisiä. Mestarin upeimpiin aikaansaannoksiin kuuluu värillisistä puu-upotuksista koostuva sveitsiläisen allianssin perustajahahmojen kuvaus⁶⁴. Hahmojen elävyys ällistyttää, etenkin kun ottaa huomioon, millä tekniikalla ne on tehty. Jälki ei ole lainkaan karkeaa, mikä tekee kuvista parhaimpien uusien mosaiikkien veroisia. Äärimmäisen tarkan asetelun ja huomattavan syvyyden ansiosta pinta voidaan höylätä useampaan kertaan aiheuttamatta vahinkoa, joten himmenneen kiillon saa herätettyä aina uudelleen henkiin.

Kävelin usein uutta siltaa pitkin keisarilliseen puutarhaan ja Pietarin esikaupunkiin⁶⁵. Eräällä retkelläni korviini kantautui yllättäen sotilasmusiikkia, joka pauhasi hurjimman rajuilman tavoin, mutta ei kuitenkaan kuulostanut liioitellun intohimoiselta. Olkoon kuinka despoottista marssia tahansa, puhdas energisyys miellyttää minua aina enemmän kuin ontouttaan kumiseva haaveilu. Kokemus palautti mieleeni kaksi hyvin erilaista kappaletta niin elävinä, etten enää kyennyt karkottamaan niitä korvieni välistä – nimittäin Marengon ja konsulikaartin marssit⁶⁶; niinpä palasin vastahakoisesti kotiin, istuuduin

63 *Yliopiston rakennustyömaalla*: viittaus vuonna 1802 uudelleen avatun Tarton yliopiston jälleenrakennustyöhön (Drews 2002, 213).

64 Kuvattu kohta esittää todennäköisesti ns. ”Rütlin valaa”, jolle Sveitsin vanha valaliitto keskiaikaisen legendan mukaan perustui. Se liittyy myös legendaan Sveitsin kansallissankari Wilhelm Tellistä. Valaliiton tarkoituksena oli turvata sveitsiläisten alueiden perinteiset itsehallinto-oikeudet Habsburg-suvun kuvernöörejä vastaan. Kantonilaiset kolme miestä olivat vannoneet Rüttilla valan, jonka mukaan he vaarantaisivat tarvittaessa henkensä ja omaisuutensa puolustaakseen toisiaan. Vanhin tapahtumasta kertova lähde on vuodelta 1470. Legenda yhdistettiin myöhemmin kansallissankari Wilhelm Telliin, jonka uskottiin eläneen samaan aikaan.

65 Kyse ei ole Venäjän Pietarista, vaan Riian Pietari-nimisestä esikaupunki-alueesta.

66 *Marssit*: Seume tarkoittanee Italiassa taistellun, verisen Marengon taistelun kunniaksi sävellettyä *Konsulikaartin marssia* ja Leipzigin

ikkunan ääreen, joka heijasteli jälkikaikua, ja kirjoitin muistikirjaani seuraavan vertauksen.

Tyrtaios sai valtaansa Spartan voimat
 kun jumalaisella laulullaan
 syöksi vihollisen ahdinkoon ja innoitti sankarikansan
 nousemaan taisteluun ja voittoon.
 Keihäsmeri vyörymistään vyöryi,
 miekat kävivät kevyiksi kantaa
 kun rohkeus ja vapaa tahto
 tarttuivat niihin vapauden tähden.
 Vapaudelle lauloi ranskalainenkin
 ja vapaus johtaa totisena, ylevin ja vakain mielin
 sankarillisen kansan kentälle taistelemaan:
 näin luo sen henki voimaa sieluihin.
 Vaan silti jäi saamatta, mitä tavoiteltiin:
 vapaus voitti täällä
 ja kuoli haavoihin.

Nyt heittelehtii hurmiossa,
 Kokytoksen⁶⁷ usvan saattamana
 äänten sekamelska kauheana, kuin villi ratsu
 rimpuilee ja nousee takajaloilleen.
 Kaikkooa kaikki kuri, veri villinä kiehuu,
 silkan vihan sijaan raivo purkautuu,
 kuin koston jumalatar syöksyisi manalan portista
 kuohuvan tulvavirran lailla.
 Kaikuu ylpeiden paššojen⁶⁸ pauhu,

taisteluun liittynyttä *Vanhan kaartin marssia*: ensimmäinen on sävyllään synkkä, toinen hilpeä. Ranska löi Marengossa Itävallan joukot, mutta kärsi suuria tappioita.

67 *Kokytos*: yksi Haadoksen viidestä joesta.

68 *Paššojen*: pašša (turk. paşa) oli korkeaa asemaa osoittava arvonimi osmanien valtakunnassa. Osmanien armeijassa pašša myönnettiin

kun he Järjen haudalla juhlivat
 taikauskon paluuta ja heimonsa henkivartijat
 antavat tikareiden välkkeen tanssia.
 Kiihkomieli valtaa kulkueen,
 sammaltavin kielin viekas airut kuuluttaa
 uuden sulttaaninsa kunniaa
 ja emävalheen voimin siivet kohottaa
 lentoon yhä uljaampaan.

Töllistellen tönöttävät monet, itseänsä ihmetellen
 leuat lokahtavat, kummastellen kuinka ennen elivät
 ja tuskin ymmärtävät, kuinka kaikki kävikään,
 vaan jo uuden joukon kera tanssiin rientävät.
 Urania, Volgivaga⁶⁹:
 Marengo ja konsulin miehet.

Riiasta lähdettyään joutuu vaeltamaan niin lohduttoman hiekka-
 aavikon halki, että aivojen tarpeeksi kuumennuttua uskoo matkaavan-
 sa Muhammedin kanssa. Koska haluan antaa panokseni maantieteen
 ja tilastotieteen kritiikkiin, huomautan sinulle tässä kohtaa, että oma
 oppaani, nimittäin Gothasta ostamani matkakirja, kuhisee rumia vir-
 heitä. Jo tällä lyhyellä välillä silmiini osui monta paikannimeä, jot-
 ka vanhan vaeltajan varmuudella tunnistin oitis virheiksi; seutuhan
 on minulle ennestään tuttua. Ei ole olemassa Lenzendorfia, vaan
 Lenzenhof; ei ole Tepliryä, vaan Teilitz; Kuikarin sijasta pitäisi kirjoit-
 taa Kuikatz⁷⁰. Vastaavia pieniä kömmähdyksiä esiintyy muuallakin
 kirjassa, ja vaikei maailma niihin kaadukaan, ne häiritsevät silmää.

kenraalimajuria vastaavaan arvoon ylennetyille upseereille. Seume
 esittää runossa Napoleonin itämaisena sulttaanina ja hänen joukkonsa
 päššoina.

69 *Urania, Volgivaga*: Venuksen lisänimi ”Urania” edusti taivaallista rak-
 kautta, Venus Volgivaga oli prostituution jumalatar (Drews 2002, 213).

70 *Teilitz*: Tölliste, *Kuikatz*: Kuigatsi.

Tein Lenčistä pienen huviretken Cēsiksen⁷¹ alueen halki Liepan kartanoon. Nimikin jo kertoo⁷², ettei tienoo voi olla kovin ikävän näköistä; Gaujajoen varrella laaksot ja kukkulat pistävät somasti esiin Riikaa ympäröivien hiekkadyynien keskeltä. Liepasta kuljin Valmieraan ja lopulta Tarttoon. Valmieran ja Gulbenen välillä maisemaa hallitsivat hiekka ja metsät, mutta Tölliste ja Kuigatsi tarjosivat jo virkistävää vaihtelua; niiden liepeillä sain ihaillakseni rehevää ja melko hyvin viljeltyä maata.

Kun näkee kauniin levähdyspaikan suoraan nenänsä edessä ja on niin sanotusti jo astunut sinne toisella jalallaan, tuntuu kerrassaan häkellyttävältä kokea raju akkipysäys ja jäädä kohteestaan. Vankkurit kiisivät perivenäläisen villiä vauhtia täysin tasaista valtatieä pitkin, kun yhtäkkiä rautainen akseli murtui, koko komeus lensi kumolleen ja sinkautti aimo kuormallisen runouttani kaaressa ojaan. Hevoset seisahtuivat järkevästi paikoilleen, ja kaivauduimme nuoren ystäväni kanssa matkatavaroiden alta lähestulkoon ehjinä; olin saanut vain pieniä ruhjeita ja pystyin nousemaan jaloilleni. Sen sijaan ajuri, joka oli hetkeä aiemmin viuhtonut piiskallaan armottomasti kuin Homeroksen hullunrohkea ajomies, valitti kovaan ääneen ja piteli sormillaan kylkiään. Kuskipukin rauta oli iskeytynyt hänen rintaansa niin pahasti, että jouduimme jättämään hänet tarttolaisen herra Kauzmannin parantaviin käsiin.

Tartossa sain taas entisen vapauteni takaisin, kun saatoin nuoren matkaseuralaiseni onnellisesti perheensä huomaan⁷³. Vastuun kanssa eläminen ei ole koskaan helppoa ja huoletonta, ja ottaessani tuon ihmislapsen kontolleni sitouduin tietysti toimittamaan hänet perille

71 *Cēsis* (saks. Wenden, viroksi Vönnu, liiviksi Vennen) on hansa-ajalta peräisin oleva linnoituskaupunki Pohjois-Latviassa, Vidzemen pohjoisosassa, Gauja-joen laaksossa. Cēsis sijaitsee noin 90 km Riiasta koilliseen.

72 Liepan kartanon saksankielinen nimi on Lindenhof, suom. ”lehmuspaha”.

73 *Matkaseuralaiseni*: Seume mainitsee vasta nyt, että oli alun perin lähtenyt Leipzigiin saattaakseen nuoren liivinmaalaisen opiskelijapojan tämän kotikaupunkiin Tarttoon.

hyvissä sielun ja ruumiin voimissa. Tiedät kyllä, miten epäilevästi ystävänä suhtautuivat kuullessaan saattajan aikeistani; tuo huoli oli liioiteltua. Kasvatuksen kannalta kaikki sujui hyvin. Isä oli hemmotellut poikaa ja suosinut tätä muiden lasten kustannuksella; sen sijaan pojan opettaja oli pitänyt tällaista kohtelua sopimattomana ja lapsen henkisen kehityksen kannalta ongelmallisena. Minun ei siis tarvinnut ottaa ankaran kurinpitäjän roolia, vaan vakavuuteni, kanttini ja päättäväsyyteni riittivät pitämään asiat raiteillaan.

Ehkä haluat minun kertovan Emajoen Ateneumista?⁷⁴ Roomaa ei rakennettu päivässä. Hanke vaikuttaa kuitenkin lupaavalta, ja kelpo miesten joukko ahkeroi hartiavoimin uudelleen synnytetyn instituution arvokkuuden ja kestävyuden hyväksi. Aatelisten vaatimukset – mihinpä he eivät yrittäisi ujuttaa kuvottavia etuoikeuksiaan? – on saatu lähestulkoon sovittelua; lopun sanelevat aika ja olosuhteet.⁷⁵ Koska keisari takaa oppilaitosten vakavaraisuuden, venäläiset yliopistot ovat harvoin huonotasoisia, paitsi jos ne jätetään tyystin tuuliajolle. Täällä rakennustyöt etenevät reippaasti ja sääntillisesti arkkitehti Krausenin johdolla, ja tieteellinen esitelmänto on päässyt hyvään alkuun, mikä enteilee menestystä tulevaisuudessa.

Venäläisiä yliopistoja vastustetaan yleensä vedoten siihen, ettei maassa ole vielä riittävästi kouluja ja että niistä tulisi huolehtia en-

74 *Emajoen Ateneum*: Seume tarkoittaa vuonna 1632 perustettua, vuonna 1802 uudistettua Tarton yliopistoa Emajoen rannalla. Yliopisto oli tärkeä saksalais-venäläisen kulttuurivaihdon keskus, ja monet valistushenkisen oppilaitoksen professoreista olivat saksalaissyntyisiä. (Drews 2002, 214.)

75 *Aatelisten vaatimukset*: Uudelleen perustetun Tarton yliopiston rahoitus oli aluksi riippuvainen ritarikuntien tuesta. Baltian saksalainen aatelisto vaati, että oppilaitos palvelisi ensisijassa Viron- ja Liivinmaan ritarikuntien jäseniä, ja halusi kieltää talonpoikaisväestön pääsyn yliopistoon. Yliopiston valistusmielinen ranskalaissyntyinen rehtori George-Frédéric Parrot kuitenkin tahtoi sallia opiskelun kaikille yhteiskuntaluokille – ja jopa molemmille sukupuolille (Müürsepp 2015, 310). Parrot sai keisari Aleksanteri I:n allekirjoittamaan uuden perustamiskirjan, jolla yliopisto siirrettiin ritarikuntien alaisuudesta kansanvalistusministeriön alaisuuteen. Vuonna 1802 yliopisto perustettiin uudelleen keisarillisena valtakunnan yliopistona. Maaorjat saivat kirjautua yliopistoon kartanonherran suostumuksella. (Zetterberg 2007, 324.)

sin, koska kehitystä ei tapahdu ilman alemman tason koulujen luomaa perustaa. Väite kuulostaa perustellulta, ja jossakin muualla se voi pitää hyvinkin paikkansa, mutta ei Venäjällä. Täällä pienemmät koulut on luotava korkeakoulujen kautta, jos halutaan elätellä toiveita paremmasta, yleissivistävästä koulutuksesta. Yksilönvapaus on hyvän ja kestävä kulttuurin välttämätön ehto; aateliston olemassaolo edellyttää talonpoikien orjuutta⁷⁶. Alemman tason kouluja ei ikinä synny, elleivät vähäväkiset kansalaiset ja talonpojat itse koe niitä tarpeellisiksi ja hyödyllisiksi ja pysty osallistumaan niiden perustamiseen. Aatelisto ei koskaan tekisi elettäkään tällaisen hankkeen eteen valvomatta samalla omia etujaan, ja silloin yleishyödylliset ponnistelut valuisivat hiekkaan.⁷⁷ Tämä on ongelman ydin. Olisi hullua kuvitella, ettei aatelisten joukosta löytyisi myös vilpittömän hyväntahtoisia miehiä, mutta joukon yhteishenki on ristiriidassa parantavien uudistusten kanssa ja kitkee oitis kaikki järjen ja oikeudenmukaisuuden idut. Oikeudenmukaisuus ja aateli ovat kautta historian olleet toistensa vastakohtia, eikä yksikään aatelmies ole oikeudenmukainen tai järkevä sellaisenaan, vaan vasta lakattuaan olemasta aatelmies. Korkeatasoisempaa sivistystä ei tästä syystä voi kuvitella saavutettavan Venäjällä vielä vuosisatoihin, kuten ei Saksassakaan. Edes ranskalaiset eivät ole kyenneet siihen. Venäjällä professorit pelkäsivät aateliskanslerien suosivan omia sukulaisiaan oppilaitosten hallinnossa ja virkojen täytössä, ja pelko osoittautui aiheelliseksi. Ei kuitenkaan tarvitse olla aatelinen joutuakseen nepotismin pauloihin. On perusteltua pelätä, että sukurakkaus herää myös professorien keskuudessa, jos valvonta pettää.

76 Alkutekstissä: *das Palladium des Adels ist die Bauernsklaverei*. Palladium: ”suojeluspyhimys”, ks. myös alaviite 9. Talonpoikien orjuus siis turvaa aateliston olemassaolon, pitää heitä pystyssä.

77 *Aatelisto ei koskaan tekisi elettäkään* - - : Aleksanteri I yritti uudistaa Venäjän koulujärjestelmää. Uudistusohjelma jakoi maan kouluhallintopiireihin, joiden valvonnasta vastasivat kunkin alueen kanslerit. Yliopistot puolestaan vastasivat alemman tason ja keskitason oppilaitosten valvonnasta. Valtio rahoitti lukioita ja piirikuntakouluja, mutta pienemmät pitäjänkoulut jätettiin paikallisten maanomistajien vastuulle. (Drews 2002, 214.)

Yliopistojen valvomat kymnaasit ja piirikoulut alkavat pikkuhiljaa saada jalansijaa alkuvaikeuksista huolimatta. Kun niitä valvotaan löyhästi, myös tarkastuskäyntejä kohtaan tunnettu viha liehtyy. Mutta kuka muukaan hoitaisi oppilaitosten valvontaa? Jos tarkastuksia lyödään siellä täällä laimin tai jos säädöksiä tulkitaan paikoin pikkumaisesti, ei se kuitenkaan mitätöi valvontajärjestelmän hyviä puolia. Suurin ongelma lienee, että professorien tarkastusmatkat vievät aikaa heidän oikeilta työtehtäviltään, eikä monilla ole edes tarvittavia pedagogisia taitoja. Lomien aikana dosenttien on saatava keskittyä tulevan lukukauden valmisteluun. Pulma saattaisi ratketa, jos monarkki nimittäisi jokaiselle yliopistolle valvonnasta vastaavan henkilön, jonka pätevyys olisi testattu jo etukäteen. Tämä koulutarkastaja valvoisi oppilaitoksia säädösten mukaisesti ja ilmoittaisi havainnoistaan professorikunnalle, joka puolestaan laatisi raportin ylemmälle koulukomissiolle. Kasvatuksellisista aiheista luennoiminen veisi vain pienen osan hänen vuotuisesta työajastaan.

Itse keisarikkaan ei vielä ole onnistunut pitäjänkoulujen ja seurakuntakoulujen perustamisessa, kuten Tarton yliopiston rehtori Parrot ja muut hyväntahtoiset entusiastit todistavat. Keisari ei pysty yksin kattamaan kaikkia kuluja, aatelistolta ei heru lanttiakaan; talonpoikaissäväestö ei kykene maksamaan mitään eikä tunne hyötyvänsä paremmasta koulutuksesta. Kaikki keisarin tähänastiset yritykset ovat jääneet ponnettomiksi.

Orjuus ei salli pienimmänkään oikeudenmukaisuuden toteutumista, ja aatelisto pitää kynsin hampain kiinni tästä käytännöstä – samalla kun varoo puhumasta siitä sen oikealla, vihatulla nimellä. Niin sanottu uusi talonpoikaistuomioistuimien suo aatelismiehelle juuri sen verran kurinpitovälineitä kuin hän tarvitsee.⁷⁸ Jos minä valitsen oikeuden

78 *Uusi talonpoikaistuomioistuimien*: Hallintokautensa alussa Aleksanteri I suunnitteli maaorjuuden lakkauttamista. Hän aloitti uudistuspolitiikkansa säätämällä 1802 ja 1804 Itämeren provinssiin lait, jotka kielsivät maanomistajilta alustalaisten ostamisen ja myymisen; lisäksi lakien pohjalta perustettiin paikallisia tuomioistuimia, joissa myös talonpojilla oli omat edustajansa (Kasekamp 2013, 102). Seumen kritiikki ”niin sanottua talonpoikaistuomioistuinta” kohtaan

jäsenet ja vaihdan heitä mieleni mukaan, silloin minä hallitsen oikeutta. Menettelystä seuraa, että monessa pitäjässä palattaisiin mieluumin ajassa taaksepäin. Kun yliopiston ympärillä harjoitetaan tällaista epäajattelua – sillä periaatteista ei voi puhua – historian ja luonnonoikeuden puolueeton opettaminen käy totisesti vaikeaksi. Kaikki hyvä myrkyttyy. Siellä missä ei yllätä korkeimpiin tavoitteisiin, toimitaan lähiympäristön sallimissa rajoissa. Missäpä näin ei tapahtuisi? Tulee kestämään vielä kauan, ennen kuin käytännön järki pääsee vaikuttamaan valtio-oikeuteen.

Vanhan tuomiokirkon mäelle kohoavasta yliopistorakennuksesta on tulossa uljaan näköinen, ja sitä aiotaan käyttää kirkkona, kirjastona ja museona. Hyvää tekevät vaikutukset näkyvät jo, sillä ympäröiviä joutomaita muokataan puutarhoiksi ja niille rakennetaan taloja. Jätän asiantuntijoiden arvioitavaksi, vastaako vastapäinen anatomian laitoksena ja tähtitornina toimiva rakennus käyttötarkoitustaan. Jo nyt melko mittavaksi karttunut kirjasto saavuttanee pian merkittävän ja arvostetun aseman, etenkin jos vuosittainen viiden tuhannen ruplan summa käytetään viisaasti. Kirjastonjohtaja Morgenstern asuu siellä kuin lempiluomuksensa sisällä; taivas suokoon hänelle runsain mitoin nautintoa kaiken vaivan ja ahkeroinnin palkaksi. Arvostusta alkaa hyljälleen ansaita myös museo, jossa Germann hyörii keräillen ja järjestellen harvinaisuuksiaan. Tosin se ei vielä kestä vertailua Moskovan aarteiden kanssa.

Kasvitiede on näillä seuduin monien varakkaiden aatelisten lempiharrastus. Muun muassa herra Liphart Raadin kartanosta sijoittaa siihen joka vuosi huomattavan summan, eikä Luunian kreivi Münnichiiä pidetä enää pelkkänä diletanttina. Yliopiston henki on hyvä, sijainti suotuista, ja kuraattori Klinger tukee oppilaitosta kaikin voimin; sopiinkin toivoa, että vaikeuksista huolimatta Tartto yltää vielä valtakunnan ja tieteen kannalta merkittäviin tuloksiin.

kuitenkin viittaa siihen, että käytännössä tuomioistuimet olivat aatelisten vallassa.

Hyvillä mielin nostin taas sisilialaisen hylkeennahkarepun har-
teilleni ja lähdin reippaasti vaeltamaan Tartosta Emajoen vartta pit-
kin kohti Pöłtsamaata, jossa olin luvannut vieraillla. Rikon
mieluummin jalkani kuin lupaukseni; sitä paitsi patikointi sujui vai-
vattomasti. Kevätaurinko hehkui autuaallista lämpöä, muttei rasitta-
nut liikaa, ja laskettelin huvikseni ääneen lempikohtiani Vergiliuksen
runoista. Ihminen ei ole koskaan niin voimissaan kuin kulkiessaan
omin jaloin; juuri näin tahtoisin kerran jättää maailman. En osaa kuvi-
tella kauniimpaa loppua kuin kuolla voimansa tunnossa.

Matkani varrelle osunut kapakka näytti aika surulliselta, mutta
siellä tarjouduttiin ystävällisesti valmistamaan häränsilmä lounaaksi;
muuta ei ollut. Virolaiseen ruokasanastoon vihkiytymättömänä mi-
nulla ei ollut aavistustakaan, mitä ”häränsilmäksi” kutsuttu ruokalaji
mahtaisi sisältää. Otaksuin sen olevan jotakin syömäkelpoista ja tein
tilaukseni tarkemmin utelematta. Eteeni ilmestyi eräänlainen ohukai-
nen – tai sellaiselta se ainakin näytti saksalaisin silmin – ja se maistui
minulle paljon paremmin kuin kuuluisa virolainen olutjuusto. Olut-
juusto tuo väkisin mieleeni juusto-oluen, ja se sopsikin paremmin
kyseisen ruokalajin nimeksi. – Eteeni tuotiin vielä lautanen kukkuroil-
laan rapuja; nyt olin jo hilpeämmällä tuulella kuin aikoinaan Agrigen-
ton arkkipiispan pöydässä.

Etenin huvikävelijän huolettomuudella ripein askelin, kunnes pi-
meys yllätti ja huomasin virstanpylvään, jonka mukaan olin kävellyt jo
57 virstan matkan.⁷⁹ Mitään majataloa muistuttavaa ei näkynyt oikealla
eikä vasemmalla, edessä eikä takana, ja kuuntelin hölmistyneenä koh-
dalle osunutta venäläistä ajomiestä, jonka mukaan olin kulkenut aivan
liian kauas Kurristan suuntaan⁸⁰. Joutuisin palaamaan kuusi virstaa
Kawaan⁸¹, mistä pääsisin jatkamaan Pöłtsamaalle. Kurrista kuulosti
persialta, Kawa miellyttävästi italialta. Mikä neuvoksi? Luitani painoi
viidenkymmenenseitsemän virstan väsymys, ja ilta hämärtyi. Sovin

79 Venäjän *virsta*: nykymitassa hieman yli kilometri, eli 1066,80 metriä.

80 *Kurrista*: Kurista möis, suom. Kuristan kartano.

81 *Kawa*: Kaave möis, suom. Kaaven kartano.

siis oitis ajurin kanssa, että hän veisi minut Kurristanin harhapolkujen kautta Kawaan. Sen hän teki, ja antoi sinisestä setelistäni vaihtorahaksi tavattoman raskasta kuparia. Italian Kawa⁸² on viehättävä paikka, joka sijaitsee Napolin ja Salernon välissä, Hesperian ihanimpiin kuuluvan tien varrella.⁸³ Jos käyt Napolissa etkä kertaakaan kulje Pompeijin ja Kawan kautta Salernoon, ansaitset joutua muusain epäsuosioon. Eestinmaan⁸⁴ Kawa on puolestaan niin surkeaa ja hylättyä seutua, että sitä voisi kutsua Epä-Hesperiksi.

Matkan ensimmäiset, hieman liian ankarat rasiutukset särkivät edelleen jalkojani, joten seuraavana aamuna suostuin mielihyvin, kun eräs oppinut virolainen mies tarjosi minulle kyydin Pölsamaalle. Mies puhui oman kielensä ohessa venäjää, saksaa ja ruotsia. Hän oli asunut Pariisissa ja hankkinut palvelijan ammatissa monia taitoja, joita ei enää ajurina tarvinnut. Hän toi paikalle heiveröisen, korkealla heinäkuormalla lastatun ajopelin, jossa ei maan tavan mukaan ollut rahtustakaan rautaa, ja valmisteli minulle siedettävää istumapaikkaa. Kampesin itseni ensin oikealle, sitten vasemmalle; mukavaa asentoa ei tahtonut löytyä. Lopulta katsoin parhaaksi tarttua itse suitsiin, jotta pääsisimme liikkeelle. Reppuni oli kiinnitetty tiukasti istuimeen, ja niin keikuimme pienen kaakin vetäminä metsään. Ajurini viihdytti minua kertomalla matkoistaan ja monituisista kokemuksistaan sen, minkä piipun poltoltaan pystyi. – Mikä täällä oikein haisee? kysyin ja tarkastelin ajoneuvokkiamme joka kantilta. Ajurikin vilkaisi ympärilleen, muttei huomannut mitään, vaan jatkoi tuprutteluun ja tarinointiaan. Haju kuitenkin voimistui, ja nyt allamme lepäävistä heinistä leimahti esiin kirkas liekki. – Taivas auttakoon, taivas auttakoon! huusi kawalainen

82 *Italian Kawa*: Cava de Tirreni.

83 *Hesperia*: ”lännen maa” (kr. *hesperos*: länteen, iltaan liittyvä). Antiikin kreikkalaiset ja roomalaiset nimittivät nykyisen Italian aluetta Hesperiksi (Castren & Pietilä-Castren 2006, 214).

84 *Eestinmaa* (tunnetaan myös nimellä ”Vironmaa”, alkutekstissä ”Esthland”) oli yksi Baltian neljästä historiallisesta maasta tai maakunnasta. Eestinmaan alue muodostaa nykyisen Pohjois-Viron, ja sen saksankielisestä nimestä ”Estland” on peräisin Viron nimi useimmissa kielissä.

vuokrakuskini. Se, joka kirotulla piipullaan sytytti palon, saa sen sammuttaakin, mutisin ja tartuin reppuuni. Mutta sepä pysyi visusti kiinni istuimessa. Liekit löivät jo korkeina, enkä ehtinyt etsiä veistä. Kiskaisin niin kovaa, että kantohihnat repesivät, ja iloitsin siitä, että sain sentään paitani ja Aristofaneeni pelastettua. En suostunut aikoinaan myymään hylkeennahkareppuani edes Fondin tullitarkastajalle, joka tarjosi siitä liudan kultakolikoita, joten olisi harmittanut vietävästi, jos se olisi palanut poroksi täällä Eestinmaalla. – Taivas auttakoon, taivas auttakoon! vuokrakuski jatkoi voihkimistaan ja tuijotti ilmiliekkeissä seisovia rattaitaan. – Piru vieköön, ettekö näe että ojassa on vettä, huusin. Hän otti nahkalakkinsa ja kantoi sillä tusinoittain vesikuormia samalla kun itse tukahdutin liekkejä kepin ja hatun avulla, ja näin saimme tulen pian sammumaan. Jos olisimme olleet kuivalla aukealla maalla, rattaista ei olisi jäänyt mitään jäljelle.

Kun saavuin Pöłtsamaalle, sydämellinen perhe toivotti minut sydämellisesti tervetulleeksi sydämelliseen taloonsa erittäin sydämellisellä seudulla. Nautin parin päivän ajan aidosta maalaiselämästä ja mainios-
ta, sivistyneestä seurasta, johon kuului myös vanha kunnioitettu liberaali Hupel, vilkkauden ja hilpeyden perikuva ja todellinen humanisti. Kävimme vaunuajelulla Weissensteinissa, joka oli enää pelkkä paikannimi eikä paikka; siellä nykyisten kartanonherrojen esi-isät alistivat vapaan kansan orjuuteen ja onnettomuuteen lähimmäisenrakkautta opettavan uskonnon nojalla.⁸⁵ Weissensteinia voitiin muinoin käyttää linnoituksena ympäröivän suoalueen ansiosta, mutta vain kesäisin ja vain puolibarbaareja vastaan – virolaisiahan pidettiin tuolloin sellaisina, ja venäläisiä vielä vuosisatoja pidempään. Nyt maan hallinto pyrkii perustamaan kaupungin uudelleen. Vallitsevissa olosuhteissa tehtävä on kaikkea muuta kuin helppo. Pyhien sortajien linnan raunioiden keskeltä pistää esiin vain pari hallintorakennusta sekä muutamia rihkamakauppoja ja käsityöläisten taloja.

Olin jo puolivälissä matkalla Tallinnaan, joten suuntasin kulkuni

85 *Weissenstein*: nyk. viroksi ”Paide”, saksalaisen ritarikunnan vanha linnoituskaupunki.

suoraan sinne; isompi tie kulki liian kaukana. Nyt kuitenkin katosivat silmistäni kaikki ihmisasutuksen merkit, ja useimmat majatalot ammottivat autiuttaan. Sivutiellä kulkijat kantavat yleensä eväsvasua ja pienoista viinikellaria mukanaan, eikä kapakoitsijaparkojen kannata hankkia tappiota tuottavia varastoja. Matkustaminen on siis täällä uskomattoman huokeaa, jos kohta ankeaakin. Maatalot ovat varsinaisia luolaihmissen asumuksia. Majataloihin kuuluu sentään yleensä niin sanottu saksalaistupa, jota koristavat hämärät, tilkityt ikkunat, mutta muita mukavuuksia saa etsiä; omien eväiden painikkeeksi tarjoillaan hapanta olutta. Hyvin varustautuneet liiviläiset eivät yleensä nauti tällaisissa taloissa mitään, vaan antavat vain pari kopeekkaa kiitokseksi ylläpidosta – eivät aina sitäkään. Iltaruukseni sain kimpaleen vanhaa ja sitkasta suolalihaa, jota ei ollut edes keitetty. Oli vaikeaa pitää ateriala herkullisena kaikkien niiden ihanuuksien jälkeen, joita olin nauttinut Puolasta selvittyäni. Luumuista ja paloviinasta valmistettu puolalainen olutkin oli nektaria tšekäläiseen verrattuna. Mutta sain sentään oman huoneen ja lämmikkeekseni hevosen loimen, sillä yöt olivat edelleen hyisiä.

Seinän takana nukkuivat tallinlaineen teurastaja Elring ja aiemmin lukkarina toiminut räätäli Karkusista. Räätäli-lukkarin onnistui seuraavana aamuna hankkimaan puuhakkuutensa ja tuttaviansa avulla kymmenellä kopeekalla sata rapua, jotka pantiin tietenkään minun laskeuksi; niitä sitten tarjoilin jalomielisesti teurastajan, lukkarin ja itseni muodostamalle triumviraatille. Anteliaisuuden hyvettä saa harvoin ostettua itselleen näin halvalla, ja ravut kuuluivat maukkaimpiin, joita olen eläissänini syönyt. Edellisillan aterian laatu saattoi tosin vaikuttaa siihen, että aamiaisen maistui nyt niin mainiolta.

Teurastaja jäi sarvipäisen seurueensa kanssa jälkeen, joten maleksin eteenpäin entisen herra lukkarin kanssa. Tämä ehätti muutaman tunnin aikana ammentaa parikin tusinaa paikallista häväistysjuttua ehtymättömästi juoruvastostaan. Aivan erityisesti hän valittiin pastori Seeburgista, kreivi Dundenista ja herra von Siewersistä, ja mitä pidempään kuuntelin hänen soimaustensa sävyä, sitä enemmän aloin taipua puolustamaan nuhtelun kohteita. Mies joi kolmen kasakan

edestä paloviinaa, mongersi latinaa virastaan potkitun lukkarin antaumuksella, perusteli näkemyksiään kuin tietämätön pässinpää ja oli paraikaamenossapuutarhuriksi puistoon, jostahänenolimäärämuokata englantilainen puutarha. Erityisen hupaisia olivat lukkarin viran menettämiseen liittyvät puolustuspuheet; kertomuksen edetessä kävi nimittäin ilmi, että hän oli tilaisuuden tullen hääriinyt nuorten virolaisneitosten kimpussa – siis ottanut etuoikeuksia, joita aateli ei halua jakaa lukkariensa kanssa.

Vietin seuraavan yön Woitin suuressa vierasmajassa, joka oli yhtä autio ja tyhjä kuin edellinenkin majapaikka. Olisin jälleen joutunut kokemaan kovia, ellen olisi törmännyt erääseen tuttavan tuttavaan, herra von Stakelbergiin, joka otti minut ritarillisesti suojiinsa. Sitten matkustin Tallinnaan vaunuilla, koska olin loukannut jalkani kivisellä seudulla ja onnuin. Perille päästyäni vaelsin – tai pikemminkin nilkutin – herra Stolzenwaldin majataloon. Kelpo huone ja oivallinen ateria tekivät minulle hyvää. Taisin tosin olla reppuineni jokseenkin epäilyttävä ilmestys, sillä minut jätettiin pian rauhaan, eikä palveluskunta enää tehnyt elettäkään huolehtiakseen minusta. Biljardihuoneena toimivasta eteiskamarista kantautui alituisen monenkirjavan väkijoukon mölinää. Lienee kohdallista kertoa, että olen jo yli kymmenen vuotta kärsinyt vasemman jalan ruhjeesta, joka on heikentänyt nivelsiteitäni niin, että yksikin väärä askel tekee kipeää. Kävely vahvistaisi jalkoja parhaiten, mutta joudun toisinaan palauttamaan mieleeni tosiasiat ja toteamaan, etten pysty raajarikkona kävelemään kuin parin sadan peninkulman pituisen osuuden koko matkasta. Nyrjähdys on mitä viheliäisin vaiva. Jalkani oli pahoin turvonnut, ja sitä jomotti kauheasti. Olin jo useampaan kertaan yrittänyt tilata lämmintä kylpyvettä, mutta mitään ei tapahtunut. Huusin, pauhasin, räyhäsin ja karjuin. Kukaan ei kuunnellut. Näin vierähtivät – tai oikeastaan matoivat – tunnit aamu- seitsemästä kello viiteen iltapäivällä; lopulta ryhdistäydyin, otin tukea ruokokepistäni ja nilkutin vaivalloisesti pitämään palveluskunnalle melko tulisen, inhimillisyyttä käsittelevän saarnan. – Olenko joutunut villi-ihmisten pariin, kun sairas mies ei saa täältä apua vaivoihinsa? Pitäisikö pöytään lyödä kymmenen vai kaksikymmentä tukaattia? Sen

minä teen, mutta käykää ensin värväämässä lisätyövoimaa, jos keran talosta ei liikene ketään minua auttamaan. Tällainen kohtelu on vastuutonta ja täysin epäinhimillistä.

Suustani purkautui yhä kiukkuisempaa kieltä. Ihmiset taisivat päätellä sanavalinnoistani ja puheenparrestani, etten ollutkaan se kurja burlakki⁸⁶, joksi he minua luulivat. Sain kaiken tarvitsemani, eikä minun tarvinnut enää valittaa mistään. En syytä herra Stolzenwaldia tapahtuneesta, sillä hän työskenteli paraikaa puutarhassa, ja hänen alaisensa pitivät minua henkilönä, johon ei kannata uhrata aikaa. Majataloissa tapahtuu tällaista usein. Seuraavana päivänä kaupungilta alkoi kuitenkin kantautua kunnioittavia tervehdyksiä, jotka kiirivät myös majatalon väen korviin; sen jälkeen minuun suhtauduttiin jo huomattavasti kohteliaammin.

86 *Burlakki*: Volgan lautturi, tässä (yleisessä merkityksessä): ”piruparka” (Drews 2002, 217).

Bronnitsassa, 3. kesäkuuta 1805

Säästäökseni sinut turhalta karttakirjojen selailulta kerron oitis, että kolmenkymmenenviiden virstan päässä Novgorodista sijaitseva Bronnitsa on ensimmäinen kestikievari Novgorodin ja Moskovan välillä: pesä, johon mielellään käpertyy lepäämään matkan vaivojen ja vitsausten jälkeen. Ja juuri nyt kaipaen lepoa. Kerronpa sinulle syyn: lähtiessäni illansuussa Novgorodista murtuivat kaikki taivaan portit ja sade romahti raivoisana ja kangistavan kylmänä avoimien postivaunujen päälle. Istuin rämisevillä rattailta heinien päällä, kastuin likomäräksi vartissa ja vapisin uhmakasta kiukkuu vedenpaisumuksen tulviessa ylitseni. Kesäkuinen sadeyö vastaa tšekäläisen taivaan alla sitä, mitä me kokisimme maaliskuussa tai myöhään syksyllä. Mutta ei auta surkutella. Nyt haluan taas ottaa juonen langoista kiinni ja tuoda meidät molemmat tähän pisteeseen asti. Ikävyyksiähän osuu aina pitkän matkan varrelle, ja niihin tulisi varautua jo ennen lähtöä.

Tallinnan sää ei suosinut minua, ja jalkani oli kehnossa kunnossa, joten turvauduin pari kertaa vuokra-ajuriin tutustuakseni kaupunkiin ja ennen kaikkea sen satamaan. Ilman rakennuksiaan satama olisi oikeastaan pelkkä reti, ja vaikka ulkoneva niemenkärki suojaakin kaupungin vasenta puolta myrskyn mahtia vastaan, saattaa puolustus osoittautua huteraksi, jos luoteistuuli alkaa raivota. Sijainniltaan paikka muistuttaa hieman Sisilian Cataniaa, etenkin koilliseen katsoessa, mutta Cataniaa eivät suojaa yhtä suotuisat niemet, eikä siitä hevin tule turvallista satamaa; myös Etna saattaa kääntää tilanteen onnellisemmalle tai onnettomammalle tolalle. Tallinnassa päästään kenties

parempiin tuloksiin, sillä venäläiset käyttävät satamaa ahkerasti ja panostavat sen ylläpitoon.

Jos riemuitsin kävelyistäni Pietari I:n istuttamassa tammimetsikössä Riiassa, niin sitäkin suurempi ilo valtasi minut Katariinanlaaksossa Tallinnassa. Täällä puisto sijaitsee lähempänä kaupunkia ja näyttää vielä hurmaavammalta. Se on yleisin – ja tietääkseni ainoa – tallinlaisten huvittelupaikka.

Maahan tuprutti kinoksittain lunta, kun teimme lähtöä kaupungista toukokuun 21. päivänä. Kaikki nurisevat myöhäisestä, kehnosta kevääntulosta, enkä minäkään aio ryhtyä taivaan asianajajaksi. Matkustin saman ajurin kyydissä, joka oli aiemmin tuonut minut Tallinnaan. Istuin melko mukavasti hänen britzkan mallisissa⁸⁷ kuomuvaunuissaan tavarakuorman runsaudesta huolimatta. Matkaseurueeseen kuului tallinlainen nuorukainen, joka oli matkalla erääseen kauppaliikkeeseen Pietariin. Hänen isänsä, vanha hovineuvos ja koulumies, sai minut hartailta suositteluillaan ja suostuttelupuheillaan ottamaan pojan turviini matkan ajaksi. Toinen matkakumppanini, kööpenhaminalainen sorvari, oli hänkin menossa Nevan Eldoradoon. Viimeksi mainittu ystävämme oli kaiketi hylännyt säädyllisyytensä pienimmätkin rippeet heti merenlahdelle päästyään eikä ollut saanut niitä Tallinnassa takaisin. Niinpä hänen puheensa kuulostivat varsin opettavaisilta nuoren matkakumppanimme korvissa; tosin jaettu tieto oli kaikkea muuta kuin mieltäylentävää, ja rivouksia ja ruokottomuuksia livahti hänen kieleltään useampaan kertaan. Minä vaikenin ensin, sitten loin häneen vakavan katseen, murahdin ja puhuttelin häntä niin ankarasti kuin kykenin. Sanoin, että pitääköön hän kiinni mielipiteistään ja järjestäköön elämänsä mielensä mukaan, mutta varokoon altistamasta nuoria ihmisiä siveettömyyksilleen. Sorvari suhtautui väliintulooni ivallisesti. Muutaman vastalauseen jälkeen hän antoi kuitenkin periksi ja pysytteli loppumatkan sopivaisuuden rajoissa. Suurimman vapauden hän otti laulaessaan yhä uudelleen melodian pätkeä

87 *Britzkan malliset kuomuvaunut*: Kahden hevosien vetämät, pitkät ja erittäin tilavat nelipyöräiset vaunut.

*Du weißt es nicht, wie gut ich bin;
Mein Herz hegt zarten Liebessinn*⁸⁸

jonka hän esitti niin vaistomaisen herkästi ja hienostuneesti, että tein oikopäätä sovinnon sekä hänen että Mozartin libretistin Schikanederin kanssa – tosin lähinnä musiikin ansiosta. Miekkonenhan oli vain rehti ja rehellinen – joskin hivenen turmeltunut – kisälli, jonka hyvät ominaisuudet sukeutuisivat esiin vakaamman harkintakyvyn ja hyvän seuran myötä.

Olin odottanut tapaavani Kotzebuen⁸⁹ Tallinnassa. Hän oli kuitenkin matkustanut maalle päivää ennen saapumistani, eikä minulla ollut aikaa poiketa syrjäpoluille, joten jatkoin matkaani häntä näkemättä. Matkan varrella osuimme useasti samaan kestikievariin tallinnalaisen kauppiasseurueen kanssa. Vaihdoimme sanan jos toisenkin. Myös Kotzebuesta puhuttiin; eräs näistä Mercuriuksen suojaiteista kertoi sinisilmäisen vakuuttuneena, että Kotzebue aikoi matkustaa Königsbergiin kolmeksi kuukaudeksi kirjoittaakseen siellä Preussin historian. – Kolmessa kuukaudessa? kysyin. – Jo vain, mies vastasi, – onhan hän jo pitkään kerännyt materiaalia ja tehnyt esivalmisteluja.

Kolmessa kuukaudessa ehtii kyllä kirjoittaa preussilaisen tarinan, mutta ei Preussin historiaa⁹⁰. Törmäsin typerään huhuun vielä myöhemminkin enkä käsitä, kuinka kukaan uskoo Kotzebuen hautovan päässään tuollaisia aikeita. Todennäköisesti hän aikoo käyttää nuo kolme kuukautta lähteiden ja muiden dokumenttien tarkistamiseen. Minua kuitenkin epäilyttää, kannattaako preussilaisten historiankirjoittajien kuten Kotzebuen tai Müllerin ylipäätään ryhtyä laatimaan Preussin historiaa. Kuinka he aikovat välttää puolueellisuuden aiheuttamat ristiriidat? Müller kirjoittakoon Sveitsin historian Berlii-

88 *Du weißt es nicht, wie gut ich bin* - - : suomeksi: ”Et arvaakaan, kuinka hyvä olen; sydämeni vaalii hellää rakkautta”.

89 *Kotzebue*: August Friedrich Ferdinand von Kotzebue (1761–1819), aikakauden menestyneimpiin kuulunut saksalainen näytelmäkirjailija.

90 *Kirjoittaa preussilaisen tarinan, mutta ei Preussin historiaa*: Seume leikkii sanalla *Geschichte*, joka tarkoittaa sekä historiaa että tarinaa.

nissä, se käy laatuun. Lausuakseen totuuden jostakin tietystä maasta kirjoittaja ei valitettavasti voi asua siellä; ainakaan hänellä ei saisi olla henkilökohtaisia kytköksiä kyseiseen maahan. Tämä ei tietenkään luo kaunista kuvaa liberaalisuudestamme, mutta tilanne nyt vain on tällainen niin Spreejoen, Elben, Seinen kuin Nevankin rannoilla. Lontoo on kenties – mutta vain *kenties* – ainoa paikka, jossa puolueeton, kainostelematon puhe pääsee kuuluviin. Karamzinilta ei myöskään kannata odottaa Venäjän historiaa käsittelevää tai ainakaan lähihistoriaan keskittyvää teosta. Sen verran kuin Karamzinia tunnen, väittäisin, ettei hän ole vakava historiantutkija luonteeltaan.

Olin jättänyt turhaksi luulemani lämpimän palttoon Tarttoon ja nyt hytisin viluissani itsevarman korskeuteni vuoksi. Täkäläisten majatalojen ankeus vetää vertoja Puolan ja Liettuan kestikievareille; kaiken kukkuraksi ajurimme valitsi pysähdyspaikat enemmän nelijalkaisten kuin kaksijalkaisten matkalaisten tarpeiden mukaan. Näissä olosuhteissa turvauduin sopimuksen mukaisesti nuoren herran eväskorin antimiin. Hänen äitinsähän oli nimennyt minut herran hovimestariksi, ja yritin nyt täyttää vaihtokauppaan sisältyvät velvollisuuteni sekä huolenpidon että syömisen suhteen.

Käväisin Kotzebuen lasten kotiopettajan Probst Kochin luona Jewessä⁹¹, mutta aikani ei riittänyt seudun kaikkien uusien ja vanhojen nähtävyyksien katselemiseen. Ympäristö ei edes vaikuttanut kovin kutsuvalta, eivätkä paikallisen metsän vaaroista kerrotut legendat parantaneet saamaani vaikutelmaa. Eversti Eckermann on paikallisten mukaan perin omalaatuinen mies ja sukkela suustaan, ja hänen tukevien hevostalliensa lujuslaskelmat on tehty tuomiopäivän jälkeisiä vuosisatoja silmällä pitäen; minua eivät kuitenkaan hän eivätkä hänen tallinsa pidätelleet. Marssin reippaasti eteenpäin, kunnes asetuin pienen metsäpuron varteen pesemään jalkojani. – Voi hyvä isä! Mitä te teette! parahti partasuinen venäläisukko, joka sattui ajamaan ohi. En keksinyt heti sopivaa venäjänkielistä vastausta, ja tuumailun aikana kasvoilleni taisi nousta kummallinen ilme – varsinkin kun jalkani hul-

91 *Jewessä*: Seume saattaa tarkoittaa: *Jöhvissa*.

juivat samaan aikaan kylmässä vedessä. Kuulin partasuun toteavan:
– Miesparka on menettänyt järkensä.

Jalkakylpy tuntui kuitenkin mainiolta, ja kulkuni sujui aina vain joutuisammin. Narvan lähellä sijaitseva Vaivara on kaunista ja somasti rakennettua seutua maatiloineen ja postiasemineen. Tilukset omistaa aikoinaan Pohjolan herrojen keskuudessa rikkaana ja kuuluisana rahanvaihtajana tunnettu paroni Arps. Nukuimme lähitienoilla sijaitsevassa yksinäisessä majatalossa, jonka vieressä kohoavaa kirkkoa kutsuttiin Pietarinkirkoksi tai ruotsalaiseksi kirkoksi. Paikalla tehtiin parhaillaan rakennustöitä, joten majatalo oli tupaten täynnä venäläisiä rakennusmiehiä. Kaikki lauloivat, hyppivät ja tanssivat ympäriinsä kaaoksessa, ja muhoilevan lupsakkaa, hyväntahtoista tunnelmaa kesti aina muistikuvien katkeamispisteeseen saakka. Joukosta nousivat esiin etenkin veljekset, joista toinen tuputti toiselle paloviinan hyvää tekevää voimaa. – Sinäkö muka veljeni! Mitätön mies ja tyhjäntoimittaja, se sinä olet! Minäpä kantelen sinusta äidille, kun et osaa edes juoda.

Toinen piruparka oli jo vetäytynyt vuoteelleen, mutta suuremman sankarin roolissa esiintynyt veli kiskoi hänet piilostaan ja seurasi häntä lasi kädessään väkivahvan autuuden viimeiseen pilkahdukseen asti.

Liivinmaalaista⁹² lainsäädäntöä ja vallanpitäjien verrattoman liberaaleja arvoja kuvaa se, että yhdellä jos toisellakin seinällä riippui valtava ruoska. – Tämä on maan laki, sanottiin, kun tarkastelin esinettä lähemmin. – Muuta lakia ei ole, eikä muuta tarvitakaan. Ruoskan-kantajien puhe kumpusi suoraan heidän sielustaan; he toivovat toisissaan, ettei lakeja olisi, ja useimmiten myös käyttäytyvät kuin niitä ei olisi.

Narvan vesiputous jäi minulta näkemättä liian hätäisen aikataulun

92 *Liivinmaalaista*: Liivinmaa oli historiallinen alue, joka käsitti nykyisen Etelä-Viron ja Pohjois-Latvian. Venäjän valtakunnassa Liivinmaasta, Virosta ja Kuurinmaasta käytettiin yhteisnimitystä Itämeren provinssit. Liivinmaalaisilla maanomistajilla oli alustalaisiinsa lähes rajaton valta. Talonpojilla ei ollut liikkumis- tai muuttovapautta, ja kartanot vaativat heiltä niin kovia työsuorituksia, että viljaa piti puida jopa öisin. Talonpoikia ostettiin ja myytiin; saman perheen miehiä ja naisia saatettiin kaupata myös erikseen. (Kasekamp 2013, 88.)

vuoksi. Näin käy, kun ei pääse matkustamaan yksinään ja kulkemaan omin jaloin. Jälkeenpäin minua harmitti, sillä kuulemieni kuvausten ja näkemieni häivähdysten perusteella seutu on hyvin kaunista. Kuten tiedetään, Peipsijärven vesi laskee Narvajokea myöten Itämereen, tarkemmin sanottuna Suomenlahteen. Sijainnista päätellen Narvajoella ja sen sivujoilla lienee monia purjehduskelvottomia kohtia, joiden raivaamista kenties kannattaisi harkita; näin laivareitti kattaisi koko joen alusta loppuun. Tällä hetkellä laivalla pääsee vain Narvaan asti. Joen purjehduskelpoisuus on vähintä, mitä raivauksella saavutettaisiin. Uskon, että puhkomalla vuorten huipuille uusia uomia vesi myös virtaisi vuolaammin suureen järveen, ja jos alueelta laskettaisiin tehokkaammin vettä, käyttöön vapautuisi melkoinen määrä hyödyllistä maata Peipsijärven molemmin puolin, sekä Liivinmaalla että Pihkovan suunnalla. Ainakin järveä ympäröivä suo kutistuisi huomattavasti, eikä itse järvi kutistuisi niin paljon, ettei siinä edelleen kelpaisi kalastaa – kalastushan lienee näillä seuduin ainoa vesistöstä koitua hyöty. Sateisina vuosina alue soistunee entisestään, sillä järveen laskee kaksi niinkin komeaa jokea kuin Tartosta virtaava Emajoki ja Pihkovan alueelta virtaava Velikaja. Onhan Venäjällä sitä paitsi toteutettu suurempiakin urakoita. Ehdotukseni on toki vain idea, jonka käyttökelpoisuuden selvittäminen vaatisi tarkempaa paneutumista.

Gamburgin kaupunki⁹³ ei tahdo millään elpyä, vaikka menneet hallitukset ovat ponnistelleet sen hyväksi ja vaikka se sijaitsee suotuisasti joen varrella. Ympäristö huokuu autiuttaan; ja kuinka kaupungit voisivatkaan kukoistaa erämaassa? Kaupungit pystyvät kasvamaan vain ympäröivän maanviljelyksen varassa, ellei niiden kehitystä siivitä jokin aivan poikkeuksellinen syy.

Myös ankarat tulliasetukset saattavat estää asutuksen kasvua tai virkoamista. Olen vahvasti sitä mieltä, että Venäjän kannattaisi vapauttaa kaupankäynti ainakin sadaksi vuodeksi eteenpäin; maa hyötyisi siitä takuulla. Mitä hävittäisiin yhden kauppatavaran suhteen, se voitettaisiin

93 *Gamburg* (myös: Jamburg, Jaama tai Kingisepp). Kaupunki nimettiin uudelleen vuonna 1922 virolaisen kommunistijohtajan Viktor Kingisseppin mukaan.

siin toisen avulla kaksinkertaisesti takaisin, ja liberaalista politiikasta koituisi maanviljelylle pelkkää hyvää. Kruunun tulot hupenisivat vain hiukan, jos lainkaan – sitä paitsi hallinnon pitäisi suostua tekemään pieni uhraus kokonaisuuden hyväksi. Tärkein ehto olisi tietenkin se, että tuontitavarat kuljetettaisiin tänne enimmäkseen venäläisillä aluksilla. Merenkulun ei kuitenkaan voi kuvitella kukoistavan ilman yksilönvapautta. Kulttuuriltaan kehittyneemmissä maissa, joissa ponnistellaan ankarasti väestön ruokkimiseksi, kaupankäyntikin nähdään eri näkökulmasta.

Jos postiasemat jätetään laskuista, Narvan ja Pietarin väliin ei mahdu kuin yksi kelvollinen majatalo, nimittäin Koskolovo⁹⁴. Vaikka Inkerinmaa on varmasti köyhempi kuin Liivinmaa, tilanne näyttää todellisuudessa päinvastaiselta. Talot eivät ole täällä enää surkean synkkiä ja savuisia murjuja, vaan monissa on iloisen kirkkaat pikku ikkunat; paikoin näkee myös sievästi veistettyjä ja maalattuja ikkunanpieliä, eivätkä savupiiputkaan ole harvinaisia. Tämä kaikki puhuu paikallisen aatelin puolesta. Mutta ensisijainen syy lienee se, että seudulla asuu paljon venäläisiä, jotka eivät toimeliaisuutensa ansiosta koskaan alennu samalle tasolle kuin liiviläiset ja eestiläiset. Jos Liivinmaalla näkee savupiipun, se kohoo todennäköisesti aatelisherran krouvin tai viinanpolttimon katolta.

Reittimme kulki Ropschan ja Strelnan, ei Krasnoje Selon kautta. Strelna, johon suuriruhtinas Konstantin rakennutti linnansa, sijaitsee hyvällä paikalla Kronstadtin ja Pietarin välissä. Tästä eteenpäin myös ympäristö viljelyksineen alkaa näyttää kauttaaltaan paremmalta. Strelnan ohitettuaan kohtaa jo suuren määrän pietarilaisen ylhäisön maalaiskartanoita, ja matkan viimeisen neljänneksen aikana, etenkin viimeisten kuuden virstan matkalla, kartanot seuraavat toisiaan katkeamattomana jonona tien molemmin puolin. Muut Euroopan suurkaupungit eivät tietääkseni voi kerskua vastaavilla naapurustoilla, eikä Pietarikaan muutoin kuin tältä suunnalta lähestyttäessä; muilla puolilla on väljempää. Myöskään itse kaupungin sisäänkäynti ei maantietä

94 *Koskolovo*: suom. Koskisenkylä.

pitkin saavuttaessa vaikuta niin loistokkaalta kuin upeat huvilat antaisivat odottaa. Sen sijaan kaleerisataman rantapromenadin edestä kulkevaa vesireittiä voi pitää kertakaikkisen komeana, yllättävänä ja jopa ainutlaatuisena, samoin tykkipihan kohdalta alas laskevaa jokiosuutta. Nevaa edestakaisin seilannut matkustaja, joka on välillä laskenut jalokansa laitureille ja rantakaduille, voi hyvällä syyllä väittää nähneensä Pietarin hohdokkaimmat ja erikoisimmat puolet. En siis pidä haihatelijana sitä englantilaismiestä, joka luki Lontoossa kuvauksia Pietarista, hyppäsi laivaan, vilkaisi rantakatuja ja kesäpalatsin puutarhan pylväikköjä, nousi takaisin alukseensa ja purjehti takaisin. Ihaillakseen uutta ja mahtavaa pääkaupunkia kaikessa uljaudessaan on saavuttava laivala – ja minähän en tehnyt niin. Maitse saapumisessa oli kuitenkin se hyvä puoli, että miellyin kaupunkiin vähitellen; laivamatkustajat eivät koe samaa pikkuhiljaa kehkeytyvää viehtymystä.

Kylien, kaupunkien ja ihmisten prameuden ällistely ei kuulu tapoihini, kuten tiedät, mutta kun näen jotain suurta ja hyvää, pysähdyn kunnioittaen katselemaan. Haltioitumisen valtaan joudun ani harvoin. Nyt kävi niin: ihmettelin, kuinka maailman huikkeimpiin kuuluvien palatsien ja monumenttien paikalla, missä ihmiset nyt tungeksivat loistossa ja ylellisyydessä ja missä kolossaalisen vallan pylväiköt koHoavat, ei ollut sata vuotta sitten kuin suunnaton suoalue ja muutama kalastajan maja. Se on suurta. Entä hyvää? on jo toinen kysymys. Kenties Aleksanteri pystyy tekemään suuresta hyvän; silloin hän on muita Aleksantereita suurempi⁹⁵.

Pietari on enemmän kuin Berliini tai Wien, ja se saavutti asemansa yhden ainoan vuosisadan aikana. Intohimoisen isänmaallinen venäläinen pitää kaupunkia hienompana kuin Pariisia tai Roomaa. Siinä hän on vain osittain oikeassa, mutta kunhan kokonaisuus valmistuu, ei hänen mielipidettään käy enää kiistäminen. Vahinko vain, ettei suurenmoista suunnitelmaa toteuteta suurenmoisella maulla. Pietarissa ei ole ainuttakaan kaunista kirkkoa, vaikka näin iso urakka oikeuttaisi oletamaan niin. Iisakinkirkko näyttää ulkoapäin raskaalta, muodotto-

95 Seumen sanaleikki viittaa Aleksanteri Suureen.

man mutkikkaalta marmorikasalta, jota hienoinkaan taide ei voi enää pelastaa. Uutta Kazanin katedraalia taas rakennetaan liian lähelle kanavaa, joten perustukset kärsivät kosteudesta, vaikka kirkon ympärille pyritäänkin raivaamaan tilaa ja valoa. Näkemieni luonnosten perusteella ounastelen, että rakennuksesta tulee iso ja komea, mutta kaupeudesta tai ylevästä yksinkertaisuudesta en ole havainnut jälkeäkään. Vain isänmaallisen innon sokaisema henkilö pystyy uskottelemaan itselleen, että Kazanin katedraali kohoaisi Vatikaanin Pietarinkirkon kilpailijaksi.

Nevaa myötäilevä rantakatu linnoituksen ja kaleerisataman välissä on niin ainutkertainen, etten muista nähneeni vastaavaa missään. Kesäpuiston pylväikkö hakee vertaistaan niin vanhan kuin uudenkin taiteen luomuksista; kenties vain Rooman Pantheonin pilarit päihittävät sen. Välillä näkee jopa yhdestä ainoasta kappaleesta veistettyjä pylväitä. Kilpakumppaneiksi kelpuuttaisin vain Messinan katedraalin pylväät, jotka tuotiin sinne vanhasta Neptunuksen temppelistä. Voin toki puhua vain siitä, mitä itse olen nähnyt. En tiedä, löytyykö Kreikasta tai Aasiasta jotain vielä suurempaa ja kauniimpaa. Pariisista en keksi vertailukelpoisia kohteita, mutten yksistään tästä syystä pitäisi Pietaria parempana tai hienompana kaupunkina. Pietari loistaa yksityiskohdissaan, Pariisi kokonaisuudessaan, ja Rooma lyö molemmat laudalta muinaisuutensa ansiosta. Sääli, ettei puiston kaikista kohdista avaudu yhtä asianmukaisia näkymiä kuin Mikaelinlinnaan rajoittuvalla kulmaukselta; olkoonkin, ettei puisto siinä tapauksessa sijaitsisi enää aivan Nevan rannassa.

Palatsiaukio kuuluu epäsymmetrisyydestään huolimatta Euroopan suurimpiin ja kauneimpiin aukioihin. Siellä järjestettävä suuri paraati on niin pääluvultaan kuin miehistön ja kulkueen näyttävyyden kannalta mahtavampi kuin Pariisin Tuileries'n palatsin edustalla pidettävä paraati; sama pitää kutinsa käytännön toteutuksen suhteen. Mikäli Seinen varren miehet ovat parempia sotilaita, heitä innoittanee siihen parempi henki. Olen seurannut molempia osapuolia tarkkaavaisesti; puhun ennakkoluuloitta ja varman vakaumuksen pohjalta.

Panin mielihyvin merkille, että keisari Aleksanteri, hieno ja

rakastettava nuori mies, kulki arastelematta ja vapaaehtoisesti pitkän matkan kulkuepaikalle, kaikista kansanluokista ja kansallisuuksista koostuvan ihmisjoukon halki – eikä kukaan tarvinnut erityistä lupaa päästäkseen hänen lähelleen. Palatsiaukio on toki menettänyt aimo siivun pinta-alastaan promenadille Amiraliteetin kohdalla, mutta silti se on kaikista näkemistäni suurin, Rooman Pietarinaukio mukaan lukien. Jo pelkkä promenadin rakennushanke riittää herättämään ihailua muissa maissa. Yksistään maan täyttäminen, pinnan tasoittaminen ja kohottaminen – kanavien yli voi kulkea runsaan varttitunnin matkan – teetti sellaisen urakan, että muissa pääkaupungeissa olisi jouduttu pinnistämään voimat äärimmilleen. Enkä vielääkään ymmärrä, miten vallitsevassa ilmastossa on kyetty haalimaan kokoon niin nopeasti valtava määrä vankkoja, kauniita, nuoria lehmuksia. Runkoja peittävä sammal ulottuu korkealle ja suojaa puita ankaralta säältä. Kaikki lehmukset on tuettu hyvin ja niitä hoidetaan huolellisesti. Jos tunnollinen huolenpito jatkuu, paikasta tulee takuulla parin vuoden kuluttua eräs upeimmista kävelyreiteistä, joita on konsanaan nähty. Kun seisoo Amiraliteetin portilla ja katsoo alhaalla kulkevia kolmea pääkatua, saa eteensä niin mahtavan näyn, ettei vastaavaa kenties löydä muualta Euroopasta. Nevski prospekt on kaduista suurin ja kaunein. Tämä pääkatu on niin leveä, että vaikka keisari Paavali rakennutti sen keskelle lehmusten reunustaman, korotetun kujan kävelijöille, molemmin puolin mahtuvat vielä mukavasti ajamaan kolmet isokokoiset vaunut. Muutama muukin katu yltää yhtä laveisiin mittoihin. Ennen vanhaan niin kuuluisaa Millionnaja-katua ei enää edes lasketa pääväylien joukkoon, niin uljaasti kuin se loistaakin rakennuksillaan. Pietarilaiset, kuten kaikki isänmaalliset intomiehet, ylpeilevät näillä komistuksilla jo enemmän kuin olisi aiheellista. – Eikö tämä kaikki ole suurenmoisinta ja tenhoavinta, mitä kuvitella saattaa? minulta kysyttiin. – Jo vain, vastasin, – kunhan ensin valmistuu. Ihmiset tuijottivat minua pitkään, joten katsoin aiheelliseksi huomauttaa, etteivät rakennusten epäsuhdat ja oudot epäsäännöllisyydet täysin vastaa hulppeita suunnitelmia. Sittem tiedusteltiin, missä olin nähnyt hienompaa. – Napolin pääkadulla, Toledolla, vastasin, – sillä sitä reunustavat tasaisen säännönmukaisesti

sellaiset rakennukset, jotka täällä lukeutuvat kauneimpiin, ja joukossa on useita vieläkin kauniimpia. Messinan satama on vielä raunioinakin yhtä viehättävä ja suuri kuin Pietarin paras katu.

Myönnettäköön, että se oli epäkohteliaasti sanottu, mutta minua vaadittiin vastaamaan totuudenmukaisesti. Eihän sentään edes Italiasta löydy Messinan satamakadun vertaista. Myös niin sanottu Mars-kenttä Marmoripalatsin, Mikaelinlinnan ja Kesäpuiston välissä kutistuu kääpiöksi, jos sitä vertaa Pariisiin vastaavaan; tosin Marskentän hyviin puoliin kuuluu sen sijainti kaupungin keskellä. Kentän päässä seisovaa Suvorovin patsasta ei voi pitää perinteisen mittapuun mukaan hyvänä taideteoksena – muttei sitä saa tuomita kelvottomaksi, jos arvostelijoiden älähdyksiä on kuuleminen.

Keisari Paavalin monista virheistä mainittakoon, että hän halusi rakennuttaa Pietari I:lle vielä uuden patsaan⁹⁶. Paavalin teettämän teoksen oli määrä ilmentää tyyntä suuruutta, mutta siitä tulikin kova, kylmä ja jäykän väkinäinen. Samaa kankeutta heijastaa kiveen kaiverrettu kirjoitus, joka poikkeaa edeltäjänsä selkeästä yksinkertaisuudesta. Paavali kirjoitutti ”Esi-isiemme Isälle”, kun vanhan patsaan laatassa lukee, kuten tunnettua: ”Pietari ensimmäiselle Katariina toiselta”.

Olin juuri uppoutunut rattoisaan jutusteluun isäntäni ja ystäväni kanssa, kun sisään astui vakava, lujaluontoisen oloinen mies, jonka kasvoilta kuvastui synkkä, lähestulkoon pahansisäinen ilme. Hän heitti sulkahattunsa ja keppinsä huolimattomasti sivupöydälle ja asteli hiljaisena muutaman kerran huoneen päästä päähän. Kyseessä oli Klinger⁹⁷, joka saapui keisarinnan luota. – Hyvät ystävät, hän lausui syvän miehekkään liiketuksen vallassa, – Schiller on kuollut.

Sillä hetkellä minussa heräsi valtava kunnioitus Klingerinä kohtaan,

96 Katariina II oli jo pystyttänyt Pietari Suurelle ratsastajapatsaan, ns. vaskiratsastajan, v. 1782.

97 Seume tutustui pietarilaisen ystävänsä luona saksalaiseen runoilija Friedrich Maximilian Klingeriin (1752–1831), joka toimi Seumen vierailun aikaan Tarton yliopiston kuraattorina ja Pietarin kadettikunnan johtajana. Klinger tarjosi Seumelle paitsi professorin virkaa myös paikkaa tsaarin henkilökohtaisen saattueen päämiehenä, mutta Seume kieltäytyi molemmista (Zänker 2005, 305).

eikä vähiten hänen äänensävyensä tähden; ikään kuin hän ei olisi voinut välittää surullisempaa uutista. Äänestä huokui aito osanotto, jolla arvokas mies puhuu toisesta, vilpittömällä ilolla kunnioittamastaan miehestä. Weimarin suuriruhtinatar Maria oli viipymättä lähettänyt äidilleen Pietariin suruviestin, jossa hän kuvasi tapauksen yksityiskohdista myöten sielukkaalla tavallaan; eikä ketään kansallisrunoilijoistamme ole surtu maamme ulkopuolella kuten Schilleriä Nevan rannoilla. Kuinka suuren surun ja järkytyksen vallassa mahtavatkaan olla hänen läheisensä ja koko hänen kiitollinen isänmaansa!

Viime sunnuntaina kävin katolisessa kirkossa, jonka keisari Paavali oli riistänyt seurakunnalta ja lahjoittanut jesuiitoille suurine privilegioineen epäoikeudenmukaisuussyytösten säestämänä. Kirkko on rakennustaiteellisessa mielessä Pietarin kaunein. Saksaksi saarnannut jesuiittapappi pauhasi tulenpalavalla innolla valistuksen vietteleviä iljetyksiä ja vääryyksiä vastaan. Mutta mikä näiden herrojen mielestä on oikein? Jesuiittapappi tuki väitteitään todistuskappaleilla, jotka eivät todistaneet mitään. Niin kauan kuin jumalaisen totuuden puhtaimpana lähteenä ja moraalisen täydellisuuden pyhimpänä mallina pidetään sisällöltään hämärää, ristiriitaista kirjaa, joka perustuu aniharvoin tosielämään ja pursuaa moraalisia epäjohdonmukaisuuksia ja jonka käyttökelpoisuus perustuu synkkään jumaluusopilliseen kiihkoiluun, todellinen tervehdyttävä valistus ei voi juurtua kirkkoon eikä valtioon. Tunnen yhä enemmän ihmisiä, joiden ymmärrys profeetalista teologiaa kohtaan on apokalyptisesti tuhoutunut: hyppy kardinaalista ateistiksi tapahtuu helposti ja taajaan: ja toisinaan nämä kaksi käyvät käsi kädessä, kuten historia osoittaa.

Loot harjoitti päihtyneenä haureutta tyttäriensä kanssa – ja hän oli kaupungin hurskain mies. Hänelle siis sallittiin tekoja, joista muita olisi rangaistu pahuutensa tähden. Abraham syöksi oman paha-aavistamattoman poikansa ja pojan äidin kurjuuteen ja pelkoon hemmotellakseen syntyperältään epämääräistä jälkeläistä. Hän oli oikeauskoisten Isä.

Jaakob petkutti isäpuoleltaan vuohen ja rehelliseltä veljeltään [Esaulta] vanhempien rakkauden. Veli kasvoi ja menestyi ylevän,

puhdasmielisen luonteensa ansiosta ja antoi jalomielisesti anteeksi pelkurimaiselle mielistelijälle. Näin siis Jaakobista tuli Valittu, kun toinen oli puolestaan Herran käskystä hävitettävä jälkeläisineen sukupuuttoon⁹⁸.

Joosef, hännystelevä lempilapsi, on ilmiantajan ja panettelijan perikuva; edes Tiberiuksen ja Claudiuksen lemmikit Narcissus ja Sejanus eivät vedä hänelle vertoja, mikäli perimätietoon on luottamista. Myös Potifarin vaimosta kerrotun sievän tarinan voi tulkita monella tavalla. Joosef nousi faaraon neuvonantajaksi joko sattumalta tai sen lahjakkuuden ansiosta, jonka hän oli saanut isänsä talossa ja jota hän oli täydentänyt maailmalla. Hyvinä vuosina hän rakennutti viljavarastoja – kunnioitettava varotoimenpide, josta kaikki nykyiset ruhtinaat ja heidän neuvonantajansa ovat valitettavasti luopuneet, kaiketi lujasti kaitselmukseen luottaen. Mutta mitä teki ministeri Joosef näillä varastoilla? Pelasti maan ja nousi kansan hyväntekijäksi? Sanalla sanoen: hän johdatti sen orjuuteen. Ensin ihmiset käyttivät viimeiset rahansa viljaan, sitten he maksoivat irtaimistollaan, seuraavaksi jouduttiin jo luopumaan pelloista ja alistumaan kuninkaan orjiksi. Tällaista henkilöä kutsuisin kunnan ruhtinaanpalvelijaksi ja rahaneuvokseksi. En löydä ihmiskunnan aikakirjoista pahempaa roistoa; ja toiset asettavat hänet nuorison ja kansan esikuvaksi.

Suuri ja jalomielinen kuningas Saul sysättiin syrjään, koska hän inhimillisenä ihmisenä kieltäytyi toteuttamasta Samuelin suunnittelemaa häpeällistä hävitystyötä. Kuuliaisemmaksi ja laupiaammaksi kohoaa Iisakin poika Daavid, joka viettelee ensin vaimon ja sitten murhauttaa aviomiehen. Näin hänestä tulee Jumalan sydämen mukainen mies. Taivas varjelkoon, etten koskaan pyrkisi Jumalan sydämeen tuolla tavoin. Vastaavia esimerkkejä esiintyy tuhkatieheään, enkä tiedä, onko niiden tarkoitus ihmisymmärryksen kehittäminen vai sen hämärtäminen. Hurskas kristillinen moraali, niin mystiseen utuun verhottua kuin se olikin, saavutti vallinneen tapainturmeluksen ja heikon ajattelukyvyn ansiosta vaikutusvaltaa, joka alkoi pikkuhiljaa muuttaa

98 Malakian kirja 1: 1–3.

vanhaa kansanuskontoa.

Katkeruus niin sanottua kristinuskoa kohtaan herää, vaikkei edes avaisi kirkkohistorian kirjoja tai perehtyisi tarkasti poliittisiin tapahtumiin. Asian puolesta puhuvat sankarit jaksavat aina lempeästi ja periksi antamatta muistuttaa, että asia itsessään on erotettava sen väärinkäytöstä. Väärinkäyttöön törmää jatkuvasti; missä siis piilee itse asian verraton hyvyys?

Herra apotti Henke soisi armollisesti autuuden jopa minun sieluleni. Olen varsin kiitollinen jalomielisyydestä, jota hän osoittaa minua kohtaan taivaan kustannuksella; tosin uskon, että ellen itse rehellisesti ansaitse itselleni autuutta, minut tuomitaan varmasti – ja saman tien ikuisiksi ajoiksi. En kykene seuraamaan hänen järjenjuoksuaan. Taivaan ensimmäinen teko oli viisaus, siitä seuraavat teot vain oikeudenmukaisuutta, ja toistan jälleen: syntien anteeksiantamus on roistojen ja typerysten suojakilpi⁹⁹. – Nyt kuitenkin vaikuttaa siltä, että sain jesuiittojen polemiikista tartunnan; pois se minusta!

Tässä vaiheessa matkaa ajauduin sisäisiin ristiriitoihin pohtiessani, mitä vielä tekisin jäljellä olevan kesän aikana. Olisin kernaasti vaeltanut pohjoisemmas Pohjanlahden rantoja pitkin päästäkseni Tornioon todistamaan keskiyön auringon näytelmää. Se olisi kenties vetänyt vertoja Etnan huipulta nähdyille auringonnousulle. Mutta lähtö tuntui äkkinäiseltä; olisin joutunut hyvästelemään Nevan liian varhain ja – mikä pahinta – joutunut luopumaan vierailusta moskovaisten ystävien luona. Loppujen lopuksi tahdoin kernaammin nähdä eloiset ystäväni Moskovassa kuin keskiyön auringon Torniossa. Rakas aurinko suonee minulle anteeksi: kukaties pääsen toisen kerran Tornioon kunnioitustani osoittamaan.

Pakkasin siis kimpsuistani ja kampsuistani kaiken tarpeellisen vanhan, puoliksi palaneen hylkeennahkareppuni uumeniin, hankin postipassin ja istuuduin Tsarskoje Selon kautta Sofijaan kulkevan droskan¹⁰⁰ kyytiin. Sofijassa selvisi, että minut oli lähetetty Pietarista

99 *Suojakilpi*, alkutekstissä: ”palladium” (ks. alaviite 9).

100 *Droska*: venäläiset nelipyöräiset, avonaiset rattaat.

väärään suuntaan; vasempaan olisi pitänyt kääntyä jo kuusi virstaa aiemmin. Ohjesääntöihin pitäytyvä kyytikievarin isäntä¹⁰¹ olisi antanut hevoset käyttööni Pienvenäjälle¹⁰², mutta ei Moskovaan. Myöskään vuokra-ajuri ei millään suostunut viemään minua pidemmälle, toisin sanoen lähimmälle asemalle Moskovaan päin; lopulta hän vaati hontelon kaakkinsa ja horjuvan kärrynsä käytöstä neljä ruplaa yhdentoista virstan matkalta. Tämä liioiteltu juutalaismaisuus suututti minua; kaikki tuntuivat ajattelevan, että olin heidän käsissään ja joutuisin väistämättä maksamaan. Vaan eipä käynytäkään näin. Nakkasin hyljerepun uhmakkaasti olalleni ja lähdin harppomaan riuskasti Inkereen¹⁰³ päin. Hyperborealaiset¹⁰⁴ kummastelivat merkillistä näkyä. Kievarin isäntä tihrusti minua ja kantamuksiani joka kantilta, mutta ojennettuani postpassin antoi kuitenkin mukisematta hevoset käyttööni.

Nyt alkoi manalan matka, jota jatkui lähes tauotta Moskovaan saakka. Tie oli kova ja karkea kuluneine kiveyksineen, ja sen varrelle osui monta kapulasiltaa. Ajoneuvoa pidettiin posti-kibitkana¹⁰⁵, mutta se oli vain avoin, valtavaa kaukaloa muistuttava kärry, jota vaunuiksi kutsuttiin. Kori oli kiinnitetty niin tiukasti akseliin, että jokikinen töyssy jymisi jänteissä asti. Pyysin pehmikkeeksi heiniä tai olkia, joita oli kuitenkin vain harvoin saatavilla. Minun ei siis auttanut kuin istuutua vähiten epämukavalle kohdalle akselin yläpuolelle, jotta kestäisin jotenkuten jyrkimmät mutkat. Venäläinen porhaltaa teräksenlujine luineen pienten ja isojen kivien yli kolistellen niin että tukka lentää

101 *Kyytikievarin isäntä*: alkutekstissä ”Postmeister”. 1800-luvulla posti-konttorit toimivat samalla kestikievareina ja hevosten vaihtopaikkoina.

102 *Pienvenäjä* (alkutekstissä ”Kleinrussland”): nykyisen Ukrainan pohjoisosan historiallinen nimitys, Kiovan, Tšernihivin, Pultavan ja Harkovan hallintoalue (Drews 2002, 221).

103 *Inkere*: alkutekstissä ”Ischora”: nimi tuntuu viittaavan Inkerin alueeseen tai Inkeren kylään, ven. Ižora.

104 *Hyperborealaiset* (kr. *hyperboreoi*): Pohjolan asukkaat. Hyperborealaiset olivat kreikkalaisen mytologian mukaan kaukana pohjoisessa asuva, hurskas, iloluontoinen ja rauhaa rakastava kansa (Castrén & Pietilä-Castrén 2006, 225).

105 *Kibitka* (ven.): jousettomat, laudoista rakennetut vaunut.

päästä, vaivautumatta kysymään matkustajalta, miltä kyyti tuntuu rintakehässä ja säärissä. Paiskominen, tärskyminen ja tärinä yltävät ristiluusta käpyrauhaseen asti; muutaman minuutin höykytyksen jälkeen Gallin¹⁰⁶ olisi turha etsiä aivoelimiä pääkopan sisältä. Tällaiselle matkalle pitäisi varustautua tyrävyöllä. Puristin kaikin voimin kupeitani ja kylkiluitani suojatakseni rintakehää murtumilta. Mutta pari kievarinväliä karaistuttuaan ja koivista lapaluihin asti parkkiuduttuaan huomaa matkanteon sujuvan jo siedettävämmin – kaikkein järjestyttävimpänä töyssyjä lukuun ottamatta – koska kärsimystä on oppinut kestämään paremmin. Nahkani on nyt vahvistunut mätänemistä vastaan kuin Shakespearen parkkikarvarin nahka ikään; ihoni ansiosta lienen jo pari vuotta ikuisempi kuin hän.¹⁰⁷ Venäläiset kuriiritkin kuulemma hiukan kavahtavat tätä reittiä ja kutsuvat sitä vavistuksen valtatieksi tai itse antamallaan nimellä *le tremblement de cul*¹⁰⁸ – ilmaus pääsee parhaiten oikeuksiinsa ranskan kielen hienostuneisuuden ansiosta, joskin sen kääntäminen kreikaksi Aristofaneen tyyliin ilmentäisi pygismaa¹⁰⁹ yhtä tuntuvasti. Kuriirit suojautuvat jyminältä leveillä, vahvoilla vöillä ja kieseihin kiinnitettävillä nahkaistuinilla, joita olisi voinut ostaa kymmenellä ruplalla Pietarin torikojuista – mutta tästä kuulin vasta paluumatkalla.

Inkereestä asti vieressäni istui vanha nainen ja puhua pälpätti sen minkä kiesien räminältä ehti. Tämä Maritornes¹¹⁰ voivotteli katkeras-

106 *Gallin*: Franz Joseph Gall (1758–1828) oli saksalainen fysiologi, jonka mukaan aisti- ja havaintotoimintojen perusta on aivojen fysiologisissa ominaisuuksissa. Gallin teorian mukaan aivoissa on 27 ”elintä”, joista kukin on erikoistunut johonkin havainto- tai kognitiiviseen toimintoon sekä henkilön erilaisiin moraalisiin ominaisuuksiin.

107 Vrt. Shakespeare: *Hamlet*, V näytös, 1. kohta. Hamlet kysyy haudan-kaivajalta, kuinka kauan ihminen ”saattaa maassa maata, ennen kuin mätänee”. Nahkurin ruumis kestää kuulemma kauemmin kuin muiden ”siksi, että hänen nahkansa on työssä niin parkittu, että se kestää pitkän ajan vettyä” (suom. Paavo Cajander, 1879).

108 *Le tremblement de cul*: suom. ”perän tärinä”.

109 *Pygisma*: Aristofanes käyttää ilmausta miesten välisestä yhdyntästä.

110 *Maritorne[s]*: ruma asturialainen piika Cervantes’n romaanissa *Don Quijote*.

ti aikamme kalleutta, samalla kun siemäili suurin kulauksin lohtua kookkaasta paloviinapullosta, joka hupeni matkan aikana tyhjiin. Seuraavalla asemalla tapasin samaan suuntaan matkustavan nuorukaisen. Hän ehdotti, että lyöttäytyisimme yhteen. Otin tarjouksen mielihyvin vastaan, sainhan hänestä seuraa; ja niin jaoimme kolme hevosta keskenämme, enempää emme tarvinneet. Kaiken lisäksi nuorukaisen matkatavaroiden päällä oli parempi istua. Hän jäi Novgorodiin, ja hyvä sää tuntui hylkävän minut hänen myötään.

Pietarissa, 13. heinäkuuta 1805

Nyt jo palannut Moskovasta ja aikeissa jättää Pietarinkin: kieltämättä kaikki käy hieman liian nopeasti muodostaakseen johdonmukaisen matkakertomuksen. Mutta en voi vaatia itseltäni enempää, ja kenties sinäkin ilahdut, kun pääsen kertomusteni loppuun.

Novgorodissa katse vaeltaa vain menneen loiston¹¹¹ vainioilla. Suunnattoman suuri linna lienee hansaliiton peruja. Kaukaa katsottuna kaupunki vaikuttaa vieläkin erittäin merkittävältä, mutta sisäpuoli on melko autio ja tyhjä. Kirkoista ei ole pulaa, mutta ihmisvilinän täyttämät kadut loistavat poissaolollaan. Tyhjää tilaa on kaikkialla niin paljon, että voisi kuvitella asukkaiden mahtuvan kasvattamaan leipäviljansa ja kaiken muunkin muonansa astumatta kaupungin portista ulos. Mihin katosi aika, jolloin tsaarit vapisivat Novgorodin edessä ja syntyi sananparsi: ”Kuka mahtaa Jumalaa ja Novgorodia vastaan?” Nyt saksalaiset voivat kokea kansakuntansa ainoastaan muistoissaan¹¹². Tässä on itävaltalainen, tuolla baijerilainen; tässä hessiläinen ja niin edelleen, pienten ruhtinaslasten legioonaa saakka – mutta saksalaisia ei missään. Vaan mitäpä auttaa isänmaallinen kuohahdus Volgan rannalla?

111 *Menneen loiston*: viittaus keskiaikaiseen Novgorodin tasavaltaan, joka ulottui laajimmillaan Pohjoiselta Jäämereltä Uralille. Novgorod oli tasavallan pääkaupunki ja saksalaisille tärkeä hansakaupunki.

112 *Muistoissaan*: kolmikymmenvuotisen sodan jälkeen Pyhä saksalais-roomalainen keisarikunta oli sirpaloitunut satojen pikkuvaltioiden hajanaiseksi liitoksi.

[Seume palaa ajassa taaksepäin ja jatkaa edellisen luvun tapahtumista:] Kuivateltuani Bronnitsassa jatkoin matkaa. Kresttysssä törmäsin erääseen kasakkaupseeriin, joka oli määrätty Kaukasukselle parrakkaan ystävänsä, tavallisen rivimiehen kanssa. Teimme matkaa samassa seurueessa, vaikkakin kaksissa kibitka-vaunuissa. Upseeri yritti pelotella minua maanteiden turvattomuudella eikä muutenkaan puhunut venäläisistä kovin kauniisti. Aina kun hän havaitsi tai oli havaitsevinaan jotakin kehnoa, hän laushti hartaalla äänellä: ”Täl-laista on Venäjän kansa”. Hänen tietämyksensä mukaan oikeudenmukaisuus, järki, vapaus, rehellisyys ja ylipäätään paratiisin olosuhteet vallitsivat ainoastaan hänen omassa kotimaassaan. Hänen parrakas palvelijansa, tavallinen sotamies, vahvisti joka sanan painokkaan vakavasti. Kasakkaupseeri tunsu hyvin Venäjän armeijan kenraaleineen, ja niinpä suoritimme perusteellisen joukkojen tarkastuksen. Ollakseni reilu minun on myönnettävä, että hänen mielipiteensä tuntuivat minusta kohtuullisen järkevilä ja harkituilta; mies teki kokonaisuudessaan varsin inhimillisen ja rehdin vaikutelman. Hänen heikon terveytensä vuoksi ajoimme hieman hitaammin – ja kuitenkin taitoin yli sadan peninkulman pituisen matkan Pietarista Moskovaan alle viides-päivässä.

Pietarin ja Inkereen välinen seutu on melko asuttua. Sieltä eteen-päin Tosnan kautta Podberezeen ei näy sadan virstan matkalla muuta kuin metsää molemmin puolin, mikä tekee tiestä yksinäisen ja ikävys-tyttävän. Mäkisemmässä Podberezessa näkymät avautuvat jälleen, ja Novgorodin seuduilla, varsinkin joen vasemmalla puolella, maisemat jo lähestulkoon miellyttävät silmää. Toivoisin vain, että esiin pilkaha-taisi muitakin kulttuurin merkkejä kuin luostareita. On pitkäveteistä ja kaikkea muuta kuin ilahduttavaa jyryyttä vaunuissa peninkulma-kaupalla eteenpäin pitkin päätietä, joka ei risteä yhdenkään toisen tien kanssa: selvä merkki ympärillä vallitsevan maan- ja hengenviljelyksen köyhyydestä. Katselen silti kernaammin yksittäisiä kurjia mökkeitä kuin rikkaita luostareita, joita mökkiläiset joutuvat elättämään.

Zaitsevon ja Kresttsyn tienoin viljelysmaat paranevat, mutta hy-viksi niitä ei voi kehua missään. Kunnollisia, suuria ja sieviä kyliä tu-

lee kyllä vastaan, mutta auran alle otettua maata näkyy harvoin, eikä metsänraja ole koskaan kaukana. Pidän aina maanteiden puuttumista todisteena maanviljelyksen puuttumisesta.

Minulla oli onni päästä seuraamaan maalaisväen helluntaijuhlaa melko vauraalla, kohtalaisen mukavalla seudulla. Kaikki kietoutui juhlahumuun, ilo nousi ylimmilleen – jopa liiallisuuksiin, riemu rai-kui; venäläinen hilpeys oli omassa elementissään. Siveetöntä tai paha-tapaista käytöstä en havainnut missään paria rahvaanomaisen karkeaa kirosanaa lukuun ottamatta. Ihmiset pukeutuivat siististi, kevyesti ja hyvällä maulla; usein myös aika tyyriin näköisesti. Useimmissa saksalaisissa provinseissa maalaisnaiset puolestaan pukeutuvat niin epämukavaan ja mauttomaan asuun, ettei sille löydy vertaista mis-sään. Nuorukaiset astelivat ympäriinsä komeasti puettuina, tukevasti ruokittuina ja korskeina voimiensa tunnossa kuin olisivat olleet heti tarpeen tullen valmiita tykistö patterin palvelukseen. He ovat selvästi sitä samaa ihmislajia, jonka avulla Pietari I pystyi kostamaan Narvan taistelussa kärsimänsä tappion Pultavassa.¹¹³ Muissa maissa tapaa harvoin yhtä vilkkaita, rohkeita ja voimakkaita ihmisiä. Ilonpidolle antauduttiin toden teolla, ja juopottelun kansallissyntiä harjoitettiin jopa tavallista enemmän – tosin tällä kertaa ilman pelättyjä, ikäviä seurauksia. En nähnyt tappeluita enkä kuullut torailua. Podberezjessa nuoret miehet taluttivat ystävällisesti kotiin erään harmaahapsen, joka ei enää oikein hallinnut jalkojaan. – No mutta vaariseni, tekin olette maistis-sa tänään, toinen nuorukaisista virkkoi hyväntahtoisesti, ikään kuin iloiten siitä, että pääsi lempeästi töytäisemään vanhaa koulumestaria. – Minäkö juovuksissa, veikkonen? Ukko katsahti nuorukaista kuin si-leeni¹¹⁴ ikään, otti tukea tovereistaan ja silitti pitkää partaansa. – En minä ole juovuksissa, veikkonen. – Mutta ettehän te pysty edes kävele-mään, vaariseni. – Kävelemään? Katsopas veikkonen, tänään on suuri

113 *Narva ja Pultava*: Suuren Pohjan sodan aikana venäläiset kärsivät Narvassa verisen tappion ruotsalaisille, mutta löivät ruotsalaiset Pultavan taistelussa.

114 *Sileeni*: viininjumala Dionysoksen juopunut seuralainen (Castren & Pietilä-Castren 2006, 524).

juhlapäivä ja silloin saa hiukan horjua, mutta en minä juovuksissa ole.

Sitten tämä apilanlehti huojahteli myhäillen eteenpäin, läsnäolijoiden suureksi huviksi.

Tekee hyvää olla jälleen sellaisten ihmisten keskuudessa, jotka rohkenevat tuntea oman ihmisarvonsa. Kylät on täällä rakennettu puusta, mutta ne ovat kauniita ja suuria, sanoisin jopa: varsin herttaisia ja vaurauttaan huokuvia. Talojen päädyt osoittavat enimmäkseen kadulle päin, ikkunat ovat kirkkaat, ruutujen pielet on vuoltu ja maalattu koreasti, ulkonevat katot suojaavat säältä. Olen nähnyt monissa maa-laistaloissa kahdeksankin sievää ikkunaa rivissä viistottain, ja puolesa niistä valkeat uutimet. Useimpien talojen toisessa kerroksessa on hauskanäköinen luhti, joka antaa koko julkisivulle soman ja iloisen ilmeen. Muutamilta parvekkeilta osuivat silmiini nykyisen keisarin ja hänen puolisonsa rintakuvat.

Jaželbitsy sijaitsee jo melko korkealla, ja siitä lähtien maasto kohoaa kohoamistaan Zimogorjeen eli Talvivuorelle Valdaihin, ja Valdain mukaan nimettyyn vuoristoon. Valdain ylänkö on Pietarin ja Moskovan välisen alueen väkirikkein kaistale. Seutua haukuttiin minulle etukäteen; itse löysin lähinnä kehumisen aiheita. Pikkuvarpuset, ruisrääkät ja satakielet toivottivat minut tervetulleeksi heti kukkuloiden juurella, ja täytyy myöntää, että kotimaisten lintujen tuttavallinen äänikimara, jota olin matkani aikana kuullut vain harvoin, sai oloni tuntumaan kotoisalta. Kaikkialta sai myös hyvää vettä; sitä ei ollut osunut tielleni vielä kertaakaan Pietarista lähdeTTYäni. Toki ilma kävi ylängöllä koleammaksi, mutta ympärillä levisi kylien runsaus, eivätkä seudut vaikuttaneet lainkaan hullummilta. Muistan muutaman paikan, joista avautui näkymä kahdeksaan kylään; sellaista ei vielä ollut sattunut eteeni Venäjällä. Valdain tyttöjä pidetään Venäjän parhaina hetairoina¹¹⁵ – kenties siksi, että seudulla asuu munkkeja. Itse en pannut merkille siveettömyyksiä enkä havainnut paikallisia naisia mitenkään poikkeuksellisen sieviksi. Sen sijaan minuun teki suuren vaikutuksen

115 *Hetaira*: ilotyttö; antiikin Kreikassa hetairat olivat prostituoitujen ylintä luokkaa.

zimogorjelaisten ajurini ihmisystävällisyys. Oli kalsea, lumituiskuinen aamu; jo nimi ”Talvivuori” kertonee paljon; paikka kohoaa korkeammalle kuin kotipuolen kukkulat Dresdenissä. Minulla oli edelleen vain tavalliset heiveröiset vaatteeni; olinhan taannoin Tartossa luottanut liiaksi leutoon säähän. Pysyttelin ylpeästi vaiti ja vedin niin syvään henkeä kuin pystyin, mutta zimogorjelainen ystäväni arvioi tilanteen oikein ja toi minulle runsaasti olkia sekä suuren ja lämpimän, upouuden lampaannahkaturkin. Miehen sula ystävällisyys lämmitti mieltäni yhtä paljon kuin ruumistani, ja niin viiletimme järvien ohitse alas Jedrovoon.

Kresttsyn ja Zimogorjen välillä ja edempänä näkyy runsaasti pieniä kartionmuotoisia kumpuja, joita esiintyy siellä täällä Saksassakin. Ne ovat ilmeisesti ihmiskäden aikaansaannoksia; alkuasukkaat sanovat vain, että niiden alla lepää entisaikojen suuruuksia. Venäläisten kummut vastaavat sitä, mitä meillä päin kutsutaan hautaröykkiöiksi¹¹⁶. Luultavasti ne ovat yksittäisten sotapäälliköiden tai taistelussa kaatuneiden soturien hautoja. Myös uudemmalla ajalla on toisinaan ollut tapana haudata taisteluissa kaatuneita tällä tavalla.

Venäjällä matkustetaan seteleiden ja kuparikolikoiden turvin. Ensiksi mainittujen käyttö käy sujuvasti, jälkimmäiset puolestaan tekevät kaikesta vaivalloista – etenkin jos tarkkaavaisuus herpaantuu hetkeksikin. Olin vaihtanut rahaa Kresttssyssä ja saanut kahdenkymmenen viiden ruplan setelistä vastineeksi yhdentoista ruplan arvoisen raskaan säkin kuparia. Postivaunujen pohja oli vuorattu pelkällä niinimatolla ja peitetty oljilla. Kaiken kukkuraksi ajuri oli poiminut luvallani kyytiin vanhan pietarilaismiekkosen ja nuoren toržokilaisen tytön. Teimme matkaa henkemme kaupalla, ja kun nousin seuraavalla asemalla maksaakseni, valtava kuparisäkki oli tiessään.

Ensin äkämystyin ja epäilin matkaseuruettani, mutta kun löysin niinimatosta suuren reiän, jonka mainen mammonani oli siihen kuluttanut, kanssamatkustajien luotettavuus pelastui ja tyytyväisyys valtasi

116 *Hautaröykkiöiksi* (alkutekstissä ”Hühnengräber”): lähin suomalainen vastine kiviröykkiöhaudalle on todennäköisesti hiidenkuias.

mieleni niin, että saatoin jo nauraa oudolle, melko mitättömälle vastoinkäymiselle. Muut kummastelivat, kuinka minä saatoin reppuineni laskea leikkiä näin ikävästä onnettomuudesta. Mutta tällaiset harmit hälvenevät hymyilemällä, ja kun postin ajomies oli ensin kuullut torumiset kehojen vaunujen takia, hän sai viiden kopeekan ylimääräisen juomarahan kouraansa.

Vyšni Volotšok tunnetaan kanavansa ansiosta kauppakaupunkina, eikä Toržokin seutuakaan voi pitää vähäpätöisenä. Moittimista ei ole myöskään seuraavissa pysähdyspaikoissa. Tverin suurin ansio on postin yhteydessä toimiva erinomainen majatalo, josta saa edullista ruokaa – tällä seudulla sillä on enemmän arvoa kuin arvaatkaan. Volgasta nimittäin nousee oivallisia kalansaaliita; ja usko pois, minä annoin niiden virrata eteeni. Klinin ympäristö laaksoineen ja kukkuloineen ihastuttaa ja lieenee parasta koko reitillä. Söin siellä kiitollisena ja hyvällä ruokahalulla viimeisen palan paistetuiista teeristä, jotka mainio pietarilainen majatalon emäntä oli pakannut reppuuni evääksi. Paikallisena erikoisuutena mainittakoon, että hevoset ovat enimmäkseen pienikokoisia ja vaunut raudoittamattomia: samanlaisia kuin liettualaisilla, liiviläisillä ja virolaisilla. Korkean rinteän koleudessa värjöttelevän Peskin takana tie muuttuu jälleen paikoin siedettäväksi, aina viimeiselle asemalle Tšornaja Grjaziin eli Mustaliejuun saakka, jonka nimi puhuu puolestaan. Sää ja tien kunto todistivat nimen oikeaksi.

Moskovaan kannattaa saapua Pihkovan suunnalta vuorien yli, sillä sieltä näkee koko vanhan, suuren, ihmeellisen pääkaupungin. Pietarin puoleinen reitti on pelkkää tasankoa, ja läheiset metsät kätkevät maiseman oikealta ja vasemmalta. Metsän rajassa, muutaman virstan päässä kaupungista, kohoaa uusi keisarillinen linna, joka tosin muistuttaa enemmän isoa ritarilinnoitusta kuin keisarillista palatsia.

Kaupungin portilla hyvästelin kelpo ystäväni kasakat, jotka nyt jatkoivat matkaansa omin päin. He olivat minulle muutaman ruplan velkaa, ja minussa heräsi hätiköity epäily, että velka kuitattaisiin kasakkamaiseen tapaan; olin siis jo valmistautunut unohtamaan koko asian – mutta kunnan mies maksoikin summan hyvin ystävällisesti, vieläpä hopearahaksi muunnettuna. Postikuski kyyditti sitten minua

iankaikkisen pitkää katuja alas ja ylös Kremliin asti, kääntyi vasempaan Nikolainkadulle ja jätti minut kreikkalaista luostaria vastapäätä sijaitsevaan saksalaiseen majataloon. Olin nähnyt jo edellisessä pysähdyspaikassa ilmoituksen tästä majatalosta, jossa kukaan ei kuitenkaan puhunut saksaa isäntää ja hovimestaria lukuun ottamatta.

Vyšni Volotšokin tienoin maa on hiekkaista, mutta muutoin koko Pietarista Moskovaan ulottuva kaistale soveltuu lihasvoimin muokattavaksi. Seuraavana aamuna etsiydyin vanhojen ystävien seuraan ja löysin uusiakin; heidän vieraanvaraisuutensa oli niin antaumuksellista, että kahdeksanpäiväisen vierailun aikana nautin aamiaista majatalossa vain kerran. Sama meno olisi todennäköisesti jatkunut, mikäli olisin viipynyt vielä kahdeksan viikkoa pidempään; ystäväpiirini nimittäin laajeni koko ajan.

Jaan Küttnerin taipumuksen hakeutua aina korkeille näköalapaikoille; niinpä Buhle ja Goldbach¹¹⁷ johdattivat minut samana ilta-päivänä Kremlissä Iivana Suuren kellotorniin, josta avautuvan näkymän vertaista ei saa ihailukseen edes Pantheonissa eikä Montmartrella Pariisissa. Moskova on pinta-alaltaan huomattavasti suurempi kuin Pariisi, vaikka asukasluvultaan paljon pienempi. Kreml sijaitsee joen varrella kohoavalla kukkulalla aivan kaupungin keskellä, ja sen torni on kaikista korkein, joten ihmeellisiä näkyjä voi tähyillä joka suunnalta. Sitä pidetään pysyvästi avoimena yleisölle; ylhäällä päiväystä kerrollaan vain yksi vartio, joka vaihdetaan alakerrasta käsin.

Viime vuonna päästiin epäilemättä todistamaan uljasta ja äärimmäisen harvinaista näytelmää, kun tummanpuhuva, hurja rajuilma vyöryi kaupungin vasemmalla puolella kohti keisarillista puutar-

117 *Küttner - - Buhle ja Goldbach: Küttner oli matkakirjailija, jonka teoksen *Reise durch Deutschland, Dänemark, Schweden, Norwegen und einen Teil von Italien in den Jahren 1797, 1798, 1799* Seume kustannustoimitti vuonna 1801. Seume käytti Küttnerin opasta myös *Mein Sommer 1805* -kirjansa lähteenä. *Buhle*: Johann Gottlieb Gerhard Buhle (1763–1821), Moskovan yliopiston saksalainen filosofian ja taiteenteorian professori. *Goldbach*: Christian Friedrich Goldbach (1763–1811), alun perin Leipzigin kaupungin taloustoimiston työntekijä, jonka astronomiset julkaisut tekivät niin kuuluisaksi, että Moskovan yliopisto otti hänet palkkalistoilleen vuonna 1804. (Drews 2002, 223.)*

haa, iski siellä kolmasti maahan, ja samaan aikaan Garnerin¹¹⁸ lipui kuumailmapallollaan Kremlin tällä puolen loistavassa taianomaisessa auringonvalossa, satojentuhansien katsellessa.

Tornin juurella, melko syvällä maan uumenissa, lymyää kuuluisa suuri kello; parin sadan askeleen päässä seisoo yhtä kuuluisa kanuuna suojapeitteensä alla muiden kanuunoiden joukossa. Kyseinen museoesine oli ruhtinas Kurakinin göttingiläisen perhelääkärin mielestä niin tavattoman ihmeellinen, että hän piti sen näkemistä elämänsä onnellisimpana hetkenä; täyttymystä täydensi vielä se, että hän pääsi kirjoittamaan nimensä suuren kellon kylkeen. – Niinpä niin, totesin itsekseni enkä sillä hetkellä nähnyt Kurakinin sairaiden perheenjäsenten tulevaisuutta kovin valoisana.

Moskovan rakennuksia katsellessa kohtaa omalaatuisen sekoituksen uuskreikkalaisia, puoli-orientaalisia ilmestyksiä ja toisaalta parempaa, uudempaa italialaista arkkitehtuuria. Erikoisimpana komeilee katedraali¹¹⁹, jonka kulta- ja jalokivimäärän edessä kalpenevat kenties kaikki muut kristikunnan kirkot. Koristeet ovat poikkeuksetta puhdasta, raskasta kultaa. Useimmat teokset tekevät taiteelle parhaiten kunnia kätkeytymällä jalometalliin, mutta mukaan mahtuu myös monia, joita minun kävi suorastaan sääliksi, kun en erottanut edes nenänpäätä kullan alta. Jos pyhimyskehän kajoa¹²⁰ kaipaa, tätä sankempaa utua saa etsiä. Rooman Pyhä Pietari on kerjäläinen näihin pyhimyksiin verrattuna.

118 *Garnerin*: André-Jacques Garnerin (1769–1823) oli ranskalainen kuumailmapallolentäjä, laskuvarjon keksijä ja maailman ensimmäinen laskuvarjohyppääjä. Hän hyppäsi ensimmäistä kertaa ilmapallostalla silkkilaskuvarjolla vuonna 1797 Pariisissa. Pudotus oli 900 metrin mittainen. Vuonna 1803 hän lensi 395 kilometrin matkan ilmapalloillaan. Hänen puolisonsa Jeanne-Geneviève oli ensimmäinen naispuolinen laskuvarjohyppääjä. Garnerin kuoli onnettomuudessa Pariisissa, kun puinen palkki putosi hänen päähänsä hänen rakentaessaan ilmapalloa.

119 *Katedraali*: mahdollisesti Pyhän Vasilin katedraali.

120 *Pyhimyskehän kajoa*: alkutekstissä ”nimbus”: (lat. pyhimyskehä): Seumen sanaleikki perustuu sanan kaksoismerkitykseen: *nimbus* tarkoittaa loistetta ja ympäröivää sädekehää, mutta myös utua ja sameutta (Drews 2002, 223).

Kremlin muut arvokkaat aarteet, nimittäin kansakunnan muinais-esineet, oli suljettu yleisöltä rakennustöiden ajaksi. Niiden näkemiseen olisi tarvittu kenraalikuvernöörin poikkeuslupa, jota en vaivautunut hankkimaan. Olisin kyllä kernaasti käynyt katsomassa Novgorodin kelloa, joka kiehtoo mieltäni enemmän kuin muut suuret kellot Moskovassa, Erfurtissa tai missä sitten riippuvatkaan. Tämä oli nimittäin juuri se hälytyskello, jolla hansan herroja kutsuttiin Novgorodissa aseisiin, ja sen ääni merkitsi venäläisille vielä pitkään kauhua ja kuolemaa. Sanonta ”Kuka mahtaa Jumalaa ja Novgorodia vastaan?” juontuu tuolta ajalta. Kaupungin lopullisen valloituksen jälkeen kello tuotiin tietenkin voitonmerkkinä Moskovaan, ja se kuuluu oikeutetusti kansakunnan merkittävimpiin nähtävyyksiin. Luotettava lähde kertoi minulle, että nykyisen keisari Aleksanterin hallinnon alkuaikoina kävi kenraalikuvernöörin aloitteesta käsky myydä pois romuvarastoja täyttävät vanhat, raskaat ja käyttökelvottomat tavarat. Kohtalo olisi kolkutellut jo Novgorodin kelloakin, ellei Kremlin komendantti olisi pannut peliin koko arvoaltaansa hanketta vastustaessaan ja uhannut krenatööreineen puolustaa kelloa, kunnes saataisiin uusi, ratkaiseva käsky: ja kuten odottaa saattoi, keisari suositteli, ettei kelloa sulatettaisi ja myytäisi, vaan se saisi jäädä sijoilleen. Urhoollinen mies tuo komendantti, joka uskalsi tehdä hyvän teon silläkin uhalla, että hänen käyttöksensä voitaisiin tulkita väärin. Hälytykseen ei tarvittaisi edes Novgorodin kelloa – tämän Aleksanteri tietää hyvin ja toimii niin, ettei kenellekään tulisi edes mieleen lähteä soitellen sotaan häntä vastaan.

Paikalliselle löytölastenkodille ei vedä vertoja yksikään vastaava laitos; suuresta koosta huolimatta sisällä vallitsee mitä mallikelpoisin järjestys, ainakin sen perusteella, mitä koin lyhyen vierailuni aikana. Rakennukset sijaitsevat melko avoimella paikalla ja terveellisessä ympäristössä ollakseen keskellä suurkaupunkia. Eräs johtajista vakuutti minulle, että laitoksella on kahdenkymmenen miljoonan rahasto ja yli kolmekymmentäkuusi miljoonaa käytössään: koko summa koostuu yksityisistä lahjoituksista.

Golizinin perheen sairaala näyttää kenties liian loisteliaalta tarkoitustaan varten; toipilaista huolehditaan suorastaan ruhtinaallisesti.

Siellä hoidetaan noin sataa potilasta, joista useimmat lienevät ylhäistä syntyperää. Alhaisempien säätyjen edustajia hemmotellaan niin, ettei moni halua tervehtyä enää. Esikuvallisemmin järjestettyä apteekkia en ole konsanaan nähnyt; myös kirkko henkii käytännöllisyyttä ja hyvää makua. Yhtä laajaa yksityistä laitosta tuskin tulee muualla vastaan. Kirkon pyöreästä kupolista avautuu varsin auvoisa maisema, ja ympäröivä seutu huokuu tervehdyttävää avaruutta. Talon johtaja oli erittäin hienostunut, ystävällinen mies, mutta huonomuistisesta lääkäristä jäi outo vaikutelma: tiedustellessamme tiettyyn huoneeseen sijoitettujen potilaiden sairauksia hän joutui kääntymään hoitajan puoleen. Toivottavasti kyse oli vain tilapäisestä muistikatkoksesta.

Eräänä päivänä ajoimme Moskvajoen ylitse niin kutsutuille Varpusvuorille¹²¹, missä kasvillisuus kukoistaa vehmaana ja maisemat vetävät vertoja monille sveitsiläisseuduille. Näiltä vuorilta näkee kokonaan laakson amfiteatterin, jonka päälle tämä suuri kaupunki on rakennettu. Hätkähdyttävämpää näkyä ei voi kuvitella. Jos tuntee seudun maamerkit tarpeeksi hyvin, erottaa kaiken toisella puolella siintävään keisarilliseen puutarhaan ja saksalaiseen esikaupunkiin asti. Erityisesti pistää esiin Kremlin alue kokonaisuudessaan.

Koin myös erikoisen tunne-elämyksen hetken, jollaisia saa eläkkeeseen ani harvoin. Moskovassa on kuulemma lähes kuusisataa kirkkoa. Kirkot ovat täynnä torneja ja tornit täynnä kelloja. Monissa kirkkoissa laskin olevan seitsemänkin tornia; useimmiten niitä on Venäjällä vähintään kolme, harvoin yhtä yksittäistä; tästä syystä puhdasoppiset haistavat kerettiläisyyden katkua Iisakinkirkossa, jossa torneja on vain kaksi. Oli kaunis, kirkkaan seesteinen ja leuto iltapäivä, tuuli henkäili lempeästi kaupungin yllä. Iltakellot julistivat seuraavana päivänä koitavaa juhlaa. Kuvittele sitä ääntä ja hyörinää; monissa torneissa kajahteli yli kaksikymmentä kelloa. En ole ikänäni kuullut yhtä maagista, tainnuttavaa, järjen vievää kakofoniaa kuin sillä hetkellä – paitsi taannoin yksitoista vuotta sitten Varsovassa kiiristorstaina ja pitkäperjantaina,

121 *Varpusvuorille*: ven. *Vorobjovi gory*, neuvosto aikaan: Lenin-vuoret (*Leninskie gory*).

kun kellot ja kanuunat konsertoivat kilpaa – muistanet vielä sen ajan¹²². Yhden ainoan minuutin aikana oivalsin kirkon vaikutusmenetelmistä enemmän kuin olin oppinut vuosikausien pohtimisen ja historian opiskelun tuloksena. Hallitse suurella intohimolla toisten pieniä intohimoja, ja sinusta tulee heidän herransa: tämä on sekä hengellisen että maallisen despotian tunnusmerkki. Järki ja moraalit jäävät elämään pelkkinä käsitteinä, jotta pyhä sofistiiikka¹²³ voi väännellä niitä ja ammentaa niistä sen, mitä kulloinkin sattuu tarvitsemaan.

Moskvajoki levenee täällä lähes Rooman Tiberin mittoihin, hie-
man suuremmaksi kuin Saalejoki Bernburgissa. Seurueeseemme kuu-
lui muun muassa valtioneuvos Schubert, jonka on määrä matkustaa
lähetystön mukana Kiinaan astronomin tehtävissä. En ole aikoihin
tavannut monipuolisemmin sivistynyttä, hienotapaisempaa ja vaati-
mattomampaa nuorukaista kuin hänen poikansa, joka seuraa isään-
sä yleisesikunnan upseerin toimessa; pojasta on sukeutumassa isänsä
johdolla mitä mainioin mies.

Pietarin ja Moskovan välisen matkan rajuudesta kertonee se, ettei-
vät ainoastaan minun kelloni jouset irronneet – mikä ei ole ihmekään,
sillä matkustin postivaunuilla – vaan selvisi, että Schubertin ja erään
hänen upseerinsa kelloja oli kohdannut sama kohtalo, vaikka he tait-
toivat matkan englantilaisilla jousitetuilla vaunuilla. Reitti ei siis ansait-
se kehuja, ei etenäkään Moskovan liepeillä kulkeva tie. Moskovalainen
kelloseppä totesi rehellisesti epäilevänsä, että jousi irtoaisi uudelleen
paluumatkalla, ja suositteli korjauttamaan kellon vasta Pietarissa: otin
hänen neuvostaan vaarin.

Kremlin vanhoja rakennuksia revitään jatkuvasti alas ja niiden
tilalle rakennetaan uusia, tyylikkäämpiä, paremmin tämän päivän
tarpeita vastaavia taloja. Kuvernementitalo tuomioistuimiseen on
hyvä esimerkki tästä ryhdistäytymisestä. Todennäköisesti vain Iivana

122 *Muistanet vielä sen ajan*: Puolan verinen kansannousu, jonka Seume
koki Varsovassa vuonna 1794.

123 *Sofistiikka*: Seume tarkoittaa tässä massoihin vetoavaa retoriikkaa, joka
ei perustu loogiin perusteluihin – ts. valetodistelun ja viisastelun
taitoa.

Suuren kellotorni ja katedraali tulevat säilymään vielä vuosisatojen ajan. Linnoituksena Kremliä ei voi enää pitää, vaikka mellakoiden varalta sitä voikin yhä hyödyntää kelvollisena vartiopaikkana korkean sijaintinsa ansiosta. Levottomuuksia ei ole ilmennyt Moskovassa viimeisen ruton jälkeen; tuolloinkin ihmisten vimma kumpusi enemmän onnettomasta tilanteesta kuin tyytymättömyydestä hallintoa kohtaan.

Paikalliset asukkaat kuuluvat epäilemättä maapallon äveriäimpään ja liberaaleimpaan väestöön. Yleisesti tiedetään monen perheen vuositulojen ylittävän viisi kertaa satatuhatta ruplaa; eräät ansaitsevat vieläkin enemmän. Hovilla on hyvin niukalti vaikutusvaltaa entiseen pääkaupunkiin. Tyytyväisyys tai tyytymättömyys hoviin ei liiemmin hetkauta kummallakaan puolella niin kauan kuin kaikki jatkuu tavalliseen tapansa eivätkä osapuolet ajaudu äärimmäisiin ristiriitoihin. Moskovassa ei juuri välitetä siitä, mitä Pietarissa tapahtuu, paitsi niissä perheissä, joilla on kytköksiä hallintoon.

Yliopisto on täällä vielä kehitysvaiheessa, kuten Tartossakin, vaikka jälkimmäinen on toki huomattavasti vanhempi. Kaikesta annetaan ulospäin liioiteltu kuva, niin heikkouksista kuin ansioistakin. Moskovan yliopisto saa osakseen enemmän tukea kuin Tarton yliopisto, koska venäläinen aateli on paljon humanimpaa ja vapaamielisempää kuin liivinmaalainen ylimystö. Demidov ja Urusov ovat lahjoittaneet yliopiston museolle hienot kokoelmansa, joita Fischer parhaillaan järjestelee¹²⁴. Ne sisältävät monenmoisia aarteita ja harvinaisuuksia; varsinkin käärmeitä on ylenpalttisen runsaasti. Kaksoiskappaleilla pyritään tekemään voitokkaita vaihtokauppoja, ja näissä oikeissa luodaan yhteyksiä joka suuntaan. Fischerhän tunnettiin jo Mainzissa päteväenä miehenä alallaan, eikä häneltä puutu toimeliaisuutta ja tarmoa. Goldbachin on rakennettava observatorionsa itse; sille osoitettu paikka

124 *Demidov, Urusov, Fischer*: Pavel Grigorjevitš Demidov (1738–1821), venäläinen valtioneuvos ja luonnontieteilijä, lahjoitti Moskovan yliopistolle 100 000 ruplaa vuonna 1803; Aleksander Mihailovitš Urusov, ylikamariherra, Pietarin osavaltioneuvoston jäsen; Gotthelf Fischer (von Waldheim) (1771–1853), luonnontieteilijä, kirjastonhoitaja, Moskovan yliopiston luonnonhistoriallisen museon johtaja ja luonnonhistorian professori (Drews 2002, 224).

niin kutsutussa apteekin puutarhassa eli kasvitieteellisessä puutarhassa on kerrassaan miellyttävä ja sopii tarkoitukseen mainiosti. Vanhat ja uudet professorit näyttävät elävän hyvässä sovussa keskenään, ja rehtori, joka oli jo varmistanut pysyvän asemansa nepotismin avulla, joutui luopumaan siitä uuden asetuksen myötä. Nyt rehtori valitaan valtiosäännön mukaisesti vuosittaisilla vaaleilla. Tämä vanha herra, joka on ansioitunut kelpo pedagogina eikä kirjoita hullumpaa latinaa, näytti hapanta naamaa ja puolusti omaa reviiriään melko hyvin sanomalla, ettei millään asetuksella voi olla taannehtivaa vaikutusta – mutta hän joutui taipumaan toisten yksimielisyyden, kuraattorin vaikutusvallan ja lain kirjaimen edessä.

Täällä on perustettu venäläinen kirjallisuuslehti, jota uudet professorit avustavat vieraskielisillä kirjoituksillaan, ja artikkelit käännetään eri alojen asiantuntijoiden valvonnassa. Mutta koska kaikilta edellytetään venäjän kielen oppimista, antavat useimmat kirjoittajat käännök-sistä arvionsa jo ennen kuin ne ehtivät painoon. *Quid pro quo*lta¹²⁵ ja erehdyksiltä ei tietenkään aina vältytä täällä, niin kuin ei meilläkään, kun englannista ja ranskasta käännetään jotain. Virheille kuitenkin nauretaan, ja ne unohtuvat pian. Tärkeintä on tekeminen ja tekemisen ilo.

Yliopistossa opiskelee tällä hetkellä likimain kaksisataaviisikymmentä opiskelijaa, joista monet ovat stipendiaatteja. Luku on epäilemättä varsin pieni tavattoman suuren valtakunnan pääkaupungille.¹²⁶ Mutta tilanne on sentään parempi kuin kaksikymmentä vuotta sitten, jolloin opiskelijaluku ei yltänyt edes puoleen nykyisestä – vaikka tuolloin Moskovan yliopisto oli valtakunnassa lähestulkoon ainoa oppilaitos, jota saattoi yliopistoksi kutsua.

Uudet professorit vaikuttavat olevan tyytyväisiä nuorukaisten pohjatietoihin, sillä kaikki opiskelijat ilmaisevat itseään siedettävästi latinaksi. Buhle kertoi, että hänen luennoillaan on käynyt parhaimmil-

125 *Quid pro quo*: (lat.), tässä: ”väärinkäsitys”.

126 Seume nimittää tässä Moskovaa sanalla *Hauptstadt*, pääkaupunki, vaikka Venäjän pääkaupunki oli tuohon aikaan Pietari.

laan peräti kuusikymmentä kuulijaa. Suuri yleisömenestys johtunee kuitenkin siitä, että hänen luennoilleen tulee toisinaan myös yliopiston ulkopuolisia yksityishenkilöitä. Kaikki kuuntelevat kernaasti filosofiaa ja filosofian historiaa, varsinkin jos aiheista luennoidaan etevästi. Saksasta tulleet professorit muuten ylistävät yhteen ääneen ystävällistä vastaanottoa ja sydämellistä kohtelua, jota ovat saaneet osakseen – niin venäläisten puolelta kuin niiden saksalaisten puolelta, jotka ovat viiptyneet täällä jo kauemmin; ja tämä koskee kaikkia säätyjä. He myös keuhuvat voivansa elää mukavasti, kunniallisesti ja anteliaasti kahden tuhannen ruplan palkallaan, sillä Moskovassa useimmat elintarvikkeet saa hankittua melko huokealla verrattuna tyyriiseen Tarttoon, jonka pikkuinen väestö on joko opporikasta tai rutiköyhää ja jossa hienompia tavaroita joko ei ole saatavilla tai ne maksavat maltaita.

Karamzin oli matkustanut maalle, joten en onnistunut tapaamaan häntä. Vaikkei hän olekaan historiankirjoittaja, on hän kuitenkin kiintoisa kunnianmies ja hyvä runoilija – ja *historioitsija* hän lienee aina.¹²⁷

Tein matkalla tuttavuutta vielä kahden oivallisen miekkosen kanssa: kollegioneuvos Bause on etevä koulu- ja kirjallisuusmies, Heym puolestaan tunnetaan venäjän kielen mestarina, joka opastaa täällä oraakkelin tavoin vieraskielisiä – ja usein jopa venäjää äidinkielenään puhuvia. Molemmat ovat myös hilpeitä, rattoisia seuramiehiä.

Yhtenä päivänä Klinger lähti Tarttoon, minä seuraavana päivänä Moskovaan; tänä päivänä Schubert lähti seurueineen Kazaniin, ja seuraavana minä jo takaisin Pietariin. Jouduin jälleen vavistuksen

127 *Karamzin*: Nikolai Mihailovitš Karamzin (1766–1826) oli venäläinen kirjailija, kielimies ja historioitsija. Saksalaiset tunsivat Karamzinin matkakertomuksesta *Briefe eines reisenden Russen*, jossa hän kuvaa vaikutelmiaan Saksasta (Drews 2002, 225).

Historiankirjoittaja - *historioitsija*, alkutekstissä *Geschichtsschreiber* ja *Historiograph*. Drewsin mukaan Seume erottaa toisistaan historian kehityksen kuvaamiseen pyrkivän *historiankirjoittajan* ja toisaalta oman ihanteensa, *historioitsijan*, joka raportoi yksittäisistä tapahtumista eikä pyri esittämään laajoja kehityskulkuja. Seumen historiankirjoituskäsitystä voi siis pitää hyvin modernina. (Drews 2002, 225, ks. myös Kyora 1991, 139–148.) *Historiograph* ei siis tässä viittaa historiografiaan eli historiasta kertovien tekstien ja historiantutkimuksen metodien tutkimukseen.

valtatielle. Lohduttauduin sillä, etteivät kellonperät sentään enää voi-
neet katketa, olinhan jättänyt taskunauriini korjaamatta, jotta saisin
osakseni lisää Shakespearen parkkikarvarin ikuisuutta.¹²⁸ Tällä kertaa
matkustin enimmäkseen yksin, lukuun ottamatta satunnaisia harmaa-
partoja ja eukkoja, joita poimittiin silloin tällöin luvallani kyytiin.

Gorodnjassa minua janotti kauheasti, ja eteeni kiidätettiin mais-
tiaisiksi niin sanottua vapautettua olutta, jota paikallinen väki oli
saanut luvan panna itse, mistä ihmiset riemuitsivat kuin heistä olisi
tullut kerralla paratiisin asukkeja. Näin lauhkeita ja kiitollisia olentoja
ihmisistä tulee, kun heille kerrankin myönnetään – oudossa oikeu-
denmukaisuuden puuskassa – lupa omiin alkuperäisiin, luonnollisiin
oikeuksiinsa. Ylimmällä valtionhallinnolla voi tosin olla myös selkeitä,
perusteltuja syitä säännellä tiettyjä elinkeinoja, joiden rajoittamatto-
masta harjoittamisesta saattaisi koitua vahinkoa koko maalle; olettaa
voi, että oluen paneminen on yksi niistä. Mutta kun kokonaiset pi-
täjät pakotetaan noutamaan juomansa yksinomaan tietystä panimos-
ta – kuten Saksassakin paikoin tapahtuu – ja nämä panimot tuottavat
sitten mitä kurjinta kuraa ja kiskovat siitä omavaltaisesti määritellyn
hinnan, se on jo sortoa, joka lähenee orjuuttamista. Menettely on myös
terveyden kannalta täysin omantunnon vastaista ja vastuutonta. Kuka
kuitenkaan ajattelee tällaisissa tapauksissa omaatuntoa, vastuuta ja
moraalia? Luokkahenki jyllää, pistin välkkyä ja järki vaikenee.

Kun tulin Tveriin, Volgan rannalla istui viehättävän seurueensa
kanssa nuori mies, joka lauloi hienolla ja kirkkaalla äänellä vanhaa,
herttaista ranskalaista melodiaa *O Mahomet, ton paradis de femmes est
le séjour de la félicité*.¹²⁹ En tiedä, tunnetko kappaleen; se on varmasti
eloisimpia ja iloisimpia lauluja, joita ranskalaisten kynästä on kuunaan
lähtenyt. Sävelet väreilivät yhä tärykalvollani tullessani kaupungin
portille, missä vartija tarjosi minulle oman lennokkaan vastineensa
kailottamalla perivenäläisen väkevästi ja äänekkäästi laulua, jonka

128 *Shakespearen parkkikarvarin ikuisuutta*: Hamlet-viittaus, vrt. alaviite
106.

129 Suomeksi: ”Oi Muhammad, naisten täyttämä paratiisisi on autuuden
asumus.”

kertosäettä epäilemättä toistellaan usein leikkimielisesti kuorossa: *Ja schenilsa kak durak*, ”Minä typerys otin vaimon”.

Hiekkatiellä Tveristä Mednojeen keskityin lähinnä märehdimään näitä vastikään kuulemiani vastakohtaisia kappaleita. Ranskalainen laulu tunnettaneen Venäjällä erittäin hyvin, ja se lienee hyvin suosittu, koska olen jo aiemmin kuullut hienostelevien pojankloppien hoilavaan sitä. Venäläiskappaleesta sain kyllikseni jo tällä ainoalla kuulemalta. Harmi, etten tässä pysty välittämään sitä sinulle kokonaan, sillä se on kerrassaan kummallinen tekele. Omasta saksalaisesta kirjallisuudestamme löytyy kyllä sisällöltään samankaltaisia tapauksia, joskaan niiden muoto ei sovellu yhtä hyvin laulettavaksi. En tahdo syyllystyä siihen rikokseen, että kirjaisin tähän ulkomuistista kuuden olympiadin pituisen värssyn. Se alkaa: ”*Der Teufel kam vor vielen Jahren*”¹³⁰ – ja voit täydentää loput etsimällä kohdan joko Lessingin tai Schiebelen teoksista, sillä kirjoittaja on varmasti jompikumpi heistä. Sieltä löydät mitä kärjistetyintä ja kekseliäintä naissukupuoleen kohdistuvaa vihaa, enkä halua ryhtyä osasylliseksi moisia säikeitä toistelemalla.

Koska minun ei tarvinnut kiiruhtaa kuriirin vauhdilla eteenpäin, tein oloni lokoisaksi jäämällä Toržokin Leipzigiin. Leipzigin kaupungin vaakunakilpi näytti minusta niin hyvänthahtoisen houkuttavalta, että päätin jo aikoinaan menomatalla yöpyä täällä; nyt pääsin toteuttamaan aikeeni. Kyltin mukaan majatalon olisi pitänyt olla saksalainen, mutten kuullut tavuaakaan saksaa. En kuitenkaan menettänyt mieltään, sillä seremonia- ja hovimestarina toiminut venäläinen huolehti minusta niin hyvin ja edullisesti, etten olisi voinut toivoa parempaa edes Pleißejoen varren Leipzigissa.

Vydropužskissa koin pienen menetyksen, joka tuotti minulle kosolti mielihyvää. Minulla on tavattoman kaunis, taidokkaasti valmistettu sinettileimasin, itsensä Döllin karneoliin kaivertama, josta maksoin aikoinaan kehyksineen kolmekymmentä saksin taaleriala. Se oli irron-

130 *Der Teufel kam* - - : suom. ”paholainen ilmestyi vuosia sitten”. Teksti on Daniel Schiebelen laulunäytelmästä *Lisuart und Dariolette*, jonka on säveltänyt Johann Adam Hiller. Teoksessa paholainen joutuu täysin naisen armoille (Drews 2002, 225).

nut kellonperistä ja kadonnut vaunujen uumeniin. Esineen materiaalisen ja taiteellisen arvon takia en voinut suhtautua menetykseen tyystin välinpitämättömästi. Pengoin kaiken ylösalaisin enkä löytänyt mitään. Kuten tavallista, ympärilläni seisojien joukko reippaita, auttamaan auliita venäläisiä. Lupasin kaksi hopearuplaa sille, joka löytäisi leimasimeni, ja menin kyytikievariin. Parrat pärjäivät etsintätöiden tohinassa, miehet mylläsivät kaiken läpikotaisin, kajauttivat viimein riemun kiljahduksen ja tulivat sisään leimasimen kanssa, mistä hyvästä saivat kaksi hopearuplaansa. Tiedän toki, että heidän luotettavuuttaan vastaan voi esittää monenlaisia sielutieteellisiä väitteitä, mutta minuun heidän käytöksensä teki lähtemättömän vaikutuksen; tällaisissa tilanteissa tunnen oloni ihmisten keskellä niin kotoisaksi, että mieleni teki siinä jäädä heidän luokseen asumaan. Erityisesti iloitsin siitä, että miehet olivat aivan tavallisia venäläisiä, joiden rehellisyyttä ei yleensä ylistetä panegyysisin puhein.¹³¹

Kuparisäkistäni ei sen sijaan kukaan tiennyt mitään, kun palasin seudulle, jossa olin sen kadottanut.¹³²

Postiasemien isäntiä¹³³ sanotaan täällä vain postiljooneiksi ja posti-vaunujen ajajia postimiehiksi. Jälkimmäiset ovat usein talonpoikia, edelliset keisarin virkamiehiä – useimmiten talonpoikia hekin. Ajurit tyytyvät mielihyvin kymmenen kopeekan juomaraahan. Perin merkittävältä tuntui kuitenkin se, että myös postiasemien isännät vaativat itselleen juomaraahaa. Havittelu alkoi Novgorodissa ja jatkui lähestulkoon säännönmukaisesti Moskovaan saakka. Heidän kunniaukseen on tosin mainittava, että he tyytyivät viiteentoista tai kymmeneen kopeekkaan, mutta tipin maksaminen postiaseman isännälle ei millään

131 *Panegyrisin puhein* (alkutekstissä ”Panegyrikus”): ylistyspuhe, panegyryri. Panegyryri oli alun perin antiikin Kreikan panhelleenissä uskonnollisissa juhlissa esitetty juhlapuhe, jossa ylistettiin kaupunkivaltiota, tiettyä instituutiota tai henkilöä (Castren & Pietilä-Castren 2006, 399).

132 Vrt. s. 85.

133 *Postiasemien isäntiä*: alkutekstissä ”Postmeister”. Suomessa vastaavia laitoksia sanottiin kestikievareiksi tai kyytikievareiksi. Ks. myös alaviite 100.

tahdo mahtua omaan käsitykseeni siitä, mikä on sopivaa ja kunniallista. Novgorodin ja Pietarin välillä he eivät havitelleet mitään, mikä oli mieluista sekä omalta kannaltani että heidän kannaltaan; en nimittäin kerta kaikkiaan ymmärrä, kuinka tällaisen kurjan pikkumaisuuden sovittaisi hienotunteisuuteen. Jos tarve vaatii, korotettakoon mieluummin postimaksuja¹³⁴ ja hankittakoon postiasemien hoitajille lisätuloja lakien ja asetusten avulla – sillä nykyistä postikyödin hintaa ei kukaan Venäjällä matkustava vieras voi moittia liian korkeaksi.

Tosnan postiasemalla tapasin kaksi nuorukaista, jotka aikoivat suurissa, hienoissa englantilaisissa vaunuissaan siihen suuntaan, josta olin itse juuri tullut. Armottoman poukkoileva kyyti oli raastanut vaunuihin aimo halkeaman, joten herrat joutuivat varoilemaan ajopelinsä kunnostamista, ja korjaajat tietoenkin paisuttelivat työtä suuremmaksi urakaksi kuin se todellisuudessa oli. Sillä välin matkalaiset lohdutautuivat viinillä ja eväsvasunsa antimilla. Toinen soitteli lystikkäästi viulua, ja molemmat lauloivat sekalaisia viisuja eri kielillä, enimmäkseen kuitenkin jenalaisia ylioppilaslauluja. He näyttivät pitävän minua seudun mitättömimpänä henkilönä, eikä läsnäoloni siis vaivannut heitä tippaakaan. Mikäpä siinä. Mutta kun herrat hieman haparoivat pysyäkseen tahdissa, hyräilin parhaani mukaan itsekin muutaman italialaisen säkeen Axurin libretosta¹³⁵. Osallistuin mahdollisimman vaatimattomasti myös kartan lukemiseen: kun he olivat turhaan etsineet erästä paikkakuntaa, panin osoittavan sormeni peliin ja tein selväksi, etten minäkään pyörinyt täällä eksesyksissä kuin böömiläisessä kylässä¹³⁶. Nyt he hiljenivät kummasti eivätkä pulputtaneet enää tavuakaan polyglotin elkein, vaan löpisivät yhdentekeviä yhdentekevällä saksallaan.

Kaikkein kalleinta matkalla Pietarista Moskovaan oli kahvi, jota

134 *Postimaksu* viitanee postivaunukyödin hintaan (alkutekstissä ”Postgeld”, sananmuk. ”postiraha”).

135 *Axurin libretosta*: *Axur, re d’Ormus*, Antonio Salierin ooppera.

136 *Eksesyksissä kuin böömiläisessä kylässä* (alkutekstissä ”dass auch mir die Sache nicht ganz wie böhmische Dörfer wäre”): sanonnan suomenkielinen vastine voisi olla myös ”ettei asia ollut minullekaan täyttä hepreea”.

join muutaman kerran terveydellisistä syistä, sillä jouduin matkustamaan kylminä öinä. Kupillinen maksoi tavallisesti ruplan, joskus ruplan ja kymmenen kopeekkaa. Toisinaan postiasemien isännät väittivät, ettei heillä ollut antaa kuparia vaihtorahaksi seteleistäni, ja jouduin poikkeamaan rihkamakauppiaiden luona: siellä taas kärsin aina kymmenen kopeekan tappion vaihtaessani viiden ruplan setelin kolikoiksi. Tällainen on kuulemma laitonta, mutta sitä tapahtuu, niin kuin tapahtuu monenmoista muutakin oikeudenvastaista, jota on vaikea estää.

Palatessani Pietariin olin saanut melkoisen hidastelijan maineen. Venäjällä nimittäin viiletetään pitkänpitkiä matkoja huimaavalla vauhdilla, mutta itse en liikkuvaisesta luonteestani huolimatta keksinyt ainuttakaan syytä haastaa paikallisia herroja kilpasille.

Klinger oli jo palannut Tartosta. Arvannet, että otin hänen kutsunsa vastaan niin usein kuin vain oli mahdollista ja tahdikasta, että näillä vierailuilla syntyi filosofista, kirjallista ja poliittista kahnausta ja että lasken nuo hetket elämäni parhaimpiin. On itsestään selvää, ettemme aina olleet samaa mieltä – samoin kuin se, että puolustimme kumpikin omia kantojamme verrattain itsepäisesti. Kun kelpomiehet ovat tärkeimmistä asioista yhtä mieltä keskenään, pienistä vivahde-eroista kumpuavat erimielisyydet kuuluvat elämän mausteisiin, kenties jopa onnenpotkuihin. Klinger vaikutti suunnattoman tyytyväiseltä Tartonmatkaansa, mikä ilahdutti minua paitsi hänen itsensä, myös oppilaitoksen ja ylipäätään humanisuuden tähden.

Venäjän juhannuspäivänä – voit tarkistaa, mihin se omassa kalenterissamme sijoittuu, koska itse en aina pysy ajan tasalla – kävimme Pauluskoissa isäntäni ja hyvän ystäväni, valtioneuvos Beckin kanssa; matkan päätarkoitus oli vieraillla Storchin luona¹³⁷. Beck johdatti minut keisariperheen kotiopettajattaren, kreivitär Lievenin luo. Kreivittären

137 *Storchin luona*: Heinrich Friedrich Storch (1766–1835), Pietarin kadettikunnan kirjallisuuden professori, valtakunnan kanslerin sihteeri, suurruhtinas Nikolain [tuleva Nikolai I], suurruhtinas Mihailin ja Paavali I:n tytärten kotiopettaja. Storchin 1800-luvun vaihteessa ilmestyneet kirjoitukset laajensivat saksalaisten Venäjän-tuntemusta huomattavasti. Seume tunki mm. Storchin teoksen *Gemälde von St. Petersburg* (1794). (Drews 2002, 226.)

poika, kenraali Lieven, on ollut Puolan ajoista lähtien hyvä ystäväni – ja toivottavasti on sitä edelleen, vaikkon ole häntä aikoihin tavannut. Rouva itse on keisariperheen herttaisten tyttärien kasvattajana saavuttanut mitä parhaimman maineen sekä kotimaassa että ulkomailla; itse havaitsin hänessä niin paljon hienoja, sydämellisiä, puhtaan naisellisia piirteitä, että olin vähällä unohtaa koko hovin ja näin edessäni vain hyvän emännän esikuvan. Keskustelu kääntyi aikamme ilmiöihin heti kun jäimme kahden; kreivitär surkutteli silminnähtävän vilpittömästi ja syvän tunteen vallassa synkkiä tulevaisuudennäkymiä, jotka hän luki yleisen tapainturmeluksen ja uskonnon laiminlyönnin syyksi. Mikään ei ole enää pyhää, kaikkialla halveksitaan ja pilkataan uskontoa. – Arvoisa rouva, vastasin, ilmiön alkujuuri piilee lähinnä siinä, että kansoille tyrkytetään kaikkialla uskonnon varjolla asioita, joilla on hyvin vähän – tai ei kerrassaan mitään – tekemistä uskonnon kanssa. Kylmä, usein ristiriitainen ja järjenvastainen dogmatiikka, tyhjyyttään kumisevat muodollisuudet ja merkityksettömät seremoniat nostetaan joka paikassa pääasioiksi, samalla kun järjen ylimpiä, pyhimpiä periaatteita, jotka epäilemättä muodostavat uskonnon lujimman perustan, ei pidetä minkään arvoisina. Oppeja Jumalasta ja kaitselmuksesta, hyveestä ja paheesta, sekä erityisesti oikeudesta ja velvollisuudesta, onnellisuudesta ja kurjuudesta, sivutaan vain sen verran kuin omiin tarkoituspieriin sattuu sopimaan. Ihmisiltä pimitetään tahallaan ne asiat, jotka ovat ja tulevat aina olemaan heitä kaikkein lähimpänä, nimittäin heidän oikeutensa ja velvollisuutensa; sen sijaan heille esitetään jatkuvasti asioita, joita he eivät ymmärrä ja joita he eivät pysty kunnioittamaan, koska järki ei voi niitä hyväksyä. Näin menettelevät kaikki kristilliset yhteisöt, toimivatpa ne Tiberin rannalla tai missä tahansa maassa. Mitään aidosti paikkansapitävää ja vilpittömästi kunnioitettavaa ei voi halveksia. En ole koskaan kuullut sellaisesta pahanilmanlunnasta, joka avoimesti halveksisi hyveitä. Puhuin näillä sanoin – tai ainakin tämänkaltaisain ilmauksin – lämpimästi ja myötätuntoisesti, kenties pidempään ja kiivaammin kuin olisi ollut soveliasta. Kreivitär kuitenkin vaikutti kuuntelevan tarkkaavaisesti ja jopa hivenen liikuttuneena.

Istuimme parhaillaan herra von Blockin luona seurueessa, johon kuuluivat hänen perheensä, kortteerin isäntä, eräs toinen vieras ja – kuten tiedät – sinun vanha ystäväsi [?], ja kilistelimme juhannusmaljoja herra Johanneksen kunniaksi, kun saapui sana, että keisarinna-äiti¹³⁸ halusi tavata minut kesäasunnollaan¹³⁹ kello seitsemältä. En ollut osannut odottaa mitään tällaista, ja puolihuronilainen¹⁴⁰ persoonani joutui muutaman sekunnin ajaksi tyystin pois tolaltaan. Kokosin toki nopeasti itseni, pukeuduin niin hienosti kuin suinkin ja lähdin ajamaan keisarillista reittiä sovittuun aikaan. Minulle paasattiin etukäteen lukuisista perinteisiin ja etikettiin liittyvistä seikoista, mutta en juuri painanut ohjeita mieleeni, vaan luotin siihen, että askeleet löytäisivät tahtinsa edeltäjiään seuraten. Keisarinna keskusteli kanssani noin puolen tunnin ajan, kysellen aivan ensiksi minusta itsestäni, pienistä vaelluksistani ja kirjallisista töistäni. Erityisesti häntä kiinnosti, miksi en matkustanut Kreikkaan, sillä hän oli kuullut, että puuhastelin myös kreikan kielen parissa. Italiaan, Ranskaan ja Venäjälle kulkee joutuisasti, vaivatta ja turvallisesti, vastasin, mutta Kreikkaan vaeltaminen olisi minulle vallitsevassa tilanteessa¹⁴¹ ylivoimainen ponnistus. En myöskään ole antiikin tutkija enkä oppinut, vaan ravitsen itseäni kreikkalaisten hengentuotteilla yksinomaan omaksi hyväkseni; ja näitä vanhoja aarteita voin tutkiskella kenties paremmin kotimaassani kuin Ateenassa tai Spartassa.

Keisarinna kyseli paljon myös Schilleristä, jonka kuolema kuului edelleen kaupungin tärkeimpiin puheenaiheisiin. Hän puhui tavattoman kunnioittavasti Schillerin teoksista ja esitti niin hienosyisiä

138 *Keisarinna-äiti*: Maria Fjodorovna (1759–1828): Venäjän keisari Paavali I:n puoliso, keisari Aleksanteri I:n ja keisari Nikolai I:n äiti.

139 *Kesäasunnollaan*: kyseessä on keisarillinen Pavlovskin palatsi, joka sijaitsee n. 30 kilometrin päässä Pietarista.

140 *Puolihuronilainen* (”halbhuronisch”): Seume käyttää itsestään usein tätä nimitystä. Hän oli tutustunut huroni-heimon intiaaneihin sotilasvuosinaan Kanadassa v. 1782–1783. Kenties hän halusi myös samastua rousseaulaisen sivilisaatiokriittisen luonnonlapsen tai barbaarin hahmoon.

141 *Vallitsevassa tilanteessa*: Kreikka oli osa Osmanien valtakuntaa.

arvioita, että Schiller itse olisi varmasti hyötynyt niistä, jos olisi ollut kuulemassa. Koska olin aina ollut ystävällisissä väleissä Schillerin kanssa, saatoin puhua hänen luonteestaan vilpittömän lämpimästi. Huonot hetket eivät ruostuttaneet sitä parempaa ihmistä, joka häneen kätkeytyi. Minusta Schiller oli rakastettavimmillaan koti-isänä, sanoin ja kerroin keisarinnalle, kuinka hän kerrankin kieltäytyi jäämästä saksilaisen ystäväpiirinsä pariin useammaksi päiväksi, koska oli niin levoton pienen tyttärensä vuoksi. Hän kiirehti Weimariin, ja kun muutaman viikon kuluttua vierailin hänen luonaan, hän tuli eteisessä vastaan suloisista suloisin tyttö sylissään ja virkkoi: Katsokaas, tässä on se pikkuinen hupsu olento, joka ei suonut minun jäädä rauhassa teidän seuraanne. Pienokainen käpertyi hellästi hänen kaulaansa todistaen isänsä sanat. Kertomus näytti miellyttävän keisarinnaa. Hän lausui vielä paljon muutakin kirjallisuudestamme, niin varmasti ja selkeästi ja sellaisella asiantuntemuksella, että olin lähestulkoon nolostua hänen edessään: onhan keisarinnalla luonnollisesti enemmän aikaa ja varaa lukemiseen ja itsensä sivistämiseen kuin minulla. Hän oli tainnut kuulla niistä kohtuullisista tarjouksista, joilla minua oli houkuteltu jäämään Venäjälle, ja uteli, miksi en halunnut tarttua niihin. Kerroin heti rehellisesti pääasiallisen syyn – etten millään kykenisi hyvittämään lähtöäni kotimaassa asuvalle äidilleni, eikä äitini toisaalta haluaisi jättää paikkaa, jossa on viettänyt vanhuutensa päiviä. – Teidän majesteettinne varmasti arvostaa näitä tunteita, olettehan äiti itsekkin. – Sitä vastaan ei ole sanomista, ei kerrassaan mitään, hän vastasi silminnähden tyytyväisenä.

Ennen lähtöäni hän järjesti minulle vielä ajelun puutarhoissa ja määräsi palveluskunnan esittelemään palatsia. Olivatpa rakennukset linnoja tai mökkejä, niiden asukkaat kiinnostavat minua aina eniten – niin täälläkin. En välitä ylen määrin siitä, millaisia ulkoiset puitteet ovat. Aivan yleisesti ja oikeutetusti uskotaan, ettei yhdessäkään toisessa ruhtinashuoneessa vallitse sellainen lämpö, sydämellinen ihmisrakkaus, hyväntahtoisuus ja aito valistuneisuus kuin tässä keisarillisessa perheessä. Jopa edesmennyt keisari Paavali ilmensi kaikista oikeistaan ja erehdyksistään huolimatta vahvasti näitä ominaisuuksia.

sia, kuten kaikki puolueettomat todistajat vahvistavat, ja sai osakseen lähimmäistensä jakamattoman rakkauden.

Kuten tiedät, Storch on jo kirjoittanut Pavlovskin palatsin puutarhoista, joten toimisin perin julkeasti, jos ryhtyisin laatimaan laajaa kuvausta hänen jälkeensä. Puistot ovat melko suuria, metsät kauniita, maisema on jaettu osiin hyvää makua noudattaen, eikä koristeluissa syyllistytty ylilyönteihin. Ahkeralla työllä ja suurella rahalla tänne on onnistuttu loihtimaan kaikki se, minkä vallitseva ilmasto sallii. Säili vain, että vettä on saatavilla niukalti eikä se ole kovin puhdasta.

Varsinaisina harvinaisuuksina voi pitää muutamia korkeahkoja italialaisia poppeleita, jotka suojataan talven purevalta kylmyydeltä isoilla oljella vuoratuilla puukehikoilla. En ole nähnyt kyseisten puiden lajikumppaneita näin kaukana pohjoisessa enkä voi käsittää, kuinka Acerbi olisi muka nähnyt niitä Kengiksessä¹⁴², korkealla Tornion yläpuolella; hän on varmaan erehtynyt lajista. Puutarhaan sijoitettujen taideteosten parhaimmiston kuului sulotarten ryhmä, joka näytti aivan Canovan tekemältä. En saanut tietooni, oliko asia todella näin, edes Storch ei osannut auttaa. Ainakaan en keksi, kuka nykyajan uusista kuvanveistäjistä yltäisi vastaavaan.

Itse palatsissa arvostin eniten pientä kabinettia, jonka seinillä riipui vain neljä maalausta: yksi Belisarius¹⁴³, yksi tuhlaajapoika, madonna – kaiketi Rafaelin työ – ja yksi Vernet. Toiseen huoneeseen ripustettu Kügelgenin maalaama Paavali I:n perhepotretti tulee kenties vielä joskus olemaan mittaamattoman arvokas sukukalleus; taiteilijan työ ansaitsee jo nyt suuren tunnustuksen. Kaikki keisarillisen perheen

142 *Acerbi - - Kengiksessä*: Seume tarkoittanee ”Kengiksellä” Tornionjoen varrella sijaitsevaa Köngäsen ruukkia ja Köngäsen koskea, joista italialainen matkakirjailija Giuseppe Acerbi (1773–1846) kirjoittaa matkakirjassaan. Acerbi oli matkustanut Suomen ja Lapin halki Pohjois-Norjan Nordkappiin vuonna 1799 ja julkaissut retkestään laajan englanninkielisen teoksen *Travels through Sweden, Finland and Lapland to the North Cape in the years 1798 and 1799*. (Ks. Acerbi: *Matka halki Suomen v. 1799*, suom. Hannes Korpi-Anttila 1983, WSOY). Seume tunsii teoksen Philipp Christoph Weylandin saksankielisenä käännöksenä ja viittaa Acerbiin useasti etenkin Suomea ja Ruotsia käsittelevissä luvuissa.

143 *Belisarius*: itäroomalainen sotapäällikkö.

tuntevat pitävät yhdennäköisyyttä kerrassaan ilmiömäisenä.

Pidän Storchista enemmän nyt kun olen tutustunut häneen henkilökohtaisesti. Tunsin hänet aiemmin vain kirjoituksistaan ja epäilin häntä tarkoitushakuisesta kaunistelusta, mutta hän uskoo oikeasti palavalla innolla kaikkeen siihen, mitä sanoo; juuri tätä voi pitää rehellisen miehen merkinä, niin kauan kuin sanomaan ei sisälly mitään moraalisesti epäilyttävää. Hän on täysin vakuuttunut siitä, että Aleksanteri tulee luomaan ympärilleen sen paratiisin, joka siintää hänen kauniissa haaveissaan. Kukaan ei voi toivoa näiden haaveiden täyttymistä enemmän kuin minä, eikä kukaan iloitsisi vilpittömämmin kuin minä, mutta tähän mennessä omat silmäni eivät ole kyenneet näkemään näitä kaikkia ihanuuksia. Edessä on valtavia esteitä. Jos Aleksanterin onnistuisi saada ylihienostunut kansakuntansa noudattamaan tiukasti oikeutta, hän olisi jo saavuttanut enemmän kuin Pietari I.¹⁴⁴

Pavlovskin ihmeistä mainittakoon vielä kappelissa kuulemani musiikki. Löysin ensimmäistä kertaa elämässäni kirkkomusiikista todellista vakavuutta, arvokkuutta ja puhtaan hartauden sävyjä, jotka kuuluvat uskonnon harjoittamiseen. Kotipuolen kirkoissa joudun jatkuvasti kuuntelemaan säveljaksoja, joiden perusteella päättelen istuvani oopperassa. Sikäli kuin monet pitävätkin kirkkoa oopperana, he erehtyvät pahoin toivoessaan, että tunteita pitäisi ilmaista kirkossa samoin keinoin. Minulle ei ole mitään pyhempää kuin puhtaan vilpittön tosi uskonto; ja sitä pyhempää, mitä harvemmin sitä löydän. Kiitos täällä kuulemani sävelkielen onnistuneesta uskonnollisesta ilmaisusta

144 - - *saavuttanut enemmän kuin Pietari I*: Pietari I loi venäläisen virasto- ja virkamiesjärjestelmän, joka alkoi sivuuttaa aateliston jäseniä niin sotilas- kuin siviiliviroissakin (Pesonen 1998, 34). Myös Aleksanteri I:n reformikausi tähtäsi aateliston etuoikeuksien rajaamiseen. Keisarin avustaja Mihail Speranski pyrki siirtämään Venäjälle Ranskan uudistuksia, joista merkittävimmät olivat Napoleonin Code civil ja virkauran sitominen opintoihin ja todellisiin kykyihin syntyperän sijasta. (Klinge 2000.) Aleksanteri I halusi parantaa myös talonpoikien oloja. Ihanteet jäivät kuitenkin usein kausi todellisuudesta, esimerkkinä Seumen aiemmin mainitsema ”talonpoikaistuomioistuin”: talonpojat saivat omat edustajansa paikallisiin tuomioistuimiin, mutta käytännössä valtaa pitivät aateliset.

kuuluu säveltäjälle, jonka nimen ehdin jo unohtaa, mutta kunnioitan häntä yhtä paljon kuin Mozartia, jota pidän kirkon ulkopuolisista musiikin mestareista suurimpana.

Seuraavana päivänä sain lipun keisarinnan yksityiseen perheteatteriin, jossa esitettiin ranskalainen ooppera suuriruhtinas Nikolain syntymäpäivän kunniaksi.¹⁴⁵ Esiintyjät tulivat Pietarista. Valittu musiikki oli melko keskinkertaista, eivätkä laulajatkaan poikkeuksetta hyviä. Eniten minua ilahdutti yleisön iloinen sekamelska, jos tällainen ilmaus sallitaan. Kyseessähän oli perhejuhla, johon osallistuivat keisarillisen seurueen lisäksi kaikki hovin palveluksessa työskentelevät henkilöt; heidän lisäksi mukaan sai tulla niin paljon siivoa väkeä kuin ovesta sisään mahtui. Tilaisuus huokui avoimuutta; vain tilan ahtaus rajoitti yleisön määrää. Keisari saapui paikalle, seurasi oopperaa ja poistui, eikä vartijoita tai pistimiä nähty missään vaiheessa. Ovien luona seisovat vain hovin poliisit perinteisillä paikoillaan. Tätä voi pitää varsin miellyttävänä luottamuksen osoituksena.

Aikani ei riittänyt Hatsinan palatsissa vierailmiseen, vaikka se ympäristönsä perusteella lukeutuukin Pietarhovin ohella kiinnostavimpiin keisarillisiin huvipalatsiihin. Tsarskoje Selossa vallitsee tietenkin kaikkein mahtavin loisto – ominaisuus, jonka laatua en tohdi ryhtyä arvioimaan, koska tarkkailen tällaisia asioita asiaankuuluvalta herkkyydellä vain harvoin. Taiteilijoita tämä palatsi kiehtoo muun muassa sen takia, että erään pylväskäytävän varrelle on koottu alkuperäisteoksina ja jäljennöksinä kaikki se hyvä, mitä venäläinen taide on saanut aikaan. Ensimmäisen Katariinan rakennuttama ja toisen laajentama ja asuttama linna on kenties Pohjois-Euroopan hämmästyttävän paikka vuosisatoihin, punnitsipa asiaa antropologiselta tai poliittiselta kannalta¹⁴⁶.

145 *Suuriruhtinas Nikolain syntymäpäivän kunniaksi*: Kyseessä on tuleva tsaari Nikolai I, joka täytti yhdeksän vuotta 6.7.1805 (Drews 2002, 228).

146 *Ensimmäisen Katariinan rakennuttama* - - : Tsarskoje Selon suuren palatsi- ja puistoalueen ytimen muodostaa Katariinan palatsi, joka rakennettiin alun perin Pietari I:n puolisoa Katariinaa varten. Tsarskoje Selon (nyk. Puškinin) kaupunki on syntynyt ruotsalaisen Saaren moision paikalle, joka venäjän kielessä muotoutui ensin nimeksi

Luonnonystäviä ja kaunosieluisempia kävijöitä viehättäneen enemmän Pietarhovi¹⁴⁷ – siinäkin tapauksessa, että unohdettaisiin tyystin Pohjolan uuden ajan suurin merkkimies, joka suunnitteli ja toteutti siellä luomuksiaan. Pitäisin Pietarhovin sijaintia paljon otollisempana kuin Versailles'n, jos vain pohjoinen taivas ei olisi niin armottoman ankara. Joka puolella törmää Pietari I:n lempipuistoihin, paikkoihin joissa hän toimitti vakavia asioita ja paikkoihin joissa hän kävi aikansa ratoksi virkistäytymässä; jalkansa voi asettaa samoille sijoille, mistä hän päivä päivältä omin silmin seurasi laivastonsa rakentumista Kronstadtissa. Hänen pienen huoneensa nähdessään pääsee samalla suurten suunnitelmien jäljille, joita hän ei vain punonut, vaan myös pani toimeen: koituivatko ne aina ihmiskunnan ja hänen oman kansansa hyväksi, lienee jo varsin vaikea kysymys. Sellaisia rohkenee kysellä vasta uskalias jälkimaailma; nykyhetken jumalia ei uskalleta vaijata moisilla joutavuuksilla.

Pietarin käsien tärkein jälki näkyy Nevan rannalla, Kesäpuistoa vastapäätä sijaitsevassa pienessä talossa, jonka edessä yhä komeilevan laivan hän kuuluu rakentaneen itse. Alus on mittasuhteiltaan niin moitteettoman ihastuttava, etten ole koskaan nähnyt kauniimpaa, ja sen kunto vaikuttaa edelleen niin hyvältä, että siitä saisi perin pienellä vaivalla purjehduskelpoisen.

Pietarin Eremitaasissa minulle kävi samoin kuin Moskovan Kremissä. Kaikki taidearteet oli rakennustöiden takia pakattu ja viety lukkojen taa, enkä siis päässyt katsomaan niitä. Ne olisivat luultavasti olleet näkemisen arvoisimmat ihmeet koko kaupungissa; olen nimittäin ymmärtänyt, että kokoelmaan kuuluu useita lumoavia teoksia – vaikkei ehkä niin monia Rafaelin maalauksia kuin kansallinen ylpeys väittää. Köhler otti minut niin sydämellisesti vastaan kuin muusain ystä-

Sarskoje Selo eli ”Saaren kylä” ja sittemmin muotoon Tsarskoje Selo eli ”Tsaarin kylä”.

147 *Pietarhovi*: tsaarien kesäasunto, kuuluisa palatsi- ja puistokokonaisuus. Pietari Suuri oli itse mukana suunnittelemassa puistoa ranskalaisen arkkitehdin Jean Baptiste Leblondin kanssa ja halusi Pietarhovista Versailles'n kaltaisen palatsin puistoineen kaikkineen.

vältä saattaa odottaa, mutta itse pyhäkkö sulkeutui edessäni Adytonin tavoin.¹⁴⁸ Voltairen kirjastolla, johon olisin myös saanut tutustua, ei niin suurta väliä ollut. Jos olisin ehtinyt tutkia sitä oikein ajan kanssa, tilanne olisi voinut olla toinen: olisi takuulla maksanut vaivan päästä katsomaan, minkä kaiken parissa Ferneyn vanha satyyri¹⁴⁹ puuhasteli.

Taurian palatsin¹⁵⁰ antiikkikokoelma ei sävytä teostensa määrällä tai loistolla ketään, joka on käynyt Pariisissa tai nähnyt Italian kokoelmien parhaimmiston. Tilavassa puutarhasalongissa, joka on paistatellut huhujen valossa enemmän kuin ansaitsee, oli esillä muutamia hyviä teoksia. Niitä ei kuitenkaan saanut tarkastella rauhassa, koska salongissa valmisteltiin parhaillaan suuria juhlia. Vierailijan on lähes mahdotonta vaeltaa kauniin puiston käytävillä ajattelematta sitä omalaatuista miestä, joka toteutti täällä luontoaan ja nousi Pohjolassa lähestulkoon yksinvaltiaaksi. Potjomkiniin pätee sama kuin muihinkin huomattaviin henkilöihin: toiset kehuvat häntä suureksi ja hyväksivät mieheksi, kun taas toiset eivät tahdo löytää hänestä aineksia kumpankaan. Jälkimmäiset erehtyvät pahemmin kuin ensin mainitut. Keisari Paavalilla ei ollut syytä pitää Potjomkinista, mutta toisinaan hänen yliherkkyytensä meni niin pitkälle, että hän perui monia hyviä armeijaa koskevia uudistuksia – ilmeisesti vain siksi, että ne oli tehty Potjomkinin käskystä. Potjomkin oli sotilaana mainio eklektikko; hänen määräyksensä perustuivat eri maiden käytäntöihin, joihin hän oli perehtynyt ja joista hän valitsi parhaat. Erityisen paljon hän oppi skotlantilaisilta, joiden sotilaallista nerokkuutta ei kukaan voi kiistää.

Ilahduin ikihyviksi siitä, miten lämpimästi Suchtelen¹⁵¹ otti mi-

148 *Adyton* (kr.): temppelein kaikkein pyhin osa, johon vain papit saivat astua (Castren & Pietilä-Castren 2006, 8).

149 *Ferneyn vanha satyyri*: Voltaire vietti viimeiset kaksikymmentä vuottaan Ferneyn kaupungissa Geneven lähellä. Voltairen kuoltua Katariina Suuri osti perikunnalta filosofin kirjaston kokoelmat, joita säilytetään Venäjän kansalliskirjastossa Pietarissa.

150 *Taurian palatsi*: Katariina II:n suosikilleen Taurian ruhtinas Grigori Potjomkinille rakennuttama palatsi.

151 *Suchtelen*: Jan Peter van Suchtelen (1751–1836), hollantilais-suomalainen venäläinen sotilas ja diplomaatti. Seume ja Suchtelen olivat tutustuneet

nut vastaan. Näin käyttäytyy todella arvokas ja vilpittömän humaani mies. Tuskin olin ehtinyt ilmoittautua, kun hän jo riensi avosylin vastaan: – *Ah mon cher camerade de malheur, soyés bien venu! A present nous sommes un peu mieux, qu'à Varsovie il y a onze ans. – Beaucoup, beaucoup, V.E., grace au ciel!*¹⁵² vastasin. Hän tarttui käsipuoleeni, johdatti minut sisään ja esitteli seurueelle. Tiedät kyllä, ettei näillä asioilla kerskailu kuulu tapoihini, mutta tällaisen sydämellisyyden kohtaaminen tekee hyvää.

Vierailuni kenraali Igelströmin luona Riiassa ei sujunut yhtä hyvin. Tein tervehdyskäynnin osoittaakseni kunnioitusta vanhalle herralle ja entiselle esimiehelleni, muita tarkoitukseni minulla ei ollut. Hän odotti minua verrattain pitkään ja lähetti lopulta sanan, että oli sairaana ja ottaisi minut vastaan, kunhan toipuisi ensin. Kenraalin lääkäri ja veljenpoika olivat etukäteen vakuuttaneet minulle, että hän olisi kyllin terve vierailua varten. Lähdin, enkä tietenkään palannut enää, sillä enhän alun perinkään mennyt hänen luokseen pokkuroimaan ja miehistelemään. Kerran oli sellainenkin aika, kun kenraali uskoi minulle julkisten toimiensa ja yksityiselämänsä kaikki salaisuudet – luottamus, jota en koskaan käyttänyt hyväkseni. Saatoin istua viikkokaupalla hänen vuoteensa äärellä ahertamassa; hän kohteli minua uskottuna ystäväni ja tukeutui keisarinna edessä minun laatimiini papereihin¹⁵³.

vuoden 1794 kansannousun aikaan Puolassa, jossa molemmat toimivat Venäjän armeijan palveluksessa: Suchtelen linnoitusinsinööriä ja Seume kenraali Igelströmin sihteerinä. Suchtelenin vaiheet kytkeytyvät monin tavoin Suomen historiaan. Vuosina 1788–1790 hän osallistui sotaan Ruotsin Kustaa III:ta vastaan, ja Värälän rauhan jälkeen hänet määrättiin uudistamaan Itä-Suomen linnoitusketjua. Suchtelen johti myös Suomenlinnan piiritystä keväällä 1808, ja hänen neuvottelutaitonsa ansiosta linnoitus antautui kuukauden aselevon jälkeen laukaustakaan ampumatta. (SKS, Biografiakeskuksen verkkojulkaisu: Kenraalit ja amiraalit, *van Suchtelen, Jan Peter.*) Seume mainitsee Suchtelenin myös käydessään Kymninnassa, missä Suchtelen toimi uuden linnoituksen rakennustöiden valvojana ja suunnittelijana.

152 *Ah mon cher - - ciel:* ”Rakas kohtalotoverini, olkaa tervetullut! Nyt meillä menee vähän paremmin kuin Varsovassa yksitoista vuotta sitten. – Paljon, paljon paremmin, teidän korkeutenne, taivaan kiitos!”

153 *Tukeutui - - laatimiini papereihin:* Kenraali Igelström joutui Katariina

Puolustan häntä edelleen joka käännteessä, sillä en ole koskaan havainnut hänen toimineen väärin. Nyt kuitenkin vaikutti siltä, ettei hän ollut enää ylipäällikkö edes omassa perheessään.

Pietarissa sain suureksi surukseni kuulla kaksi kotimaasta kantautunutta uutista, jotka vaivasivat minua paljon raskaammin ja pidempään kuin olin kuvitellut mahdolliseksi ollessani näin kaukana kotoa. Ensimmäinen koski suurta leipäpulaa, toinen maapäiviä, joilla vaaliruhtinas oli – tilanomistajien yhteistyöalltiuden vastineeksi – myöntänyt näille oikeuden erottaa tuomareita mielensä mukaan. Molemmat herättivät minussa levottomuutta, enkä voi soimata siitä itseäni. Olen todennut monta kertaa ja kovaan ääneen, ettei hallintomme ole varautunut katovuosiin juuri lainkaan, joten ajaudumme heti ensimmäisinä niukan sadon vuosina ankarampaan ahdinkoon ja uhkaavampaan nälänhädän vaaraan kuin konsanaan 1770-luvun alussa. Rahaa havitellaan ja haalitaan ikään kuin yksinomaan sitä voisi pitää kansan onnellisuuden mittapuuna. Fredrik II:n kuoltua harras luottamus kaitselmukseen pääsi valloilleen ja viljamakasiinit hupenivat tyhjiin. Tällaista hurskautta pidän täysin jumalattomana. Saksin vaaliruhtinas, varmasti yksi Euroopan oikeamielisimmistä ja liberaaleimmista miehistä, omistaa maasta lähes kolmasosan, ja hän voisi tai hänen pitäisi hallita leivän markkinahintaa tarkan, oikeudenmukaisen säännöstelyn avulla. Mutta koska maatilojen vuokrat on nostettu pilviin, ei viljelijöille enää niin vain sanella myyntihintoja koskevia määräyksiä; täytyyhän heidän saada kokoon tarvittava summa – ja tällä verukkeella rehottaa mitä ruokottomin voiton pyynti. Ei tarvitse olla suurikaan viisas arvatakseen seuraukset. Kaikki maanomistajat ja maaseudun silmäätekevät toimivat vaaliruhtinaan vuokratilakäytännön mukaan. Kaikki mikä myy, muuttuu toki kullaksi; myyjä on kuitenkin yhä vähemmän, ja samaan aikaan vähäosaisten suuri enemmistö kärsii hätää sekä maalla että kaupungeissa. Näin syntyy viheliäinen vastakkain-

Suuren epäsuosioon kärsittyään tappion Varsovassa kansannousun aikana vuonna 1794. Seume kirjoitti keisarinnalle esimiestään puolustavan ja tapahtumien kulkua selostavan puolustuspuheen. (Zänker 2005, 152.)

asettelun kierre, joka saattaa johtaa traagisiin yhteentörmäyksiin. Onneksi sentään kuulin pian, että isänmaani nälänhätää koskevat huhut olivat kasvaneet Pietarissa liioiteltuihin mittoihin – kuten huhuilla on tapana.

Toista lainkohtaa¹⁵⁴ arvosteltiin Pietarissa ansaitun ankarasti. Täällä pyritään parhaillaan vahvistamaan järjestelmän oikeudenmukaisuutta; Saksissa päinvastoin kaivetaan maata sen alta. Sekään ei ole puhtaimpien valtio- ja oikeuskäsitysten mukaista, että yksityishenkilö saa valita tuomarin asiansa käsittelyyn. Mutta se, että tämä yksityishenkilö saa vielä vapauden erottaa tuomarin silloin kun parhaaksi katsoo, heikentää saksalaisten talonpoikien vapauksia niin, että he vajoavat jälleen samaan asemaan kuin liiviläiset ja eestiläiset. Kun mielivaltaisuus alkaa, oikeus kaikkoo. Tuomarit ovat valitettavasti olleet tähän mennessäkin kyllin riippuvaisia suosijoistaan; nyt he ovat suorastaan suojelijoidensa luomuksia. Vaatii tavallista voimakkaampaa luonnetta asettua puolustamaan yksittäistä henkilöä rikkouden valtaa ja sääty-jaon väkivaltaa vastaan, etenkin kun hintana saattaa olla oman perheen hätä ja puute. En kyseenalaista korkeampien tuomioistuinten oikeudenmukaisuutta niin kauan kuin ne eivät jää tyystin kastilaitoshengen vangeiksi: mutta kukaan ei voi jättäytyä ihmisten mielivallan armoille turvallisiin mielin, ellei sitten ole tyystin tietämätön heidän juonitteluistaan ja pahuudesta. Jos siis kyseinen käytäntö on oikeasti toteutumassa, sitä voi pitää kovia sortotoimenpiteitä enteilevänä askeleena. – Näin täällä ajattelivat ääneen kaikkien alojen puolueettomat miehet, ja valitettavasti joudun yhtymään heidän arvioonsa. Suokoon taivas, että asiat ovat oikeasti paremmin kuin täällä väitetään.

Perin liikuttavana ja juhlallisena koin käyntini Pietari-Paavalin linnoituksen kirkossa, jossa kaikkien Venäjän hallitsijoiden ruumiit kaupungin perustajasta alkaen lepäivät vieretysten viimeisessä loistossaan. Sarkofageja ei ole laskettu kryptaan, joten niitä voi tarkastella päivänvalossa. Vaelsin niiden ympärillä edestakaisin, luin kaiverruksia

154 *Toista lainkohtaa*: Saksissa oli samaan aikaan meneillään tilanomistajien valtaa koskeva lakiuudistus, jonka toiseen artiklaan Seume viittaa (Drews 2002, 229).

ja punnitsin mielessäni niitä suunnattoman suuria mullistuksia, joita oli tapahtunut sen jälkeen, kun Pietari I siirsi valtakunnan hallinnon Moskovasta tänne. En ole tunteellinen luonne, mutten kuitenkaan voinut välttyä väristyksiltä ajatellessani, että seisoin siinä kansakunnan ruhtinaallisen mahdin jäännösten ääressä – kansakunnan, joka oli vastikään noussut kaotillisesta pimeydestä Herakleen voimin ja joka nyt kuohuu hurjasti suuntaansa etsien. Olin joutunut jo taannoin Mikaelinlinnassa käydessäni outojen tuntemusten valtaan; nyt seisoin keisari Paavalin arkun edessä¹⁵⁵, tämän väärinymmärrety ja onnettoman miehen, joka varmasti oli yksityishenkilönä mitä rakastettavin persoona ja joka – kuten niin monet muutkin – horjui kruununsa raskaan taakan alla. Kaikkien Paavalin luonteesta kuulemieni kuvausten perusteella miellään hänet hyvää tahtovaksi hallitsijaksi: hyvä tahto riittää tekemään miehestä itsestään hyvän. Vastaväitteistä huolimatta uskon, että hän oli sekä fyysisesti että henkisesti sairas. Kaikki Paavalista maalatut muotokuvat – kaikki varsin mielenkiintoisia ja yhdennäköisiä – tukevat väitettäni. Pelkkä ajatuskin epäjärjestyksestä ja epäoikeudenmukaisuudesta aiheutti hänessä kouristuksenomaisia pakkoliikkeitä. Niin kauan kuin hän itse oli henkilökohtaisesti kuulemassa ja arvioimassa käsiteltäviä asioita, tehtyjä päätöksiä saattoi pitää täydellisen oikeudenmukaisina. Henkinen ja ruumiillinen herkkyyks sekä siitä johtuvat ristiriidat hellyyden ja kovuuden, rajattoman uhrautumisen ja pelokkaan epäluottamuksen välillä ja monet muutkin hänen luonteensa ristiriitaisuudet selittyvät suurimmaksi osaksi niillä olosuhteilla, joissa hän vietti nuoruutensa.¹⁵⁶ Paavali näki ihmiset alun alkaen

155 Salamurhaa pelännyt keisari Paavali I rakennutti Mikaelinlinnasta luoksepääsemättömän linnoituksen. Varotoimista huolimatta Paavali ehti asua linnassa vain 40 päivää. Keisarin oman kaartin upseerit kuristivat hänet makuuhuoneessaan. Paavalia pidettiin epävakana ja päättämättömänä; hän saattoi pyörtää yllättäen vanhempia päätöksisiään ja erottaa juuri nimittämiään virkamiehiä. Usein seurauksena oli hallinnollinen kaaos. (Fagerholm 2004, 67.)

156 *Olosuhteilla, joissa hän vietti nuoruutensa*: Katariina II pysytteli alusta alkaen loitolla pojastaan Paavalista, joka annettiin keisarinna Elisabetin kasvatettavaksi. Paavali oppi vihaamaan äitiään ja ihanno i isäänsä, jota ei juuri ollut ehtinyt tuntea; Katariina oli kaapannut tältä vallan vuonna

väärässä valossa, ja erehdykset seurasivat toisiaan. Onneton aikakausi vaikutti väistämättä asioiden kulkuun – ja teki hänen virheistään kuolettavia. Tosin jos hän olisi elänyt pari vuotta pidempään, toisenlaiset vaarat olisivat päässeet valloilleen, ja hänen kaltaisensa miehen olisi ollut vaikeaa valita puolensa. Puolueettomat tarkkailijat tunnustavat, että Paavalin ankaruudesta seurasi myös hyvää. Häntä kohtaan tunnettu pelko näet pakotti monet pysymään kohtuuden rajoissa. Valitettavasti näyttää siltä, että hänen poikansa lempeys suo pienille despooteille taas vapaan temmellyskentän. Nyt puhutaan jälleen armeijan harjoittamasta omavaltaisesta sorrosta, oikeuslaitoksen nepotismista sekä poliisin silmiinpistävästä laiminlyönneistä ja mielivallasta. Oikeusviranomaisten toimintaa koskevissa kertomuksissa mainitaan aika, paikka, asianomaisten nimet ja olosuhteet yksityiskohtaisesti, ja niistä ilmenee, miten tahtonsa saa läpi maksamalla tietyn rahasumman. Ja jos on uskominen siihen, mitä täysin kunnialliset ihmiset kaikkialla järkähtämättä väittävät, vallitsee ylimmässä tuomioistuimessa niin avoin ja häpeällinen korruptio, että se aiheuttaa kauhun puistatuksia. Maailman maihin mahtuu vain niukasti oikeutta, ja jos sekin vähä on kaupan, filantrooppina tekee jo mieli vilkuilla ympärilleen löytääkseen temppelein uloskäynnin¹⁵⁷.

Se, että keisari Aleksanteri toistaiseksi esiintyy lempeänä hallitsijana, liittyy yksilön henkiseen kehitykseen: millainen ilmestys olisikaan nuori mies, joka heti uransa alussa ilmentäisi moneen kertaan petetyn, täydellisen maailmanmiehen ankaruutta? Hänen on kuitenkin kaikin voimin pidettävä kiinni vakaasti tehtyjen päätösten toimeenpanosta, ja toivon, että hän tulee vielä tekemään niin. Kiltteys ja lauhkeus johtuvat

1762. Inhon tunteet olivat molemminpuolisia, ja aika ajoin Katariina ilmaisi poikaansa kohtaan tuntemansa inhon julkisesti. Hänen mielestään Paavali oli kuin ”sinappia jälkiruoassa”. (Montefiore 2006, 474.) Vanhemmiten Katariina alkoi suunnitella poikansa syrjäyttämistä vallanperimyksessä korvaamalla tämän pojanpojallaan Aleksanterilla (myöhempi Aleksanteri I), joka oli kasvanut ihailemansa isoäidin huomassa.

157 - - *temppelein uloskäynnin*: vrt. Raamatun kertomus, jossa Jeesus ajaa rahanvaihtajat temppeleistä, ks. Matt. 21: 12–13.

hänen iästään ja luonteenomaisesta hyvydestään, mutta todennäköisesti hallitsija joutuu vielä moniin tilanteisiin, joissa hänen on käytävä tuimemmaksi ja taipumattommaksi kuin hän itse ja hänen läheisensä toivovat ja odottavat.

Hiidenmaan ryövärille langetettu tuomio¹⁵⁸ kuului yhä päivän polttaviimpiin puheenaiheisiin. Kuten tiedetään, kyseinen merirosvo riehui saarellaan vuosikausia Cacuksen elkein¹⁵⁹ ja syöksi useita ihmisiä perikatoon. Omaan aikaamme sijoittuva karmiva elämäntarina olisi erottunut joukosta jo Herakleen barbaarisessa muinaisuudessa. Keisari Paavalin aikana alkanut oikeudenkäynti on edennyt verkkaan, ja monet uskoivat jo syytetyn selviävän lievällä tuomiolla; tuomioistuinten jäseniin nimittäin kuului useita hänen sukulaisiaan. Varsin lievä rangaistus olikin jo valmis ja esittelyä vailla, kun sattumalta juuri hetkeä aikaisemmin keisarille tuotiin allekirjoitettavaksi erittäin ankara tuomio nuorukaiselle, joka oli syylistynyt muutaman sadan ruplan väärentämiseen. – Onpa kova rangaistus, erittäin kova rangaistus, keisarin kerrotaan sanoneen, – näinkö laki määrää? – Kyllä vain, Teidän Majesteettinne, vastasi esittelijä. – Sitten en voi auttaa tuota onnetonta. Mutta sitäpä enemmän minua nyt kiinnostaa, millaiseen rangaistukseen Itämeren roisto tuomitaan.

Keisarin totisen ilmeen nähtyään asian esittelijä ei enää uskaltanut asettaa tämän eteen tuomiopäätöstä sellaisenaan, ja oikeusistuin katsoi viisaimmaksi kiristää rangaistusta siihen muotoon, jossa se lopulta pantiin täytäntöön. Välitän tarinan sellaisena kuin harkintakyvylltään luotettavilta henkilöiltä kuulin. Jos ei muuten, niin kertomus pitänee paikkansa ainakin luonteenkuvauksena ja koituu monarkin sydämel-

158 *Hiidenmaan ryöväri*: Otto Reinhold Ludvig von Ungern-Sternberg (1744–1811) oli menestynyt liikemies ja maanomistaja Hiidenmaalla. Hän tappoi tappelussa ruotsalaisen merikapteenin K. Malmin. Rangaistukseksi hänet karkotettiin Siperiaan. Oikeudenkäynnissä puhuttiin laivakaappauksista, ihmisten katoamisista ja tavaroiden kätkemisestä. Ungern-Sternbergiä syytettiin myös laivaryöstöistä, mutta niitä ei pystytty todistamaan. (Ks. Hiiumaa turismiliit: www.hiiumaa.ee.)

159 *Cacus*: Jättiläinen, jonka Herakles surmasi, koska tämä oli ryöstänyt hänen karjansa (Castrén & Pietilä-Castrén 2006, 89).

le kunniaksi: olisihan armollisuus roistoja kohtaan ehdottoman epäoikeudenmukaista.

Puhuessaan julkisesti keisariperheen jäsenistä ihmiset ylistävät täysin vapaaehtoisesti ja riemuiten heidän humaaneja piirteitään ja hyvyttään. Vain suuriruhtinas Konstantin herättää paikoin paheksuntaa; eräät jopa pitävät häntä häijynä ihmisenä. Oman kokemukseni perusteella en tätä usko; joskin on myönnettävä, että hänen hirmuinen kiivautensa, joka hakee vertaistaan ja yltää kuulemma hurjimpiin hillittömyyksiin, saa hänet toisinaan näyttämään turmeluksen perikuvalta. Konstantin oli vilkkaan luonteensa vuoksi isoäitinsä suosikki, ja on ymmärrettävää, että äidillinen hellyys suhtautuu nuoruuden kuohuihin paljon suopeammin kuin ankarampi julkinen tarkkailija. Perhe rakastaa häntä poikkeuksetta – todiste siitä, että hänellä on varmasti myös luonteenomaisia hyveitä. Mutta hänen rasavilli käytöksensä ei tunne rajoja, ja se on jo johtanut hänet tekosiin, joista puolet panisin kernaasti mielensä pahoittaneiden harjoittaman vääristelyn piikkiin. Tuntuu murheelliselta, että nuori, varsin rakastettava ja hyvin koulutettu mies on vaarassa uhrata paremman luontonsa nuoruuden kevytmielisyydelle. Seuraukset näkyvät jo. Ihmiset kaikkoavat ruhtinaan läheisyydestä, koska pelkäävät hänen oikkujaan. Seuralaisiksi ja lapselisten päähänpistojen toimeenpanijoiksi alentuvat miehet ottavat raskaan vastuun kannettavakseen. He menettävät väistämättä ruhtinaan kunnioituksen niin pian kuin tämä tulee järkiinsä; ja näin tulee varmasti tapahtumaan heti kun hänen sielunsa parempi puoli saavuttaa rauhallisemman katsantotavan ja kun hän alkaa havitella järkevien ihmisten rakkautta ja kunnioitusta pauhaavan väkijoukon suosiosoitusten sijaan. Olen nähnyt hänet lähietäisyydeltä yhden ainoan kerran, ja tuolloin hän jakeli käskyjään eräälle upseerille niin väkivaltaiseen ja yleisön korviin sopimattomaan sävyyn, että itse olisin eronnut palveluksesta heti seuraavana aamuna. Julkinen arvostuksen osoittaminen on sentään pyhin yhdyside kunniallisten miesten kesken.

Akatemian kasvitieteellistä puutarhaa hoidetaan nykyisin paremmin kuin ennen muinoin. Puutarhuri vaikuttaa rehdiltä ja toimeliaalta mieheltä, joka liikkuu puutarhassa ja Linnén maailmassa kuin koto-

naan. Eräs yksityiskohta varakkaan Akatemian taloudenpidossa tosin kummastuttaa minua: yli puolet puutarhan pinta-alasta on vuokrattu vihanneskauppiaille, joten tieteellinen tutkimus – jota varten koko puutarha aikoinaan perustettiin – joutuu ahtautumaan pienelle tilkulle. Keisari Aleksanterin aikana kauppiaiden vuokrasopimusta kuulemma vielä pidennettiin.

Kuten tiedät, vielä Saksasta lähtiessäni elätelin mielessäni puolittaista ajatusta siitä, että hakeutuisin täällä keisarin puheille anoakseni pientä vuosittaista eläkettä, jonka uskon ansainneeni ja jota voisin luottavaisena odottaa saavani. Mutta jo matkalla aloin hiljalleen luopua ajatuksesta, ja tänne saavuttuani huomasin keisarin siinä määrin hautautuneen vakavan tilanteen ja julkisten, kaikkea muuta kuin miellyttävien velvollisuuksien alle, ettei enää tullut mieleenikään lähestyä häntä. Ei se ehkä olisi ollut minulle kovin vaikeaa: mutta tarkasteltuani asiaa lähemmin tulin siihen tulokseen, että parasta on tulla toimeen omin voimin niin pitkään kuin mahdollista. Se sopii omalle olemukselleni ja ajattelutavalleni paremmin, vaikka olenkin varma siitä, ettei mikään mainen mammona tai kullan hohto lahjoisi mieltäni taipumaan suuntaan eikä toiseen.

Jo parin päivän ajan on keskusteltu vilkkaasti Genovan valtauksista¹⁶⁰ ja liittamisestä [Ranskaan], samoin kuin lähettiläystä, jonka piti matkustaa Pariisiin ratkaisemaan kiistaa, mutta kutsuttiinkin takaisin. Tämä enteilee jälleen yhden uuden murhenäytelmän alkua. Ranskalaiset etenevät johdonmukaisesti, sillä he tuntevat oman voimansa ja naapuriensa heikkouden. Oikeudenmukaisuudesta ei ole kyse; sitähän ei kansainvälisissä suhteissa huomioida juuri koskaan, tai sitä vedetään nenästä niin, että se alkaa osoittaa samaan suuntaan kuin pistimet. Eräs asia minua kyllä hykerryttää: korsikalainen sai kostettua ruhti-

160 *Genovan valtauksesta*: Genovan tasavalta oli Genovan kaupungista kehittynyt itsenäinen valtio Välimeren rannikolla. 1400- ja 1500-luvuilla alue kuului Milanon herttuan ja Ranskan valtakunnan alaisuuteen. Vuonna 1796 Napoleon Bonaparte julisti alueen Ligurian tasavallaksi. Ligurian tasavalta oli kuitenkin lyhytikäinen; Ranska miehitti ja yhdisti sen itseensä 4.6.1805.

naallisesti isänmaalleen, sekä uusille että vanhoille sortajille¹⁶¹; ja niin viheliäinen on ajan henki, että tätäkin voi pitää hyvänä tekona.

Silmäilin juuri muistikirjani sivuja enkä malta olla jäljentämättä sinulle pientä kruunajaisrunoa¹⁶², josta tuskin tulen saamaan kiitoskirjeitä tai neron sädekehää. Runo kuitenkin ilmaisee oman vaatimatoman mielipiteeni, jota en edelleenkään arastele tuoda julki. Säkeet luovat lyhyen tilannekatsauksen ja kuuluvat näin:

Kuningas kuoli giljotiiniin
 ja kuin kostoksi jätti
 kansakunnan häpäistyn ytimen
 julkeiden roistojen käsiin:
 pian raivo jo riensi riemuiten
 myrskyn riepomaa kansaa vastaan
 kuin lohikäärme ja pakotti ihmiset
 uutta ruoskaa tottelemaan.
 Ylevinä kaikuivat Vapaus ja Oikeus,
 jaloista jaloimmat sanat
 vaan ne jotka läheltä katsoa tohtivat
 näkivät taivaallisten siementen
 versovan helvetin juurta
 ja tulevan edessä vapisivat.
 Valtaistuimen ympäri tanssittiin
 kuin maailmanlopun edellä
 ja säädettiin uusia sääntöjä
 jotka oitis kumottiin;
 legioonittain saarnattiin
 autuutta uuden opin,
 maa toisensa perään vallattiin
 ylimaalliseen systeemiin.

161 Napoleon syntyi Korsikan saarella vuoden kuluttua siitä, kun Genovan tasavalta oli myynyt Korsikan Ranskalle velanmaksuna.

162 *Kruunajaisruno*: Napoleon oli kruunauttanut itsensä keisariksi 2.12.1804.

Kansaa hirtettiin lyhtypylväisiin,
 mestattiin ja ammuttiin,
 kastemaljassa heidät ristittiin
 mutta hukutettiin samaan veteen:
 ensin luvattiin vapaus –
 näin lunastettiin lupaus.
 Uppiniskaisia rangaistiin
 ja ajettiin maanpakoon,
 syntyi sääntöjä pitkä rivi
 ja asetuksia loputtomiin;
 vaan ei koskaan oikeaa lakia.
 Nyt paavia jo haalitaan
 korsikalaisen mahtia siunaamaan,
 siis mielettömyyden valtiasta
 vihkimään virkaansa toisen.
 Ja uskon usvapilven varjolla,
 silmänlumeen uhrina
 rientää kuuliainen joukko
 eteensä polvistumaan,
 ylistämään ja siunausta saamaan,
 vapautumaan valosta, vapautumaan
 vapaudesta: jo löytyi oikea laki.

*Le peuple n'est rien pour qui le sait mener*¹⁶³. Bonaparte todistaa lauseensa paikkansapitävyyden omalla esimerkillään ja tekee sen toden teolla niin vakuuttavasti, että ihmisymmärrys joutuu ahtaalle. *Minä nimitän teille tämän ja tuon ruhtinaan!* Näin hän kuuluu vastanneen valtakuntansa kaupunkien edustajille, kun nämä kävivät nöyrästi esittäytymässä. Kansakuntaa ja sen ruhtinaita ei ole koskaan pilkattu näin. Nimittäjä, nimetyt ja alamaiset näyttäytyvät kaikki oudossa valossa. Mieleeni tulee Plutarkhoksen kuvaus siitä, kuinka kansantribuuni

163 *Le peuple - - : "Kansa ei ole mitään sille, joka tietää hallitsevansa kansaa".*

Metellus asettui Aerariumin¹⁶⁴ ovelle estämään, kun Caesar halusi hyödyntää varoja sodassaan senaattia vastaan. Isänmaanystävä kielletty liikahtamasta, kunnes Caesarin joukot raastoivat hänet tieltään. – Muista, Caesar lausui Metellukselle, – että kovat sanat sinua kohtaan ovat minulle vaikeampia kuin kovat teot. ”Kovat teot” olivat tuohon aikaan yleinen kiertoilmaus liktorin kirveelle¹⁶⁵ tai salamurhaajalle. En voinut olla vertaamatta tilanteita vaistomaisesti toisiinsa. Bonapartelle kovat sanat eivät näytä olevan kovin vaikeita. Arvostan tätä suurmiestä kuin kuka tahansa muukin, mutta en kykene rakastamaan häntä, koska en pidä häntä liberaalina enkä oikeudenmukaisena. Hän on nimittäin tuhonnut oman elämäni jaloimmat ihanteet – ja ylpeyteni riittää uskomaan, etteivät ihanteeni ole pelkkää joutilaan mielen ajanvietettä. Kohtalo on antanut hänelle kaksi nimeä: hyvän ja hirmuisen. Hyvää nimeä hän käytti hyvänä aikanaan; nyt hän on luopunut siitä ja pitänyt vain hirmuisen. Pelastajana tunnetun Bonaparten iankaikkisuus tulee kuitenkin varmasti olemaan parempi ja kauniimpi kuin luolan leijonana esiintyvän Napoleonin – jälkimmäisen hahmon hämmästyttävästä koosta huolimatta¹⁶⁶. Minä pidän omasta puolestani aina kiinni hyvästä nimestä; pelkoa en siedä, eikä sille ole sielussani sijaa – tuon hirmuisen nimen jätän siis mieluusti diplomaattien huoleksi.

164 *Aerarium*: Rooman aarrekammio.

165 *Liktorin kirves*: Liktorit olivat antiikin Roomassa korkeiden virkamiesten palvelijoita. He kantoivat punaisilla nauhoilla sidottua vitsakimppua (*fascis*), johon oli imperiumin merkiksi kiinnitetty kirves. Liktorit vangitsivat ja rankaisivat syyllisiä virkamiesten käskystä. (Castren & Pietilä-Castren 2006, 304–5.)

166 *Pelastajana tunnetun Bonaparten - - luolan leijonana esiintyvän Napoleonin*: ”Pelastaja” viittaa Bonaparten rojalistien kukistajan rooliin Ranskan vallankumouksessa, ”luolan leijonana esiintyvä Napoleon” puolestaan siihen vallanhimoiseen itsevaltiaan rooliin, joka petti monet vallankumousaatteita ihannoineet idealistit. Tarinan mukaan Napoleon sai Egyptin sotaretkellä tietoonsa, että hänen nimensä tarkoittaa ”erämaan leijonaa”. Seume piti Egyptin valloitusta ensimmäisenä merkinä Napoleonin imperialistisista aikeista. (Drews 2002, 232.)

Sippolassa, 28. heinäkuuta 1805

Lyön vetoa keräämästäni mesimarjakorillisesta ja Vuoksesta vetämästäni hienosta lohesta, ettet tiedä, missä maailmankolkassa Sippola sijaitsee, eivätkä kuuluisat maantieteilijätäkään voi tulla avuksesi tässä. Kuule siis, Sippola on kerrassaan hieno pieni kylä lappalaisten pohjoisessa paratiisissa Venäjän Suomessa, Lappeenrannan ja Haminan välissä. Maantieteellistä pituutta ja leveyttä en ole mitannut: voin vain kertoa sinulle, että täällä kasvaa ihania marjoja, että vilja keinoa korkeina aaltoina ja itselleen voi vuolla idyllisen paimenpillin; kaikki tämä on kenties enemmän kuin olisit Lapin liepeiltä osannut odottaa.

Pietarissa ollessani pääsin katsomaan vain italialaista teatteria, joka onkin kaupungin paras. Siellä esiintynyt laulaja ylsi aivan yliverlaiseen suoritukseen. Hän ansaitsee tästä hyvästä neljätoistatuhatta ruplaa vuosittain, ja tuollaista summaa vastaan sopiikin jo odottaa kirkasta ääntä ja ilmaisuvoimaa. En mennyt saksalaiseen teatteriin, koska kaikki ystäväni olivat yhtä mieltä siitä, että siellä esitetään vähemmän suuria hengentuotteita vähemmän suurten näyttelijöiden voimin. Miré¹⁶⁷ jopa menetti johtajan paikkansa huolimattomuutensa tähden: nyt toivotaan, että taidoistaan ja hyvästä maustaan tunnettu uusi yrittäjä me-

167 Venäjällä vaikuttaneen saksalaisen näytelmäkirjailija Kotzebuen mukaan Miré oli koonnut Pietarin saksalaisen teatterin ”kiertävien teatteriseurueiden pirstaleista”, ja vaikka ”kokoontuloa paranneltiin muutamilla Saksasta tulleilla jäsenillä, ei lopputulos ollut mitenkään ihanteellinen”. Kuvaus sisältyy Kotzebuen muistelmateokseen *Das merkwürdigste Jahr meines Lebens* (1801), jossa hän kuvaa omaa lyhyttä kauttaan samaisen teatterin johtajana v. 1800. (Drews 2002, 232.)

nestyisi paremmin. Venäläistä teatteria en nähnyt, koska poukkoilin jatkuvasti paikasta toiseen eikä sopiva tilaisuus koskaan osunut kohdalleni. Se harmittaa, sillä venäläisten näyttelijöiden sanotaan elehtivän ja ilmehtivän luonteikkaasti ja esittävän eräitä kansallisteoksia varsin nerokkaasti ja eloisesti.

Herra Pinnow varusti minut ystävällisesti matkaan; sain häneltä läksiäislahjaksi erilaisia lääkkeitä kelvottoman juomaveden varalta. Seurue saattoi minut vaunuissaan Parkalaan asti, missä nautin viimeisen yhteisen illallisen ystäväieni kanssa oudon sekavien tunteiden vallassa. Kuvittelen aina, että Se Jokin – jota myös sydämeksi kutsutaan – olisi jo aikaa sitten turtunut rinnassani; mutta yhä se yllättää minut kepposillaan. Pienimuotoinen mutta hieno ilotulitus, jonka eräät upseerit saattoivat järjestämään kenraalinsa syntymäpäivän kunniaksi, auttoi minut viimeisten tuntien alakuloisen tunnelman yli. Kuka tietää, tapaanko enää koskaan näitä ihmisiä, jotka ottivat minut niin veljellisesti vastaan.

Vaunut lähtivät iltamyöhällä takaisin Pietariin; minä taas pakkaasin pohjoisen vieraanvaraisuuden suomat eväät säkkiini ja annoin viimeisten saattajien johdattaa minut majapaikkaani ventovieraan suomalaisen luokse. Olin ylitsevuotavan liikuttuneella mielellä; tupa oli näin heinäkuussakin lämmitetty ja täynnä savua; joka hetki olin kuulevinani tusinan russakoita ja nukuin – mutta en niin hyvin kuin tavallisesti. Kaiken lisäksi tämä oli sitä aikaa, jolloin Pohjolassa ei tule yötä lainkaan, ja olen havainnut itsessäni yliherkkyyttä valolle, niin että pystyn nukkumaan ainoastaan öisin. Yöt vain ovat täällä tähän aikaan vuodesta niin päivänkaltaisia, että Pietarissa saatoimme kokoon-tua puutarhaan keskiyöllä ja lukea toisillemme Hamburger Zeitungia ilman minkäänlaista lisävaloa. *Trans Suionas*, sanoo Tacitus, *aliud mare pigrum ac prope immotum, quo cingi cludique terrarum orbem hinc fidas, quod extremus cadentis jam solis fulgor in ortus edurat, adeo clarus ut sidera hebetet.*¹⁶⁸ Oli niin hämyisää, etten likinäköisyydeltäni erottanut ainuttakaan tähteä; iltarusko sulautuu täällä aamuruskoon.

168 ”Svionien takana on toinen meri, jähmeä ja lähes liikkumaton, joka

Ensimmäisinä öinä tämä oli minusta oikein miellyttävää, mutta silmäni väsyivät pian jatkuvaan valoon, ja aloin jo kaivata kotimaan kesäöiden vaihtelevuutta.

Seuraavana aamuna vaelsin hyväntuulisena vanhan linnoituksen ohi ja jatkoin tietä eteenpäin aina Viipuriin asti. Tämä kolmen päivän matka Pietarista Viipuriin, kaksikymmentä peninkulmaa, oli sietämättömän helteen takia erittäin raskas kokemus. Hiki valui päästäni vuolaammin kuin aikoinaan pataljoonalaisten riveissä, kun jouduin seisomaan tuntikausia kivääri olallani ja räökkäämään raajojani rummun pärinän tahtiin.

En päässyt kunnolla Nevan veden makuun Pietarissa, vaikka yritin parhaani ja sain sitä yllin kyllin maistellakseni. Se on puhdasta ja kirkasta kuin kristalli, mutta äärimmäisen pehmeää; itse olen tottunut kovaan veteen. Oluista hienoimmat ovat liian vahvoja, ja miltei kaikki muut on maustettu huonoilla yrteillä, pääasiassa villillä rosmariinilla¹⁶⁹. Terveysviranomaisten tulisi olla tarkempia tällaisten tuotteiden suhteen. Turvauduin siis erilaisiin käyneestä oluesta ja maltaista valmistettuihin mietoihin juomiin tai vaihtoehtoisesti veteen sekoitettuun viiniin, kun mallasjuomaa tai hapanta viiniä ei ollut tarjolla. Nyt iloitsin jo suomalaisesta vedestä, sillä tiesin Suomen kallioiseksi maaksi ja luulin voivani etukäteen päätellä, että siellä missä on kallioita, on takuulla myös runsaasti hyvää vettä. Erehdyin pahoin. Sillä vaikka koko Suomi onkin lähes yhtenäinen graniittilaatta, vettä löytyy harvoin. Kahdenkymmenen peninkulman matkalla Pietarista Viipuriin löysin yhden ainokaisen pienen puron, josta sai hyvää vettä; vasta muutaman virstan päässä kaupungista löytyi muutamia kauniita ja runsaita lähteitä. Jälkimmäiset merkitsivät minulle nektarin kaltaista ylellisyyttä. Muut joet virtaavat soilta; niiden punainen, ruma vesi on kuvottavaa.

ympäroï ja rajoittaa maanpiiriä, kuten voidaan todeta siitä, että kun aurinko jo laskee, sen viimeinen kajastus kestää päivännousuun asti niin kirkkaana, että se himmentää tähdet.” (Tacitus: *Germania*, kappale 45, suom. Tuomo Pekkanen.) Seumen käyttämä katkelma poikkeaa kirjoitusasultaan *Germanian* nykyisistä editioista.

169 *Villillä rosmariinilla*: Seume saattaa tarkoittaa katajanmarjoja, joita käytettiin tuohon aikaan yleisesti juomien maustamiseen.

Graniitti on kenties liian kovaa ottaakseen sadeveden vastaan ja pakottaakseen sen puhtaana eteenpäin. Kaikki siis valuu suoalueille, missä vesi pilaantuu entisestään ja muuttuu lähes käyttökelvottomaksi.

Välillä olen tuntikausia hikoillut, ponnistellut ja ollut nääntymäisilläni janoon. Toisinaan olen joutunut ratkaisemaan asian sekoittamalla verenpunaiseen veteen parannusainetta ja juonut sen pidellen nenästäni kiinni, niin kuin tein aikoinaan englantilaisella rahtilaivalla. Kerran juoksentelin puoli tuntia eräässä kalliosolassa piinaavan janon pakottamana, otaksuen ympäristön takia, että siellä oli oltava vettä: sillä vanha vaeltaja kykenee Mooseksen ja Aleksanteri Suuren tavoin päättelemään tällaiset seikat pelkästään sijainnin avulla, vaatimatta kuitenkaan itselleen profeetan arvonimeä. Lopulta löysinkin pikkuruisen lähteen onton puunrungon alta, enkä olisi ollut iloisempi, vaikka Vesuvius olisi luovuttanut minulle kaikki jalot kyyneleensä ja Épernay peltopyyn kyyneliä.¹⁷⁰

Viipurissa hoidin ensin saapumistani koskevat viranomaisasiat, sitten majoituin italialaiseen majataloon. Kukaan ei ollut kotona lukuun ottamatta pientä, noin kuusivuotiaista tyttöä, joka katsoi minua ensin arasti, sitten pelokkaasti, alkoi nyyhkyttää ja purskahti lopulta äänekääseen itkuun. – Ketään ei ole kotona, hän sanoi. – Isä on Pietarissa, äiti lähti ulos; teidän ei pitäisi jäädä tänne, te ette saa jäädä tänne.

Taivas tietää, mihin asentoon kirottu naamavärkkini oli vääntynyt – ja tällaista sattuu minulle usein; tuntui nimittäin siltä, että mitä lempeämmin yritin katsoa tyttöön, sitä rajummaksi itku yltyi. Vein selkäreppuni rauhallisesti biljardihuoneeseen, annoin kantajalle juomarahaa ja odotin, mitä tuleman piti. Paikalle tulikin kohta pikkutyön itkun hälyttämänä isompi tyttö, jonkinmoinen palvelusneiti, joka ohjasi minut ystävällisesti melko hyvään huoneeseen. Huone vaikutti minusta erittäin viihtyisältä sen kolmipäiväisen vaelluksen jälkeen, jonka olin kulkenut kuin Beerseban autiomaan halki, ilman mukavuuksia, huonon veden ja surkean leivän evästämänä. Matkalla Parkalasta

170 *Vesuvius - - kyyneliä*: Vesuviuksen kyynelillä Seume tarkoittaa *Lacrimae Christi* -nimistä viiniä, peltopyyn kyynelillä kuului Oeil de perdrix -nimistä samppanjaa (Drews 2002, 233).

Viipuriin ei nimittäin tule vastaan muita kylän nimen ansaitsevia paikkoja kuin Krasnoje Selo¹⁷¹, enkä nyt tarkoita Pietarin kupeessa sijaitsevaa samannimistä kylää. Muu seutu koostuu lähinnä hajanaisista hökkeleistä.

Saapuessani illansuussa Krasnoje Seloon koko kylä oli yhtä melua ja mellakkaa, eikä kyseessä ollut kapinallinen mellakointi, vaan häly johtui lähistöllä havaitusta karhusta; kaikki olivat tarttuneet pyssyihin, peitsiin ja seipäisiin ajaakseen takkaturkkisen vieraan matkoihinsa. Pari sotilasta suostutteli minut kävelemään kanssaan vielä muutaman virstan eteenpäin, Novaja Derevnjaan¹⁷² asti. Siellä sijaitsevan kapakan ohessa toimi varsin lupaavalta vaikuttava majatalo; onnistuinkin saamaan sieltä huoneen, joka oli ainakin suomalaisella mittapuulla valoisaa ja soma. Eestinmaan maaseudulla paikka olisi nimetty Louvreksi.

Tarjottuani sotilaille pannukakkua ja hätisteltyäni heidät kapakkaan paneuduin rauhassa nukkumaan patjalla lojuvalle lampaantaljalle, jonka uskoin jätetyn sinne minua varten. Ovea en saanut lukittua, sillä täällä eletään hyvin vanhanaikaisesti eikä ovissa käytetä lukkoja. Luulen nukkuneeni muutaman tunnin, kun joku nykäisi minua käsivarresta – yllättävän helläkätisesti ottaen huomioon, että mies oli suomalainen. – Mitä haluat, ystävä? kysyin venäjäksi. – Haluan nukkua täällä, kuului vastaus. – Mutta minä nukun jo täällä. – Mutta tämä on minun sänkyni, mies sanoi. Mitä oli tehtävissä? Päädyimme jakamaan pedin ystävällisessä hengessä. Luovutin patjan hänelle, otin lampaantaljan ja yövyin vastakkaisessa nurkassa lattialla, korvat huolellisesti tukittuina vihamielisten torakoiden varalta. Torakat ovat pohjoismaisia hyönteisiä, joita hienompien piirien ihmiset kavahtavat, mutta joita kansanmiehet eivät juuri huomaa. Suurempikokoista lajia kutsutaan nimellä *prussaky*, preussilaiset¹⁷³; täällä ollaan vakaasti sitä

171 *Krasnoje Selo*: ven. Krasnoselskoje, suom. Kyyrölä. ”Pietarin kupeessa sijaitsevalla samannimisellä kylällä” Seume tarkoittanee toista Krasnoje Selo eli Kraasselaa Pietarin lounaispuolella.

172 *Novaja Derevnja*: alkutekstissä *Nowa Derebna*, suom. Uusikylä.

173 *Prussaky, preussilaiset*: suom. mahdollisesti ”russakka”, joka tunnetaan myös nimellä ”saksantorakka”.

mieltä, että elukat kulkeutuivat Suomeen armeijan mukana seitsevenvuotisen sodan aikana. Aihetta käsittelevät seikkailukertomukset ovat hupaisaa ajanvietettä.

Maksaessani laskua seuraavana aamuna minulla oli ainoastaan hopearahaa. Vanha emäntä hyväksyi ruplan vaihtoarvoksi vain kahdeksantoista kopeekkaa, ja koska olin niin hyväntahtoinen, hän antoi minulle lopulta vaihtorahaksi vain kymmenen, vakuuttaen, ettei hänellä ollut enää enempää kuparikolikoita jäljellä; sitä paitsi täällä rupla vastasi vain viittätoista kopeekkaa. Olin tästä ihan hyvilläni, olkoonkin että eukko ilmiselvästi valehteli. Keisari Paavali halusi pakottaa [setelit käyttöön] ankarin ukaasein, ja paperirahan arvo heikkeni entisestään. Keisari Aleksanteri ei puutu asiaan ja korostaa taloudellisuutta; nyt setelirahan arvo on enää kaksikymmentäviisi prosenttia pienempi. Moskovassa ja sen lähialueilla näkee lähes pelkästään hopeaa ja hyvin vähän paperirahaa, mutta paperirahalla on siellä sama arvo kuin Pietarissa. Venäläisten tapa lyödä kuparikolikoita ihmetyttää minua; kolikoista tehdään arvoltaan niin alhaisia, että kupariseppiä täytyy estää sulattamasta niitä uudelleen, ja heidän vahtimisestaan koituu kaikkialla paljon vaivaa. Kuparin myynti sellaisenaan tuottaisi nimittäin paljon suuremman voiton kuin rahaan leimattu arvo. Tällainen menettelytapa käy yli ymmärryksen. Muualla kuparikolikoiden kanssa ollaan tarkempia ja kannattavuuksa osataan laskea paremmin. Mutta ehkä kupari on syvemmällä sisämaan rahapajakaupungeissa niin halpaa, ettei kolikoita haluta lyödä toisin.

Toisena aamunani Viipurissa en ollut vielä edes noussut ylös, kun herra Tappe, äskettäin perustetun kymnaasin professori, tuli jo tervehtimään viedäkseen minut luokseen vierailulle. Koska olin varautunut jäämään Viipuriin pariaksi päiväksi ja lepuuttamaan helteessä haavoille hiertyneitä jalkojani, otin hänen tarjouksensa mielihyvin vastaan ja lähdin toiviretkelle apollonisen veljeni kanssa.

Alun perin puukaupungiksi rakennettu Viipuri rakennettiin viimeisen tulipalon jälkeen uudelleen lähes poikkeuksetta kivistä. Kaupunki ympäristöineen on pieni ja sievä ja viehättää minua myös hyvän lähdevetensä vuoksi. Merelle lienee hankalaa purjehtia ympäröivien

luotojen takia, mutta toisaalta ne suojaavat satamaa. Kaupankäynti on vähentynyt siitä lähtien kun kruunu alkoi rajoittaa metsän hakkuuta ja sahojen toimintaa. Nämä toimenpiteet taisivat tosin tulla tarpeeseen, sillä näin matkani varrella vain vähän kunnollisia puita. Kaikki nykyinen puu on pienikasvuista ja heikkoa. Rajoituksia koskevat valitukset, jotka voivat olla aiheellisiakin, johtuvat enimmäkseen siitä, että kaikkialla on maksettava saha-vero, vaikka monilla paikkakunnilla ei edes saa sahata lautoja.

Täällä harjoitetaan myös erästä omalaatuista elinkeinoa: sikurikahvin viljelyä, jota pidän liiketoimimielessä hyvinkin kannattavana, mutta valtion talouden kannalta yhtä haitallisena kuin tupakan viljelyä. Täkäläinen preussilainen konsuli, muistaakseni nimeltään Hartmann, on viljellyt sikuria suurella vaivalla jo jonkin aikaa ja ansainnut kahvin korvikkeen myynnillä tuntuvat voitot. En tiedä, olisiko sittenkin parempi antaa maan kasvaa viljaa ja perunaa kuin sikuria, etenkin kun leivästä on usein pulaa eikä viljelykelpoista maatakaan ole yltäkyläisesti. Mitähän kreikkalaisen kulta-ajan kaunopuheiset johtohahmot Aspasia, Alkibiades ja Aristippos sanoisivat, jos heille tarjoilisi tätä mustanruskeaa juomaa? Rohkenen väittää, että he pitäisivät sitä Eurotaksen kauheana keitoksena tai arvelisivat manalan lautturin lähettäneen heille maistiaisia.

Euroopan mantereen rikkain oppinut on varmaankin tällä hetkellä runoilija ja reetori Nikolai, joka on vetäytynyt tänne Pietarista nauttiakseen levon ja rauhan vuosista niin filosofisesti kuin mahdollista. Hänen omistamansa ja asuttamansa Monrepos'n tila, joka sijaitsee melko lähellä kaupungin portteja, kuuluu Pohjolan viehättävimpiin paikkoihin. On kuin luonto olisi luonut paikan jonkin haltiattaren tai ystävällisen hengen asuttavaksi; nykyisen omistajan hallussa se on kokenut loputtoman määrän erilaisia parannuksia ja kaunistunut entisestään. Omistaja asuu siellä itse, kannattaa pohjoismaista liberalismia ja nauttii suurta arvostusta seudun asukkaiden keskuudessa: on ilo kuulla hänen tasoisensa miehen puhuvan Euroopan kirjallisista ja poliittisista ilmiöistä.

Tein täältä pienen retken Imatran vesiputoukselle, missä Vuoksi

virtaa kapean, yli puolen virstan pituisen ja paikoittain todella jyrkän graniittiuoman läpi. Näky on ainutlaatuinen, ääni korvia huumaava, kovempi kuin Schafhausenilla tai Ternissä, vaikka veden pinta on vielä tähän aikaan vuodesta hyvin alhaalla. Vuoksi on suunnilleen samankokoinen kuin Elbe Aussigin kohdalla, vaikka jälkimmäinen lienee piirun verran leveämpi.

Saimaa, järven ja joen välimuoto, josta Vuoksi ja useat Kymijoen haarat saavat alkunsa, on täynnä maalauksellisia saariryhmiä. Varsinkin Lappeenrannan kohdalla ne muodostavat näyn, jonka kauneus ei kalpenisi edes sveitsiläismaisemien rinnalla. Vesistön alkulähteestä ei ole vielä tarkkaa tietoa, mutta sen arvellaan virtaavan Norjan pohjoisimmista osista, lappalaisten asuinseudulta. Vesi on harvinaisen kirkasta ja puhdasta, mutta yhtä pehmeää kuin Nevan, eikä ihmekään, sillä sama vesi virtaa Laatokan kautta Nevaan. Putouksia on myös alempana, missä vesi laskee Laatokkaan, mutta ne eivät ole yhtä vaikuttavia kuin Imatralla. Vietin yöni rannalla putouksen lähellä, seurana matkakumppanini herra Purgold, lahjakas nuorimies Viipurin kymnaasista. Seuraavana päivänä palasin Lappeenrannan kautta takaisin.

Kaikki venäläisen Suomen kaupungit ovat linnoituksia, ja sen tähden koko maa näyttää sotaisalta, jopa liiallisuuksiin asti. Verrattuna merenlahden toisella puolella eläviin heimoveljiinsä virolaisiin suomalaiset ovat avointa, hienoa ja urhoollista kansaa; erityisen tarmokkaiksi heitä ei tosin voi luonnehtia. Venäläisvallasta on koitunut maalle enemmän haittaa kuin hyötyä – ilmiö, jota ei tarvinne liiemmin selitellä. Tästä huolimatta Suomessa on säilynyt kulttuuria ja yksilöllistä vaurautta, joita saa turhaan etsiä Latvian Väinäjoen tai Viron Emajoen varsilta. Hallinnon säätämät, hyväntahtoisilta vaikuttavat ja myös aidosti hyvää tarkoittavat asetukset tuskin oikeasti parantavat sikkäläisten talonpoikien oloja, ja täälläkin talonpoikien asema uhkaa jatkuvasti heiketä. Keisarillisten virkamiesten ja ylempien vallanpitäjien omavaltaisuudesta ja sortotoimenpiteistä kerrotaan kaikkialla mitä pöyristyttävimpiä esimerkkejä, ja kaikki asianmukaiset todisteet tukevat syytöksiä. Katariina II epäili alituisen suomalaisia talonpoikia

ruotsalaismielisydestä. Se ei ole ihmekään; onhan heidät alistettu mielivaltaisen sarron ikeeseen. Ruotsissa vallitsee humanisuus ja kaikki sujuu hyvin – täällä komennetaan ruoskalla eikä mikään suju. Eräältäkin talonpojalta evättiin säälimättä lykkäys päivätyövelvollisuudesta, jota hän oli anonut voidakseen haudata oman isänsä. Julmemmin ei ihmisyyttä voi polkea. Näin vähäiseksi jää siis itsensä ruhtinaan vaikutusvalta; ja häntä voi sentään pitää hyväntahtoisuuden suojelushenkenä¹⁷⁴.

Täällä Sippolassa seison kallioisella kukkulalla katsellen alas laaksoon, missä neljän pikkujärven rantoja ympäröivät pienet kylät, niityt ja aaltoilevat viljavainiot.

Suomi on suunnattoman suuri graniittilaatta, josta pistää siellä täällä esiin kauniin hedelmällisiä, viljeltyjä laaksoja. Maa kuulemma jatkuu tällaisena aina Pohjanlahdelle saakka – tosin sillä erotuksella, että Ruotsin puolella ihmiset ovat poliittisista ja sielullisista syistä siivompia ja ahkerampia. Maa on todellinen marjojen valtakunta; sekä tunnettuja että tuntemattomampia lajeja esiintyy runsain määrin. Jälkimmäisiin kuuluvat jo aiemmin mainitsemani mesimarjat eli maamuuraimet¹⁷⁵. Nämä pienet punertavat marjat ovat kuuluja hienosta aromistaan; niitä kutsutaan Pohjolan ananaksiksi, ja paikalliset herkkusuut vaativat niitä säännöllisesti ruokalistalleen. Marjoja kasvaa lähinnä vain Siperiassa, ja venäläiset nimittävät niitä ”ruhtinaan-marjoiksi”. Ymmärrät siis varmaan, että ne ovat hienompia kuin tavalliset karhunvatukat, vaikka kuuluvatkin samaan sukuun. Isäntäni, hovineuvos Dähn, Haminan koulupiirin tarkastaja, on erittäin ystävällinen ja korkeasti koulutettu mies, joka tekee kaikkensa pitääkseen vieraansa tyytyväisenä; ja olenko tyytyväinen? – Sinulle kuvaamani

174 *Hyväntahtoisuuden suojelushenkenä*: Hallintonsa alussa Aleksanteri I pyrki kehittämään Venäjstä oikeudenmukaisempaa valtiota, lakkauttamaan maaorjuuden ja karsimaan yläluokkien etuoikeuksia. Hän aloitti uudistuspolitiikkansa Itämeren provinseista, mutta hyväntahtoiset suunnitelmat eivät toteutuneet käytännössä.

175 Alkutekstissä: ”mamurami”. Christfrid Gananderin *Nytt Finskt Lexicon* -sanakirjassa vuodelta 1787 mainitaan ”maa muurama”: *rubus arcticus* eli mesimarja.

mielihyvää puhukoon puolestaan.

Huomenna vaellan Haminan kautta uuteen Kyminlinnaan ja sieltä eteenpäin Ahvenkosken¹⁷⁶ kautta Turkuun ja Uppsalaan, missä odotan näkeväni sen salin, jossa Linné¹⁷⁷ opetti.

Aion tuoda Freibergissa asuvalle ystävällemme Wernerille Suomesta tuliaisiksi palan punaista kvartssia, jota pidetään täällä harvinaisuutena: asiantuntijat arvioikoot, onko todella niin. Kenraalikuvernööri Meyendorff, jonka puolison vierailu sai meidän kotimaassamme arvonsa mukaisen huomion, lähettää sen minun kauttani kunnioituksen ja kiitollisuuden osoituksena ja aikoo lähettää vielä muitakin paikallisia harvinaisuuksia.

Nyt opiskelen ruotsia voidakseni matkata Ruotsin läpi kuin ruotsalainen. Viimeistään lokakuun lopulla palaan rakkaaseen isänmaahan, joka on toki – kaikista epäkohdistaan huolimatta – edelleen varsin mukava maailmankolkka. Ystävyydellä ja suudelmalla tervehtien.

176 *Ahvenkoski* oli Venäjän ja Ruotsin välinen rajanylityspaikka Viipurista Turkuun kulkeneella päätiellä eli Kuninkaantiellä. Kummallakin puolella sijaitsi tulli- ja postiasemia sekä linnoitusrakennelmia.

177 *Linné*: Carl von Linné (1707–78) oli 1700-luvun merkittävin luonnontutkija ja eräs kuuluisimmista ruotsalaisista. Hän kehitti nykyaikaisen taksonomian eli eliökunnan luokittelujärjestelmän perusteet.

Turussa, 5. elokuuta 1805

Runouden aika on jäänyt taa
ja sarastava todellisuus
vienyt kevään kauniin kukoistuksen
iäksi mukanaan.

Kiitos olkoon sen hengen, joka suojeli mua
etten ehtinyt kauas harhautua
unelmiin: vietän siis rauhassa loppuikäni
kuin vanha mestari joka vielä elämän ehtoolla
oppi uuden kielen.

Kavahtamatta hyaaneja ja susia
säilytin rohkeuteni ja henkeni palon
ja sydämeni pohjasta, jalon kiihkon leimutessa
tahdoin parantaa maailmaa:
vaan nyt silmät aukeavat ja näen
kuinka viheliäisesti matavat
kaikki kuin alamaiset ja orjat.
Totalkoot siis ruoskaa,
pitäkööt taikauskonsa kurjat.

Olihan ihanaa aikaa
kun jumalten tulen äärellä lämmittelin,
korskeana kaunista ja hyvää havittelin.
Vilkaisin ympärilleni: jo liekit hiipuivat,

nyt ajatukset ja tunteet vaipuvat
vaimeina hiljaisuuteen.
Monet sydänyöt valvoin
pelastuksesta haaveillen, kun sisimpääni kalvoivat
hurjina hehkuneet kuvitelmat;
nyt silmäni väsyvät jo, ummistuvat.
Taivainen ihmisjärki on häpäisten
poljettu lokaan ja vanhat petkuttajat
vannovat jälleen
uuden hulluuden nimeen.

Alhainen ahneus, kastilaitoksen henki ja kopeus
rikkovat harmonian, hiljalleen riuduttaen
ja hengiltä kalvaen kaiken hyvän.
– Niin ovat nämä piirteet,
sanoo keisarin knihti, – jättäneet merkin syvän
ja iäksi juurtuneet meihin!
Siinä orjasielu on oikeassa: puhukoon tosin
vain omasta puolestaan ja korppikotkistaan.

Kirkon vanhat pergamentit
kiroavat lukijansa,
tikarin terä pistää ja kutsuu harpyijansa
iskemään kyntensä haaskaan:
tekopyhyys tuntee hyödyllisen valheen painon
kun raskas rahasäkki piinaa olkapäitä,
tylsä ilveilijä räökkää ihmisälyä
mutta ylistää häpeää.

Yhden ilkityölle vetää vertoja
vain toisen typeryys:
siinäpä vapaasti vaeltaa
sädekehänsä sankassa sumussa.
Mustatakki murisee, sortaja pauhaa,

ihmisparka polvistuu ja synnit tunnustaa,
seuraa suitsutusastiaa ja Faustia:
niin hänet armahdetaan.

Moolokin katsein ja välkkyvin miekoin
riistetään raukoilta tämän maailman palkka
ja uskonnon irvikuvan kautta
heitä ohjataan toiseen, parempaan;
näin ihmisymmärrystä pilkataan,
vaan kun tuhat papinkieltä
hurskain äänenpainoin hoilottaa,
jää järjenkäyttö solvauksen asemaan.

Suo anteeksi, ystäväni, mutta joskus kuvittelen
nuortuvani jälleen.
Vaan paluu todellisuuteen koittaa pian;
riittää kun katsoo ympärilleen.
Tyytyväisenä itseeni seison näkemysteni takana
ottamatta askeltakaan:
nyt kukin tehköön saman ja – mikä muuttuu?
Ei mikään, kaikki pysyy ennallaan.

Onko kukaan historiassa
voinut katsahtaa ympärilleen
pelkäämättä taistelun melskeen
murtavan rohkeuttaan?
Tuomio lankeaa armotta
kuin kohtalon sanelemana:
viisas lienee ihminen,
vaan ihmiskunta ei viisastu koskaan.

Miksi päädyin Turussa jurottamaan näin? Totta puhuen en itsekään
tiedä. Kävin yksikseni läpi kaikkea kokemaani, katsoin taakse- ja
eteenpäin, uskoin olevani kylmissäni ja lämpenin; ja ennen kuin

huomasinkaan, säkeet olivat ilmestyneet paperille. En ota sanojani takaisin edes harkinnan jälkeen, vaan annan ne sinulle; teet sitten niillä mitä lystää. Ruotsalaiset eivät ole syypäitä tähän mielipahaan, sillä tähän mennessä olen ollut heihin erittäin tyytyväinen. Asia on pikemminkin päinvastoin: olen niin mieltynyt paikkaan, että jos olisin rikas, matkustelisin täällä heidän parissaan ainakin pari vuotta.

Annahan, niin kokoan taas yhteen tähänastisen taivallukseni vaiheet. Sippolasta palasin takaisin Haminaan liittyäkseni päätielle ja nautittuani hyvän aterian jatkoin jalkaisin eteenpäin. Minusta tuntuu, että kaikki Suomen venäläiset kaupungit pikemminkin vajoavat alas päin kuin nousevat, eikä tasainen maa näin ollen pääse kukoistamaan: selvä merkki nurinkurisesta hallinnosta. Orjuus ja maaorjuus ovat poliittista hometta, joka kuihduttaa kaiken ja kasvattaa vain moraalittomuuden mädättämiä kärpässieniä. Ruotsin puolella kaikki on – jokaisen oikeamielisen ihmisen iloksi – täysin päinvastoin. Seudun vertaaminen Sveitsiin taitaa tosin olla liiallista intoilua, mutta kaikkialla on ystävällistä ja miellyttävää, enkä ole löytänyt ainuttakaan paikkaa, josta ajattelisin: ”Onpa surkeaa seutua, täällä en haluaisi asua”; kun taas Saksassa olen paikoin ajatellut niinkin.

Muutaman virstan päässä Kymminlinnan linnoituskaupungista vuolas Kymijoen haara muodostaa kauniin vesiputouksen. Joki halkoo ihastuttavia maisemia, ja kirkonkylän lähellä vesi syöksyy alas kolmen kalliosolan lävitse monen sylon korkeudelta. Ympäristö näyttää kerrassaan maalaukselliselta; Sveitsissä paikka olisi jo kuuluisa.

Kymminlinnassa vallitukset ja armeijan rakennustyöt ovat edenneet pitkälle, mutta itse kaupunki ei ole päässyt juuri alkua pidemmälle. Joen toisella puolella tapahtuu sitäkin enemmän. Linnoituksen sijainti vaikuttaa minusta tosin hieman kyseenalaiselta, sillä lähistöllä kohoaa korkea kukkula, jolta käsin linnoitusta voi uhata, eikä itse kukkulaan ole ympäristön takia kovin helposti puolustettavissa. Mutta kunnan kaupunki menestyy, se voi tulla toimeen jopa ilman linnoitusta: kaikkein parhaana puolustuksenahan toimivat aina valppaat ihmiset, jotka käyvät vihollista päin pistimen kärjet tanassa.

Eräs linnoituksen nuori upseeri, joka oli lähtenyt kävelyllä, liittyi

seuraani joen rannalla tiedustellen kohteliaasti, mistä olin tulossa ja mihin menossa. Olemukseni ja kieleni vaikuttivat hänestä heti vierailta; minähän puhun venäjää huonosti enkä osaa suomea lainkaan. Sama koski hänen ranskan ja saksan kielen taitoaan. Yksi sana kuitenkin johdatti toiseen, ja kysyin, oliko Suchtelen¹⁷⁸ jo saapunut. Hän ei edes tiennyt Suchtelenin olevan tulossa. Kerroin siis hänelle, että olin saanut tiedon Suchtelenilta itseltään Pietarissa, samoin kuin hovineuvos Zagelilta Viipurissa, missä majoituskin oli jo varattu kenraalia varten. Nuori mies katsoi selkärepuun alle hautautunutta hahmoani ja kuullessaan minun puhuvan Suchtelenista ja Meyendorffista¹⁷⁹ näin tuttavallisesti alkoi ystävälliseen sävyyn kuulustella minua matkoistani. Selostin hänelle lyhyesti matkasuunnitelmani Tukholman kautta kotiin. Hän hyvästeli minut tyytyväisenä, kiirehtien kertomaan päällikölleen uutiset ylipäällikön saapumisesta: vaikutti nimittäin siltä, ettei majoitustilausta ollut vielä tehty Viipuria edemmäs.

Aurinko oli jo laskemaisillaan maleksiessani Kyminlinnan ohi. Paikallinen kapakka näytti kehnolta, joten jatkoin eteenpäin toivoen löytäväni paremman. Pahaksi onnekseni en ollut kuullut, että seuraava ravintola sijaitsi vasta kahdenkymmenen virstan päässä. Olin lähtenyt Haminasta melko myöhään, tunsin itseni väsyneeksi ja väsyin koko ajan enemmän. Metsä tiheni, seutu muuttui yhä villimmäksi erämaaksi, ja koska päivä oli ollut painostavan helteinen, jalkani tahtoivat jo irtisanoutua palveluksesta. Nälkäkin vaivasi, eikä selkärepukseni ollut enää evästä; aika ajoin löysin sentään siedettävää vettä. Koska taloja ei ollut lähimaillakaan ja jaksoin hädin tuskin kulkea eteenpäin, vetäydin maantieltä metsään ja paneuduin alistuneena mutta rauhallisena graniittilohkareelle nukkumaan. Taivas kaareutui ylläni kauniisti, joskin kirkas yö toi vilun muassaan; kylmyyshän laskeutuu öisin, vaikka muutoin vallitsisi lämmin sää. Mutta Pohjolassa matkatessaan ei sentään tarvitse pelätä ihmisiä – toisin kuin vaikkapa pyhässä Italian

178 *Suchtelen*: ks. alaviite 151.

179 *Meyendorff*: Gerhard Konrad Kasimir von Meyendorff, Venäjään kuuluneen ns. Vanhan Suomen kenraalikuvernööri 1803–05.

maassa. Minun ei siis tarvinnut olla huolissani muusta kuin susista, jotka kesäisin saattavat silloin tällöin sukeltaa esiin tiheikoista etsiesään saalista. Unentarpeeni kuitenkin voitti susia kohtaan tuntemani pelon, ja niinpä nukuin muutaman tunnin aivan tyynesti, kunnes heräsin viluun. Lähdin nyt uudelleen liikkeelle, jatkoin maantietä pitkin ja tapasin erään rehdin kunnan suomalaisen, joka kestiti minua niin hyvällä aamiaisella kuin hänen talonsa tarpeet sallivat. Tämän jälkeen marssin taas reippaasti kohti Ahvenkoskea.

Kenraalikuvernööri Meyendorff oli antanut mukaani kirjeen täkäläisiä joukkoja komentavalle venäläiselle everstille, joka otti minut erittäin ystävällisesti vastaan. Se ei kuitenkaan säästänyt minua ankaralta tarkastukselta tullissa, missä kaikki matkatavarani – Aristofaneen teokset mukaan lukien – pengottiin läpikotaisin. Olin vaihtanut venäläiset setelini ruotsalaisiin jo Haminassa; täällä sain kuuttakymmentä Venäjän hopeakopeekkaa vastaavan määrän ruotsalaisia paperishillinkejä. Tullissa tapasin venäjänsuomalaisen papin, joka oli itsekin rajaa ylittämässä ja tarjosi minulle paikkaa vaunuissaan. *Facundus comes in via pro vehiculo*¹⁸⁰, sanoo vanha viisaus, ja tässä oli nyt saatavilla molempia: istahdin siis vaunuihin ja ajoin hänen kanssaan ensimmäiseen ruotsalaiseen kaupunkiin Loviisaan. Olin suunnitellut katsovani tarkkaan viimeistä virstanpylvästä, viime sodasta muistuttavaa monumenttia, jonka kerrotaan olevan täynnään tuolloin ammuttuja kuulia. Suurin osa kuulista on kuulemma Ruotsin puolella, todisteena siitä, että ruotsalaiset ampuivat paremmin; kiivaimmat taistelut käytiin juuri tämän virstanpylvään ympäristössä. Matkakumppanini kanssa jutustellessani unohdin kuitenkin sodan ja sen jättämän hauraan muistomerkin.

Kymi – tai tarkemmin sanottuna Kymen haara – jakautuu näillä main jälleen kahtia, ja virtojen väliin sijoittuva, runsaat satakunta askelta pitkä saari muodostaa valtakuntien välisen rajan. Kyseinen silta on siis kaksoissilta: pohjoisen haaran ylittävä osa kuuluu venäläisille,

180 *Facundus comes in via pro vehiculo*: ”puheliias matkaseura korvaa kulkuneuvon” (roomalainen runoilija Pubilius Syrus).

eteläisen haaran ylittävä osa ruotsalaisille. Kumpikaan osapuoli ei saa siirtää asemaansa omaan sillanpuoliskoaan edemmäs. Juuri näin ruotsalaiset kuitenkin tekivät viime kahakassa, josta kehittyi nopeasti täysmittainen sota. Paikalliset ihmiset uskovat omahyväisen onnellisina, että Kymestä nousee maailman parasta lohta. Jätin Venäjälle hyvästit kiitollisin sydämin, mutta astuin iloisin mielin Ruotsin puolelle.

Sillan toisella puolella kaikki näyttää oitis pirteämmältä ja viihdyttävämmältä. Pidän aina maaseutua kansan sivistyksen mittapuuna; ja mitä ulkoiseen olemukseen tulee, ei mikään toinen paikka vaikuta yhtä kauniilta ja tervehdyttävältä kuin Ruotsi, varsinkin kun sinne saapuu juuri tästä Venäjän kolkasta.

Venäjän ajattelu herättää minussa aina oudon sekavia tunteita. Mistään ei varmastikaan löydy parempia yksittäisiä ihmisiä kuin tämän suunnattoman suuren valtakunnan osista, missään ei hallinto ponnistele enemmän provinssien menestyksen eteen; toisaalta missään eivät inhimillisuus, oikeudenmukaisuus ja valistus ole saaneet vähemmän jalansijaa. Äärimmäinen pahuus on ja pysyy, koska valtiomuodon henki – jos sitä voi valtiomuodoksi kutsua – ja jossain määrin myös hallinto perustuvat orjuuteen. Venäjällä ei ole yleissivistystä, vaan vain yksittäistä oppineisuutta; ei yleispätevää lainvoimaa, vaan yksittäisiä hyveitä. Kirjo ulottuu umpimielisimmästä taikauskosta aina hurjimpaan hillittömyyteen, joka usein hipoo ateismia ja pitää moraalia pelkinä narrin suitsina. Hyvinvointia ei ole, vaan aina joko rikkautta tai köyhyyttä, loistoa tai kurjuutta. Yhdestä äärimmäisyydestä loikataan toiseen, ja ääripäät esiintyvät usein rinnakkain, mutta sopusuhtaista kodikkuutta tapaa harvoin. Tämä kaikki on orjuuden seurausta. Ihminen ei ole turvassa missään, istuipa sitten kotonaan tai valtaistuimella; ja tämäkin johtuu orjuudesta. Ainoastaan oikeudenmukaisuus ja tietynasteinen vapaus takaavat turvallisuuden ja yleisen hyvinvoinnin. Pietarissa ja Moskovassa ei ole mitenkään poikkeuksellista, että maaherrat pitävät talossaan kahdestasadasta kolmeensataan palvelijaa – siis kunnan roomalaisen perheen tavoin – ja silti valittavat, että mitä enemmän heillä on palvelijoita, sitä huonommin asiat sujuvat. Tässä yhteydessä mieleeni tulee anekdootti ranskalaisesta herttuasta,

joka tuli runoilijan luo vierailulle. Runoilija oli erittäin pahalla tuulella, joten herrtua virkkoi: – Hyvänen aika, mikä Teitä vaivaa? – Jaa mikä! Palvelijani on lurjus, runoilija vastasi kärtyisästi. – Minulla on vain tämä yksi, mutta kuvitelkaa: minua palvellaan lähes yhtä huonosti kuin Teitä, ja Teillä on sentään kolmekymmentä!

Mitä enemmän palvelijoita, sitä suurempi epäjärjestys. Tällainen joukko muuttuu kyvyttömäksi toimimaan millään muulla alalla, ja monet tärveltyvät näissä ihmiskunnan likaviemäreissä. Tästä yhteiskuntaluokasta nousee petkuttajien ja roistojen enemmistö, jossa yhdistyvät nokkela esiintymistaito ja ihmismielen pahin turmelus: eniten sukkeluuksia, vähiten järkeä. Jos heillä olisi edes jonkinlaista toivoa laillisesta vapaudesta ja säännöllisestä toimeentulosta, tilanne voisi olla siedettävämpi. Mutta vapautuminen on näille ihmisille vain harvoin mahdollista. Siksi he pitäytyvät suruttomasti laiminlyönneissään ja paheissaan, joissa heidän isäntänsä näyttävät oivallista esimerkkiä. Olen omin korvin kuullut, miten epäinhimillisen raskasta elämä voi olla näissä olosuhteissa. Otetaan esimerkiksi taiteellisesti lahjakas nuori mies. Hän opiskelee ja työskentelee isäntänsä luvalla ja edistyy niin loistavasti, että nousee suuren yleisön ja itsensä monarkin tietoisuuteen. Nyt hän tietysti toivoo saavansa oikeuden määrätä itse itsensä ja elämästään. Se ei kuitenkaan ole mahdollista, ja isäntä, jonka kanssa hänellä on ollut pieniä erimielisyyksiä, määrää hänet yhtäkkiä kaikkein raskaimpaan sadonkorjuutyöhön – työhön, jonka hän on jo kauan sitten unohtanut tai jota ei ole koskaan hänelle opetettu. Kenenkään väliintulo ei auta taiteilijaa. Hallitsija ei tohdi loukata isännän niin sanottuja oikeuksia, joten taiteilija joutuu päivätyöläiseksi luomaan lantaa. Hänen paikkansa on tilanhoitajan ruoskan alla; näin muka tapahtuu oikeus. Eräs ihmisystävällinen mies tekee salaa 15 000 ruplan tarjouksen taiteilijan vapauttamiseksi sen jälkeen, kun isäntä ei ole suostunut lahjoittamaan häntä edes keisarille. Sitten keisari puolestaan haluaa lahjoittaa hänet Akatemialle.

Koko kertomuksessa ei ole hitustakaan järkeä, lukuun ottamatta hallitsijan vapaamielisyyttä – ja sitäkin on tarinan lopussa vääristely orjuutta myötäilevään suuntaan. Todellisuudessa keisari halusi an-

taa taiteilijalle paikan Akatemiassa eikä lahjoittaa häntä Akatemialle. Ihmisen lahjoittaminen: siinäpä ilmaus. Tappaisin sen, joka yrittäisi lahjoittaa minut. Tai tappaisin mieluummin itseni kuin tulisin lahjoitetuksi. Tätä ei tosin voi ymmärtää sellainen henkilö, joka ei ole eläissään uskaltanut nähdä itseään yksilönä.

Muistan, kuinka yritin kerran Pihkovassa filantrooppisen innostuksen vallassa todistaa tuntikausien ajan vanhalle kenraali Igelströmille, ettei Venäjän kulttuurissa voi tapahtua vakaata kehitystä ennen kuin kansalaisvapaus on saatettu laillisesti ja pysyvästi voimaan. Vanha herämyönsi asian olevan näin, mutta kyseli, miten tämä tapahtuisi käytännössä. Se onkin vaikea kysymys. Maaorjuus alkoi Venäjällä vasta pari vuosisataa sitten, en tiedä tarkasti kenen tsaarin aikana. Siihen ei johtanut lainsäädäntö, vaan väärinkäytökset, jotka juontavat juurensa ruttoepidemian ja nälänhädän aikaan. Kun ihmiset pyrkivät pakenemaan tuhoa, säädettiin tilapäinen määräys, jonka mukaan yksikään talonpoika ei saanut jättää tilaansa. Väliaikaiseksi tarkoitettu käytäntö kuitenkin jatkui väärinkäytöksinä. Siinä koko selitys. Peto ei päästä kynsistään sitä, jonka on kerran kiinni saanut.

Venäjän ytimessä orjuus ei ole muuttunut yhtä ankaraksi ja painostavaksi kuin sen valtaamissa provinseissa. Liivinmaalle, Virolle ja Suomelle venäläinen hallinto on ollut tähän asti todellinen kirous. Kuurinmaa ei voinut puolalaishallinnon alaisena yhtään paremmin, ja kaikki ovat nyt tuhoon tuomittuja, ellei inhimillinen Genius käy taistelemaan harpyjoita vastaan. Siellä, missä orjuus on lain oikeuttamaa – ei *oikeutettua*, sillä oikeudenmukaisuudesta ei ole kysymys; onhan jo totuttu siihen, että laki ja oikeus ovat usein ristiriidassa keskenään – ei koskaan voi kehittyä sivistystä. Eikä tässä yhteydessä pidä kääntyä kreikkalaisten ja roomalaisten puoleen: Jumala varjelkoon meitä heidän häpeälliseltä vapaudeltaan. Siihen verrattuna jopa feodaalijärjestelmän älyttömyys tuntuu järkevältä; tästä on Spartacus antanut meille kammottavan todistuksensa.

Kuvitellaan, että olisin saksalainen talonpoika, jolla on kuusi poikaa, enkä pystyisi tarjoamaan heille muuta tulevaisuutta kuin lähettämään heidät Venäjän maaseudulle. Vaikka ehdot olisivat kuinka

hyvät, vannon pyhästi, että ampuisin mieluummin kaikki kuusi kuin lähettäisin heidät sinne ja ryhtyisin uuden orjasukupolven kantaisäksi. Ei ole mitään takeita siitä, että hallitus turvaisi heidän vapautensa. He joutuisivat viimeistään kolmannessa polvessa aatelismiehen kynsiin. Missä järjestelmä perustuu orjuudelle, siellä ei ole pelastusta. Orjuus johtaa sortovaltaan, sortovalta orjuuteen. Kun suurin osa kansasta elää maaorjuudessa, kukaan ei voi olla varma oman jälkikasvunsa vapautesta. Ja ihminen, joka ei välitä tulevista sukupolvista, olkoonkin ettei hänellä olisi omia jälkeläisiä, kuulu yhteiskunnan pohjasakkaan.

Liivinmaalla valitetaan, että talonpojat ovat sietämättömän laiskoja; itse olen puolestani ihmetellyt, että he työskentelevät niinkin uutterasti. Miksi orjan pitäisi työskennellä yhtään enempää kuin on pakko? Kuka takaa hänelle työstä koituvan hyödyn? Pitäisikö hänen kenties rakentaa talo tietämättä, saavatko hän ja hänen poikansa asua siinä? Istuttaa puu, jonka hedelmiä hänen omat lapsensa eivät saa poimia? Joku saattaa huomauttaa tähän, että lakihan suojelee talonpoikaa. Laki on ollut voimassa jo kauan, ja sille on aina viitattu kintaalla. Ihmisiä ei olisi koskaan saanut kaupata, mutta yhä he vain ovat vapaata riistaa, jota tyrkytetään jahtikoirille kaikilla markkinoilla. Jopa ihmisystävällisen keisari Aleksanterin valtakunnassa sanomalehdet pursuavat ihmiskauppailmoituksia. – Hän on minun perintöpalvelijani, vinkuu sanoinkuvaamattoman röyhkeä, turpeasieraiminen aatelisnuorukainen, jonka isoisä kenties vielä toimi meklarina Väinäjoella tai Nevalla. – Hän on perittyä omaisuutta, joten teen hänellä mitä tahdon, ja suipistaa suunsa julmaan rypyyyn. Aatelismies tekeekin mitä tahtoo, käyttäen toisinaan niin vilkasta mielikuvitusta, että itse helvetin ylikansleri tulisi kateelliseksi. Kansainoikeudessa ja valtio-oikeudessa on valitettavasti voimassa yksi varma periaate: ihminen, jolla on valta tehdä pahaa, todennäköisesti myös käyttää kyseistä valtaa. Historiassa tämä on enemmän sääntö kuin poikkeus. Missä yksilöön kohdistuvaa valtaa käyttää joku muu kuin valtiovalta, siellä rikotaan ihmisyyttä vastaan.

Liivinmaalla kuulee puhuttavan vielä tänäkin päivänä iljettävyyk-

sistä, jotka ylittävät kaikki inhimillisen mielikuvituksen rajat. Merkel¹⁸¹ loi tuosta kaikesta varsin silottelevan kuvan; sitä paitsi kaikkia hänen antamiaan esimerkkejä ei voi näyttää todeksi. Vinttikoiran pentuja annetaan maalaisnaisten imetettäväksi; tätä tapahtuu edelleenkin, ja imettäjien omalla suostumuksella. Mutta mihinpä liivinmaalainen aatelismies ei saisi alaisiaan suostumaan vyötäisille sidotun aseensa avulla? Paloviinakuljetukset ja kelpo isäntien vaatimat työsuoritukset jatkuvat kaupungeissa kuten aina ennenkin.

Orjan tuleekin olla huono; en ymmärrä, miten kukaan voisi olla hyvä orja. Alentaminen tukahduttaa kaiken jalon ja hyvän. Vielä vähemmän tunnontarkkoja ovat kuitenkin isännät, joiden pitäisi huolehtia alaisistaan. Maantiellä vastaani on tullut monia sokeita, joiden silmät ovat syöpyneet savun takia, joten maanomistaja on antanut heille luvan kerjätä omilla maillaan. Vieraille alueille isäntä ei saa heitä lähettää, mutta he menevät kuitenkin. Niinpä Buxhoevdenin¹⁸² talonpojat kerjäävät sankoin joukoin Pietarissa, Vittinghofin¹⁸³ talonpojat Tartossa, joka sijaitsee vain kolmenkymmenen peninkulman päässä Marienburgin linnasta. Buxhoevdenia pidetään – hänen ulkoisesti ihmisystävällisestä olemuksestaan huolimatta – yhtenä kaikkein kovimmista aateliston privilegioiden kannattajista. Mitä oikeuden jakamiseen tulee – sikäli kuin kyseisellä seudulla voi tällaista käsitettä käyttää – liberaalisuus ei ole hänen asialistallaan. Kuten niin monessa maailmankolkassa, kristinusko on täälläkin aiheuttanut sanoinkuvaa-

181 *Merkel*: Baltiansaksalainen valistuskirjailija Garlieb Merkel arvosteli rajusti maaorjuutta. Seume viittaa hänen kuuluisaan teokseensa *Die Letten, vorzüglich in Liefland, am Ende des philosophischen Jahrhunderts* (1796), joka kuvasi Liivinmaan talonpoikien kurjuutta ja herätti huomiota ympäri Eurooppaa (ks. Zetterberg 2007, 344–5). Seumen moite ”silottelusta” tuntuu oudolta, sillä aiemmin hän oli päinvastoin kehunut Merkelin kirjaa todenmukaiseksi. Kritiikin taustalla olivat mahdollisesti kirjailijoiden väliset henkilökohtaiset ristiriidat (Griep 2004, 39–43).

182 *Buxhoevdenin*: ks. alaviite 61.

183 *Vittinghofin*: Burchard Christoph von Vietinghoff Scheel (1767–1828), salaneuvos ja konservatiivinen poliitikko, vuodesta 1792 Marienburgin linnan omistaja.

mattoman määrän onnettomuutta. Se on luonut katkeamattoman ketjun, jossa papit käyvät institutionaalisesti käsi kädessä aateliston kanssa tai muodostavat itse väliaikaisen aateliston, joka usein saa aikaan enemmän paha kuin varsinainen aatelisto konsanaan ja koituu häpeäksi heidän julistamalleen opille. Lättiläiset, virolaiset ja suomalaiset pitävät saksalaisia täysin oikeutetusti jonkinmoisin pahoina henkinä, joille on tuonpuoleisessa varattu oma helvettinsä hyvitykseksi siitä, että taivas sallii heidän raivota tämänpuoleisessa maailmassa mieltensä mukaan. Ei tarvitse kuin katsoa ilmestyksiä ympärillään.

Liivinmaa on kaunis, ihana ja siunattu maa. Venäläiset valloittivat sen, ja auttaakseen sodan ja ruton lähes maan tasalle repimää provinsia he säätivät verot hyvin kohtuullisiksi ja vapauttivat maan sota-väenotoista. Tästä seurasi, että aatelisten tulot huitelevat nyt sadoissa tuhansissa, kun taas talonpojat elävät kuin troglodyytit¹⁸⁴, joiden joukosta ei paikoin erotu enää ainuttakaan ihmishahmoista olentoa; ja vaikka provinssi ei ole kohdannut vastoinkäymisiä viimeisten sadan vuoden aikana, vaan sitä on siunattu monin onnenkantamoisin, kansa polkee edelleen paikallaan – olot ovat jopa entisestään kurjistuneet.

Suomi valloitettiin myöhemmin. Siellä kulttuuri¹⁸⁵ oli jo ehtinyt kehittyä pidemmälle, minkä ansiosta suomalaisilla talonpojilla menee nytkin vähän paremmin; tosin maanomistajat tekevät kaikkensa venäläistääkseen heidät ja luodakseen maahan samanlaiset olot kuin Liivinmaalla. Kunpa vain keisari Aleksanterin tunteet eivät liiaksi kovettuisi hallinnollisissa murheissa ja kunpa hän jaksaisi väsymättä tavoitella pelastajan kunniaa, jotta tulevat polvet vielä vuosituhansien jälkeenkin muistaisivat hänet pyhimyksenä, eivätkä Filippoksen pojan kaltaisena pahantekijänä.¹⁸⁶

Haminasta eteenpäin puhutaan melko paljon ruotsia ja Venäjän puoleisen Suomen papisto on aina näihin päiviin asti otettu Turusta, joten provinssilla on edelleen yhteyksiä vanhaan emämaahan. Hallin-

184 *Troglodyytit*: luolaihmiset.

185 Alkutekstissä: *Kultur*.

186 *Filippoksen pojan kaltaisena*: Aleksanteri Suuri oli Filippos II:n poika.

non ja oikeuden virkamiehet ovat enimmäkseen saksalaisia, ja nykyisin lähes kaikissa kaupungeissa puhutaan pääkielenä saksaa. Saksan kielen asemaa vahvistaa myös uusi järjestely, jonka mukaan suomalainen koulutus toimii muodollisesti Tarton yliopiston alaisuudessa.¹⁸⁷

Loviisassa kuulee vain ruotsia ja suomea. Koska oma suuni ei vielä soveltunut kelvollisen ruotsin puhumiseen, pastoriystäväni opasti minut hyvään majataloon, jossa minusta huolehdittiin erittäin huomaavaisesti ja edullisesti. Istuin illansuussa vierastuvassa opiskellen ruotsia vanhasta pipliasta, jonka olin saanut isännältäni Sippolassa, kun äkkiä eräs hurjannäköinen mies tarttui pöydälle laskemaani kirjaan ja alkoi selata sitä. – Tämä kuului näemmä meidän entiselle kuvernöörillemme Viipurissa, hän sanoi venäjäksi. Kuvernöörin nimi oli kirjoitettu lehdelle. – Täysin mahdollista, vastasin ja kerroin hänelle, miten kirja oli päätynyt haltuuni. Hän mulkoili minua epäluuloisena, mutta muutui taas ystävälliseksi emännän mainittua, että olin saapunut majataloon pastorin kanssa.

Seuraavana päivänä kävelin Ilolaan¹⁸⁸, missä söin kelvotonta ruokaa mutta nukuin todella makeasti. Kunhan yhtä vastoinkäymistä hyvittää jokin myönteinen seikka, ei ole syytä nyrpistää nenäänsä.

Porvoota pidetään ruotsalaisessa Suomessa merkittävänä kaupunkina. Siellä toimii kymnaasi, ja kaupunki käy kauppaa joen varrella, jota pitkin pienet laivat mahtuvat purjehtimaan. Matkalla Porvoosta Helsinkiin minulle tuli kuumemmat oltavat kuin konsanaan Etnalla tai Lombardiassa; helle kävi aivan sietämättömäksi. Majatalot sijaitsivat kaukana toisistaan eivätkä olleet kovin hääppöisiä. Ne näyttivät kyllä ulkopäin varsin koreilta ja kutsuvilta, mutta yleensä sisältä ei saanut kuin hapanta kaljaa, karkeaa leipää ja kehnoa voita. Majatalot

187 Venäjän Itämeren provinseissa – kuten Vironmaalla – todellista valtaa piti baltiansaksalainen aatelisto. Aateliseen itsehallintoon perustuva saksalainen *Landesstaat* oli voimassa vuoteen 1783 asti, ja uudelleen vuodesta 1796 eteenpäin (Zetterberg 2007, 272). Tarton yliopisto oli keisarillinen saksalainen valtakunnanyliopisto (*Kaiserliche Universität zu Dorpat*), ja opetuskielenä käytettiin saksaa.

188 *Ilola*: alkutekstissä ”Ulby”. Seume viitanee ruotsinkieliseen nimeen Illby, suomeksi Ilola.

palvelevat samalla postiasemina. Totesin pian, etteivät ne toimineet oikeudenmukaisesti, sillä jouduin jatkuvasti maksamaan myös kyytimaksuja. Rehdit ja rehelliset ruotsalaiset tuntuvat pitävän minua luulosairaana houkkana, jota tulee veloittaa hänen mielikuvitustaan vastaavalla tavalla.

Ruotsissa peninkulma on vietävän pitkä matka eikä kyyti käy kukkaron päälle¹⁸⁹. Täällä ajetaan varsin vauhdikkaasti, ja vieläpä yhdellä ainoalla hevosella, jos matkustaja sattuu olemaan yhtä kevyt kuin minä. Niinpä nousin postivaunuihin ja annoin niiden lennättää itseäni: ensinnäkin pelastautuakseni helteeltä, toisekseen päästäkseni pikemmin eteenpäin, ja kolmanneksi koska se ei maksanut juuri mitään, vaan tuli kenties jopa halvemmaksi kuin jalkapatikka. Italiassa en olisi voinut vedota näihin syihin – ainakaan kaikkiin kolmeen.

Helsingin postimestari puhuu saksaa ja pitää erittäin viihtyisää majataloa. Svenskbyssä jopa postivaunujen ajuri osasi saksaa ja oli usein käynyt laivalla Tallinnassa. Meltolan¹⁹⁰ ympäristössä näin erään järven rannalla kuvankauniita paikkoja, joiden keskeltä pilkotti muutamia maatalojakin.

Salon seudulla tien halkoma laakso avartuu laajaksi maisemaksi, josta pistää esiin somia pikkukyliä ja pitkästä aikaa myös kirkontorneja. Ohra kasvaa täällä niin rehevänä ja runsaana, etten ole nähnyt suurempaa ja elinvoimaisempaa satoa kuin Sisilian Cataniassa. Myös vehnäpellot uhkuvat Turun pohjoispuolella sellaista täydellisyyttä, että taitoin pari isoa tähkäpäätä päiväkirjani väliin muistoksi. Kaikkein iloisimmin tervehdin kuitenkin pähkinäpensaita, joita näin nyt täällä ensimmäistä kertaa. Miellyn seutuun joka hetki enemmän, samalla kun arvostukseni Turun Talousseuraa¹⁹¹ kohtaan

189 1 ruotsalainen peninkulma: 10 688,44 m., vrt. saksalainen peninkulma: 7 420 m (Drews 2002, 233, 236).

190 Alkutekstissä: *Mialbolsta*. Seume tarkoittanee Mjölbolstaa eli Karjaan Meltolaa.

191 Suomen Talousseura oli perustettu Turussa vuonna 1797. Seura antoi viljelyneuvontaa ja julkaisi opas- ja ohjekirjasia.

kasvoi. Ruotsalaiset¹⁹² ovat rutiköyhiä; täällä voi matkustaa peninkulma toisensa perään näkemättä matkan varrella yhtäkään kuparikolikkoa. Käytössä on vain paperirahaa, ja sitä on painettu niinkin pieniksi summiksi kuin kahdeksan shillingin seteleiksi, mikä vastaa osapuulle neljää groschenia.

Ruotsalaiset eivät kuitenkaan näytä kärsivän köyhyydestään. Heidän talonsa ovat suuria, valoisia ja mukavia. Virossa ja Liivinmaalla yksittäinen savupiippu oli harvinainen näky. Täällä maatalon pihasta siintää neljä tai kuusikin piippua ja runsaasti kauniita sivurakennuksia. Ruotsin puolella elävät suomalaiset ovat iloisia, eloisia ja siististi pukeutuneita; heistä huokuu voimaa ja itsenäisyyttä. Naiset ovat pitkiä ja soreita varreltaan ja usein hyvin kauniita, varsinkin maaseudulla, missä kevyet kansallispuvut saavat heidät muistuttamaan kreikattaria. Kun astuu sisälle siistiin ja herttaiseen, yleensä punaiseksi maalattuun taloon, voi varautua siihen, ettei maukasta muonaa ole kovinkaan runsaasti tarjolla, mutta vähäisten antimien ääreen kokoontuneet ihmiset ovat kuitenkin niin hyväntuulisia ja ystävällisiä ja jakavat niin kernaasti omastaan, että vain nyrpeä hienostelija voisi olla viihtymättä täällä.

Viimeinen majapaikkani ennen Turkua oli viehättävä kirkonkylä nimeltään Vista. Siellä toimi postimestarina iäkäs, palveluksesta kotiutettu luutnantti, joka rupatteli kohtalaisella saksan kielen taidollaan vuolaasti ja jokseenkin ymmärrettävästi politiikasta ja kestitsi minua vaatimattomin mutta maukkain tarjoomuksin. Maksassaani aamulla minun olisi pitänyt saada viisi shillinkiä takaisin vaihtorahana, mutta vaikka vanha herra kolusi läpi kaikki kirstunpohjat ja kassalaatikot, hän ei löytänyt killinkikään koko talosta. Kun vakuuttelin, ettei asialla ollut väliä, ja pyysin häntä unohtamaan koko jutun, hänen sotilaankunniansa heräsi ja hän julisti, että asia olisi ehdottomasti järjestettävä. Ehdotin, että hän maksaisi nämä viisi shillinkiä postinkuljettajalle juomarahana. Hän tuijotti minua silmät ymyrkäisinä ja tiedusteli, kuinka paljon juomarahaa yleensä annoin. – No, tavallisesti kolme tai

192 Seume nimittää Ruotsin valtakuntaan kuuluvissa osissa asuvia suomalaisia ”ruotsalaisiksi”.

neljä shillinkiä, matkan pituudesta riippuen; tällä kertaa voisin antaa vitosenkin. – Kaikella kunnioituksella: tuo ei käy laatuun, hän tiuskaisi, – tähän hemmottelette kuskit pilalle. Älkää koskaan antako yhtä shillinkiä enempää.

Tämän sanottuaan hän kävi hakemassa puuttuvat shillingit naapurista ja vannotti minut lupaamaan, etten antaisi ajureille jatkossa enempää kuin kaksi shillinkiä. Minähän lupasin, ja olen pitänyt lupaukseni siten, että toiset kaksi olen antanut ylimääräisenä kiitoksena hyvästä kyydistä. Juomarahaksi tulee näin ollen kolmen ruotsalaisen peninkulman matkalla noin kuusi groschenia – jalomielisyyden *non plus ultra* – josta kaikki ajurit nöyrästi kiittelevät. Lain mukaan he eivät oikeastaan saisi pyytää mitään. Pidän kieltoa turhan ankarana; liikenne ja paikallinen postilaitos toimivat tukalissa ja epämääräisissä olosuhteissa.

Mikä ero rakkaaseen isänmaahamme verrattuna! Omassa laissamme määritelty puolen guldenin juomaraha perustuu liberaalisuuden olettamukseen, ja matkustajien oletetaan käyttäytyvän reilusti. Nykyään kukaan ei enää yritä selvittää kahdeksalla groschenilla, ei ainakaan sellainen matkustaja, joka haluaa säilyttää vaununsa ja oman kurkkunsa ehjinä. Ajurin täytyy olla kerrassaan saamaton, jos hänen pahansisuisuutensa ei riitä aiheuttamaan vaunuille vähintään muutamman guldenin vahinkoa. Satuain kerran näkemään, kun erään kuskin kämmeneen lyötiin puolen taalerin kolikko. – Mikä tämä on? kysyi miekkonen mörisevällä äänellä, josta sai hädin tuskin selvää. – Hänen juomarahansa. Miehen kaikkea muuta kuin kaunis naama venyi verkalleen uusiin ulottuvuuksiin, kun hän ilmoitti edustamansa uuden koulun jumalaisella karkeudella: – Kunniallinen herra suo siis kunnialliselle kuljettajalleen näin surkean juomarahan? Mitättömyyden huippu.

Yksistään Dresdenin ja Naumburgin välisellä matkalla ehtii jo kuulla puolen tusinaa vastaavia kohteliaisuuksia. Ruotsissa yksi peninkulma tahtuu joutuisasti tunnissa, kun taas Saksassa olen raahautunut seitsemänkin tuntia kolmen saksilaisen peninkulman matkalla.

Jokaisella ruotsalaisella on talon ympärillä oma tupakkaviljelmänsä,

ja Turun seudulla kyseinen myrkky tärkeä peltoaukeita. En mahda mitään sille, että minua puistattaa aina kotimaassanikin, kun näen isoille komeille pelloille istutetun yksinomaan tupakkaa ja vastaan tulvahtaa tämän epäkasvin tyrmäävä huuru. Tupakan suosiminen on nurinkuruuden huippu. Kun sitten leivästä tulee pulaa ja jyvääittojen ovet avataan, löydetään laarit kukkuroillaan kirveleviä lehtiä.

Minulle vakuutetaan Turun olevan kahdentoistatuhannen asukkaan kaupunki, enkä epäile arviota liioitelluksi. Yliopisto on noin kolmensadan hengen vahvuinen. En kuitenkaan päässyt seuraamaan luentoja, koska satuin tänne lomakaudella ja vain harvat professorit olivat jääneet kaupunkiin. Tuomiokirkon takana sijaitseva Akatemian uusi rakennus koitunee kaupungille kunniaksi, vaikkei siitä tulisikaan ihan niin suurenmoista kuin asukkaat uskovat. Heidän puheistaan saa nimittäin sen käsityksen, että Turun yliopistoon verrattuna Pietarin Akatemia on pelkkä kulmakapakka. Rakennuksessa ihmeellisintä ovat yhdestä ainoasta kappaleesta veistetyt graniittiset pylväät, jotka koHoavat täydellisen sopusuhtaisina ja erittäin kauniisti hiottuina. Mutta eivät ne silti vedä vertoja Pietarin kesäpuutarhan pylväille, eivät edes keisari Paavalin rakennuttaman uuden pankin pilareille. Graniitin työstäminen tähän tapaan on edelleen harvinaista Ruotsissa, Venäjällä puolestaan mikään ei ole yleisempää; tosin sielläkin tyyli rajoittuu Pietariin.

Majoituin Turussa maanmieheni, Butzbachista kotoisin olevan herra Seipelin luona. Hän ei ole kaupungin ainoa majatalon isäntä, vaikka Acerbi väittää niin¹⁹³; minulle nimittäin mainittiin toinenkin majoitusliike. Kaupungin paras hän saattaa olla, vaikkei hoitaisikaan taloan kovin tunnollisesti. Turku voi kuitenkin ylpeillä toisella ainutlaatuisella harvinaisuudella: koko kaupungissa toimii yksi ainoa parturi, kuten maanmieheni herra Seipel Butzbachista vakuutti; ja koska

193 Italialainen tutkimusmatkailija Giuseppe Acerbi poikkesi vuonna 1799 Turkuun matkatessaan Suomen ja Lapin halki Nordkappiin. Ks. alaviite 142.

tämä ainokainen partainspehtööri oli matkustanut maalle, jouduin kiduttamaan itseäni omilla kelvottomilla leikkuuvehkeilläni.

Aurajoen vesi on likaista, ja jokea pitkin pääsee laivalla vain sillalle asti; sillan ali mahtuu ainoastaan pieniä pursia. Suomenkielinen sana *jocky* tai *tjocky* merkitsee jokea; Aura-nimeen yhdistettynä se kuulostaa hyvin romanttiselta. Korvaa hivelee myös Kemijocky, joka virtaa Tornion seudulla pohjoisessa. Kuten huomaat, suomen kieli sointuu kauniisti. Suomi on pääkieli, viro ja lappi kuulemma vain sen murteita. Tässä valossa ei ole mikään ihme, että liivinmaalaiset ovat löytäneet oman eestiläisen kielensä puhujia jopa kaukaa Aasiasta [?].

Turun vanha linna sijaitsee Aurajoen suulla, noin puolen tunnin kävelymatkan päässä kaupungista, eikä se ole merkittävä linnoitus, ei ainakaan niin merkittävä kuin Acerbi väittää, vaikka vesi ympäröikin sitä kolmelta suunnalta. Edes Ruotsin armeija ei pidä linnaa juuri minään. Paikka toimii kuitenkin katettuna suojana laivoille, jotka viime sodassa aiheuttivat venäläisille paljon päänvaivaa. Näiden laivojen ylivertauisuus johtuu ainoastaan siitä, että ruotsalaiset merisotilaat ovat tähän mennessä olleet parempia kuin venäläiset. Venäjällä orjuuden aiheuttamat epäkohdat heijastuvat myös laivaston tasoon.

Ruotsiin kuuluvan Suomen väkiluvun arvioidaan kasvaneen noin 60 000 hengellä viimeisen kahdenkymmenen vuoden aikana. Väestön kasvua koskeva arvio pitää paikkansa ainakin suurimmassa osassa maata, sillä maanviljelys kukoistaa kaikkialla niin mahtavan elinvoimaisena, etten ole nähnyt sen vertaista Saksassa, Italiassa tai Ranskassa: ainakaan yhtä laajalti, kun ottaa vielä huomioon, millaisia vaikeuksia on jouduttu voittamaan sadon saamiseksi. Ohra, ruis, vehnä, herne ja pellava vaikuttivat kaikki tyynni ilmiömäisen hyviltä; vain hamppusato näytti verrattain pieneltä ja heikolta. Lannoitus hoidetaan mallikelpoisesti. Tähän on kuitenkin lisättävä, että kaikkialla päivitelään, kuinka koko Ruotsia on siunattu tänä vuonna aivan poikkeuksellisella sadolla.

Koskaan ei minussa ole herännyt yhtä syvää kunnioitusta ihmisten ahkeruutta kohtaan kuin tällä matkalla. Toisinaan ihmisparat joutuvat raivaamaan itselleen kelvollisen maaläntin graniittisten kukkuloiden

keskeltä ennen kuin rohkenevat ryhtyä urhoolliseen, raskaaseen ponnistukseen ja uskoa siemenet maan haltuun. Voitto maistuu takuulla makealta, kun kukkuloiden rinteet lainehtivat viljaa ja runsaan sardon keskeltä pistää vain paikoin esiin periksi antamattomia korkeita huippuja. Ruotsissa tällaisen näyn voi kohdata usein, joissakin maakunnissa useammin, toisissa harvemmin.

Tarmokkaan toimeliaisuutensa ansiosta Suomea pidetään jo vilja-aittana toisten maakuntien joukossa. Valtakunnallisella tasolla Suomen ansaitsema arvostus näkyy siinä, että seteleihin on aina painettu rahan arvo myös suomeksi.

Puutarhaan avautuvan ikkunani edessä kasvaa suuri, kaunis omenapuu – ilmestys, joka yllätti minut iloisesti tänne saapuessani. Pietarissa näin omenapuita yhden ainoan kerran – nekin harvat huolellisesti tuulelta suojattuina – enkä ainuttakaan päärynäpuuta. Täällä hedelmäpuut alkavat sentään jälleen yleistyä.

Tukholmassa, 16. elokuuta 1805

Turun jälkeen on pysähdyttävä vielä muutamassa paikassa ennen Pohjanlahden rantaan saapumista, ellei halua kiertää ylhäältä Vaasan ja Tornion kautta. Acerbi arvioi, että hänen talvella jäätä pitkin tekemänsä matka Grisslehamnista Suomen rannikolle oli vain yhdeksän peninkulmaa; en käsitä, mitä reittiä kulkemalla hän on voinut päätyä tuohon lukuun. Haluan tässä kuvata sinulle vesireitin sellaisena kuin sen itse kuljin, ja tätä samaa reittiä käyttävät kaikki venäläiset kuriirit, elleivät joudu sään takia kiertämään Tornion kautta:

Helsingistä¹⁹⁴ meritse Tuulveden yli Vartsalaan, 2 ruotsalaista peninkulmaa¹⁹⁵. Meritse Kihdin selän¹⁹⁶ yli Brändöhön 2½ ruots. pk. Lappveden yli Kumlingeen 2½ ruots. pk. Teilin selän yli Vargataan ¾ ruots. pk. Bomarsundiin 1 ruots. pk. Maitse Skarpansiin 1 ruots. pk. Maitse Haraldsbyhyn, Emkarbyhyn ja Frebbenbyhyn 3 ruots. pk. Osin maitse, osin meritse Eckeröhön ¼ ruots. pk. Ahvenanmeren yli

194 *Helsingistä*: Seume ei tarkoita nykyistä pääkaupunkia, vaan Helsinki-nimistä kylää länsirannikolla Taivassalossa. Helsingin kylä oli suuren postitien mairinnousupiste; sitä pitkin kaikki posti tuli aikoinaan ulkomailta Suomeen.

195 Seume laskee matkan peninkulmissa (ruots. peninkulma: 10 688,44 m), eikä meripeninkulmissa (nykyään 1 852 m). Alkutekstissä mittayksikkö on ”2 Meilen schwedisch.” Peninkulmien mukaan laskettuna koko reitin pituudeksi tulee vähän yli 250 km.

196 Alkutekstissä on käytetty ruotsinkielisiä nimiä: *Skiftet* (suom. Kihti), *Delet* (suom. Teili). Joidenkin paikannimien oikeinkirjoitusta on tässä ajanmukaistettu tai korjattu, esim. Tuulvesi (Seumella *Turwesi*), Brändö (Seumella *Brando*), Vargata (Seumella *Wargata*).

meritse Grisslehamniin 7 ruots. pk. Laske nyt kaikki yhteen, niin näet kuinka monta peninkulmaa siitä tulee.

Voisin toki kuvailla melko huonosti tunnetun reitin Pietarista Tukholmaan kokonaisuudessaan, mutta on pitkästyttävää jäljentää päiväkirjamerkintöjään koko matkan pituudelta. Saarten kuvaus riittänee sinulle maistiaiseksi. Reittiä Tukholmasta eteenpäin on toki kuvattu jo useammissakin matkakirjoissa.

Merenlahden ylittäminen ei tunnu lainkaan epämiellyttävältä, jos kokee olevansa veden keskellä omassa elementissään, toisin sanoen: jos on tottunut siihen. En pitänyt kiirettä, vaan vietin kaksi yötä kalansyöjien parissa¹⁹⁷ ja nukuin oikein rauhallisesti. Uskon nähneeni ylityksen aikana ainakin kaksisataa saarta: suuria ja pieniä, vehreitä ja karuja, asuttuja ja autioita. Puikkelehdimme usein pelkästään lokkien asuttamien, verkostomaisten saarirykelmien lomitse. Lähtiessäni Lappvedeltä oli jo melko myöhäistä; aurinko laski kultaisena ja kuu kohosi hopeisena. Gondolieereina minulla oli kaksi vanhaa reipasta matruusia, jotka olivat nähneet maailmaa ja kertoilivat nuoremmille tovereille matkoistaan. Kun punertava iltarusko ja lähes täysi kuu heijastuivat peilityneen veteen lukemattomien karujen kallioluotojen välissä, syntyi aivan suunnattoman lumoava vaikutelma. Oli niin valoisaa, että pitäessämme taukoa eräällä saarella pystyimme etsimään metsämansikoita, jotka vielä tähän aikaan tuoksuivat huumaavasti.

Rantauduin Kumlingeen, ja tämä pikkusaari osoittautui niin kerta-kaikkisen miellyttäväksi, että vastaavaa voisi kuvitella osakseen lähinnä vain sveitsiläisessä pikkukylässä Zuginjärven rannalla. Matkustaja pääsee siistiin vuoteeseen, johon sijataan puhtaat vuodevaatteet ilman että siitä pitää erikseen muistuttaa – moista palvelua ei saa läheskään kaikissa saksalaisissa kaupungeissa.

Kumlingen ja Vargatan välillä jouduimme matkustamaan suuren, 3¼ ruotsalaisen peninkulman pituisen selän poikki. Oli sumuista ja

197 Seumen käyttämä sana *Ichthyophagen* (kalansyöjät) on alun perin tarkoittanut kalastuksella eläviä Arabianlahden heimoja. Sana esiintyy tässä merkityksessä mm. Herodotoksen *Historioissa*. *Ichthyophaga* on myös kalakotkan latinankielinen nimi.

kylmää, myrskytuuli puhalsi ja aallot nousivat korkeiksi. Kuten monesti aiemminkin, miehistöön kuului kolme miestä ja yksi naispuolinen, nuori matruusi. Merenkäynti taisi käydä tyttölle liian rajuksi; veneeseen ryöppöyksi runsaasti vettä ja sankaritar joutui kokemaan merisairauden oireitten koko kirjon. Se melkein pä ilahdutti minua; nythän pääsisin sanomaan, että joku tyttö on sairastunut minun vuokseni, eikä tämä ollut edes ensimmäinen kerta. Vuosia sitten eräs saksalaisneito nimittäin vannoi kärsivänsä takiani; tosin minulle selvisi myöhemmin, ettei noihin vakuutuksiin ollut uskomista.

Merisairaus iski myöhemmin myös miespuoliseen matruusiin. Istuin vieressä vakaasti myhäillen ja onnitellen itseäni siitä, etteivät aallot mahtaneet minulle mitään – elleivät ne sitten nielisi minua kokonaan, kuten pari kertaa uhkasi käydä. Merenlahden ylitys ei ole aivan vaaratonta avoimella veneellä, jolle voi tuulenpuuskissa käydä kalpaten.

Bomarsundin ja Haraldsbyn välissä kohoavat kuuluisan Kastelholman linnan uljaat rauniot, joiden ympärillä kukoistaa viljavien peltojen peittämiä saaria. Eckerössä etenkin ohra ja ruis tuottavat harvinaisen hienoa satoa.

Koko reitin pisin yksittäinen osuus oli seitsemän peninkulman matka Eckeröstä Grisslehamniin. Vastatuuli puhalsi niin raivokkaasti, että miehistö joutui ponnistelemaan kaikin voimin saadakseen aluksen liikkeelle. Veneessäni oli kuusi matruusia; lisäksi tarvittiin kaksi apumiestä, jotta selvittiin edes satamasta ulos. Keskellä merta kohetasimme postilaivan; molemmat alukset ankuroitiin vaivalloisesti pieneen saaren poukamaan, jossa vaihdettiin lasti. Posti lähti oman veneeni kyydissä Eckeröhön, ja itse nousin Grisslehamniin menevään postilaivaan.

Eckerön postikonttorissa matkan hinnaksi oli määrätty kolme taalera, mutta jouduin kuitenkin maksamaan kahdeksan ja puoli. – Näin sen täytyy olla, väittivät kaikki yhteen ääneen eivätkä piitaneet rahtuakaan Eckerön postimaksuluettelosta. Ja minähän maksoin, sillä miten muuten olisin päässyt pois karulta kalliosaarelta, myrskylvän Pohjanlahden keskeltä? Olin skandinaavien käsissä enkä kyennyt vastarintaan. Selvittääkööt Eckerön postikirjasta, oliko veloitus

oikeudenmukainen. En tosin pitänyt maksua liian korkeana, sillä yleensä en pääsisi tällä hinnalla puoliksikaan näin pitkälle. Kyse on vain siitä, ettei kenenkään tulisi toimia yhteisiä sääntöjä vastaan.

Kyyhöttäessäni yksin selkäreppuni päällä matkasin jälleen mielesäni Halifaxista Syrakusaan ja elin monet menneisyyden hetket uudelleen; sitten pysähdyin jälleen kerran Schillerin kuoleman aiheuttaman järkytyksen äärelle, tämän suru-uutisen, joka oli niin perinpohjaisesti yllättänyt minut Pietarissa. Kaivoin muistikirjani esille, unohdin vastatuulet ja skandinaavit, ja aivan huomaamatta pergamenttilehdelle piirtyivät nämä rivit, jotka nyt lähetän sinulle ystävyydellä, muistellen meille molemmille niin paljon iloa tuottanutta miestä. Se, että säkeet syntyivät täällä aaltojen pauhatessa, lienee niiden ainut ansio – totuudenmukaisuuden lisäksi.

Rattoisasti muistelimme elämäämme,
kertasimme vuoden toisen perään
kun eteemme ilmestyi ystävä, joka äänellä syvällä,
kumealla ja surun sävyttämällä
toi meille saapuneen sanoman.

Schiller on kuollut! Kaikki vaikenivat
ja vaipuivat hartauteen; vain tuskan
raskauttavat huokaukset kohosivat rinnasta
edesmenneen luo, jota he rakastivat,
kunnes puristus hellitti ja kielet virkosivat.

Schiller on kuollut! kaikuivat sanat
Nevan rannoilla yli kylien ja kaupunkien
ja keisarillisten marmoripalatsien.
Harvoin näin kauniit kukkaseppeleet koristavat
runoilijan hautaa.

Harvoin pyhittävät muusat alttarillaan
ihmishengen, harvoin käyvät ihmisrintaan

taivaisesti asumaan ja pitävät rakkaanaan
kuin ihmisheimot ikään, Siperian mailta
aina Kreikkaan asti.

Hän ilahdutti tuhansia
Reiniltä Objoen varsille saakka,
rikastutti elämää lahjoillaan
joiden ehtymätön virta yhä virvoittaa,
sammuttaa sielujen janoa.

Mahtavina kajahtivat soinnut Apollonin korviin
kun hän uskoi soittimensa käsiin Schillerin,
laulut tämän rintaan;
silloin sankka väkijoukko kääntyi hiljaa
katsomaan hänen kauttaan henkien maailmaan.

Taioillaan hän aukoi portit
uusiin maailmoihin katseen vaeltaa;
kuihtuneille kunnaille loi kukkia,
ja myrsky siivitti sanat jotka Jumalan lahjoina
hänen eteensä leimahtivat.

Uljaasti, jalolla rohkeudella
hän löysi ihmisarvon ryysyjenkin alta,
puhui pelotta ja avoimesti hyvän puolesta,
pelkäämättä että ehtyisi se ydin
joka elää hiljaisesta yksinkertaisuudesta.

Se, joka ei saa jumalaista kipinää
kun hän syvimmästä syvyydestä
taivaisesti laulaa, tulisesti,
jää ikävyyden yöhön ikuisesti
sieluttomien joukkoon.

Niin paljon kuin runoilijamiestä rakastettiinkin,
 vielä miestäkin enemmän rakastettiin runoilijaa.
 Onnellinen se, jolla on niin monet kasvot
 ja sydäntä monta ja joka ankarana tuomarinakin
 muille tietä valaisee ja polun kirkastaa.

Schiller elää ikuisesti luomustensa kautta;
 elää, vaikka joku kiittämätön hänet unohtaa.
 Kukaan ei voi meitä ylevämpään nostaa,
 ei kukaan kirkkaammin voi näyttää
 kuinka elo hopeisena hohtaa, välähtää.

Tuuli ehti muistorunon laatimisen aikana kääntyä ja tyyntyä hieman,
 ja saavuin kuin saavuinkin sopivan varhain Grisslehamniin.

Kun on heittelehtinyt koko päivän aaltojen armoilla ja saa sen jäl-
 keen eteensä maukkaan keiton, tuoretta punakampelaa ja näkkileipää
 sekä jälkiruuaksi herkullisia mansikoita, saa olla perin tyytyväinen
 rantautumiseensa – ja sitä minä olin.

Täkäläinen postimestari neuvoi, ettei minun tulisi maksaa talon-
 pojille hevosesta kuin kuusi shillinkiä peninkulmalta, ja kuitenkin
 koko ajan pyydettiin kahtatoista. Nyt en tiedä, kuinka sovittaisin yh-
 teen nuo summat. Pidän kahtatoista shillinkiä vielä verrattain huo-
 keana hintana ja jälkeenpäin kuulin sen olevan tämänhetkinen taksa:
 miksi ihmeessä postimestari siis väitti toista? Kaiken kukkuraksi hän
 itse veloitti muonituksesta melkoisen summan.

Seuraavaksi käännyin oikealle, Albyn ja Bron kautta Uppsalaan
 johtavalle tielle. Vaikka kyseessä on pelkkä sivutie, se on kauttaaltaan
 kelvollisessa kunnossa. Pohjanlahden saaristossa olin nähnyt kaiken
 kaikkiaan kolme kirkkoa; täällä taas kirkontorneja kohosi verrat-
 tain tiheään ja viljelykset kukoistivat esikuvallisen komeina, etenkin
 Albyssä.

Pietarissa kasvoi tammi-istutuksia, joiden täytyy periytyä kauem-
 paa kuin Pietari Suuren ajalta, vaikka paikalliset uskottelevat toisin.
 Minulle sanottiin siellä, että Venäjän puoleisessa Suomessa näkisin

vielä ainakin pieniä tammipuistikkoja runsain määrin, mutta vaikka kuinka valppaasti olen katsellut, ei silmiini ole osunut tähän mennessä ainuttakaan tammenlehteä. Lehtimetsissä kasvaa lähinnä koivuja ja leppiä, ja vasta Turun lähellä näin ensimmäiset pähkinäpensaat. Siksi riemastuin kun täällä eteeni ilmestyi taas tammia, jotka Grisslehamnista lähtien tuntuvat menestyvän runsaina ja täysimittaisina.

Grisslehamnin ja Uppsalan väliin sijoittuvassa Edingenissä [?] valmistauduttiin kyyditsemään minut suoraan Uppsalaan, ja siitä hyvästä minulta vaadittiin kokonaista kuutta riikintaaleria. Postikyytitaksan mukaan hinnan olisi pitänyt jäädä alle yhden taalerin. Vetosin postikirjaan, johon olin jo kirjoittanut nimeni, enkä suostunut maksamaan enempää kuin virallisen kyytitaksan: kaksitoista shillinkiä peninkulmalta. Ihmiset kinasivat vastaan ja muistelivat vuolaasti venäläistä kuriiria, joka oli matkustanut tavattoman hitaasti, jopa kiertänyt Göteborgin kautta ja maksanut kyydistä aimo summan; väki tuntui epäilevän miekkosta vakoojaksi. Aivan kaikkea en ymmärtänyt, sillä enhän minä ruotsalaisesta käy – sitä paitsi talonpojat puhuivat epäselvää murretta ja vieläpä hyvin nopeasti. Irrotin reppuni, jonka olin jo ehtinyt kiinnittää kieseihin, tempaisin sen vikkellä selkääni ja selitin, ettei minulta heruisi enempää kuin virallisen postitaksan verran. Vihdoin ja viimein he olisivat suostuneet siihen, mutta silloin olin jo menossa ja kieltäydyin istuutumasta enää kieseihin. He jäivät raapimaan päätään, minä jatkoin eteenpäin.

Vasta muutaman tunnin patikoituani minulle valkeni, etten millään selviäisi jalkaisin Uppsalaan – jonne silti kernaasti halajin. Hakeuduin siis tien lähellä seisovaan taloon, jota otaksuin postiasemaksi, kerroin tarinani ja pyysin hevosia. Talo ei kuitenkaan ollut postiasema, vaan tavallinen maalaiskartano. Palveluskuntaan kuului neljä naishenkilöä, joista kaksi puhui hieman ranskaa; minähän käytin ranskaa pelastavana oljenkortena, kun asiat eivät tahtoneet sujua ruotsiksi. Hevoset luvattiin hankkia, vaikkei talo varsinaisesti kyytiasema ollutkaan. Rouvat tarjosivat minulle näkkileipää, taivaallista marjahilloa ja hyvää kaljaa – harvinaisuus, josta sain nauttia viimeksi Haminassa. Hevoset kuitenkin tulivat vasta varsin myöhään, ja pääsin vasta keskiyön

kuutamossa aloittamaan matkani kohti Uppsalaa.

Uppsala on pieni kaupunki, jolla on suuri nimi: kooltaan se ei ole suurempi kuin oma Lützenimme, missä Uppsalan hyväntekijä koh-tasi loppunsa.¹⁹⁸ Linköpingiläinen herra Busser on kuulemani mu-kaan kirjoittanut paksun kirjan tästä piskuisesta kaupungista. Tosin tuomiokirkko on niin iso, että puolet yhden ruotsalaisen maakunnan asukkaista mahtuisi kerralla sisään. Linnén muistomerkki kätkey-tyy nöyrästi sen uumeniin: se seisoo sellaisessa nurkassa, etten ensin huomannut sitä lainkaan, vaikka kävin kirkossa kahdesti lähes yksin-omaan sen takia. Sen sijaan löysin aikamoisen liudan sekä suurten että pienten miesten hautakiviä, joiden kohdalla en murehtinut, sijait-sivatko ne alttarin takana tai sivukäytävillä. Oudoimman elämyksen koin kreivi Stenbockin haudalla. Hän toteutti aikoinaan hieman liian ankaraa sotoa oikeutta Altonassa¹⁹⁹ ja vietti tämän seurauksena huomata-van osan elämästään Kööpenhaminassa. Minusta tuntui, kuin olisin katsonut Varsovan aikojen ystävääni Stenbockia, niin hämmästyttävä oli yhdennäköisyys. Rakastan sukujen muotokuvia; ne ovat aina pa-rempia ja merkityksellisempiä kuin vaakunat.

Seuraavana päivänä vierailin Thunbergin luona, joka asuu karta-nossaan noin puolen tunnin matkan päässä kaupungista; hän oli niin ystävällinen, että lähti henkilökohtaisesti näyttämään minulle uutta kasvitieteellistä puutarhaa. Käydessäni aikoinani Palermossa sikäläi-set herrat vakuuttivat minulle, että he olivat ottaneet omaa botaniikan luentosaliaan varten mallia uppsalalaisesta Linnén salista. Jos tämä pitää paikkansa, he ovat kyllä tehneet melkoisen suuria muutoksia. Kumpikaan Linnén luentosaleista ei nimittäin muistuta palermolaisia saleja, ei uusi eikä vanha. Uusi kasvitieteen laitos koostuu täällä julki-

198 Kustaa II Adolf kaatui kolmikymmenvuotisessa sodassa Lützenin taistelussa. Uppsalan hyväntekijänä voisi kuitenkin pitää pikemminkin Kustaa Adolfin isoisää, Kustaa Vaasaa. Seume lienee sekoittanut heidät keskenään.

199 *Stenbock - - Altonassa*: Magnus Stenbock oli ruotsalainen sotapäällikkö, joka oli polttanut maan tasalle Tanskalle kuuluneen Altonan kaupungin (nyk. osa Hampuria) vuonna 1713. Pari kuukautta myöhemmin hän jäi tanskalaisten sotavangiksi.

sivusta, jonka pylväikkö antaa puutarhaan päin, sekä kahdesta ulospäin kaareutuvasta siivestä. Luentosali sijaitsee julkisivun eli sisäänkäynnin puolella; museo ja kasvihuoneet puolestaan sijoittuvat siipirakennuksiin. Professorikin asustaa siellä varsin mukavassa huoneistossa. Pilarit ovat göteborgilaista hiekkakiveä, vaikka graniitti olisi varmasti sopinut paremmin tarkoitukseen. Muurien perustukset on koottu varsin hienosti hakatuista neliön muotoisista kivistä, mutta rakentamista on jatkettu hiomattomilla graniittilohkareilla, mikä tarvelee muurien lujuutta ja kauneutta.

Museossa esitellään etupäässä Thunbergin matkoiltaan tuomia esineitä, jotka hän on lahjoittanut Akatemialle; ne eivät siis voi päätyä ulkomaille Linnén kokoelmien tavoin. Kokoelma on yksityishenkilön keräämäksi poikkeuksellisen runsas, ja siihen sisältyy monia harvinaisuuksia. Minua hämmästyttivät erityisesti kolme suurta afrikkalaista gasellia, kasuaari, pieni afrikkalainen puhveli sekä eräs pienikokoinen, erittäin harvinainen haikara²⁰⁰. Hyvin hoidettu puutarha levittäytyi melko laajalle. Sokerivaahtera esiteltiin minulle erikoisuutena, joka kuulemma viihtyy harvoin näin kaukana pohjoisessa.

Arvannet, että vierailin myös kirjastossa, jossa minua veti puoleensa ainoastaan niin kutsuttu Wulfilan hopeinen käsikirjoitus; muusta en ollut kiinnostunut.²⁰¹ Pitelin sitä käsissäni ja selailin sitä hetken hellävaraisesti, ymmärtämättä tekstistä mitään. Tämäkin seikka todistaa, ettei kirja ole niin kulunut ja repeytynyt kuin edesmennyt Küttner²⁰² antoi ymmärtää: sehän ojennettiin mutkattomasti ja mukisematta

200 *Haikara*: alkutekstissä *Löffelgans*, joka tarkoittaa kapustahaikaraa, mutta myös pelikaania.

201 *Wulfilan hopeinen käsikirjoitus* eli *Codex Argenteus* on gootinkielinen Raamatun käsikirjoitus, joka perustuu piispa Wulfilan tekemään raamatunkäännökseen. Teoksen pergamentit on radiohiiliajoitettu 500-luvulle. Teksti sisältää Uuden testamentin evankeliumit, jotka on kirjoitettu hopeisella musteella. Tästä tulee myös nimitys *Codex Argenteus* (suom. ”hopeinen kirja”). Teos löydettiin 1500-luvulla Saksasta ja tuotiin Ruotsiin sotasaaliina vuonna 1648. Sitä säilytetään vielä nykyäänkin Uppsalan yliopiston kirjastossa.

202 *Küttner*: ks. alaviite 117.

tuntemattoman vierailijan käsiin. Vain harvat sivut ovat kärsineet niin pahoin, että ne pitäisi julistaa lukukelvottomiksi. Tosin minähän en ymmärtänyt kieltä lainkaan. Käsikirjoituksen viereen oli sijoitettu Eduard Lynin sanakirja; ja kenties myös maanmiehemme julkaisema hieno nide pääsee pian liittymään seuraan.²⁰³ Sinähän tunnet Wulfilan teoksen historian ja sen, mistä hopeista käsikirjoitusta tarkoittava nimi juontuu; sitä paitsi niiden selostaminen kävisi tässä liian pitkälliseksi. Loput kirjaston nähtävyyksistä sivuutan, mutta mainittakoon sentään pukeutumispöytä, jonka kuningatar Kristiina sai nuorena lahjaksi Augsburgin kaupungilta. Oman aikamme keskinkertaisten tekeleiden kunniaa toittotavien taiteilijoiden pitäisi nähdä se. Kirjaston kustos, herra Samuel Torner, oli huomaavainen ja sivistynyt mies, ja vasta keskusteltuamme pitkään ranskaksi ja väliin englanniksi huomasi hänen osaavan myös saksaa, kun hän kirjoitti minulle muistoksi Hallerin runonsäkeen, ja vieläpä tyystin virheettömästi.

Oman huoneeni seinällä riippuvat Bernigerothin erinomaiset Björnstahlin, Stenbockin ja Linnén muotokuvat sekä surullisia muistumia *Sieghart*-romaanin henkilöistä, joita on suorastaan säälettävää katsella. Kupariin kaiverretussa signeerauksessa lukee *von Bumburg del. Schleich*.²⁰⁴

Uppsalan nähtävyydet ennättää katsoa parissa tunnissa, ellei ole aivan umpioppinut pingottaja. Mutta koska halusin kunnioittaa ruotsalaista Minervan Akropolista viipymällä kaupungissa muutaman päivän, asettauduin kaikessa rauhassa peilin alle ripustettua *Sieghartin* sankaritarta Marianneen vastapäätä ja aloin lukea Aristofaneen *Nais-hallitusta* ja *Lysistratea*, jotka olin valikoinut unen tuloa vastustaviksi lääkkeiksi *Pilvien*, *Ritarien* ja *Sammakoiden* jälkeen. Myös kaunopuheinen Seneca tuli silloin tällöin avukseni, kun tahdoin viettää mie-

203 *Eduard Lynin sanakirja - - liittymään seuraan*: Seume tarkoittaa Edward Lynin *Dictionarium saxonica et gothica-latinum* -sanakirjaa. *Maanmiehemme julkaisema hieno nide* puolestaan viittaa Johann Christian Zahnin saksankieliseen Wulfilan käännökseen. (Drews 2002, 239.)

204 *del*: lat. *delineavit*, eli ”piirtänyt: Schleich”. Bumburg-viittaus jää epäselväksi.

luisan hetken – tosin useimmiten omaksi tappiokseen. Mielessäni nimittäin kajasteli jatkuvasti Tacitus, enkä voinut olla vertailematta Senecaa ja Burrusta keskenään ja miettimättä, kuinka rehellinen koulumestari joutui väistymään kuin nuori noviisi täysikasvuisen miehen tieltä²⁰⁵. Seneca kyllä näyttää tutkiskelleen asioita sydämesään, vaikka hänen puolustuspuheensa tuntuukin naiivilta. *Non sum sapiens*, hän kirjoittaa, *et ut malevolentiam tuam pascam, nec ero. Exigo itaque a me, non ut optimis par sim, sed ut malis melior. Hoc mihi satis est, quotidie aliquid ex meis vitiis demere et errores meos objurgare*²⁰⁶. Tämä on häpeän ja yleisen turmeltuneisuuden aikana eläneeltä stoa-laiselta varsin miedosti sanottu; mutta ainakin hän puhuu avoimen vilpittömästi: sitä paitsi saamme syyttää itseämme siitä, että olemme jumaloineet koulumestaria niin suuresti ja jättäneet hänen varjoonsa Burruksen, joka oli kelpo mies.

Patikoin vielä vanhaan Uppsalaan, joka sijaitsee osapuilleen tunnin kävelymatkan päässä uudesta kaupungista. Paikka tunnetaan vanhojen pakanakuninkaiden asumuksena; näkyvissä on edelleen kaksi kukkulaa, joita väitetään heidän haudoikseen. Pidän sitä varsin todennäköisenä, sillä kukkulat muistuttavat hiidenkiukaita. Nykyinen kirkko ei ole ainoastaan Ruotsin vanhin, vaan rakennuksen arvellaan olevan muinaista pakanallista alkuperää. Innokkaimpien loruilijoiden mukaan rakentaminen aloitettiin pian vedenpaisumuksen jälkeen, ja

205 *Seneca ja Burrus* olivat nuoren keisari Neron opettajia, joiden kohta-loista Tacitus kertoo *Annales*-teoksessaan. Ilmeisesti Seume tarkoittaa täysikasvuisen miehen tieltä väistyvällä ”koulumestarilla” Senecaa, joka korvattiin Burruksella. Ennen pitkää Nero hankkiutui eroon molemmista (ks. *Annales*: 14, 51 ja 15, 62–64). On epäilty, että Nero olisi käsenyt myrkyttää Burruksen, joka oli viimeinen kriittinen ääni palatsissa. Myöhemmin myös Seneca raivattiin pois tieltä: Nero pakotti hänet tekemään itsemurhan.

206 *Non sum* - - : ”En ole viisas, ja koska en halua kasvattaa kateuttasi, en tule myöskään viisastumaan. Niinpä en vaadi itseltäni, että olisin parhaiden vertainen, vaan huonoja parempi. Minulle riittää, että voitan päivittäin jonkin vioistani ja moitin erheitäni.” (Seneca: Dialogi VII (*De Vita Beata*), 17, 3.) Kohtaa pidetään eräänlaisena puolustuspuheena: olihan Seneca pitkään toiminut vallan huipulla, ja vielä Neron lähipiirissä. Sitaatin latinankielinen kirjoitusasu poikkeaa nykyeditioista.

jos vain Raamattu sallisi, he varmasti väittäisivät perustusten olleen rakenteilla jo ennen sitä. Kuuleman mukaan jo Strabon kirjoitti tästä²⁰⁷. Tiedä häntä. Tacitus kyllä sanoo muinaisista saksalaisista, joihin tämänkin rannikon asukkaat lukeutuivat: *Caeterum nec cohibere parietibus deos, nec in ullam humani oris speciem assimilari ex magnitudine caelestium putant*; näin ajattelivat myös parsilaiset²⁰⁸. Selvitähän sitten omin neuvoin asian oikea laita. Taidat jo muuten huomata, kuinka Uppsalassa käynti kuulmaa selostukseni läpi. Minusta tuntuu, etten ole kymmeneen vuoteen kirjoittanut yhtä pitkiä latinankielisiä litanioita.

Eräässä seurueessa heitin ilmoille kysymyksen siitä, mistä Uppsalan nimi juontaa juurensa; minähän ratsastan niin kernaasti sananselitysoopin keppihevoseella. Ja voitko kuvitella, että Uppsalan herrat myönsivät auliisti tietämättömyytensä? Saksalaiset oppineet eivät koskaan sallisi tällaisen häpeän langeta oman Ateneuminsa ylle: mieluummin he latelisivat kokonaisen Atlantiksen historiikin aina Aberwitzista alkaen²⁰⁹. Kysyinpä sitten, mikä mahtaa olla ohitse virtaavan pienen joen nimi. Vastaus: Sale. Niinpä Uppsala tarkoittaa melko varmasti *Upon the Sala*.²¹⁰ Hakeuduimme viisaampien lähteiden ääreen, ja

207 *Strabon* (n. 63 eaa. – 24 jaa.) oli antiikin kreikkalainen maantieteilijä, historioitsija ja filosofi. Hänen tunnetuin teoksensa *Geografia* sisältää kuvauksia eri kansoista ja paikoista ympäri maailmaa.

208 *Caeterum - - putant*: kohta on mukaelma Tacituksen *Germania*-teoksesta (9.2), jonka nykyisissä tekstikriittisissä editioissa se on esitetty muodossa ”Ceterum nec cohibere parietibus deos neque in ullam humani oris speciem assimilare ex magnitudine caelestium arbitrantur.” Tuomo Pekkanen on kääntänyt kohdan seuraavasti: ”Muuten heidän mielestään ei ole taivaallisten suuruuden mukaista, että jumalat suljettaisiin seinien sisälle tai kuvattaisiin jollakin tavoin ihmishahmoisiksi”. - - *Parsilaiset*: Zarathustran seuraajat.

209 *Atlantiksen*: Seume saattaa viitata Olof Rudbeckin (1630–1702) teokseen *Atland eller Manheim* (lat. *Atlantica*), joka pyrki osoittamaan, että Ruotsi oli Platonin kuvaama Atlantis. Kirjoittajan nimen Seume muistaa virheellisesti Nordbeckiksi. (Drews 2002, 241.)

210 *Upon the Sala*: Seumen teoria ei pidä paikkaansa. ”Sala” ei viittaa jokeen (1600-luvulle asti nimeltään ”Salaän”, nykyisin ”Fyrisån”), vaan Salanimiseen kylään. (Mt., 241.)

panin tyytyväisenä merkille, että jo Nordbeck oli pitänyt minun oletustani todennäköisimpänä selityksenä. Jos vain olisin ahkerampi ja alttiimpi palvelukseen – kuten vanhat preussilaiset päälliköt tapaavat sanoa – tarttuisin vielä kriittisen sanankaivelijan lapion varteen ja oppisin erottamaan jyvät akanoista.

Tie Uppsalasta tänne Tukholmaan on poikkeuksellisen kaunis, todellinen patikkamatkailijan reitti; välillä se seuraa Mälarenin rantaa, toisinaan taas kohoaa pienille kukkuloille silmää hivelevien maisemien läpi. Ruotsalaiset kylät ovat pieniä: usein tönöttää vierekäin vain muutamia taloja tai yksi ainokainen; kaikki riippuu maan viljelyskelpoisuudesta. Tämä antaa seudulle ystävällisen, nauravaisen ilmeen, vaikka väkeä onkin vähän. Sama pätee jossain määrin myös Liivinmaahan; tosin siellä talot muistuttavat luolaihmosten asumuksia ja niiden asukkaat kärsimyksen perikuvia. Edes Saksassa ei ole minikäänlaista käsitystä ruotsalaisen talonpoikaisviljelyn säntillisyydestä.

Entäpä Tukholma? Mitä seudun onnekaaseen sijaintiin tulee, ei kaupunkia turhaan kutsuta Pohjolan paratiisiksi. Kenties sitä ei pitäisi kutsuman kaupungiksi lainkaan, sillä juuri missään ei huomaa olevansa asutuksen saartama; kaikkialta avautuvat avarat maisemat. Tukholma kuuluu viehättävimpiin paikkoihin, joissa olen kuunaan käynyt, ja jos vain aurinko hellisi Mälarenjärveä niin kuin [Toscanan] Arnojokea, olisi tämä autuaampi Elysium kuin Firenze. Paikkojen kuvailu ei kuulu vahvuuksiini, enkä taivu sellaiseen kovin kernaasti – joten en edes yritä sitä tässä. Küttnerin matkakirjasta saat aivan kelvollisen kuvan.

Acerbi seisoi mielellään sillalla linnan edessä. Siellä onkin vallan kaunista. Itse hakeudun kuitenkin mieluiten korkeuksiin: lumoavimman paikan löysin vastarannalla kohoavan Katariinan kirkon viereisestä puutarhasta, jossa toimii myös majatalo. Paikkaa kutsutaan Mosebäksi eli Mooseksenvuoreksi. Sieltä voi luoda katseensa yli koko seudun, ylös alas Mälarenjärveä, ja seurata sekä vedessä että rannoilla aaltoilevaa kuhinaa ja hyörinää. Tarhurin erikoisuuksia ovat erilaiset marjoista pannut oluet, joita täällä kehutaan maukkaiksi ja jotka saattavatkin hivellä toisten juojien kitalakia. Annoin tuoda eteeni pulлон vadelmaolutta, jota en kuitenkaan kyennyt juomaan, niin vahvaa

se oli. En muista ikinä maistaneeni yhtä väkevää olutta. Juon itse vain janoon ja jätän tämän alan tuotteet herkkusuiden arvosteltaviksi. Mosebakia ja Norrköpingin suunnassa sijaitsevaa Fittjan postiasemaa on muuten molempia kohdannut kaksimielisen nimen sävyttämä koh-talo: tosin näistä kahdesta Mosebak kuulostaa vähemmän tuhumalta ja Catulluksen keksimältä.²¹¹

Sergel²¹² voi jälleen melko hyvin, ainakin niin hyvin kuin hänen ikäiseltään mieheltä saattaa odottaa. En käynyt hänen luonaan, koska otaksuin, ettei hän ilahtuisi ventovieraan ihmisen tunkeilusta – tosin jälkepäin minulle vakuutettiin, että hän olisi ottanut minut ystävällisesti vastaan. Sergel on saanut valmiiksi Kustaa III:a esittävän patsaan, jota eräs ranskalainen parhaillaan kultaa ja kiillottaa. Ranskalaismies itse hohteli hienostuneisuuttaan; kunpa nyt vain Sergel huolehtisi siitä, ettei patsaasta tule aivan sokaisevaa. Teos on luojalleen kunniaksi, ja se pystytetään alas rantaan linnan takana sijaitsevalle suurelle aukiolle, vastapäätä hienoa pyramidia – paikka sopii patsaalle mitä mainioimmin, ja jalustakin odottaa jo siellä. En yleensä pidä antiikin ja modernin sekoituksia järin ihastuttavina; Berliinin Wilhelmsplatz luo tympeän vaikutelman: mutta täällä antiikin hengestä poiketaan niin hienovaraisesti, että lopputulos miellyttää ja teos säilyttää vakavan arvokkuutensa. Myös ruotsalainen univormu lienee taiteilijoille otollisempi kuvattava kuin saksalainen.

Tukholman komeimpiin rakennuksiin kuuluvat kuninkaanlinnan ohella oopperatalo ja sitä vastapäätä sijaitseva Prinsessan palatsi.²¹³ Niiden väliselle aukiolle pystytetty Kustaa Aadolfin patsas ei sen si-

211 *Mosebakia ja - - Fittjan postiasemaa*: Drewsin kommentaarin mukaan majatalon nimi oli todellisuudessa Mosebacke, ei Mosebak (ruots. ”backe”: mäki, ”bak”: takamus.) *Fittjasta* tulee ilman j-kirjainta sana ”fitta” (vittu). (Drews 2002, 242.) - - *Catulluksen keksimältä*: viittaus Catulluksen runouden värikkääseen seksuaaliseen sanastoon.

212 *Sergel*: Johan Tobias Sergel (1740–1814) oli ruotsalainen kuvanveistäjä, taidemaalari ja piirtäjä. Tukholmassa hänen mukaansa on nimetty mm. tunnettu aukio Sergels torg, Sergelin tori.

213 *Prinsessan palatsi*: ns. Perintöruhtinaan palatsi. Palatsi rakennettiin Kustaa III:n sisaren prinsessa Sofia Albertinan residenssiksi.

jaan tee kovin uljasta vaikutelmaa jalustaan upotettujen ministerien ja kenraalien kolossaalisten korkokuvien takia. Kuninkaan hevosen kavio näyttää tahtovan iskeä etummaista ministeriä otsaan – näky on yhtä räikeä ja vastenmielinen kuin orjat ammoisen kuningas Ludvigin jalkojen juuressa Pariisissa ja Spreejoen sillalla Berliinissä. Ovatko ihmiset todella niin halpamaisia, etteivät kykene kuvittelemaan suuruutta ilman ihmisluonnon alhaisimpia taipumuksia? Itse en puolestani pysty kuvittelemaan minkäänlaista suuruutta niiden kera.

Prinsessan palatsin portaikossa seisovien neljän graniittipylvään pinta hohtaa kiiltävänä: ehkä kauneinta tämän lajin käsityötä, jota olen päässyt todistamaan Ruotsissa tai ylipäättään missään. Puhun nyt ainoastaan kiillotuksesta. Porteilla ja silloilla näkee paikoin samankaltaisia yrityksiä graniitin työstämiseksi. Pietarissa asia on ymmärretty paremmin. Turun Akatemian uusi rakennus ja nämä pylväät täällä Tukholmassa edustavat parasta ruotsalaista graniittityötä, mutteivät vedä vertoja Pietarin herkulesmaisille urotöille.

Oopperatalossa minut perohdytettiin niiden murheellisten naamiaisten tapahtumiin, joiden päätteeksi kuningas sai surmansa. Sali on jokseenkin pieni, ja ellei Anckarström²¹⁴ olisi toiminut harkitsemattomasti vaan käyttänyt eri pistoolia, häntä olisi ollut vaikea jäljittää monien muiden salaliittolaisten ja apurien joukosta. Talossa vallitsee kummallinen tunnelma, aivan kuten Mikaelinlinnassa²¹⁵ Nevan rannalla: molemmissa paikoissa aikalaisten varsin epäoikeudenmukaisesti tuomitsemat miehet²¹⁶ tulivat itse pystyttäneiksi itselleen viimeisen katastrofinsa kulissit. Minua hätkähdytti se pieni huone, jossa Kustaa käytti elämänsä viimeiset hetket varmistaakseen vakaasti ja harkiten

214 *Anckarström*: Jacob Johan Anckarström (1762–92) oli aatelismies, joka ampui Kustaa III:tta kuolettavasti oopperan naamiaistanssiaisissa vuonna 1792. Ammuttuaan kuningasta selkään Anckarström pudotti pistoolinsa lattialle, ja myöhemmin aseepät tunnistivat murha-aseen kuuluvan hänelle.

215 *Mikaelinlinnassa*: keisari Paavali salamurhattiin linnassa, jonka hän oli rakennuttanut itselleen turvallisuussyistä. Kustaa III oli rakennuttanut oopperatalon, jossa hänet murhattiin.

216 *Aikalaisten - - tuomitsemat miehet*: Kustaa III ja Paavali I.

poliittisen järjestelmän säilymisen; koituiko siitä hyötyä kansakunnalle ja kuninkaan omalle suvulle, on vielä tyystin hämärän peitossa. Hyvällä kuninkaalla ei voi koskaan olla liikaa valtaa, huonolla kuninkaalla sitä on tarkoin säädeltyinäkin liikaa. Kuka kulkisi kultaista keskietä? Hallinnollisissa suhteissa on aina varmempaa laskea ihmisten huonompien kuin parempien puolien varaan. Historia opettaa, että yleismaailmalliseen ihmisrakkauteen naamioituneena ja oikeudenmukaisuuden nimissä tehdään lähes aina kaikkea sitä pahaa, jonka valta mahdollistaa. Pleoneksia²¹⁷ tuntuu olevan ihmiskunnan ainoa perisynti. Vain silloin, kun voiton pyynnistä ei voi odottaa seuraavan pienintäkään hyötyä, epäoikeudenmukaisuus jää toteutumatta; tällöin oman edun tavoittelu on tekevinään suurenkin palveluksen verhoutumalla kauniiseen kohtuullisuuden kaapuun.

Puistotie, jonka oikea haara johtaa rantaa pitkin kylpylään ja vastarannan vasen haara takaisin, muodostaa niin romanttisen reitin, ettei moista osaa kuvitella edes Hesperiaan.²¹⁸ Puistoon rakennetuista lukuisista huviloista pistävät eniten silmään espanjalaisten, englantilaisten ja venäläisten suurlähettiläiden asunnot. Loisteliaita puitteita enemmän minua kuitenkin puhuttelivat mahtavat, kauniit tammipuut, jotka luovat paikasta oikean pyhän lehdon; ainakin siltä tuntuu, jos tänne saapuu pohjanperäläisten mailta. Tosin Espanjan lähettiläs on hakkauttanut tammista sievoisen osan osoittaakseen hyvää makuaan ja rakentaakseen tilalle jotain vähemmän sievää.

Voitko kuvitella; kieltäydyin juuri kutsusta tanssiaisiin, joissa olisin voinut toivoa näkeväni ruotsalaisen kermojen kerman yhteen kokoon-tuneena – ainakin sen kerman, joka on jäänyt elokuuksi kaupunkiin?²¹⁹ Sen sijaan kuljeksin tovin ulkona kallioilla ja palasin sitten huonee-

217 *Pleoneksia*: Platon ja Aristoteles nimittävät ahneutta ja itsekkyyttä pleoneksiaksi. Aristoteles määrittelee sen epäoikeudenmukaisuudeksi, jota motivoi epäoikeudenmukainen hyöty.

218 *Hesperia*: ”läntinen maa” (kr. *hesperos*: länteen, iltaan liittyvä). Tässä sana viittaa hesperidien eli nymfien hoitamaan Hera-jumalattaren puutarhaan maailman läntisellä laidalla.

219 *Kerman, joka on jäänyt elokuuksi kaupunkiin*: hienostolla oli elokuussa tapana matkustaa maaseutuhuviloilleen.

seeni pahatapaisen attikalaisen Aristofaneen seuraan. Mitä tekemistä minulla olisi tanssiaisissa? En tanssi enkä pelaa korttia ja olen jo tarpeeksi vakuuttunut ruotsalaisten hienostuneisuudesta ja kelvollisuudesta sekä heidän vaimoväkensä kauneudesta ja rakastettavuudesta. Jos viipyisin täällä pidempään, lähtisin toki mielelläni myös heidän tanssiaisiiinsa.

Tärkeänä uutuuksena voi pitää hiottua porfyryä, jota tuodaan tänne Elfdalenista Norjan rajalta. Kivi on äärimmäisen kaunista ja hiontatyö ensiluokkaista. Toiminnan harjoittajat ovat kuulemani mukaan perustaneet yrityksen osakekaupan varaan, mikä saattaa johtaa vähemmän valoisiin näkymiin, jos voiton havittelu nostaa hinnat liian korkeiksi. Tilauksen voi tehdä kauempaakin, ja mukaan voi liittää omat piirustuksensa, joiden pohjalta työ toteutetaan erinomaisesti, sovittuun hintaan. Porfyryri on tietääkseni Euroopassa hyvin harvinainen kivilaji, ja jos aarretta osataan hyödyntää asianmukaisesti, siitä saattaa koitua Ruotsille suurenmoista hyötyä. Muotoilu ei vielä täysin yllä siihen kepeään eleganssiin, joka saavutetaan vasta pitkän työn tuloksena, mutta joka tapauksessa kyseessä on tuote, jonka kuuluisa ruotsalainen taiteellinen silmä varmasti kehittää huippuunsa ja joka ansaitsee koko pohjoisen Euroopan huomion. Yrityksen ylimpänä esimiehenä toimii rahapajan johtaja Hjelm, laajasta asiantuntemuksestaan ja hienosta maustaan tunnettu mies.

Nyt seuraa pieni, hivenen nöyryyttäväksi kokemani episodi. Olen vierailut useita kertoja Weimarissa, missä ystäväni ovat kerta toisensa perään halunneet esitellä minut kauniille runoilija Imhoffille²²⁰. Mutta vaeltaessani retkilläni olin harvoin pukeutunut niin, että olisin voinut säädyllisyyden rajoissa astua niihin ruhtinaiden linnoihin, joissa hän tuolloin asui: en siis koskaan tavannut häntä. – Täällä Mälarenin ran-

220 *Imhoff*: Anna Amalie von Helvig, o.s. von Imhoff (1776–1831) oli saksalainen runoilija, kääntäjä ja kulttuurivaikuttaja, joka kuului mm. Goethen ja Schillerin lähipiiriin. Mentyään naimisiin ruotsalaisen kenraali von Helvigin kanssa hän muutti vuonna 1804 Weimarista Tukholmaan, missä hän piti omaa salonkia. Von Helvig oli myös taiteilija ja Ruotsin kuninkaallisen taideakatemiaan jäsen.

nalla huolehdin vielä vähemmän pukeutumisen muodollisuuksista, mutta kun kuulin hänen asuvan Marienburgissa, etsin veneen ja annoin soutaa itseni sinne. Minut johdatettiin upeaan taloon; ojensin käyntikorttini ja odotin hetken. Kohta eteeni ilmestyi hienostunut nuori neiti, joka sanoi minulle, ei tyllysti, vaan naiivin teeskentelemättömästi, pitämättä sen kummempia esipuheita: – Teidän nimeänne en ole koskaan kuullutkaan. Myönnettäköön, ettei tällainen puhuttelu tuntunut kovin mukavalta. – Saisinko kunnian puhua rouva von Helvigin kanssa, kysyin. – Sisareni on sairaana, neiti vastasi nopeasti, – ettekä te saa tavata häntä. – Onpa ikävä kuulla, sanoin. – Jos voisitte tulla kahdeksan päivän kuluttua uudelleen, se saattaa onnistua. – En voi. Hän kohautti harteitaan, minäkin kohautin tahattomasti aavistuksen verran omiani ja lähdin. Näethän, kuinka koen aina saman kohdalon, sen harvan kerran kun pakotan itseni käyttäytymään hienosti. Olin tuumailut etukäteen, että nyt kun kerran olen täällä, minun täytyy tavata se nainen, joka lahjoitti meille [runon] *Lesboksen sisaret*; sen verran uskoin olevani velkaa saksalaiselle muusalle ja omille mieltymyksilleni. Niinpä niin, sitä tekee velvollisuutensa Mälarenin rannalla ja Arethusan lähteellä²²¹, jatkaa rauhassa matkaansa – ja lohduttautuu. *Teidän nimeänne en ole koskaan kuullutkaan*: sanat soivat päässäni tovin vielä palattuani veneeseen. Mutta jos omahyväisyyteni olisi kärsinyt liian kovan kolauksen, en kertoisi sinulle tätä tarinaa; tilannettahan ei kuullut kukaan muu kuin palvelukseeni määrätty tukholmalainen piruparka, joka ei edes ymmärtänyt saksaa. Olin juuri saanut punnittua mielessäni tarinan opetuksen, kun soutajanaiset – täällä gondoleita nimittäin soutavat lähinnä naiset – pysähtyivät tulilin eteen ja ilmoittivat, ettei heillä ollut mitään maksuihin velvoittavaa mukanaan. Maksusäännökset tuntuvat minusta turhaakin turhemmiltä, sillä Tukholmaan voi salakuljettaa tavaraa sadalta eri suunnalta, eikä noita kuormia todellakaan tuoda Mälarenin kautta. Israelilainen ympärileikkaussääntö on siis saanut täällä kristillisen vastineensa.

221 *Arethusan lähde*: lähde Ortygian saarella Syrakusassa Sisiliassa, missä Seume kävi ensimmäisellä vaelluksellaan.

Tukholmalaiset eivät juuri puhu kuninkaastaan, ja viimeisistä valtiopäivistä nuristaan hieman. Ne eivät kuulemma sujuneet kovin rakentavissa merkeissä. Nurisijoilla on kuitenkin se *solamen miserorum miserum*²²², että toisaalla asioita saatetaan hoitaa vielä järjettömämmin. Kuningasta ei pidetä kyllin ystävällisenä ja sävyisenä, minkä lisäksi hänen väitetään osoittavan ilmiselvää vastenmielisyyttä etenkin pääkaupunkia kohtaan.

Mikäli tämä pitää paikkansa, kuningas ei ole täysin ymmärtänyt omaa etuaan. Itse nimittäin otaksuisin, että tukholmalaiset ovat jokseenkin hyvántahtoista väkeä, jonka suosion voittaa helposti puolelleen. Tosin asiaa täytyy arvioida myös sielutieteelliseltä kannalta. Kuningas oli isäänsä kohdanneen katastrofin aikaan siinä iässä, jossa ulkoiset tapahtumat vaikuttavat pikemminkin hermostoon ja tunteisiin kuin järkeen. Suurten tapahtumien läheisyydessä ilmenevä, hermoista ja tunteista johtuva mielialaherkkyys jää pysyväksi piirteeksi, eikä järki saa tilannetta haltuunsa – etenkin kun levoton toiminnanhalu on pakotettu ahtaisiin rajoihin.

Pidin Drottningholmista enemmän kuin Hagasta²²³, en suuremman koon tai loiston ansiosta, vaan koska se sijaitsee järven rannalla, kauniimmassa ja terveellisemmässä ympäristössä. Puutarhat levittäytyvät laajalle, mutta niitä ei ole sommiteltu vapaaseen, silmää miellyttävään muotoon. Vastaan tulee monenlaista kallista hyrrää ja väkkärrää, jonninjoutavia lapsellisuuksia, joista huolehtiminen on sittemmin jäänyt retuperälle.

Hagan linna sijaitsee kyllä tavallaan viehättävässä, erakkomaisen yksinäisessä ympäristössä, mutta terveyden kannalta sitä ei voida pitää ihanteellisena, koska huomasin lähivesissä versovan runsaasti suokasveja, ja rakennusten perustukset nousevat juuri ja juuri vedenpinnan yläpuolelle. Vierailijoille esitellään tietenkin asiaankuuluvalla salamyhkäisyydellä ikkunaa, jonka takana valan vannoneet sala-

222 *Solamen miserorum miserum*: (lat.): onnettomien laiha lohtu.

223 *Drottningholm* ja *Haga*: Ruotsin kuninkaalliset linnat.

liittolaiset väijyivät useita päiviä ennen katastrofaalisia naamiaisia²²⁴ ja punoivat aikeitaan.

Ruotsin armeija on tehnyt minuun kaikin puolin hyvän vaikutuksen. Miehet ovat hyvin puettuja ja ravittuja, tahdikkaita, ryhdikkäitä ja erittäin taitavia. Valitettavasti saavuin niin myöhään, etten ehtinyt seuraamaan Skånessa järjestettäviä harjoituksia. Upseerien vaatetus henkii arvokkuutta ja esteettisyyttä, toisin kuin uudet venäläiset ja preussilaiset kuosit, jotka tuovat mieleeni lähinnä ruumiillistuneen kurjuuden ja tekevät upseereista soolotanssijoiden näköisiä, pukujen terveydellisistä haitoista puhumattakaan. Suojaamaton häntäluu aiheuttaa lääkäreiden mukaan varsin usein vilustumisia, koliikkia, kuumetta, kihtiä sekä koko joukon muita vaivoja. Perin kummalliselta tuntuu katsella vanhaa kunnan esikuntaupseeria, jonka muhkeaa takalistoa ohjesäännön mukainen uusi asu ei riitä peittämään. Keikarointi korostaa ylilyönnin vaikutelmaa vielä entisestään. Onneksi tavallisilta sotilailta ei edellytetä samaa, ja heidät onkin puettu tarkoituksenmukaisemmin. Venäläisten nykyisistä housuista minun on huomautettava, etteivät ne yllä saappaan varren yli, eivätkä näin ollen suojaa jalkoja sisään tunkeutuvalta karkealta hiekalta ja pieniltä kiviltä – mikä olisi marssiessa kaikkein tärkeintä. Keisari näyttää unohtaneen tämän seikan kumotessaan Potjomkinin aikaiset ohjesäännöt, joissa jalat suojattiin asianmukaisesti.

Ruotsalaiset ovat sängen tyytymättömiä Acerbin matkakirjaan, joskin he myöntävät, että siihen sisältyy paljon tosiasioita ja että se on kirjoitettu sielukkaasti ja eloisesti. Itse löysin nopean läpilukemisen aikana lukuisia virheitä, eikä niistä kaikista ole vielä huomautettu teki jälle. Täytyy kuitenkin tunnustaa, että Acerbi teki huomattavan määrän havaintoja varsin lyhyessä ajassa; voisi jopa ihmetellä, ettei noin nopeasti kirjoitettu ja runsas kirja sorru useampiin erheisiin.

Alinomiaa surkutellaan, etteivät ruotsalaiset tiedä mitään saksalaisesta kirjallisuudesta. Herää kysymys, tunnemmeko itse heidän kir-

224 *Katastrofaalisia naamiaisia*: viittaus Kustaa III:n murhaan oopperan naamiaisissa.

jallisuuttaan sen paremmin. Tieteen saralla ruotsalaiset ovat takuulla ajan tasalla; kun ulkomailla ilmestyy jonkin alan tärkeä julkaisu, se pannaan täällä oitis merkille. Monessa asiassa he käyvät edellä. Ja kuka voisi olettaa heidän tuntevan juurta jaksain kaikkien meidän runoilijoidemme ja romaanikirjailijoidemme tuotannon, joka herättää lähinnä kansallista mielenkiintoa, ja sitäkin vain ohimennen. Olen kuitenkin nähnyt saksalaisen kirjallisuuden käännöksiä sekä kaukana Suomen korkeuksissa että etelämpänä, maaseudullakin – ja joukossa on ollut erityisen paljon Lafontainen²²⁵ romaaneja.

Minulle kerrottiin kuninkaan sihteeriä Leopoldia²²⁶ koskeva anekdootti, joka liittyy aiheeseen. Hän oli katsomassa Kotzebuen ruotsiksi käännettyä näytelmää *Menschenhass und Reue*²²⁷. Leopold tunnetaan Ruotsissa itsekkin etevänä runoilijana ja ankarana kriitikkona; hän meuhkasi ja kiroili kiivaasti Kotzebuen tekstille esityksen aikana, mutta liikuttui paikoin vuolaisiin kyyneliin. – Herran tähden, millainen ruumiillistunut ristiriita te olette, hänelle sanottiin, – sätitte sapekkaasti ja kuitenkin liikututte. – En minä ole mikään ristiriita, Leopold vastasi, – moitteet koskevat kokonaisuutta, liikutus syntyy yksittäisistä kohdista. Mukaan mahtuu monta mainiota kohtaa, mutta kokonaisuus on keho.

Muutamit tapaamani maanmiehet viivytivät minua täällä vielä pari päivää pidempään. Saksilaisen *Charge d'affairesin*, herra Reyerin, tunnen yliopistoajoilta, ja halusimme luonnollisesti juhlistaa Pleißen²²⁸ varrella vietettyjen yhteisten hetkien muistoa Mälarenin rannalla.

225 *Lafontainen*: August Heinrich Julius Lafontaine (1758–1831) kuului sentimentaalisilla sukuromaaneillaan aikansa luetuimpiin saksalaisiin kirjailijoihin (Drews 2002, 244).

226 *Leopoldia*: Carl Gustaf af Leopold (1756–1829) oli ruotsalainen kirjailija ja Kustaa III:n sihteeri.

227 *Menschenhass und Reue*: suom. ”Ihmisviha ja katumus”.

228 *Pleißen*: Pleiße, Seumen opiskelukaupungin Leipzigin läpi virtaava joki.

Kööpenhaminassa, 28. elokuuta 1805

Lähdin Tukholmasta seitsemäntenätoista päivänä ja kahdeskymmenesviides päivä matkustin tänne Juutinrauman yli. Kuten huomaat, en taittanut matkaa kovin vauhdikkaasti, jos en verkkaisestikaan. Ruotsin halki kulkemani reitti kuuluu elämäni ihanimpiin; tosin maaseudulla voitaisiin ponnistella hieman enemmän siedettävän muonan eteen. Lausun toiveen, vaikken itse kärsinytkään suurempia vaivoja: kaikki matkustajat eivät välttämättä pääse yhtä vähällä kuin minä. Matkansa voi tietenkin helposti järjestää niin, että kulkee kaupunkien kautta ja ruokailee niissä, mutta sellainen vie aikaa muulta – jos nimittäin haluaa nauttia maan parhaista puolista, jotka paljastuvat useammin maaseudulla kuin kaupungeissa.

Ensimmäisen matkapäivän illaksi pyrin Nyköpingiin. Se onnistuikin, mutta vasta verrattain myöhään. En lähtenyt Tukholmasta kovin varhain, koin viivytyksiä siellä sun täällä, tie oli kaunis, en kiirehtinyt; yhdentoista ruotsalaisen peninkulman etäisyys on pitkä, ja niinpä saavuin perille vasta puolenyön tienoin. Majatalossa nukkuivat jo kaikki, lukuun ottamatta postin ajureita, jotka tahtoivat oitis kyyditä minut eteenpäin. Itse halusin jäädä nukkumaan. Koko illan oli satanut kaatamalla, ja olin kastunut kunnolla. Olsin aivan mieluusti lähtenyt yöhön jalkaisin; sen sijaan hevoskyydillä jatkaminen märissä vaatteissa ja kovan tuulen puhaltaessa vilutti liikaa. Kävely ei nyt kuitenkaan käynyt päinsä, koska olin Tukholmassa antanut lastata mukaani 30 naulan²²⁹

229 *Naula*: alkutekstissä *Pfund* eli pauna. Useimmissa Euroopan maissa

painosta oppineisuutta, jonka olin luvannut viedä Norrköpingiin, enkä pystynyt kantamaan kirjalastia selkäreppuni lisäksi. Koputin ja kolistelin ajurini kanssa kaikkiin oviin, mutta kukaan ei herännyt; me huusimme, mutta kukaan ei kuullut tai ollut kuulevinaan. Tartuin siis norrköpingiläisen herra Ulrichin ruotsalaisiin tiedekirjoihin, asettelin ne reppuni kera asianmukaiseksi päänaluseksi ja paneuduin pitkäksi talon kiviselle permannolle saadakseni edes unta: ruuasta ei enää ollut toivoa, vaikka nälkäkin jo kurni. Yö sujui niin kuin sujui. Nyköpingissä elokuun seitsemästoista yö tuntuu jo vilpoisalta, ainakin kivipermannolla, ja minähän olin läpimärkä; heräsin siis kylmiin väristyksiin. Kaiken kukkuraksi sain seurakseni perin kummallisia unikavereita, jotka päästivät ilmoille mitä merkellisimpiä ääniä. Arvuuttelin pitkään, mitä olentoja ne mahtoivat olla. Heti kun liikahdin, ne tuntuivat säikkyvän ja käyvän puolustuskannalle. Arvuuttelin eläimestä toiseen: papukaijoja? marsuja? oravia? Kun päivä valkeni ja näin nukkumapaikkani tarkemmin, huomasin ikkunan luona kolkikissan ja naaraan, jotka hoitivat siinä kissantoimiaan ja mahdollisesti yhteistä perhettään. Suonet anteeksi tietämättömyyteni tässä asiassa, sillä yhdenkään elävän olennon kypälät eivät ole ylittäneet oman erakomaisen asumukseni kynnystä, ja kaikkein vähiten olen mieltynyt kissoihin. Nyt aloin vihdoin metelöidä tosissani ja sain hereille jonkun emännän tapaisen, joka kertoi, etten saisi tästä talosta murentakaan, vaan minun pitäisi kysyä vastapäätä sijaitsevasta muonitusliikkeestä. Menin sinne, kolkutin ovelle, ja minut toivotettiin tervetulleeksi; sain korvattua aamiaisella uupumaan jääneen illallisen. Miksei postiljoonin pölvästi tuonut minua suoraan tänne? Täällä minulla olisi ollut kaikin puolin loikoisat oltavat, olisin säästynyt hyytävän kylmältä kissaleiriltä ja oppineelta tyynyttä – romanttinen tunnelma on nyt kerta kaikkiaan

käytettiin jotakin paunaa vastaavaa painoyksikköä. Saksassa *Pfund* määriteltiin tasan 500 g:n painoiseksi vuonna 1854; Suomen aikaan 1800-luvun alussa mitta saattoi vielä vaihdella. Vanhoissa suomalaisissa mittayksiköissä paunaa vastasi naula (n. 425 g), ja tätä nimeä käytetään nykyäänkin paunan synonyyminä. 30 naulaa olisi metrisessä järjestelmässä n. 13 kiloa.

kaikonnut mielestäni.

Lämmiteltyäni ja virkistäydyttyäni nousin jälleen kieseihin ja ajoin lyhyen päivämatkan Norrköpingiin, mihin jäin kahdeksi päiväksi, koska miellyin paikkaan – tarkoitan, että suorastaan ihastuin siihen: sillä jos olisin halunnut jäädä kaikkiin minua miellyttäneisiin paikkoihin, en olisi tänä kesänä pötkinyt kovin pitkälle ajan ja rahan kulun takia.

Norrköpingin sijainti tekee varmasti poikkeuksellisen kauniin vaihtelun kaikkiin niihin, jotka eivät saavu tänne suoraan Tukholmasta. Järvestä alkunsa saava, kaupungin halki virtaava joki lienee nimeltään Motala, jollen väärin muista, ja se hivelee silmää muodostaessaan muutamia varsin huomattavia putouksia kaupungissa. Kaupungin alapuolella jokea myöten voi matkustaa jopa kolmimastoisilla raskailla aluksilla, ja laivanrakennustoiminta näkyy kukoistavan telakoilla.

Täällä avautuu ensimmäistä kertaa Uppsalan jälkeen laajempi kaistale sellaista maisemaa, jota tasaisen maan asukki voi kutsua lakeudeksi. Tosin ruotsalaisesta lakeudesta puhuttaessa ei pitäisi ajatella Liegnitzin, Lützenin tai Chalonsin tasankojen laajuuksia. Myös täällä Norrköpingin seuduin kohoo eräitä viehättäviä kukkuloita, ja pari tuntia matkustettuaan saa jälleen katsella jopa korkeampia vuoria. Jo vesiputoukset todistavat, ettei maa ole täysin tasaista. Kaupungissa toimi taannoin merkittäviä ja tuottoisia messinkipajoja, mutta ne ovat nähneet parhaat päivänsä jo aikoja sitten.

Kylpylä tai pikemminkin huvittelupaikka Himmelstalund sijaitsee lyhyehkön, rattoisan kävelymatkan päässä kaupungista. Se tarjoaa enemmän luonnon ja elämän nautintoja kuin vaatimaton retkeilijä tohtisi toivoa ja sopii myös hienostuneempaan makuun. Piirit koostuvat kohteliaista, koulutetuista ja sivistyneistä ihmisistä; voisi ehkä väittää, ettei kulttuuri ole levinnyt missään maassa yhtä laajalle kuin Ruotsissa. Herra Ulrich, jolle toimitin Tukholmasta hänen tiedekirjansa, otti minut vastaan ylen sydämellisesti ja osoitti minua kohtaan kaikkea sitä ystävällisyyttä, jota maanmieheltä saatoin odottaa. Hänen seurassaan tutustuin myös herra Lindahliin, mieheen, jonka tietämys ja liberaalit näkemykset olisivat kunniaksi mille tahansa kansakunnalle. Varakas ja lapseton kun on, hän luopui isänsä kauppaaliikkeestä, alkoi matkustella

taajaan eri puolilla Eurooppaa ja tutustui samalla henkilökohtaisesti moniin Saksan ja Ranskan terävimpiin päihin. Nyt hän elää toteuttaen omia mieltymyksiään muusain iloksi: hänen viihtyisän, hyvin sisustetun talonsa kätköistä löytyy monia kirjallisia aarteita, joita harvoin näkee yksityishenkilöiden – ja vielä harvemmin kauppiaiden – kodeissa.

Hänellä on kaikkein parhaat taidetta ja taidehistoriaa käsittelevät teokset; itse hän omistaa 20 000 muotokuvaa sisältävän kupari-piirroskokoelman. Myös historiaa ja filosofiaa on runsaasti. Hänen kirjaharvinaisuuksiensa joukosta erottuu muutamia, joita saa usein turhaan etsiä monista laajemmista kokoelmista. Hän näytti meille kaksi kauniisti kirjoitettua Koraania sekä yhden painetun ja yhden käsin kopioitun kappaleen pahamaineisesta, hädin tuskin säilyneestä teoksesta *De tribus impostoribus*.²³⁰ Lyhyen selailun aikana en löytänyt siitä mitään kovin ihmeellistä. Ainakaan kyseessä ei ollut vanha, alkuperäinen keisari Fredrik II:n teos. Bayle²³¹ on yhtä kerettiläinen, mutta perusteellisempi ja terävämpi.

Herra Lindahlilla oli lisäksi hallussaan erittäin harvinainen, takavarikoitu ruotsalainen katekismus, jonka kirjoittaja, muuan strängnäsiläinen piispa Emporagrius, kiisti naisten persoonallisuuden ja luokitteli heidät osaksi miesten omistamaa irtaimistoa. Voit kuvitella, että hänet pantiin viralta ja kirja poltettiin. Loput Lindahlin kirjaharvinaisuuksista olen jo unohtanut, mutta miehen liberaali asenne ilahdutti minua suuresti. Hän tunsu isänmaamme ja saksalaisen kirjallisuutemme paremmin kuin moni saksalainen professori.

Jos tulet jonain päivänä Norrköpingiin, suosittelen lämpimästi Den Store Kellaria eli herra Lüdekenin suurta majataloa. Majoitus, muona ja hinta ansaitsevat kehut, sikäli kuin ne pysyvät ennallaan – tämä on

230 *De tribus impostoribus* (Kolmesta huijarista): anonyymin tekijän 1500-luvun lopulla kirjoittama teos, jossa monoteististen uskontojen perustajat Jeesus, Muhammed ja Mooses esitetään ihmiskunnan petteureina. Ateistin Raamatuksikin kutsuttu kirja oli erittäin harvinainen. Sekä katoliset että protestantit etsivät kirjaa polttaakseen sen, bibliofiilit puolestaan halusivat sen kokoelmiinsa.

231 Bayle: Pierre Bayle (1647–1706): uskontokriittisen *Dictionnaire historique et critique* -teoksen kirjoittaja.

tosin majatalojen suhteen harvinaista. Missään ei tapahdu niin nopeita ja rajuja muutoksia kuin majataloissa ja valtioiden hallinnoissa.

Reitti Norrköpingistä Linköpingin ja Grännan kautta Jönköpingiin on kauttaaltaan kaunis ja paikoin tavattoman romanttinen. Maanviljelys kukoistaa kaikkialla hyväntuulisen esikuvallisena. Bankebergissä²³² pääsin tähyämään kerralla peräti kuutta alhaalla siintävää kirkonkylää; Östadissa²³³ kirkot seisoivat niin lähellä toisiaan, että falkonettitykillä olisi voinut ampua tornista toiseen – Ruotsissa moinen yritys on yleensä tuomittu epäonnistumaan. Aivan erityisen ihanaksi ja vehmaaksi seutu käy Mjölbyn tienoin, kukkuloilta virtaavan joen varrella. Kaikkien kasvoilta loisti tyytyväisyys ja iloinen mieli; koko tienoo huokui toimeliaisuutta ja tarmoa. Linköpingissä katseeni osui muutamiin tytönkasvoihin, joita tahtoisin kutsua lähes näynomaisiksi, sillä edes Rafael ei ole kauneimmissa kuvitelmissaan kyennyt näkemään tai jäljentämään mitään ihanampaa.

Kumlassa sain alleni rattaat, joiden hentoudelle ja hauraudelle ei löydy vertaa. Rattaissa on tunnetusti vain kaksi pyörää, ja tässä tapauksessa toinen niistä – juuri se jonka puolella istuin – ei ollut pyöreä, vaan sferoidin muotoinen²³⁴. Voit siis kuvitella, millaista oli matkustaa kallioisella reitillä, poukkoillen henkensä uhalla ylös ja alas. Liike muistutti öljymyllyn jauhantaa, ja kylkiini koski lähes yhtä kovasti kuin venäläisten rattaiden kyydissä. Sen verran minun täytyy kyllä tehdä oikeutta ruotsalaisille, että myönnän joutuneeni näin huonojen ajopelien armoille vain harvoin. Mutta ruotsalaiset postikuskit noudattavat erästä tapaa, jota en osaa selittää muulla kuin heidän isänmaallisuudellaan. Tiet ovat nimittäin Ruotsissa hyväkuntoisia ja enimmäkseen aika tasaisia. Toki siellä täällä eteen osuu pieniä ja isompiakin kiviä, ja joka ikinen postin ajuri tuntuu ajavan tahallaan nimenomaan

232 *Bankeberg*: nyk. Vikingstad.

233 *Östad*: luultavasti Seumen kirjoitusvirhe. Östad sijaitsee hyvin kaukana Seumen mainitsemasta reitistä, Vätternin länsipuolella. Kyseessä saattaa olla sen sijaan Hogstad, joka sijaitsee Linköpingin ja Grännan välissä Seumen matkareitillä, Vätternin itäpuolella.

234 *Sferoidi*: litistynyt pallo.

kivien päältä, osumatta kertaakaan ohi. Luultavasti pyörien on tarkoitus toimia junntausvälineinä, murskata lopulta kivet ja auttaa teiden tasoittamisessa. Matkustajille ja heidän ajopeleilleen tämä ei tee hyvää, vaikka kyse on muutoin yleishyödyllisestä käytännöstä. Omassa rakkaassa kotimaassamme toimitaan täysin päinvastoin. Heti kun valtatie valmistuu, sitä aletaan uurttaa kahdeksankymmenen sentnerin²³⁵ painoisilla kuormarattailla, jälkimmäiset edellisten jälkiä seuraten, uran painuessa yhä syvemmälle ja syvemmälle, niin että puolen tunnin kuluttua tie jo pitäisi korjata uudelleen – mutta mikä pahinta, sitä ei voi korjata enää. Yksikään rakennettu tie ei kestä urautumista. Ja me saksalaiset olemme tässä, kuten lukuisissa muissakin asioissa, niin naiiveja, ettemme ajattele koko asiaa. Ajurit ja renkimiehet sanovat, että joku ”ei osaa ajaa uria pitkin”, kun tarkoittavat hänen olevan tyhmä kuin saapas. Taivas suokoon, ettei kukaan osaisikaan ajaa uria pitkin: se takaisi meille kelpo tiet ja auttaisi pitämään ne kunnossa. Yritykset luoda uria umpeen ovat tuhoon tuomittuja, koska tien pohja ei enää saavuta alkuperäistä kestävyyttään; sehän jyrätään oikopäätä uudelleen, yhtä järjettömästi kuin aina ennenkin. Muistan kerran huomauttaneeni tästä erälle lützeniläiselle miekkoselle, joka seisoi lapioineen täyttämässä kuoppia. – Hää tuntuu tietävän asiasta enempi ku armollinen vaaliruhtinas itte! paksukainen vastasi suivaantuneena. Tähän loppui järjenjuoksu: mitäpä tuohon voisi sanoa? Uskon pitäisi tehdä autuaaksi. Kunhan vain olisi uskoa; silloin varmaan pärjättäisiin ilman järkeäkin. Minä en kuitenkaan kykene kitkemään päinvastaista pyrkimystä sielustani. Pysyin kärsivällisenä ja näin vaivaa todistaakseni miehelle urissa ajamisen haitat niin selkeästi kuin pystyin. Hän alkoi rapsutella korvantaustojaan ja osoitti sitten olevansa juuri sellainen pölkkyppää kuin hänen ihka ensimmäinen vastalauseensa oli antanut olettaa.

Jos jonain päivänä saisin asiat sille tolalle, ettei kukaan enää ajaisi uria myöten ja itsepäisimmät teiden uurtajat lukittaisiin vihdoin

235 *Sentneri*: vanha painomitta. Suomen Standardoimisliiton SI-oppaan mukaan brittiläinen sentneri vastaa 112 paunaa eli n. 50,8 kiloa.

kuritushuoneeseen, uskoisin ansainneeni patsaan omaksi kunniakseni.

Ruotsissa olen hyvin harvoin nähnyt uraisia teitä, mutta täällä ei liikukaan niin paljon valtavia kuormavaunuja kuin Leipzigin tienoin. Vaunujen painorajoituksia ei valvo yksikään poliisi; niistä huolehditaan yhtä vähän kuin lain edellyttämistä rautavanteista.

Matkustettuaan Ruotsissa tovin graniitin peittämien erämaiden halki saapuu usein vastoin odotuksiaan pieniin ja somiin, paratiisimaisiin paikkoihin. Osjöstä, Holkabergistä ja Grännasta aina alas Jönköpingiin asti saa ihailia oikealla puolella mutkittelevan Vätternin lukemattomia, usein varsin romanttisia kaarroksia.

Jokaisella Bonapartesta paaviin on omat pyhimyksille omistetut päivänsä; niin minullakin. Huhtikuun 25. päivä lukeutui aiemmin omiin suurimpiin juhlapäiviini²³⁶. Syy on suljettu syvälle sieluni sakaristoon, jota voin raottaa sinulle tilaisuuden tullen. Aprillikuukauden aikaan vietetyn pyhäpäivän merkitys on sittemmin hiipunut, kaiketi siksi, että se osoittautui pelkäksi aprillipilaksi – käänne, johon en itse ollut syypää. Nyt samankaltainen päivä yllätti minut Holkabergissä. Voit itse tutkia juhlapäiväkalenterista, mitä mahtuu huhtikuun 25. päivän ja seitsemännentoista syyskuuta välille; puolivälissä osui oikeaan.²³⁷ Jo nimi Holkaberg oli virittänyt minut hartaaseen tunnelmaan; se kuulostaa niin täyteläisen juhlalliselta; kenties nimi tarkoittaakin Pyhimysvuorta²³⁸. Vallitsi niin leuto sää kuin Pohjolan suvessa vallita voi. Järven rantamilla ylös ja alas polveileva, syrjäisen kaunis seutu oli kuin luotu romanttisen tunnelman herättämiseen ja vahvistamiseen. Kun nyt katsoin kalenteriani ja nuorruin sillä silmänräpäyksellä vuoden, en ehkä tullut vuotta viisaammaksi, mutta sentään rahtusen

236 *Huhtikuun 25. päivä*: Seumen entisen rakastetun Wilhelmine Röderin syntymäpäivä. Salaisiin tapaamisiin ja kirjeenvaihtoon pohjannut suhde päättyi surullisesti, kun tytön vanhemmat eivät hyväksyneet Seumea vävykseen.

237 *Puolivälissä osui oikeaan*: Wilhelminen huhtikuisen syntymäpäivän ja Seumen äidin syntymäpäivän (17. syyskuuta) väliin osuu Seumen toisen onnetoman rakkauden kohteen, Johanna Lothin syntymäpäivä 21.8.

238 *Pyhimysvuorta*: saks. *Heiligenberg*.

iloisemmaksi ja eloisammaksi. Ajurin kyydissä minua vanhasti tuon järven rannalla mennyt muuttui jälleen nykyhetkeksi: kuinka taanoin tuona päivänä etsin turhaan ananasta ja jouduin sen sijaan valikoimaan lahjaksi Hesperian hedelmiä²³⁹ – puoliksi ärtyneenä, puoliksi iloisena, mutta yhtä kaikki tohkeissani. Ihminen taitaa kokea onnea vain silloin, kun hän tyystin unohtaa itsensä ja heittäytyy narriksi; tosin niin, ettei totinen Äiti Viisus rankaise siitä armottoman kovaa. Köyhä on sellainen mies, jolla ei ole elämässään mitään mistä nauttia yhä uudelleen muistoissaan. Siinä ei keltainen jalometalli auta.

Ypöyksin täällä Skandinaviassa olin sieluni sopukoita myöten yhtä iloinen – tai kenties vielä syvemmin ja aidommin iloinen – kuin jos kymmenentuhatta kullattua rautaista soturia olisi tervehtinyt minua Eläköön-huudoin ja kilistellyt minulle maljoja. Lauloin liudan värsyjä, omiani ja vieraita; *Heureux celui pour qui ce jour sera le fête la plus chère*;²⁴⁰ näiden sanojen myötä vaivuin hiljaa uneksumaan toisesta maailmasta, josta erkanin vasta monien hämäräiden, outojen siirtymävaiheiden kautta. Vaelsin niiden vainajain sielujen joukossa, joilla on ollut elämässäni suuri merkitys, enkä tuntenut itseäni tyystin arvottomaksi heidän keskellään – Gleimin, Herderin, Schillerin ja Weißen joukossa. – Eläkööt myös vainajat, ja helvetti hävitkөөn!²⁴¹ huusin äkkiä kovaan ääneen kuin sisäisen myrskyn vavisuttamana. Ajurinpukilla istuva poika vilkaisi minua pelokkaasti ja alkoi pidellä ohjaksia huolellisemmin, kuin olisi tahtonut sanoa: Siinäpä kummallinen, höperö mies. Mutta kun korkeimman hartauden hurmos meni ohi ja hän näki

239 *Hesperian hedelmiä*: Seume muistelee tässä, kuinka vuotta aiemmin valikoi syntymäpäivälahjaa rakastamalleen Johannalle. Kreikkalaisen mytologian mukaan Heran puutarhassa Hesperiaassa kasvoi kultaisia hedelmiä. ”Hesperian hedelmillä” tarkoitettiin usein appelsiineja (Drews 2002, 245).

240 *Heureux* - - *chère*: ”Onnellinen se, jolle tämä päivä merkitsee rakkainta juhlaa”. Seume siteeraa vuotta aiemmin Johanna Lothille kirjoittamaansa onnittelurunoa.

241 *Eläkööt* - - : viittaus Schillerin *An die Freude (Oodi ilolle)* -runon alkuperäisiin loppusäkeisiin, jotka Schiller poisti lopullisesta versiosta: ”Auch die Toten sollen leben! / Brüder, trinkt und stimmt ein, / Allen Sündern soll vergeben / Und die Hölle nicht mehr sein.” (Drews 2002, 245.)

minun rauhallisesti istuutuneen, hän hymyili minulle luottamuksellisesti ja kannusti hevostaan jälleen hieman vireämmin kohti Grännaa.

Kuten huomaat, elin mielessäni paimenhetkiä, joita tuskin vaihtaisin Rostin paimenhetkiin; haluanhan pitää järkevästi kiinni kuudennesta pyynnöstä.²⁴² Ainakin omat haaveiluni ovat huomattavasti korkeammalla tasolla kuin vouti Riemin²⁴³ – karkeuksilla ja törkeyksillä siunattu hänen muistonsa – joka unohti kollegansa ja antoi ampua satakielet kuoliaiksi.

Grännassa löysin pitkästä aikaa makoisia kirsikoita ja nautin niitä suurenmoisella ruokahalulla. Eivät ne olleet aivan yhtä herkullisia kuin Lodissa²⁴⁴, mutta Pohjanlahdelta etelämmäs tullessaan ei voi nirsoilla samaan tapaan kuin vietettyään kuukauden Etnan ympäristössä, luonnon antimien tuhlailevaan runsauteen tottuneena.

Veden äärellä kulkeva reitti Grännasta Rabyin²⁴⁵ kautta Jönköpingiin on vielä oikein kaunis; varsinkin kalliomuodostelmat tien oikealla puolella näyttävät paikoin varsin maalauksellisilta. Miellyttävä osuus päättyy Jönköpingiin, Vätternjärven päässä sijaitsevaan hienoon kaupunkiin; sitten seuraa monen kievarinvälin verran villiä ja kiittämätöntä metsää. Toki täälläkin monipuolinen uutteruus on kantanut enemmän hedelmää kuin luonto ensisilmäyksellä näyttäisi suovan.

Tukholman seudulla elonkorjuu oli alkanut, ja aina Jönköpingiin asti silmiini osui silloin tällöin niittoväkeä, mutta ei enää siitä eteenpäin. Eräillä seuduilla Norrköpingin ja Linköpingin välillä näin niin korkeina ja vahvoina lainehtivia laihoja, etten olisi osannut moisia

242 *Rostin paimenhetkiin* - - *kuudennesta pyynnöstä*: Johann Christoph Rostin *Schäfererzählungen*-teokseen (suom. *Paimenkertomuksia*) sisältyvässä eroottisessa ”Schäferstunde”-runossa kuvataan paimentyön ja paimenpojan lemmiskelyä. - - *Kuudennesta pyynnöstä*: ”Isä meidän”-rukouksen pyyntö ”Äläkä saata meitä kiusaukseen.”

243 *Riem*: Ifflandin *Die Aussteuer* -komedian vouti nimitti rahojen laskeamisen hetkeä sanalla ”Schäferstunden” (Drews 2002, 246). Sana tarkoittaa suomeksi ”paimenhetkeä”, tässä myös ”lemmenhetkeä”.

244 *Lodi*: kaupunki Pohjois-Italian Lombardiassa. Seume viittaa jälleen Italian matkaansa.

245 *Raby*: Seume tarkoittanee Reaby-nimistä kylää Grännan eteläpuolella.

kuvitellakaan. Jönköpingin lähellä sijaitsevalla pellolla, joka ei edes kuulunut kaikkein komeimpiin, nyhdin sattumanvaraisesti kouraan kimpun, jossa oli kymmenen tervettä tähkäpäätä. Yhdennentoista heitin pois, koska se oli sairas eikä näyttänyt sisältävän yhtäkään tervettä jyvää. Heikoimmassa tähkässä oli neljäkymmentäkuusi jyvää, kaikkein parhaassa viisikymmentäkahdeksan; koko kimpun jyvämääräksi lasikin viisisataa ja neljä. Löysin myös monta yksittäistä tähkää, joissa oli kuusikymmentäkuusi jyvää kussakin. Uskoisin, että tätä pidettäisiin jopa Thüringenissä hyvänä satona. En tosin ole kyllin perehtynyt käytännön viljelyyn kotimaassani arvioidakseni asiaa tarpeeksi tarkasti.

Jönköpinkiä seuraavat pysähdyspaikat Barnarp, Byarum, Skillingarvd ja Klevshult koostuvat lähes pelkästään metsäisestä ja hedelmättömästä maasta. Jönköpingiläinen tohtori Gothilander otti minut kyytiin kotikaupungissaan ja saattoi minut Skillingarydiin saakka. Värnamo ja Tännö tekivät jälleen viehättävän vaikutelman; viimeksi mainittu sijaitsee jokseenkin suuren järven rannalla – mutta yleisesti ottaen kauniit osuudet ovat jo jääneet taa ja uusia näkee vasta kuljettuaan vuorten yli Skåneen. Kuitenkin jopa erämaan korkeiden ja paljaan hedelmättömien kalliokukkuloiden väliin kätkeytyy miellyttäviä pieniä kaistaleita, jotka voivat suoda heiveröisen sadon itsepäiselle puurtajalle. En ole koko Ruotsin-matkani varrella nähnyt sellaista erämaata kuin Planinan ja Adlersbergin välillä, Ljubljanan takana, Krajinan maakunnassa²⁴⁶.

Voitko kuvitella, minusta melkein tuntuu kuin olisin vanhoilla päivilläni muuttumassa hieman herkkätunteiseksi. Olen osallistunut muutamiin taisteluihin, joissa edestäni ja vierestäni on ammuttu monia kelpo tovereita ajasta ikuisuuteen, eikä se ole aiheuttanut kovin kummoisia liikahduksia vasemman napinläven alla. Täällä, Markarydin ja Fagerhultin välissä, näin ilta-auringossa ensimmäisen pyökinlehden pitkään aikaan; ja vaistomaisesti putosi tämä ukko polvilleen nur-

²⁴⁶ *Planinan ja Adlersbergin välillä - - Krajinan maakunnassa: Adelsberg, nyk. Postojna: viittaus Slovenian karstimaahan ja Postojnan tippukiviluolaan, joita Seume kuvaa edellisessä matkakirjassaan. Ks. Seume 1960, 80–86.*

melle, suuteli lehteä ja painoi kasvonsa oksien peittoon. Luulisin jopa, että silmäripsiäni poltteli kyynel. *Dulcis patriae fumus*²⁴⁷ lienee ilmiön syy; sen vuoksi lappalainen ei siedä Hampuria, ja siksi ulkomailla paimensävelmiä kuuleva sveitsiläinen rientää heti kotiin Alpeille kuunnellakseen siellä kotimaisia sävelmiä. Jos paratiisissa ei kasva tammia ja pyökkejä, en minäkään viihdy siellä pitkään. Jo Fagerhult-nimen luoma kuulokuva tuntuu merkitsevän pyökkiä, ja täällä minä sain yhdellä silmäyksellä ihaillekseni niin täydellisen kauniita yksilöitä, ettei moisia löydä edes Thüringenin metsistä tai Albanojärven rannoilta. Siinä Skånen osassa, jonka halki matkani kulki, ei ollut lainkaan niin ihastuttavaa kuin Skånessa yleensä väitetään olevan. Paremmat ja viljavammat seudut sijainnevat alempana meren rannalla, Malmön ja Lundin toisella puolella. Vuorilta laskeutuessa vastaan tulee kyllä useita pittoreskeja paikkoja, varsinkin erään joen varrella, jonka nimi ehti haihtua mielestäni; mutta parin peninkulman päässä Helsingborgista viljelykset eivät enää kukoista yhtä vehmaina kuin ylempänä. Kosteudesta koitunee omat haittansa; toisaalta minusta vaikuttaa, että täällä voisi ja pitäisi saada aikaan enemmän.

Kuningas saattueineen oli juuri tulossa läheisestä kylpylästä saapuessani Helsingborgiin. Upseeri huusi väistämisikäskyn ajurilleni jo kaukaa ja niin kovalla jylinällä kuin olisi määrännyt vähintään kaksi pataljoonaa miehiä hyökkäykseen. Helsingborgissa on kaikista näkemistäni ruotsalaisista kaupungeista vähiten miellyttävää paikallisväriä, vaikkei luonto olekaan tyystin laiminlyönyt seutua. Ruotsin puolella ei kohoa yhtäkään linnoitusta, sillä näin ovat kansakunnat sopineet keskenään.

Vanhassa linnassa oli lennätinlaite²⁴⁸. En tiedä, mihin sillä lähe-

247 *Dulcis patriae fumus*: ”kotimaan suloinen tuulahdus”.

248 *Lennätinlaite*: optinen lennätin, sähköistä lennätintä edeltänyt laite, jolla viestittiin nopeammin kuin kuriirin avulla. Järjestelmä perustui 10 käännettävään läppään, joita avattiin ja suljettiin köysillä ja joiden avulla voitiin muodostaa 1 024 eri koodia. Optinen lennätin edusti aikansa informaatioteknologian huippua, ja Ruotsi kuului kommunikaation edelläkävijöihin. Vain Ranska oli sitä modernimpi; Napoleon käytti samankaltaista lennätinverkkoa tiedonvälitykseen.

tetään sanomia: kaiketi Malmöstä eteenpäin ja edelleen rannikolle. Acerbi väittää nähneensä Ruotsissa yhden ainoan lennätinlaitteen, ja se sijaitsi Grisslehamnissa, mutta on lennättimiä muillakin paikkakunnilla, ja vielä useampia Pohjanlahden saaristossa, missä niitä käytetään Suomeen kirjoitettavia ja sieltä tulevia sanomia varten. Olisi järjetöntä, jos ainoa laite sijaitsisi Grisslehamnissa; eihän sillä voisi lähettää sanomia Suomen rannikolle saakka. Suomen puolella en tosin nähnyt yhtään lennätintä; ilmeisesti laitteet on pystytetty alemmas meren rantaan.

Jouduin maksamaan neljä ja puoli riikintaaleria päästäkseni ve-neellä Juutinrauman yli ja jälleen kerran sain nauttia myrskyn myl-lertämistä matkasta, joka kesti viisi tuntia normaalin puolen tunnin sijaan. Neptunus ei tunnu suhtautuvan minuun suopeasti. Ensimmäi-nen matkani Pohjanmereltä Amerikkaan kesti kaksikymmentäkaksi viikkoa.

Minusta on peräti kummallista, että yhä edelleen pidetään mahdol-lisena estää jykkeviä laivastoja kulkemasta salmen läpi. Monet esimerkit ovat jo todistaneet käsityksen virheelliseksi. Suotuisan tuulen turvin salmesta pääsee purjehtimaan paitsi Nelson myös joka ikinen päättä-väinen britti ja alankomaalainen, ja kaikkea muuta kuin heiveröisillä eskaadereilla. Salmi on kyllin leveä, ja tanskalaisten tykistö patterien kuulat vaikuttanevat köykäisiltä: ne tehoaisivat, jos matalikko pakot-taisi laivat pitäytymään aivan Sjællandin²⁴⁹ välittömässä läheisyydes-sä – enkä usko asian olevan näin. Yksittäiset kauppalaiivat voidaan kyllä pakottaa pysähtymään, mutta sekin tapahtuu lähinnä laivaston vartioalusten, ei rannikkopatteriston avulla. Mitä maalta käsin puolustautumiseen tulee, uskoisin, että Juutinrauman läpi purjehtii yhtä helposti kuin Messinansalmesta. Mutta lausukoot tästä tarkemman arvion merimiehet, jotka tuntevat veden syvyudet.

Juutinrauma, jonka molemmin puolin siintävät kauniit rannat ja

(Malmberg 2008.) Ruotsin optisen lennätinlinjan kehitti Abraham Niclas Edelcrantz. Ahvenanmerellä Edelcrantzin verkko ulottui Grisslehamnista Signilskärin kautta Ahvenanmaalle Eckeröhön.

249 *Sjælland*: Tanskan pääsaari.

jonka kautta purjehtii lähes tauotta suuri määrä kaikenkokoisia laivoja kaikista maista, tarjoaa katsojalle yllättävän, kerrassaan viehättävän näkymän. Tanskan Helsingør vanhoine jykevine linnoineen tekee kiistattomasti paremman vaikutelman kuin Ruotsin Helsingborg. Sen sijaan oikealla puolella avautuvat Ruotsin rannat aina Göteborgiin saakka suovat silmälle verrattomasti enemmän maalauksellista kauneutta.

Rannalta tänne majapaikkaani pitäisi olla viiden peninkulman matka, mutta tanskalaiset peninkulmat ovat tunnetusti lyhyitä, varsinkin Ruotsista tulevalle – ja nämä nimenomaiset peninkulmat lienevät tanskalaisista lyhimmät. Tietä voi saksalaisella jalkatuntumalla pitää hyvänä, mutta ruotsalaisella mittapuulla juuri ja juuri välttävänä. Mistään muualta Euroopasta ei löytyne yhtä ilahduttavan monipuolista maaseutua kuin matkalla Juutinrauman rannalta tänne Kööpenhaminaan. Kylät ja pikkukaupungit voisivat sievyydessään kilpailla englantilaisten kylien kanssa. Skånesta lähtien kaikkialla kärsittiin epätavallisesta kosteudesta ja kylmyydestä, ja se todella pisti silmään. Jönköpingiin asti sadonkorjuu oli jo täydessä vauhdissa; Skånessa ja täällä sitä ei vielä edes harkittu. Kaikki oli edelleen vihreää, ja se aiheutti joka kylässä harmaita hiuksia.

Oli sunnuntai, ja kaikki ravitsemusliikkeet täyttyivät iloisista vieraista, jotka nauttivat vapaapäivän vietosta kukin mielensä mukaan. Musiikki pauhasi kaikkialla, ja kuului myös sitä säestäviä tanssiaskelia. Matkan varrella Helsingøristä tänne kasvaa muutamia erinomaisen hienoja tammimetsiä; ja sinähän tiedät, millaista mielihyvää kotimaan puut minulle tuottavat, vaikken olekaan tilanhoitaja tai metsästäjä. Pääkaupunkiin saapumisesta minua muistutti ensimmäisenä avara, lehmuskujien ympäröimä kolmikulmainen aukio, jossa Struensee sai maksaa harkitsemattomasta toiminnastaan²⁵⁰. Kuka osaa määritellä,

250 *Struensee*: Johann Friedrich von Struensee (1737–72) oli mielisairaana Tanskan kuningas Kristian VII:n henkilölääkäri. Hän vaikutti ratkaisevasti kuninkaan päätöksiin ja teki lopulta ministerinä päätöksiä huonokuntoisen hallitsijan puolesta. Valistusmielinen Struensee kohensi yhteiskunnallista tasa-arvoa: hän sai kuninkaan julistamaan Tanskaan lehdistön vapauden, aatelistolta poistettiin etuoikeus päästä virkoihin, oikeuskäytäntö tehtiin inhimillisemmäksi ja kidutus lopetettiin. Myös

milloin tällainen toiminta muuttuu rikolliseksi?

Vaikken enää koskaan palaisi Ruotsiin, maasta jää kuitenkin minulle varsin mieluinen, hyvää tekevä muisto. Ruotsi on Pohjolan huomaanein ja ystävällisin maa. Huolimatta köyhyydestä, jota ei käy kiistäminen tai salaaminen, vallitsee kaikkialla silti järjestys ja hyvinvointi, jossa kaikki on mallillaan. Ruotsissa tapaa harvoin ihmisiä, joiden yltäkylläisestä pyylevyydestä näkee heti, että he ovat tehneet parhaiden ruoansulatusmenetelmien käytännöllisestä tutkimisesta elämänsä tarkoituksen. Kaikki toimii täällä jouheammin kuin muualla, etenkin Saksaan ja Venäjään verrattuna. On sääli, etten ehtinyt tutustua paremmin pohjoisempiin maakuntiin. Erityisesti harmittaa, että Taalainmaa jäi minulta näkemättä – alue, josta ruotsalaiset ovat niin ylpeitä. En nähnyt kuin suoran tien Ahvenkoskelta Helsingborgiin ja pienen poikkeaman Uppsalaan, mutta matkaa kertyi sentään sadankahdeksankymmenen saksalaisen peninkulman edestä, enkä kertaakaan osunut paikkaan, josta olisi pitänyt todeta: Onpa surkeaa ja hylättyä seutua, täällä en tahtoisi asua. Koko pitkähkön kulkuni aikana kohdasin yhden ainoan kerjäläisen, ja se tapahtui Tukholmassa, linnaan johtavalla sillalla. Mistä toisesta rikkaasta maasta voi sanoa samaa? Maailmankauppaa harjoittavien, ostavien ja myyvien brittien keskuudessa kerjäläiset muodostavat lähestulkoon oman kiltansa.

En valitettavasti päässyt katsomaan Ruotsin kansallisten ponnistusten kahta suurinta muistomerkkiä, Trollhättania ja Karlskronaa.²⁵¹

talonpoikien pakkotyövelvollisuutta rajoitettiin ja maanomistajien maaorjiin kohdistama tuomiovalta kumottiin. Struenseen uudistukset paransivat kansan oloja, mutta kavensivat rajusti aateliston ja virkamiesten mahtia. Vaikutusvaltansa puolesta kamppailevien keskuudessa syntyi pian kapinallie Struenseetä vastaan. Hänet pidätettiin tammi-kuun alussa vuonna 1772, ja kuningas allekirjoitti määräyksen vangita hänet salaliitosta syytettynä. Näytösluontoisessa oikeudenkäynnissä Struensee tuomittiin kuolemaan. Hänet teloitettiin 30 000 katsojan nähden 28.4.1772. Teloituksen jälkeen Struenseen kaikki uudistukset mitätöitiin. (Forsius 2000.)

251 *Trollhättan ja Karlskrona*: Seume tarkoittanee Trollhättanin vesiputouksia ja kaupungin ympärille vuonna 1800 valmistunutta, 28 kilometrin pituista kanavaa. Karlskrona on 1600-luvulla siltojen yhdistämille saarille rakennettu kaupunki. (Drews 2002, 247.)

Küttner ja muut matkailijat ovat kyllä tehneet ne jo niin tunnetuiksi, ettet häviä mitään, semminkin kun sanamaalailu ei kuulu omiin vahvuuksiini. Mutta kyllä minua hieman kirpaisi, kun aikani ei sallinut poiketa kumpaankaan. Karlskronassa olisin ehkä voinut käydä, ja siitä olisi koitunut muutakin iloa. Tie olisi kulkenut sopivasti Lundin kautta; sen varrella olisin nähnyt pidemmän pätjän kaunista Skånea.

Sinun tulee sallia minulle vielä yksi maataloutta koskeva huomautus, joka ei liene oman isänmaamme kannalta tyystin hyödytön. Jo Küttner kiinnitti huomiota ruotsalaisilla pelloilla ja niityillä seivosiin, pystyjä tikapuita tai reuhäkkejä muistuttaviin vempaimiin, joiden päällä kuivatetaan viljaa tai heinää tarpeen tullen²⁵². Küttner pitää tätä yksinomaan ruotsalaisena ilmiönä, mutta samankaltaisiin varotoimiin turvaututaan myös Liettuassa, Kuurinmaalla ja Liivinmaalla sekä ylipäätään kaikilla pohjoisilla alueilla, missä sadesää pitää ihmiset varuillaan. Näin niitä myös Pohjois-Amerikassa ja yllättyisin kovin, jos vastaavia ei käytettäisi Skotlannissa. Muistan nähneeni niitä Pohjois-Saksan suoalueillakin. Tällaisiin toimenpiteisiin ryhdytään luonnollisesti kaikkialla, missä pelätään liiallista kosteutta. Eikö taloudenhoidossa voisi tai pitäisi mennä pidemmälle ja pyrkiä järjestämään asiat niin, että jokaisella viljelijällä olisi talonsa edessä tällainen kuivatuspaikka varokeinoineen, jolloin hän pääsisi hyödyntämään jokaisen aurinkoisen hetken sadon kuivattamiseen ja pelastamiseen? Aina parempi, jos näihin keinoihin ei tarvitse turvautua, mutta useiden elonkorjuiden aikaan se on välttämätöntä, esimerkiksi juuri nyt. Ennen kuin ehditään kauas pellolle, saadaan sato pöyhittyä ja valmistaudutaan lastaamaan, sää saattaa muuttua moneenkin kertaan, eikä mitään ole tehtävissä. Sen sijaan koko perhe voisi askaroida toimissaan pihapiirissä ja tarpeen vaatiessa rientää pelastamaan satoa niin ripeästi kuin suinkin. On ilmiselvää, että tämä vaatii paljon työtä: mutta mitäpä ihminen ei tekisi maan antimien ja ravintonsa turvaamiseksi? Muistelen, että Saksassa eräät kelpo viljelijät toimivat tilanteen vaaties-

252 Kuvauksen perusteella kyseessä on haasia, ohuista puunrungoista rakennettu riukuteline, jota käytettiin viljan ja heinän kuivattamiseen.

sa juuri näin.

Maan uudisraivaus kaskeamalla eli puiden polttaminen lannoitteeksi ei ole enää Ruotsissa yhtä yleistä kuin Liivinmaalla ja Venäjän puoleisessa Suomessa. Silti siihen törmää paikoin myös täällä. Puut kaadetaan, rungot kuljetetaan eteenpäin tuottoisampaan käyttöön ja jäännökset poltetaan ravinteeksi. Venäjän Suomessa menetelmä näyttää paikoin kerrassaan kammottavalta. Katselin, kuinka kuusi tai kahdeksan miestä ja naista kulki pitkät tangot käsissään hiilenmustalla, yhä savuavalla tantereella, itsekin mustuneina ja puoliksi palaneina, pitäen yllä tulta, kunnes se oli polttanut tuhkaksi viimeisenkin palavan kappaleen. Edes suuri tulivuorenpurkaus tai tuhoisa metsäpalo ei saisi aikaan yhtä hirveää jälkeä kuin ihmisten tahallinen toiminta täällä.

Monilla ruotsalaisilla paikkakunnilla on alettu valitella puun puutetta ja etsiä kivihiiltä, vailla suurempaa menestystä. Puupula estää jo nyt monilla alueilla kaivosten toiminnan.

Lyypekissä, 8. syyskuuta 1805

Pyysin postivaunujen ajuria viemään minut Kööpenhaminassa hyvään majataloon, jossa puhuttaisiin muutakin kuin tanskaa, sillä kieleni ei vielä taipunut sitä taitamaan. Mitä pidempään matkustin Ruotsissa, sitä huonommin minulta luonnistui kaikki kirjoista oppimani; heitin siis Orraeuksen ruotsin kielen kieliopin nurkkaan ja ryhdyin harjoittamaan kieltä käytännössä, mikä sitten sujui suurin piirtein siedettävästi englannin avustuksella. Juuri kun aloin mongertaa reippaasti ruotsia ja päästä näkkileivän makuun, minun piti jo matkustaa Juutinrauman yli. Näinhän elämässä aina käy. Kun on vihdoinkin päässyt asettumaan, täytyy nostaa purjeet ja lähteä. Ajuri siis toi minut Kööpenhaminassa vanhaa linnaa vastapäätä sijaitsevaan Hotel Royaliin; sen paremmin en olisi hänen mielestään voinut asua missään, ja olin itsekkin tyytyväinen. Kuten voit kuvitella, talo edusti suurellista tyyliä; huolitellun suittu *Mercurius*²⁵³ loi ovella minuun ja reppuuni monimielisen katseen kuin vihjaten, ettemme takuulla kuuluneet tänne. Sillä se, joka ei tässä maailmassa heti loista kullankimalluksella päältä päin tai näytä ulkomuotonsa puolesta lupaavalta, on ikuisesti ryysyläinen – kuten hienompi väki asian ilmaisee – vaikka hän kuinka kaivelisi dukaatteja taskuistaan. Kaikki riippuu ulkoisesta vaikutelmasta. Ei tarvitse olla oppinut eikä viisas, ei rohkea, hyvä tai oikeudenmukainen, kunhan vain näyttää siltä kuin olisi tätä kaikkea. Tämän tietävät ne suuren

253 *Mercurius*: kauppiaiden ja matkustavaisten jumala, tässä: hotellin portieeri.

maailman ja pienempienkin ympyröiden hyypiöt, joilla on tusinan verran perusilmeitä joka tilanteeseen, vivahteista ja häivähdyksistä puhumattakaan. – Huone, ystävä hyvä, huone! sanoin minua tuijottavalle Mefistolle. Ääneni taisi vakuuttaa paremmin kuin ulkomuotoni, koska hän otti kohteliaasti reppuni ja johdatti minut ylös kammiooni, joka miellytti minua kovin. Tämä on epäilemättä yksi kaupungin kauneimmista paikoista, ja niitä mahtuu Kööpenhaminaan paljon. Edessäni virtaava kanava kuhisi vilkasta kaupallista toimeliaisuutta, alituista purkamista ja lastaamista; vastapäisellä mäellä ahersi joukoittain sotilaita purkamassa vanhoja linnan raunioita, joista rakennetaan uusi linna samalle paikalle. Vanhan linnan jäännökset kuuluvat suurimpiin ja hienoimpiin näkemiini raunioihin, ja ne tekisivät kunniaa minkä tahansa aikakauden ja kansakunnan maulle. Minusta tuntuu, ettei pohjoisempänä tule enää vastaan tällaisia rakennuksia – ainakaan sen perusteella, mitä näin Venäjällä ja Ruotsissa.

Koko Sjællandin saari ja eritoten Kööpenhamina sijaitsevat varsin alavalla maalla; ei siis ole ihme, että varsinkin ulkomaiset vieraat valittavat kosteasta, epäterveellisestä, reumaa aiheuttavasta ilmasta. Erityisesti Marezoll on julkisesti harmitellut riesaa, ja oman lyhyen, vieläpä elokuun lopussa viettämäni ajan perusteella olisin taipuvainen yhtymään hänen näkemykseensä, sillä reilusti yli puolet tämän kauniin vuodenajan päivistä kului lohduttomassa sateessa.

Kööpenhaminassa kokee olevansa jo puoliksi kotimaassa. Ahkera kirjallisten ja pikkutarkkojen tilastollisten ilmiöiden havainnointi, jota kaikkien teokset yleensä vilisevät, ei ole minun heiniäni; sinun tulee siis suhtautua sukoillen, jos kirjoitan näistä niukalti. Mistä johtunee, mutta minusta tuntuu kuin olisin menettänyt aidon kiinnostuksen ihmisten toimiin. Jokainen ajattelee vain itseään, itseään ja vielä kerran itseään, aina Bonapartesta tullikirjuriin asti. Tämä kuuluu toki ihmisluontoon – mutta ihmisluonnon soisi ilmentävän itseään edes hivenen liberaalimmin ja oikeudenmukaisemmin. Tilannetta ei voi parantaa kokonaan, mutta kunpa edes kohtuuttomuuksista päästäisiin eroon. Mahdottomuus tehdä jotain aidosti hyvää, sellaisena kuin käsitän aidon hyvän, surettaa minua välillä, kunnes taas tynnyntän mieleni ja

lohduttaudun sananlaskulla: Ole mies, tee osuutesi ja jätä loput koh-
talon käsiin.²⁵⁴

Tanskan hallinto ei virittänyt kieltäni tähän valitusvirteen, sillä ko-
kemani perusteella täällä vallitsee niin ystävällinen ja liberaali ilma-
piiri kuin ylipäättään missään. Tarkkailija panee myös ilokseen merkil-
le, että täällä voi elää kohtuullisen hyvin ilman valtavia rahasummia.

En ole kovin hyvin perillä paikallisista sivistyslaitoksista. Kävin
kuninkaallisessa kirjastossa vain yhden ainoan kerran. Se ei ole järin
laaja, jos vertaa Pariisiin, Wieniin tai Dresdeniin, mutta sentään huo-
mion arvoinen. Sivuun oli pantu iso pino kaksoiskappaleita, jotka on
määrä lähettää Venäjän uusiin oppilaitoksiin. Moldenhawer²⁵⁵ ei ollut
paikalla, ja eri tahoilta kantautui valituksia hänen kirjallisen toimin-
tansa itsekeskeisyydestä. Kuten tunnettua, Suhm oli ostanut Reiskin
jäämistön ja lahjoittanut sen kirjastolle²⁵⁶. Joukkoon lienee mahtunut
monia arvokkaita teoksia, esimerkiksi Goliusta²⁵⁷ Reiskin lisäämin
alaviittein, Reiskin arabialaisia lääkäreitä käsitteleviä tutkielmia varus-
tettuna lukuisilla myöhemmillä huomautuksilla, samoin Reiskin lisää-
millä välilehdillä varustama Stobaios²⁵⁸. Tämä kaikki lepäsi kuulemma
vuosikausia arvottomana jossakin nurkassa, pyykkikoreihin sysättyinä.
Vihdoin teokset pelastettiin ja järjestettiin, mutta kaivattua Goliusta
ei löytynyt, eikä kukaan tiedä, mihin Stobaios oli joutunut. Reiskin

254 *Ole mies* - - : vrt. Ensimmäinen kuninkaiden kirja: 2:2–4.

255 *Moldenhawer*: Daniel Gotthilf Moldenhawer (1753–1823), Kööpen-
haminan kuninkaallisen kirjaston johtaja.

256 *Suhm* - - *Reiske*: Peter Friedrich von Suhm (1728–98) oli tanskalainen
kamarieherra, historioitsija, filosofi ja runoilija; Johann Jakob Reiske
(1716–74) oli ensimmäinen saksalainen arabian kielen ja Bysantin
tutkija. Reiske toimitti myös antiikin kreikkalaisten kirjailijoiden
teoksia, mm. Theokritosta ja Plutarkhosta, jotka kuuluivat molemmat
Seumen mielilukemistoon. (Drews 2002, 247.)

257 *Goliusta*: Jacob Golius (1596–1667), alankomaalainen itämaisten kielten
ja matematiikan professori.

258 *Stobaios*: Johannes Stobaios (400-luku) oli antiikin kreikkalainen
kirjailija. Hänet tunnetaan ennen kaikkea kokoamistaan tekstikatkel-
mista, joiden ansiosta monet muutoin kadonneet teokset säilyivät
jälkimaailmalle. Stobaios lainaa yli viittäsatua kirjailijaa: runoilijoita,
historioitsijoita, puhujia, filosofeja ja lääkäreitä.

lisäämillä välilehdillä varustettu kirja saattaa hyvinkin sisältää jotain huomion arvoista. Olen pahoillani Moldenhawerin puolesta; luotettavat tietolähteet nimittäin todistavat häntä vastaan.

Eräät kyllä syyttävät kirjastoa myös epäoikeudenmukaisesti väittäessään, että kaikki vierasmaalaisten ja erityisesti englantilaisten kirjoittama, Tanskan vastainen kirjallisuus olisi tahallaan piilotettu. Kuulemani mukaan tämä kuitenkin johtuu siitä, että ylipäätään kaikki Tanskan historiaa käsittelevät teokset on sijoitettu yläparven hyllyihin. Onko järkevää siirtää oman isänmaan historia tällä tavoin sivuun, on jo toinen kysymys. Uusien, merkittävien teosten valikoima ei häikäise laajuudellaan, ei taiteen, filologian eikä historian aloilla.

Taidekammio sisältää paitsi joukon herttaisia yhdentekevyyksiä, myös runsaasti teoksia, joiden merkitys ei rajoitu Tanskan historiaan, vaan koskee ylipäätään koko pohjoista saksalaista menneisyyttä²⁵⁹. Sääli, että kuuluisat kultaiset sarvet menetettiin niin häpeällisesti.²⁶⁰ Paikallisen hallinnon lempeydestä todistaa se, ettei sarvet varastanutta ja tuhonnutta miestä rangaistu kuolemalla, vaan hänet tuomittiin kuritushuoneeseen. Kaikista näkemistäni taidekabineteista tämä on havainnollisen historian opiskelun kannalta kenties kaikkein runsain ja valaisevin, olkoonkin että mukaan mahtuu myös joutavuuksia. Eteissali on tärkeämpi kuin luullaan. Sinne koottua maalauskoelmaa ei yleensä pidetä juuri minkään arvoisena, mutta se sisältää enemmän kuin Kööpenhaminalta ylipäätään osaisi odottaa. Itse kabinettiin sijoitetuilla maalauksilla on lähinnä historiallista arvoa, aina Margareetas-
ta²⁶¹ nykyiseen kuningasperheeseen asti. Eteissalissa sen sijaan näkee

259 *Pohjoista saksalaista menneisyyttä*: Germaaniset heimot olivat asettuneet neoliittisen kauden lopulla Jyllantiin ja Etelä-Skandinaviaan (Castren & Pietilä-Castren 2006, 190).

260 *Kultaiset sarvet*: Kultaseppä Niels Heidenreich varasti riimukirjoituksin koristetut, 400-luvulta peräisin olevat kultaiset sarvet vuonna 1802 kierrättääkseen kullaa. Kun Heidenreich saatiin kiinni, hän oli jo ehtinyt sulattaa esineet. Kipsivalosten mukaan tehdyt kopiot ovat kuitenkin jäljellä.

261 *Margareeta*: Kuningatar Margareeta I (1353–1412) oli Tanskan, Norjan ja Ruotsin hallitsija, Kalmarin unionin perustaja.

useita taiteellisesti arvokkaita teoksia, epäilemättä korkeatasoisten ja ankarien italialaisten koulukuntien parhailta mestareilta. Museon hoitaja väitti niitä kolmea teosta, joihin kiinnitin eniten huomiota, Michelangeloksi, Leonardo da Vinciksi ja Rafaeliksi. En ole kylliksi taiteentuntija voidakseni arvioida väitteen todenmukaisuutta, muttei se tuulesta temmatultakaan kuulosta. Vain Leonardo da Vincin kohdalla epäröisin hiukan, sillä en pitänyt teoksen piirrosjälkeä enkä värejä täydellisinä. Kokoelmaan kuuluu kuitenkin takuulla monia klassisia italialaisia teoksia, ja se on jo paljon kaupungilta, jota harvoin mainitaan taidekokoelmista puhuttaessa. Siellä täällä Sjællandin muissakin kartanoissa lienee vielä hienoja vanhoja aarteita; kenties kannattaisi koota ne kaikki yhteen, joko tänne tai jonnekin muualle.

En käynyt kenraali Classenin kirjastossa enkä yliopiston kirjastossa. Ensin mainitun perustaja, kuten kaiketi tiedätkin, ansaitsee oman kotimaansa ylistyksen ja kiitoksen ohessa kaikkien kunniallisten eurooppalaisten arvostuksen. Tämä tuntematon yksityishenkilö kykeni omin voimin, monipuolisen sivistyksensä sekä eritoten mekaniikan ja fysiikan tuntemuksensa ansiosta hankkeisiin, jotka vähitellen kohottivat hänet suurkaupungin hyväntekijäksi. Täältä ei löytynyt julkista laitosta, joka ei olisi hyötynyt hänen avuistaan, ja hänen nimensä herättää valtavaa kunnioitusta kaikkialla.

Vierailuni kohokohtiin kuului käynti eräässä laivassa Scheelin²⁶² seurassa. Hän vastaa kaupunginlääkärinä karanteenista, joka toteutuu täällä mallikelpoisesti ja johon kaikki muut pohjoiset satamat voivat luottaa turvallisin mielin. Kaikki täällä tutkitut ja terveiksi todetut saavat rauhassa jatkaa mihin tahansa; ne joita ei ole tarkastettu täällä, tutkitaan toisaalla, tšekäläisiä turvallisuusmääräyksiä noudattaen. Scheeliä voi tässä mielessä pitää varsin onnekkana olentona; mihin tahansa hän meneekin, häntä tervehditään vapauttajana, sillä kukaan ei tietenkään saa astua maihin ennen tarkastusta.

Tanskalaiset ovat nykyään suurimpia merenkävijöitä heti englantilaisten jälkeen. Laivoja saapuu kaikilta maailman kolkilta lähes

262 *Scheelin*: Paul Scheel (1773–1811), Kööpenhaminan kaupungin ylilääkäri.

päivittäin, ja ne ovat enimmäkseen tanskalaisia. Niiden mukana Juutinrauman rannoille kulkeutuu kukkuroittain ylellisyyksiä eri maista, eikä täällä kursailla niiden nauttimisessa, ennen kuin lastit joutavat eteenpäin. Vierasmaalaisten viinien ryydittämät kilpikonnamestit ovat aivan tavallisia juhlia paikallisten kauppamiehien kesken – Cato²⁶³ olisi tuskin katsonut moisia hyvällä. Mutta kukapa olettaisi Mercuriuksen esikoispojilta ja lempilapsilta kohtuullisuutta? Saatuaan kyllikseen Rikkaudentuoja Mercuriukselta he lähtevät iloiten seuraamaan Sielujen saattaja Mercuriusta²⁶⁴. Joka hetki on joku laivuri tuomassa tänne tuntemattomien eläinten valikoimaa ainoastaan taloudellisen hyödyn tai puhtaan päänäpiston ajamana, ajattelematta lainkaan luonnonhistorioitsijoille tuottamaansa riemua. Kööpenhamina on kiistämättä paras ja miellyttävin satamakaupunki. Vain Syrakusaa voisi pitää parempana, jolleivät paikalliset ihmiset olisi niin laiskoja. Missään ei näe niin suurta määrää laivoja kaikista maailman maista; sitä paitsi Kööpenhamina on ylivertainen pohjoisen ja etelän väliin sijoittuvana risteyssatamana.

Eräs Scheelin kanssa vierailemistani länsi-intialaisista laivoista oli alun perin amerikkalainen alus, jonka koko miehistön Guinean mustat asukkaat olivat surmanneet. Heiltä laiva oli kulkeutunut ensin portugalilaisten, sitten tanskalaisten käsiin. Aluksessa näkyi edelleen jälkiä mustien raivonpurkauksesta. Ei olisi pahitteeksi, jos saman kohtalon kokisivat kaikki ne bristolilaiset ja liverpoolilaiset, jotka aidolla brittiläisellä ihmisrakkaudellaan ikuistavat orjakaupan omaksi häpeäkseen ja koko kristillisen maailman häpeäksi. Se olisi hyvin lievä sovitusrangaistus niistä hirmutöistä, joihin he itse syyllistyvät ja joita he välillisesti aiheuttavat.

Paikallinen lääkintätarkastuslaitos sai hiljattain erään Länsi-

263 *Cato*: Marcus Portius Cato (234–148 eaa.) tunnetaan muinaisen Rooman tapainturmeluksen arvostelijana.

264 *Mercurius*: Seume yhdistää tässä roomalaisen kaupankäynnin ja matkailijoiden jumalan Mercuriuksen ja kreikkalaisen jumalten sanansaattajan Hermeksen, joka oli paitsi kauppiaiden ja matkailijoiden suojelija, myös sielujen manalaan johdattaja. (Drews 2002, 248.)

Intiasta saapuneen laivan mukana tutkittavakseen ilmatiiviin pullon, johon oli eristetty keltakuumeen ainekset. Länsi-intialaiset lääkärit nimittäin uskoivat, että vaikka kyse oli epidemiasta, tauti ei tarttuisi ihmisestä toiseen. Perin outoa, kuinka kenenkään mieleen juolahtaa sinetöidä ja lähettää keltakuumetta valtameren halki. Aine oli peräisin pahanlaatuisesta tapauksesta, ja se oli otettu talteen taudin rajuimmassa vaiheessa. Voit kuvitella, että saatekirjeellä varustettu pullo sai täällä hätkähtäneen, vähemmän ilahtuneen vastaanoton; kaupunginlääkäri määrättiinkin toimittamaan tämä ihastuttava lahja varovasti merelle ja upottamaan se huolellisesti kaikkein syvimpään kohtaan. Tutkimuksiin ei näin ollen ryhdytty, vaikka osa täkäläisistäkin lääkäreistä vakuutteli, ettei siitä olisi koitunut vaaraa.

Kaikki intoilevat täällä edelleen huhtikuun 3. päivän taistelusta²⁶⁵, ja jokaisella on kerrottavanaan jokin sankariteko tai jalomielisyyden osoitus kansakunnan kunniaksi. Sinä päivänä brittiläinen kolmikärki sai tuta, ettei olekaan sellainen kaikkivaltias kuin harhakuvitelmisaan uneksi. Jos vielä Venäjän ja Ruotsin laivastot olisivat saapuneet yhtäkaa paikalle, olisi merenjumala Nelsonin uhkayritys päättynyt peräti huonosti. Mutta hän oli toki arvioinut tilanteen viisaasti etukäteen. Harvoin on missään noustu yhtä uljaasti ja vaikuttavan yksimielisesti yhteiseen vastarintaan kuin täällä kyseisen selkkauksen aikana. Kaikki halusivat ponnistaa voimansa äärimmilleen maansa puolesta; päivä lukeutuu varmasti kansakunnan aikakirjojen hienoimpiin. Tuntemattomat nuorukaiset osoittautuivat sankareiksi, tavalliset kokemattomat ihmiset taitaviksi sotureiksi – näin tapahtuu aina, kun kansakuntaa vastaan hyökätään ja kansa pakotetaan taistelemaan kotikonnuillaan kotiensa ja kontujensa edestä²⁶⁶. Samalla tuo päivä kui-

265 *Huhtikuun 3. päivän taistelu*: Amiraali Nelsonin johtama brittilaivasto hyökkäsi Kööpenhaminaan 2.4.1801.

266 *Tuntemattomat nuorukaiset*: Puolet Tanskan laivaston sotilaista oli ollut palveluksessa vasta vajaat kaksi viikkoa. Kööpenhaminasta oli pakko-värvätty siviilejä ennen taistelua, ja jopa osa upseereista oli kauppa-laivastosta värvättyjä siviilejä. Ruorimiehiä ja laivureita pestattiin väliaikaisesti ns. kuukausiluutnanteiksi, mutta vaikka he osasivat purjehdita, tykkeitä he eivät osanneet käyttää. (Christensen & Mønster-Kjær 2016.)

tenkin paljasti myös kaupungin puolustuksen puutteet. Maalta katsottuna Kööpenhamina on huomattavimpia näkemiäni linnoituksia; sen suurin vika onkin koko, josta on väistämättä sukeutunut liuta muita ongelmia. Vaarat ovat tähän mennessä lähestyneet veden puolelta, ja vaikka mairinnousua voisi pitää riskialttiina ja verrattain epätodennäköisenä, kaupungin on kuitenkin pystynyt saartamaan melko pitävästi. Tämä pyritään nyt estämään rakentamalla kaksi tykistöpatteeria veden keskelle, syväkköön kohtaan. Toinen niistä, niin kutsuttu Suuri patteri, joka osoittaa Juutinraumaa kohti, on jo melkein valmis, ja se on totta tosiaan valtava rakennelma. Se sijaitsee suurin piirtein tykinlaukauksen päässä maalta, suoraan tulliasemaa ja satamaa vastapäätä, ja sinne voi varata kaiken tarvittavan pitkän piirityksen varalle, mikäli varustelua ei pystytä aina hoitamaan kaupungista käsin. Oikein käytettynä tykkipatteri pystyy tuhoamaan laivaston ennen kuin laivasto tuhoaa sen; onnistuakseen vihollisen pitäisi ensin miehittää ranta. Saarekkeiden tulee tietenkin pitää lujasti pintansa myös ympäröivää vesielementtiä vastaan. Toisen patterin kohdalla, Amagerin kärjestä oikealle, makaa yhä kolme toisiinsa törmännyttä vanhaa linjalaivaa hylkyinä merenpohjassa. Tämä toinen patterilinja, jota vasta käydään rakentamaan, aiotaan nimetä Provesteeniksi²⁶⁷. Ellen vallan erehdy, nimi periytyy urhealta kapteenilta²⁶⁸, joka puolusti aluetta laivoineen ponnekkaasti vihollista vastaan ja kaatui ensimmäisenä taistelussa. Jaloa oli hänen toimintansa, jalo kuolemansa ja jalo kunnia kuolemastaan. Kunhan molemmat patterit valmistuvat, Kööpenhaminan piirittäminen käy jo aika vaikeaksi, mikäli laivasto pystyy edes jossain määrin tukemaan puolustusta. Näiden rakennelmien pystyttäminen, viimeistely ja ylläpito ovat kiistämättä tärkeimmät toimet, joihin valtion tulee keskittyä, mikäli pääkaupungin kukoistus ja turvallisuus halutaan taata tulevaisuudessakin.

Kööpenhamina ei sijaitse yhtä hienolla ja romanttisella paikalla

267 *Provesteen*: ”koetinkivi”.

268 Seume erehtyy. Nimi ei periydy kapteenilta, vaan laivalta, jonka englantilaiset valtasivat ja polttivat Nelsonin johtamassa hyökkäyksessä huhtikuussa 1801.

kuin Tukholma, mutta täälläkin riittää viehkeitä ja herttaisia kohtia: ja kun kauniina iltana soutaa veneellä retiä pitkin Suuren patterin toiselle puolen, avautuu ympärillä näkymä, jonka vertaista ei näe muualla Itämerellä. Korkeimmilta kukkuloilta erottaa Sjællandin kauniit rannat Juutinraumaan saakka ja Ruotsin rannikon lähes Malmöhön asti. Edes Napoli ei voita Kööpenhaminaa muutoin kuin luontonsa runsaudella ja klassisilla maisemillaan: maan viljeleminen ja humanit aatteet ovat täällä kehittyneet kiistattomasti pidemmälle.

Kaikkein viehättävintä on Frederiksborgin tienoin. Sinne kannattaa mennä myös jalan rattoisalle kävelyretkelle, ja jos tahtoo vaivata jalkojaan rahtusen lisää ja palata takaisin kylien läpi merenrantaa pitkin, saa silmien täydeltä virkistystä ja kaupanpäällisiksi mausteet aterialleen. Venäjän keisari pulittaisi varmaan muutaman miljoonan, jos vain saisi sillä Kööpenhaminan kasvillisuuden Pietarhoviin. Saksanpähkinäpuut kukoistavat runsaina Frederiksborgin puutarhassa, ja niiden hedelmät ovat vallan herkullisia.

Yritin vieraillla Münterin²⁶⁹ luona kahdesti, mutta hän ei ollut kotona. Jos olisin tiennyt sen, minkä sain kuulla vasta jälkepäin merimatalla, olisin yrittänyt vielä kahdesti uudelleen. Hän oli nimittäin vastikään saanut kirjeitä Landolinalta²⁷⁰, joka oli ollut Napolissa viimeisen maanjäristyksen aikaan ja kuvannut koko kauhean katastrofin pohjoismaisille ystävilleen viimeistä piirtoa myöten. Olisin varsin kernaasti kuullut tai lukenut edes häivähdyksen syrakusalaisista. Mutta kenties tapaan Münterin vielä kerran Arethusan lähteellä tai Anapuksen²⁷¹ varrella rypälejuhlilla, ja hän jakaa minulle koko Alkinoon puutarhoja koskevan tietämyksensä.

Joko Scheelin tai Schumacherin luona, en enää muista kumman, käsiini osui Kalkutassa painettu, Itä-Intiassa palvelevien sotilaiden

269 *Münterin*: Friedrich Münter oli saksalaissyntyinen, Tanskassa vaikuttanut teologi ja matkakirjailija, joka kirjoitti mm. Sisiliasta (Drews 2002, 249).

270 *Landolinalta*: Saverio Landolina, arkeologi, jonka luona Seume oli vierailut Syrakusan matkallaan (mt., 249).

271 *Arethusa*: ks. alaviite 221. *Anapus* (lat.), nyk. *Anapus*: Joki Sisiliassa.

potemaa kuumesairautta käsittelevä kirja, jonka oli kirjoittanut muuan englantilainen herra Hunter – luultavasti vanhan kuuluisan lääkärin sukulaismies. Niin laadukasta oli painojälki, että vastaavaa näkee Saksassa ani harvoin; se ylsi lähestulkoon englantilaisen kirjapainotaidon tasolle.

Amagerin saari on liitetty kaupungin osaksi linnoitukseen kuuluvan sillan avulla. Saari toimii pääkaupungin kasvitarhana, jonka rehevät hollantilaiset viljelykset suovat silmälle virkistävää vaihtelua. Huvittelin joskus iltapäivisin katselemalla siellä tykkimiesten pommitusharjoituksia, mutta kovin korkeaa arvosanaa en voi heille antaa, sillä näkemäni perusteella he osuivat varsin harvoin lähelle kohdettaan, enkä päässyt kertaakaan todistamaan suoraa osumaa.

Olen kehno muonitusmestari, joten maanmiehemme herra Fiedler osoittautui oikeaksi hyväntekijäksi tarjotessaan minulle avokätisesti oman eväskorinsa antimia merimatkan aikana. Neptunus ja Aiolos²⁷² eivät useinkaan hyväksy minua suopeaan suojelukseensa. Tälläkin kertaa tuulet puhalsivat navakasti Kielin eli määränpäämme suunnasta, ja meiltä kului kokonaista viisi päivää matkaan, joka parhaimmillaan taittuu vuorokaudessa. Kaikeksi onneksi minulla ei sentään ollut kiire, sain nauttia hyvästä seurasta ja kaikille riitti yllin kyllin muonaa. Eräs kööpenhaminalainen ystäväni oli pyytänyt minua olemaan huoleti merimatkan suhteen; hän kyllä sopisi kaikesta laivurin kanssa, jotta saisin hytin ja punkan. Otin siis rauhallisesti enkä huolehtinut etukäteen mistään. Mutta asia ei järjestynytäkään yhtä mutkattomasti kuin eväsmuona, ja koska olin luottavaisesti jättänyt kaiken ystäväni varaan, jouduin nukkumaan ilman petiä matka-arkun päällä. Kokeimus muistutti kauheudessaan sitä englantilaisen kuljetusaluksen suolalihatyynyriä, jossa matkustin Amerikkaan siirtokuntien sotaan. Toisena yönä vetäydyin arkun päältä pöydän alle ja annoin myrskyn tuuditella minua mielensä mukaan. Leposijani siirtyi milloin arkulta pöydän alle, milloin pöydän alta arkun päälle. Viimeisenä iltana eräs

272 *Neptunus ja Aiolos*: Neptunus oli roomalaisten veden jumala. Aiolos mainitaan Odyssiassa tuulten haltijana.

hampurilainen lääkäri luovutti minulle vuoteensa. Omien sanojensa mukaan hän teki sen osittain kiukuissaan, kyllästyttyään sullomaan muhkeaa olemustaan sängyn raameihin, mutta suurin syy luopumiseen taisi kuitenkin olla tämän kelpo miehen hyväntahtoisuus. Kyseinen laivareitti on kuuluisa: matka sujui kehnosti, mitä alukseen tulee, ja rattoisasti, mitä tulee matkustajain seuraan. Kajuutassa oli mukana koko joukko naisia, joista joka ikinen tuli merisairaaksi, ja vieläpä uudelleen, myrskyn jo myllerrettyä ja vaiettua. Oma jurouteni taipui muutaman kerran jopa kohteliaaksi käytökseksi, ja tarpeen vaatiessa tarjosin käsivarteni heidän tuekseen; muutoin hienosteluni oli enemmän tekemättä jättämistä kuin tekemistä – poistuin aina nopeasti paikalta, kun tunsin olevani liikaa.

Miesten laivakerhoon kuuluivat eräs tanskalainen upseeri, eräs tanskalainen siviili, edellä mainittu hampurilainen Asklepios, herra Pontoppidan – samannimisen kuuluisan herran sukulainen, luonnonhistorioitsija Lenz, eräs mykkä englantilainen, maanmieheni Schmidt Grimmen kaupungista sekä oma vähäpätöisyyteni. Kokkapuheista ei ollut pulaa, ja jos kajuutassa hiljeni, kannella jatkettiin. Usein laulettiinkin; jopa minun piti jollottaa ainoa muistamani vanha sotilaskappale *Ich ging Egydie sinds drei Jahr* Weißen ja Hillerin kunniaksi – mistä suoriuduin jokseenkin välttävästi.

En voi antaa kovin kiitettävää arvosanaa tanskalaisille laivasäädöksille postilaivan käytäntöjen takia. Kajuutta olisi voinut tai sen olisi pitänyt olla paljon parempi, nyt se oli hädin tuskin siedettävä. En pidä hyvänä myöskään sitä, ettei tarjolla ole ruokaa. Hallituksen tulisi asetuksellaan sallia laivanvarustamoille oikeus tehdä voittoa ja määritellä tietty summa, johon sisältyisi sekä matka että ylläpito; tämä koituisi matkustajien parhaaksi ja yleisen järjestyksen hyväksi. Jos joku on tyytymätön kajuutan hyvään perustarjontaan, tuokoon ylimääräistä ruokaa mukanaan – mikäli hänellä on sellaiseen varaa ja tilaa. Muonavaraston voisi uskoa myös kapteenin säilytettäväksi. Tällä hetkellä matkustajien eväskorit jymisevät ikävästi kieriessään ja vierieissä, eikä ruokailua saa järjestettyä järkevästi. Matka maksaa nyt neljä taaleria ilman muonan murenta; jos kymmenellä taalerilla saisi ruoankin,

voisi jo puhua asianmukaisesta järjestelystä – edellyttäen, että järjestystä oikeasti pidettäisiin yllä.

Osa kapteeneista on kuulemma epäkohteliaita ja epäystävällisiä, mutta meidän kohdallemme sattui sängen humaani mies. Äskettäin Kielistä lähti samalle reitille eräs värväysupseeri mukanaan iso joukko rekryyttejä; verkkaan edennyt matka sujui huonosti, evästä ei ollut, eikä laivan kapteeni suostunut antamaan sotilaille mitään syötävää. Tämä jos mikä on veltoa välinpitämättömyyttä; vieläpä tilanteessa, jossa huolenpitoa kaikkein kipeimmin kaivataan. Myös kansimatkustajia kohdellaan täysin epäinhimillisesti ja tunteettomasti. Olihan sentään jo syyskuu, ja tähän aikaan vuodesta vallitsee raaka ja kolea sää – varsinkin tällä maailmankolkalla ja kaiken kukkuraksi merellä. Kannella matkusti likimain kahdeksantoista alemman säädyn edustajaa. He altistuivat alinomaa sateelle ja laitojen yli hyökyvälle merivedelle. Tällainen merimatka vastaa melkein sotaretkeä: ei kattoa, ei suojaa tai peittoa, ei pienintäkään purjeen riekaletta. Ruuma oli varattu kauppatavaroille. Korviimme kantautui itkua ja hammasten kiristystä, ja ihmisparat värisivät vilusta. Jos kruununprinssi, jonka lempeyttä ja sydämellisyyttä kaikki kilvan ylistävät, näkisi tämän, hän takuulla huolehtisi siitä, ettei tilanne toistu. Myös näiden ihmisten voisi olettaa maksavan mielellään vähän enemmän saadakseen myrskysäältä suojatun yösijan. Sitä on vaadittava inhimillisyyden tähden; kyse on sentään neljästäkymmenestä peninkulmasta, ja niin pitkällä merimatalla altistutaan jo monenmoisille onnettomille sattumille ja puuskille. Kurjimmalle kerjäläisellekin tarjotaan sentään yleensä katto pään päälle. Mitä merimatkojen järjestämiseen tulee, parhaiten asiat on todennäköisesti hoidettu niillä kuninkaallisilla postilaivoilla, jotka kulkevat Napolista Palermoon.

Emme millään olleet päästä eroon saarista: Møn, Langeland, Falster ja minkä nimisiä nämä rykelmät lienevätkään, junnasivat ikuisesti nän edessä, ja pelkäsimme jatkuvasti ajautuvamme vasemmalle, kohti Mecklenburgin rannikkoa. Viimein matelimme Kielin Friedrichsortin linnoituksen lähelle, mutta matka taittui yhä sietämättömän hitaasti. Silloin paikalle ilmestyi kalastajavene, joka tarjosi kyytiä osalle seu-

rueesta; yksimielisyyteen pääseminen kesti aimo tovin – taivas tietää miksi. Itse en ollut puuttunut asiaan sanallakaan, koska olin jo alis-
tunut kohtalooni enkä halunnut viedä kenenkään paikkaa. – Kuinka
monta henkeä veneeseen mahtuu? tiedustelin lopulta. – Hyvinkin
kuusitoista, minulle vastattiin. Tuskin oli vastaaja ehtinyt sulkea suun-
sa, kun hattu ja keppi jo hakeutuivat kainalooni ja minä laidan yli
kalaveneeseen istumaan. – Ken mielihän mukaan, kiiruhtakoon, kailotin,
– muuten maksan ja matkustan yksin. Sinähän taidat tietää, että kun
rahavarani kärsivät kaikkein matalimmasta luoteesta, kohooa mieliala-
ni korkeimman vuoksen tasolle. Tuossa tuokiossa ihmiset jo kokoon-
tuivat veneeseen; kukaan ei jäänyt laivaan harvapuheista brittiä lukuun
ottamatta, ja kalastajat soutivat meidät kaupunkiin niin rivakasti kuin
käsivarsista lähti.

Kielin kiilan muotoinen poukama, josta kaupunki lienee saanut
nimensäkin²⁷³, tarjoaa tulijoille kauniin maiseman. Oikealla linnoitus,
kanava ja metsä, vasemmalla sieviä kyliä ja kauniita, syviä laaksoja.
Laivanrakennustoiminnan laajuus ylitti kaikki odotukseni. Kaupun-
kiin asti ulottuvassa satamassa näkee tavattoman suuria aluksia.

Kielissä tapasin vanhoja tuttuja ja solmin uusia tuttavuuksia.
Uusien joukkoon kuuluivat myös herrat Weber, isä ja poika²⁷⁴, jotka
oppineena miehenä jo tunnetkin. Poika oli äskettäin käynyt Ruotsis-
sa, ja ilahduin kuullessani hänenkin mieltyneen maahan. Ruotsi tar-
jonnee hänelle kasvitieteilijänä mitä runsaimman saaliin. Heinrich
Breslausta²⁷⁵ toimii täällä professorin virassa, kuten tiedät, ja näkyy
viihtyvän Itämeren rannalla paremmin kuin Oderin varrella. Kunhan
vain kelpo veikko ei taas kokisi samoja polypragmosyyntä²⁷⁶ oireita,

273 *Kielin kiilan muotoinen* - - *nimensäkin*: kiila on saksaksi ”Keil”.

274 *Herrat Weber*: Georg Heinrich Weber (1752–1828), lääkäri ja kasvitietei-
lijä, Kielin yliopiston professori; Friedrich Weber (1781–1823), lääkäri
ja luonnontieteilijä, Kielin yliopiston filosofian professori (Drews 2002,
250).

275 *Heinrich Breslausta*: Karl Friedrich Heinrich (1774–1838), Kielin kreikka-
laisen kirjallisuuden professori (mt., 250).

276 *Polypragmasyynti*, alkutekstissä *Polypragmosyne*: monitoimisuus,
yltiöpäinen toimeliaisuus.

jotka eivät jättäneet häntä rauhaan edellisessä toimipaikassa.

En erityisemmin pidä Kielistä itsestään, mutta Kielin lähitienoista sitäkin enemmän. Äärimmäisen miellyttävää ja rakastettavaa seutua voisi kutsua jopa maalaukselliseksi, sikäli kuin maalauksellinen tarkoittaa, että silmä liikuttaa sielua. En tiedä, kuka kriitikko arvioi aluetta kitkerästi – muistaakseni Ramdohr – mikä tietenkin sai Kielin kelpo asukkaat närkästymään. Joukkoon taisi kuitenkin mahtua myös muutamia hyvin perusteltuja taidetta koskevia havaintoja, ja niitä onkin sittemmin hyödynnetty. Seutu ei toki muistuta millään tavoin Alppien ylevää kauneutta, huippujen ja rotkojen hurjia suuruuksia; sen sijaan täällä viehättävät aaltomaiset linjat saavat ihmismielen vetäytymään rauhaan ja mietiskelyyn. Näillä tienoin ei Wilhelm Tell saisi koottua liittolaisia suureen kansalliseen draamaan, mutta Voßin kelpaisi laulaa idyllejään²⁷⁷. Ramdohr on kyllä tehnyt seudulle karhunpalveluksen, jos on kieltänyt sen kauneuden. Mutta mielipiteet käyvät harvoin yksiin: hänen Venus Uraniansa ei täysin vastaa omaa käsitystäni Uraniasta.²⁷⁸ Maisemamaalareille paikka ei tosin tarjoa häikäiseviä näkymiä, mutta turmeltumaton luonnonlapsi saa sentään nauttia sydämensä kyllyydestä. Seutu häviää kilpailussa, jos kaipaa Gauruksen, Ciminuksen tai Rigin²⁷⁹ vertaista kokemusta, mutta Saksan paremmin tunnetuilta alueilta voi tuskin osoittaa kahtakymmentäkään Kielin veroista, yhtä miellyttävää kolkkaa: näin ollen seutua voi sanan jokapäiväisessä mer-

277 *Voßin*: Runoilija Johann Heinrich Voßin (1751–1826) idyllit sijoittuivat pohjoissaksalasiin maalaismaisemiin (Drews 2002, 250–251).

278 *Ramdohr - - Uraniasta*: Friedrich Wilhelm Basilius von Ramdohr (1757–1822) oli preussilainen lakimies, diplomaatti ja kirjailija. Seume toimi Ramdohrin kolmiosaisen, rakkautta käsittelevän filosofisen tutkielman *Venus Uranian* oikolukijana (mt., 250). ”Urania” merkitsee kreikaksi ”taivaallista”, joten Seumen kommentin voi ymmärtää teoksen kritiikkinä. On epätodennäköistä, että juuri Ramdohr olisi ollut se Kieliä kitkerästi arvioinut kirjoittaja, johon Seume viittaa: ainakin vuonna 1792 ilmestyneessä matkakirjassaan Ramdohr ylistää Kielin ympäristöä vuolaasti (Ks. Ramdohr 1792, 70–71).

279 *Gauruksen, Ciminuksen tai Rigin*: Gaurus: Monte Barbaro -vuori Napolin lähellä. Ciminus: Cimini, vuoristoalue Rooman luoteispuolella. Rigi: vuori Keski-Sveitsissä, suosittu matkailukohde jo 1700-luvulla.

kityksessä kutsua kauniiksi.

Aamukävely Düsternbrookin kautta kanavan suulle ja sieltä eteenpäin Knopiin on nautinto, jonka veroista ei koe, vaikka kävisi kymmenessä merenrantakaupungissa. Tahtoisinpa vaeltaa kanaalin vartta koko matkan Itämerelle asti; reitille mahtuu varmaankin kosolti ihastuttavia paikkoja. Kulkiessamme joen suulta Knopiin – kävely ei kestänyt kokonaista tuntiakaan – vastaamme lipui lukuisia laivoja. On aina viihdyttävää seurata sulkujen läpi kulkevia aluksia, vaikka saman olisi nähnyt kyllin monesti aiemminkin. Kreivi Baudissenin tila ja puutarhat eivät edusta ylevän kauneuden tyyliä, eikä sellainen edes sopisi ympäristöön, mutta kumpikin kukoistaa monipuolisuudellaan; käytännöllisyys ja huvi lyövät kättä. Harvoin olen päässyt nauttimaan ateriasta yhtä hilpeissä merkeissä kuin täällä, kanavan rannalla sijaitsevan majatalon aamiaisella. Sielussani virisi lähes idyllinen tunnelma – mitä tapahtuu perin harvoin – ja jos olisin viipynyt Holsteinissa pidempään, olisi sinua uhannut jälleen vaara joutua Theokritoksen säkeiden, vaikkapa *Noidan* tai *Elojuhlan*, vastaanottajaksi. Palermosahan loppuun kuluneet kengänpohjani tekivät sinut suorastaan autuaaksi onnesta, kun pääsin niiden ansiosta ilahduttamaan sinua kääntämälläni *Kykloopilla*.²⁸⁰

Kaksi tuttavaani saattoi minut sangen huomaavaisesti Preetziin asti, missä isäntämme ylisti kaikista rakkaan isänmaamme antimista erityisesti Pillnitzin²⁸¹ aarteita. Maallikko kun olen, jouduin ensin muistuttamaan itseäni siitä, että tässä puhuivat nyt kasvitieteilijät; ja kuulet varmaan mielelläsi, kuinka lujasti vaaliruhtinaamme²⁸² moni-

280 *Theokritoksen - - Kykloopilla*: Omaperäinen viittaus kengänpohjiin liittyy Seumen Syrakusan matkaan, jonka aikana hänen kenkensä kuluivat puhki. Odotellessaan korjaamista Seume istahti alas ja käänsi Theokritoksen runon *Kyklooppi*. *Spaziergang*-kirjassaan Seume sanoo, että käännös ja kengät valmistuivat yhtä aikaa ja vastaanottaja saisi kiittää onneaan, ettei hän ehtinyt enää muiden Theokritoksen idyllien – kuten *Noidan* ja *Elojuhlan* – kimppuun. Ks. Seume, 1803, 202–207.

281 *Pillnitz*: Dresdenin lähellä sijaitseva barokkilinna tunnetaan suurista puistoistaan ja kasvitieteellisistä puutarhoistaan.

282 *Vaaliruhtinaamme*: Saksin vaaliruhtinas Fredrik August I teki Pillnitzin

puoliseen oppineisuuteen luotetaan. Se on aivan oikein – ja sittenkin tahtoisin vielä mieluummin nähdä hänet useammin Thüringenin teillä ja vierailemassa ihmisten luona. Kasvit kyllä kasvavat ja tähdet kulkevat radoillaan, mutta kaduilla ja kansan parissa eivät asiat ole aina sillä tolalla, jolla hän soisi niiden olevan. Ruhtinas on hyvä ja oikeudenmukainen, ja häntä takuulla arvostetaan ja rakastetaan: antaisin pääni pantiksi siitä, että hän voisi kulkea turvallisesti ja tervetulleena henkilönä koko valtakuntansa halki kenen tahansa yksittäisen kansalaisen käsipuoleessa; voi sitä ihmistä, joka herättää hallitsijassa epäluuloa alamaisiaan kohtaan. Itse en pelkää ruhtinaita tahi odota heiltä mitään; niinpä minun sopii puhua vapaasti.

Plönissä vietin tovin linnassa herra von Henningsin vieraana ja harmittelin, etten voinut jäädä hänen luokseen pidemmäksi aikaa. Pikkuinen kaupunki on jo itsessään soma, ja järvimaisema vasta huokuukin villiä kauneutta. Puiston takaa aukeneva niemi luo sangen romanttisen tunnun, mutta ympäröiviä rantoja on rakennettu kitsaasti ja ne näyttävät aivan hengettömiltä. Ihmistä puhuttelee vain elämä. Silmä hakee monipuolista elämisen ja olemisen kuhinaa, ja kun se ei niitä löydä, viriää vaikerointi Youngin *Yöllisten ajatusten*²⁸³ tapaan – ja halu rimpuilla mitä pikimmiten eroon tästä tunnelmasta. Näin kävi minulle veden äärellä täällä, samoin kuin Eutinissa veden äärellä. Kumpikin maisema jaksaa viehättää parin minuutin ajan, mutta jos kuvaan mahdun tuisi myös ihmisvilinää, kestäisi viehätys monta päivää.

Eutinissa osuin sattumalta majataloon, joka toimii julkisena seura-huoneena; tämä tarkoittaa, että siellä pelattiin korttia, puhuttiin sodasta ja syötiin. Väkeä oli koolla melko paljon, enkä minä ollut pukeutunut kovin juhllallisesti; olin vaeltanut rannalla useamman tunnin, ja vaiteliaisuuteni muuri murtui koko illan aikana vain kerran, pyytäsäni tarjoilijalta viiniä ja seltterivettä; muutoin en lausunut sanaakaan.

linnasta kesäasuntonsa vuonna 1765 ja rakennutti puistoihin mm. englantilaiset ja kiinalaiset puutarhat.

283 *Edward Youngin* kirjoittama, aikansa kulttikirjoihin kuulunut 9-osainen teos *The Complaint, or Night Thoughts on Life, Death and Immortality* (1742–45) sisältää runoja kuolemasta ja ihmiselämän katoavaisuudesta.

Ihmiset kulkivat edestakaisin, tuijottivat minua joka suunnasta ja näyttivät siltä kuin haluaisivat puhutella minua, mutta epäröivät mielessään, josko se maksaisi vaivan: ja epäröintiä pidemmälle he eivät edenneet, mikä asiointila sopi minulle lopulta jokseenkin hyvin. Sieluni nimittäin oli sen eutinilaisen luona, joka oli jo poistunut täältä, ja henkeni vaelsi Saalen ja Reinin varsilla häntä etsien²⁸⁴. Mitään ilmi-antamisen aihetta ei täältä löydä; koko iltana korviini ei kantautunut yhtä ainutta poliittisen tai filosofisen kerettiläisyyden tynkää – eikä kirkkoa koskevista asioista puhuttu ollenkaan. Muutoin kaikki sujui niin kuin illat tapaavat kulua hyvässä seurassa.

Tänään saavuin ajoissa Lyypekkiin, kävelin pari kierrosta kaupungissa ja kaupungin ympäri, kirjoitin sinulle ja huomenna suuntaan Hampuriin.

284 *Eutinilaisella* Seume tarkoittaa aiemmin Eutinissa asunutta runoilija Vofšia (Drews 2002, 251).

Leipzigissa, 1. lokakuuta 1805

Nyt olen taas kotonani Pyhän Tuomaan kammiossa²⁸⁵. Lyypekin ja Leipzigin väliltä en juuri keksi kerrottavaa sinulle; onhan reitti nähtävyyksineen perin tuttu kullekin maantieteensä ja sanomalehtensä lukeneelle kunnan saksalaiselle. Saatankin tietoosi lähinnä omia kuumisiani, olettaen, että ne herättävät sinussa vastakaikua. Aion siis jatkaa kertomustani ja saattaa sen loppuun liikoja empimättä.

Hampurin ja Lyypekin välissä, kutakuinkin puolimatikassa, toimii kestikievari, jossa useimmat matkaseurueet käyvät ravitsemassa itseään. Niin teimme mekin maanmieheni Schmidtin kanssa. Vierahuoneessa istui jo hampurilaisten herrojen ja daamien seurue vertailemassa Lyypekkiä ja Hampuria keskenään, tietenkin viimeksi mainitun eduksi. Otaksuin, että saisimme kunnian liittyä seuraan, mutta sitäpä ei tapahtunut. He vetäytyivät erilliseen huoneeseen käsitelyään ensin joukon joutavia asioita välttävällä englannin kielellä ja säälistävän heikolla ranskalla. Mitäpä vastaan sanomista siinä olisi ollut: kukin tekee tahtonsa ja omien oikkujensa mukaan, ja hampurilaiset kauppiaat jos ketkä ovat varsin komeaa herrasväkeä eivätkä hevillä tingi arvostaan. Vajosimme Schmidtin kanssa epäilemättä hieman toissijaiseen asemaan, ja isäntä palveli meitä sen mukaisesti, vaikka matkustimme aivan yhtä hienosti kuin kuka tahansa. Pöytäliina oli vanha ja likainen, lautasliinat tahrojen peittämiä ja repeytyneitä, veitset ja haarukat

²⁸⁵ *Pyhän Tuomaan kammiossa*: Seume asui Leipzigin Tuomaskouluun kuuluvassa rakennuksessa.

huonosti pestyjä; epäilemättä koko matkan surkein kattaus, jos Puolan ja Eestinmaan alkuasukkaiden kattamat pöydät jätetään laskuista. Ruoka ei sentään ollut yhtä kauheaa, ja viinipullon tilaaminen loihti isännän kasvoille suorastaan lempeän ilmeen. Hampurilaiset olivat järjestäneet lounasmusiikkia itselleen, mutta lähettivät sentään muusikot meidänkin luoksemme – nimittäin palkkakolehtia keräämään; minä ojensin myrtyneenä kokonaisen tanskalaisen taalerin. Se oli kieltämättä aika hupsua, ja parempi olisi ollut kieltäytyä. Ainakaan tekoani ei voi panna mielistelyn piikkiin; kolehtia keräävän esiintyjättären naama ei nimittäin olisi ansainnut pennin latia.

Esimaku ei siis luvannut hyvää. Tuumasin, että jos sama meno jatkuisi vielä Hampurissa, Nooan keskimäinen poika olisi saanut puolestani pystyttää asumuksensa vaikka Kamtšatkaan.²⁸⁶ Poistuin kokonaisen tunnin aiottua aiemmin, kaikkea muuta kuin tyytyväisenä asiointilaan, ja tilasin suuret holsteinilaiset vaunuhevokset minua noutamaan. Wandsbekissä tahdoin käydä herra Claudiuksen²⁸⁷ luona osoittamassa kunnioitustani, mutta sitten kuulin, että hän omistautuu nykyisin pelkästään korkealle mystiikalle – niin että tapaaminen olisi hämmentänyt molempia. Jätin siis hänet jatkamaan hurskautensa harjoittamista ja vaelsin omassa hurskaudessa eteenpäin.

Hampurissa minut kyydittiin raatihuoneen keisaripaljoutta vastaan sijaistuvaan suureen vierasmajaan, jonka nimi on tietääkseni *Kaisers Hof*. Talon huonejako muistuttaa minusta erehdyttävästi saksalaista valtakuntaa. Sitä tarkastelee pitkään eri kulmista löytääkseen todellisen järjestyksen, kunnes lopulta selviää, ettei mitään suunnitelmaa tai pohjapiirrosta ole olemassakaan. Tästä huolimatta sisällä on kyllin viihtyisää, jos nurkkia viitsii hieman paikkailia, eikä taloa soisi kokonaan purettavan.

286 *Nooan* - - *Kamtšatkaan*: Raamatun mukaan kaikki ihmiset polveutuvat Nooan pojista. Keskimäisen pojan nimi on saksaksi *Ham* – vrt. *Hamburg*, Hampuri. Kaukoidässä sijaitseva *Kamtšatka* on tässä mahdollisimman kaukaisen alueen vertauskuva.

287 - - *herra Claudiuksen*: Matthias Claudius (1740–1815) oli saksalainen runoilija, joka vanhoilla päivillään kääntyi uskonnolliseen mystiikkaan (Drews 2002, 252).

Täällä olisin ollut toimeliaisuuden ja monenlaisten puuhien keskisteessä, mutta kaikki omat toimeni Alster- ja Elbejokien välissä keskittyivät henkiseen joutenoloon ja sen herättämiin pohdiskeluihin. Annan joka ainoalle Hampurin asukkaalle erinomaisen arvosanan – enkä sittenkään tahtoisin asua heidän ihanuutensa keskellä. Kaupunki on minulle liian suuri, ahdas ja hämärä; vain muutama kortteli tekee poikkeuksen. Laajemmin ajatellen se vaikuttaa mielestäni lähes Saksan Venetsialta, missä joka ikinen kuutioituuma avointa tilaa on myyty yksi kerrallaan kultaa vastaan, varsinkin kanavien varrella. Kaupunkonttorien herroille se sopinee mainiosti, mutta meidän tavallisten kaduntallaajien pitää joka hetki pelätä kylkiinsä kummaltakin puolelta tökkiviä kyynärpäitä. Tosin siellä täällä rakennuksia on purettu ja sallittu väliin valoakin; sopii vain toivoa, ettei näitä paikkoja myytäisi uudelleen pimeydelle.

Kaupungin ainoalle promenadille on annettu hieno nimi²⁸⁸, ja minulle osoitettiin, kuinka sitä on levennetty, mutta katu näyttää edelleen kapealta eikä pääse lähellekään Pietarin pääkadun leveyksiä. Tänne istutettuja puita ei näemmä hoideta järin huolellisesti. Monet olivat kuivuneet pystyyn, ja niiden tilalle pitäisi heti istuttaa uusia hyvin valikoituja yksilöitä, etteivät terveet puut ehtisi sillä välin kasvattaa liian suurta etumatkaa. Keskellä sijaitsevan, virvokkeita tarjoavan paviljongin omistaa joku ulkomaalainen, ja tämä puiston osa näyttää sangen sievältä.

Hampurin ruokatarjoomukset ovat tunnetusti hyviä, ja voin vahvistaa väitteen. Ylellisyydet sentään pysyvät aikakauden tavanomaisissa rajoissa – eikä niihin paikoin edes yllätä. Elben sulkemisella²⁸⁹ lienee ollut samankaltainen vaikutus kuin Caton ylellisyystavaroita koskevalla asetuksella²⁹⁰; tämä lienee melkein pä todennäköistä. Ihmisillä on

288 *Hieno nimi*: Drewsin mukaan kyseessä on *Jungfernstieg* (Drews 2002, 252), vapaasti suomennettuna ”Neidonportaat” tai ”Neidontie”.

289 *Elben sulkemisella*: Elbejoki jouduttiin sodan takia sulkemaan laivaliikenteeltä jo ennen Napoleonin vuoden 1806 mannermaasulkemusta, joka liittyi Englannin vastaiseen kauppasaartoon.

290 *Caton - - asetuksella*: Rooman vaikutusvaltaisimpiin virkamiehiin

täysi oikeus näyttää kylläisiltä; mielummin heidät näkee näin kuin nälästä kärsivinä, sanokoon ystäväni Merkel mitä lystää. Asukkaiden kasvot ovat aina käyttökelpoinen hallinnon mittari. Yltäkylläisyys toki sortuu jo boiotialaiseen liioitteluun.

Tapasin täällä Ifflandin enkä nähnyt häntä ainoastaan lavalla, vaan vietin muutaman tovin hänen seurassaan sekä hänen tykönään että minun tykönäni. Kenties et vielä tunne häntä seuramiehenä. Kun hänen nerokas henkensä nousee kepeään lentoon, tuntuu varttitunnin mittainen keskustelutuokio hänen kanssaan jo arvokkaammalta kuin hänen loisteliaat roolinsa lavalla; ja tämä genius pääsee valloilleen usein. Näin hänen esiintyvän vain yhtenä ainoana iltana, hänen omassa näytelmässään *Die Aussteuer*²⁹¹, vouti Riemin roolissa. Iffland heittäytyi väkevästi mukaan, muttei kuitenkaan löytänyt yhteistä säveltä muiden kanssa. Muut näyttelijät eivät kyenneet nousemaan hänen tasolleen, yhtä vähän kuin hän itse pystyi vajoamaan heidän tasolleen. Paikallinen teatteriseurue alitti kaikki odotukseni: jos en tietäisi ehdottoman varmasti Schröderin²⁹² hiljattain käyneen täällä, en uskoisi millään, että monet näyttelijöistä ovat olleet hänen ohjauksessaan. Ainakaan he eivät ole seuranneet samaansa oppia. Mistä johtunee, että teatteri on niin huono, sitä en tiedä – mutta sijaitakseen Hampurissa se on suorastaan surkea. Arvelen, että puolet seurueesta on lukutaidotonta porukkaa, sikäli kuin lukutaidolla tarkoitetaan älykästä lukemista. Koska Iffland ei oikeastaan näytellyt esiintyjien kanssa, voisi jopa väittää, että hän näytteli heidän *kustannuksellaan*. Joukkoon ei mahtunut kuin yksi hyvä suoritus: tarkoitan näyttelijää, joka esitti johtajan

kuulunut Marcus Porcius Cato vanhempi (234–149 eaa.) ihanoi perinteisiä roomalaisia arvoja ja yksinkertaista elämää. Kensorina toimiessaan Cato asetti ylellisyystavaroiden arvon omaisuuslaskelmissa niin korkeaksi, että omistaja joutui maksamaan niiden takia huomattavasti suuremmat verot (Drews 2002, 252).

291 *Die Aussteuer*: suom. ”Myötäjäiset”.

292 *Schröderin*: Friedrich Ludwig Schröder (1744–1816) oli aikansa tunnetuimpia saksalaisia näyttelijöitä. Schröder toimi myös Hampurin teatterin johtajana, ja hänen johdollaan Hampurissa esitettiin erityisen paljon Shakespearen draamoja.

roolin. Muukalaisen esittäjä aloitti lupaavasti, mutta muuttui pian surkeaksi saarnamieheksi, ja hovineuvos pauhasi roolinsa läpi kohtuuttomasti liioitellen. Seurueessa saattaa kyllä piillä kelvollisia kykyjä. Heitä uskon nähneeni eritoten alempia virkamiehiä esittäneiden joukossa, enkä sitä paitsi halua tyrmätä koko näytelmää yhden ainoan esityksen perusteella.

Kerrotaan, että kun joku haki Eckhofin seurueesta vakinaista paikkaa, Eckhof ojensi hakijalle valitsemansa teoksen ja pyysi lukemaan ääneen; lukiessaan hakijan piti kierrellä avarassa huoneessa edestakaisin. Muutama kierros riitti asiantuntijalle, joka antoi saman tien päätöksensä. Kuinkahan monta näyttelijää hän karkottikaan tällä metodilla pois teatterilavoiltamme? Naiset pärjäsivät paremmin kuin miehet, mikä on aika harvinaista; useimmissa teattereissahan on lähes aina – ymmärrettävistä syistä²⁹³ johtuen – suurin pula nimenomaan naisista.

Teatterin sisäänkäynti ja uloskäynti edustavat Hampurin murheellisimpia näkyjä. Talo itsessään on tunnetusti huono, mutta edes vihoviimeisestä viheliäisestä puolalaisesta pikkukaupungista ei löydy mitään näiden kahden kuilun vertaista.

Merkitsen tähän vielä yhden minua hätkähdyttäneen seikan. Lisätilan luomiseksi orkesteri oli siirretty permannolle yleisön sekaan. Tästä ei ole syytä nurista isommin, vaikka musiikki kärsikin järjestelyistä; mutta sali oli täytetty kelvottomilla ja rikkinäisillä penkeillä, joita kuluttamaan voisi kuvitella lähinnä puunhakkaajia tai kapakan isäntiä. Itselleni asia ei merkitse mitään, sillä minähän leiriydyn muina miehinä taivasallakin, mutta tämä oli kuitenkin sopimatonta ja hyvien tapojen vastaista; yleisöhän koostui osittain kaikkein hienostuneimmista herroista ja rouvista – kuten tältä seudulta odottaa sopii.

Mikäli mielisin antaa sinulle järjestelmällisen kuvauksen Altonan ja Blankenesen väliin sijoittuvista maisemista, pitäisi minun kirjoittaa aiheesta kokonainen kirja. Blankenesen asukkailla oli aiemmin omissa korvissani huonomaineinen kaiku, koska olin kuullut heidän

293 *Ymmärrettävistä syistä*: näyttelijän ammattia pidettiin 1800-luvulla moraalisesti arveluttavana. Paheellisuuden leiman saivat erityisesti naisnäyttelijät.

ja helgolandilaisten toimivan aina tilaisuuden tullen Itämeren rannikon algerilaisina²⁹⁴, eivätkä he ole tainneet aivan viattomasti meneteläkään. Olet varmaankin kuullut rantalaista²⁹⁵. Täällä se muodostaa merkittävän epäoikeudenmukaisuuden opinkappaleen, ja eräissä huomaanisuuden temppeleissä kuulemma rukoillaan jopa siunausta tälle kristilliselle elinkeinolle. En tiedä, pitääkö väite paikkansa, mutta jo ilmiön olemassaolo on itsessään kyllin häpeällistä. Arvelen, etteivät roomalaiset, kreikkalaiset ja foinikialaiset olleet kuulleetkaan moises-ta, ja siellä missä vastaavia käytäntöjä harjoitettiin, harjoittajia kutsuttiin totuudenmukaisesti merirosvoiksi. Jos vielä kristinusko pyhittää tämän oikeuden, kuten se pyhitti Afrikan mustan väestön alhaisen ja epäinhimillisen kohtelun, sen on haudattava häpeän punansa Potosin kaivosten syvyyksiin asti. Onko kuunaan kuultu inhottavammasta barbariasta kuin hyötymisestä onnettomuuden uhrien kustannuksella? Ei, *hyötyminen* on liian lauhkeasti sanottu; heidät paloitellaan kolmeen osaan, ja kolmanneksen vaativat ja saavat – täysin laillisesti – kristilliset veljet, mikäli sattuvat ojentamaan auttavan kätensä pelastustyöhön. Kunpa vielä rantaoikeus itse haaksirikkoutuisi eikä enää nousisi pintaan. *Albinagium*²⁹⁶ on sentään viimein saatu hävitettyä, ylistys ja kunnia ihmisjärjelle; ja käytäntö elää enää muutamien äpärajälkeläisten muodossa – nimittäin saksalaisten aatelisten perimissä muuttomaksuissa²⁹⁷.

Blankenese²⁹⁸ tarkoittaa paljasta niemennokkaa, ja maaläntti lie-

294 *Algerilaisina*: viittaus Pohjois-Afrikan merirosvouteen, joka päättyi, kun Ranska valloitti Algerian vuonna 1830. Sitä ennen Alger tunnettiin merirosvojen kaupunkina.

295 *Rantalaki*, alkutekstissä *Strandrecht*: Rannikon asukkaiden ja paikallisten maanomistajien oikeus heidän alueelleen ajautuneisiin hylkyihin ja rantalöytöihin (Drews 2002, 253).

296 *Albinagium*: feodaali-isäntien oikeus periä omistamallaan alueella kuolleen vierasmaalaisen matkailijan omaisuutta (mt., 253).

297 *Muuttomaksuissa*: verot, joita lääninherrat perivät alueiltaan pois muuttavilta asukkailta (Drews 2002, 253).

298 *Blankenese*: Seume viittaa nimen taustalla piilevään sanapariin ”blanke Nase” (suom. ”paljas nenä/nokka”).

neekin taannoin ollut karussa luonnontilassa. Nyt rakennetaan kaikkialla, ja hampurilaiset kartanot muodostavat jo pitkän ja hienon siirtokuntarivin, joka ylittää tänne asti. Näköala jokirannan kukkulalta kaupunkiin päin luo hurmaavan vaikutelman rehevillä viljelyksillään ja vauraudellaan. Mutta varmaan vieläkin lumoavampi näkymä avautuu joen toisella puolen Hannoverissa, missä näkee kertasilmäyksellä kaupungin ohella myös huviloiden pilkuttamat rannat.

Täällä puhuttiin päivä päivältä kiihkeämmin sodasta ja sodanjulistuksesta ja minulta kyseltiin kaikkialla, mitä uutisia toin mukani pohjoisesta. En osannut kertoa kuin sen, että rykmentit olivat marsineet Suomesta yhtäikaa kanssani vastapuolta kohti; mihin? miksi? se oli minulle hämärän peitossa; enhän minä ollut istunut neuvottelupöydissä. Ja vaikka olisinkin, ei kyselyni olisi mitään hyödyttänyt.

Rakas ystävämme Hofmann, patriarkka Reimarus, Wächter, Körner sekä muutamat muut kelpo ihmiset saivat päiväni kulumaan sukkelammin kuin almanakasta olisi voinut päätellä, ja minua melkeinpä ärsytti, kun piti jo lähteä – juuri kun olin päässyt paremmin perille kaikesta.

Tänne siis päättyvät kalaretkeni; kun lasket yhteen kokemukseni, loppusummaksi jää, että kesäinen matkani oli tässä mielessä varsin antoisa. Elbeltä aloitin, Elbelle lopetan. Oder, Veiksel, Niemen, Väinäjoki, Emajoki, Neva, Volga: kuvittele kuinka kalaisia jokia kaikki tyyntä, isoista ja pienistä järvistä puhumattakaan. Moskovassa söimme kalaa Mustaltamereltä, Vienanmereltä ja Kaspianmereltä; kohtalo johdatti minut aina herkkusuiden luo. Entäpä kaistale Suomenlahden ja Pohjanlahden rannalla ja Itämereltä alas Pohjanmerelle saakka: eväkäitä oli vilisemällä, lohesta silakkaan asti. Enkä saanut yhdestäkään vatsanväännetä.

Annettuani ranskalaisten lähettiläiden tarkistaa tanskalaisen matkustusasiakirjani – sillä valitettavasti kotimaassani ei enää voi astua askeltakaan ilman Seinen Kaikkivaltiaan lupaa – ajoin kaikessa rauhasa Elben vartta Lüneburgiin. Gall²⁹⁹ saapui samaan aikaan kun minä

299 Gall: ks. alaviite 106.

lähdin. Tuntuu keljulta, että olen kuin tuomittu kulkemaan aina hänen ohitseen; kernaasti nimittäin kuulisin hänen järjestelmänsä käsittelevän luennon. Perehtyminen siihen toisen käden lähteiden kautta vaatisi minulta liikaa paneutumista. Aivan uutta tietoa siinä ei kenties olisi kovin runsaasti, anatomiaa koskevia seikkoja lukuun ottamatta.

Lüneburgissa ranskalaiset eivät kyselleet meiltä mitään, ja siitä eteenpäin saimme olla heiltä rauhassa; he olivat jo kokoontuneet yhteen jotakin operaatiota varten.

Maata voisi – tai sitä pitäisi – viljellä taidokkaammin Lüneburgin ja Braunschweigin välillä. Minulle on turha yrittää uskotella maaperän olevan tyystin epäkiitollista; sitä vain täytyy hoitaa kyllin sitkeästi. Sängen opettavaista olisi, jos ennakkoluulottomat ja suorapuheiset asiantuntijat ottaisivat asian tutkittavakseen.

Olin tuskin astunut Braunschweigin kaupunginportista sisään, kun herra Schmidtin sikurikahvin katku jo tukahdutti hengitykseni. Kahvi korvikkeineen kuuluu tupakan ohella aikalaistemme oudoimpiin ja järjestöimpiin sielua lumoaviin taikakeinoihin. Leipää ei ole, vaan tupakkaa pitää silti saada, eikä kukaan tule toimeen ilman mustan-kitkerää tulilientä. Tällä seudulla sikuria on istutettu valtavan laajoille alueille. Jospa vain merkantilistisesti kannattavat yksittäistapaukset olisivat kannattavia myös koko valtion talouden kannalta. En ole taituteltavissa toisiin ajatuksiin.

Täällä vierailin vain lapsimaailman hyvän haltian³⁰⁰ luona. Campen rauhaisa soppi tuntuu enemmän *sans soucilta* kuin Potsdamin suuri Sanssouci³⁰¹. Kuningas saa harvoin elää huolettomia hetkiä, jos hän on todellinen kuningas, ja olisi perin helppoa todistaa, että Fredrik koki raskaimmat huolensa nimenomaan Sanssoucissa. Campea kohtaan

300 *Hyvä haltia*: alkutekstissä *Agathodämon*. Seume tarkoittaa Johann Heinrich Campea (1746–1818), valistushenkistä pedagogia, kielentutkijaa ja kirjailijaa, jonka lastenkirja *Robinson der Jüngere* (1779) käännettiin useille kielille (Drews 2002, 253). Campen Robinson oli Daniel Defoen *Robinson Crusoen* (1719) vapaa mukaelma, joka hyödynsi Rousseaun *Emile*-teoksen kasvatusopillisia periaatteita.

301 *Potsdamin suuri Sanssouci*: Fredrik II Suuren rakennuttaman palatsin nimi tarkoittaa ”vailla huolia”.

tuntemaani arvostusta kasvattivat entisestään – vähintään yhtä paljon kuin *Robinson* ja hänen muut mainiot kirjansa – hänen tarjoamansa erinomaisen herkulliset perunat. Perunat tulevat todennäköisesti aina pysymään sydämessäni etusijalla riistapiiraisiin nähden; sinä saat nyt arvostella makuani niin jyrkästi kuin tahdot, mutta pidähän samalla mielessä, että olen maistellut myös riistapasteijoita ja kurpan p...kaa³⁰², kuten kaikki muutkin. Mutta kuvittelepa tuoreita syyskuisia perunoita muiden maukkaiden ja ilahduttavien ainesosien kera Campen luona, joka ymmärtää myös ruoan maustamisen päälle; näin matka päätetään vielä paremmissa merkeissä kuin se taannoin aloitettiin.

Katselin kauniilla säällä hiukan kaihoisasti Isä Brockenia³⁰³. Jos olisin saanut viettää täällä pari päivää pidempään, olisin lähtenyt kipuamaan; enhän ole vielä vierailut huipulle rakennetussa uudessa majatalossa. Viimeksi kun kävin ylhäällä, peruskiviä muurattiin ja nukuin rakentajien joukossa. Nyt rakennus piirtyi melko selkeästi esiin vuorta ympäröivästä paksusta sumusta. Tiedät kyllä, etten ole järin suuri romaanien ystävä, mutta Brockenin liepeillä olen sentään kerran punonut mielessäni kertomuksen, jonka nyt kuvailen sinulle pääpiirteissään. Jos kyse ei olisi ollut romaanista, luulen melkein, että olisin kirjoittanut sen ylös omalla luonteenomaisella tyyllilläni ja painattanut sen. Mutta kuka tahtoi kiillottaa totuuksia ihmisten nähtävälle turhan koreilun muodossa?

Kutsuin mielessäni romaania *Kuumiehen päiväkirjaksi*. Syy nimeen selviää tästä: seisoin eräänä iltana Isä Brukeruksen³⁰⁴ otsalla katsellen alas Ilsensteinin laaksoon ja kuunnellen salaa vuoren kummitusta. Taivaankannella loisti täysikuu. Silloin näin häikäisevän kirkkaan meteorin syöksyvän maahan ja laskeutuvan alempana louhikkoon. Se

302 *Kurpan p...kaa*: alkutekstissä *Schnepfendr...* ”Schnepfendreck” tarkoittaa kurpan sisälmyksistä valmistettavaa pateeta, mutta myös linnun ulostetta. Seume on häveliäästi jättänyt kirjoittamatta sanan ”Dreck”, paska.

303 *Isä Brocken*: Pohjoissaksalaisen Harzvuoriston korkein vuori on 1 141 metriin kohoava Brocken.

304 *Isä Brukeruksen*: Brockenvuoren.

hehkui vielä hetken, kunnes sammui. Ponnistauduin vaivalloisesti ja vaaroista piittaamatta vuorenhalkeamaan, etsin ja löysin. Käteni osui kirjakääröön, joka muistutti Herculeaneumista löydettyjä käsikirjoituksia – joskaan tämä ei ollut aivan yhtä pahasti ruhjoutunut. Käärin rullan auki, luin ja luin: kyseessä oli yläkerran asukin päiväkirja. Esi-
neiden putoaminen Kuusta Maahan on tunnettu Plutarkhoksesta lähtien fyysikoiden ja historioitsijoiden keskuudessa, ja aivan vastikään ilmiö on osoittautunut todeksi myös Ranskassa, ylönousseiden ihmisten maassa³⁰⁵. Arioston eepoksen³⁰⁶ ansiosta tiedät, että ihmisjärki asuu Kuussa; niinpä ymmärrystä kiihkeästi tavoittelevaa ihmistä kutsutaankin kuuhulluksi³⁰⁷. Kuinka paljon kaikonnutta ymmärrystä lieneekään Kuussa, kun täällä maan päällä siitä on päinvastoin pula? Nyt alkaa kuumies kirjata muistiin toivioletkeläisiltä kuulemiaan kirjavia ja monipolvisia kuvauksia ja koostaa niistä omien keinojensa ja viisautensa varassa tärkeimpien planeettojen toimintatapoja koskevia huomautuksia. Arvannet, että moisen päiväkirjan sisällöstä koituisi huomattavaa hyötyä monelle tieteenalalle. Tämä on ainokainen romaani, jonka olen eläissäni kirjoittanut – ja senkin vain pääni sisällä.

Halberstadtissa tein auringon laskiessa pyhiinvaellusretken puutarhaan, johon on haudattu isällinen ystäväni ja hyväntekijäni, vanha Gleim. Olin aiemmin seissyt Elben rannalla Klopstockin haudalla ja osoittanut kunnioitusta hänen geniukselleen; täällä hiljennyin pidemmäksi aikaa ja tunsin silkkaa kiintymystä ja hartautta. Tässä talossa, tällä samaisella paikalla jossa nyt seisoo hänen muistokivensä, olin itse

305 *Ylönousseiden ihmisten maassa*: katolinen kristinusko haluttiin kieltää vallankumouksen ajan Ranskassa. ”Ylönoussut ihme” viittaa mahdollisesti Napoleonin ja katolisen kirkon välien lämpenemiseen, joka johti sovintoon vuonna 1801 (Drews 2002, 255).

306 *Arioston eepos: Orlando Furioso*, ”Raivoisa Roland”. Lodovico Arioston eepoksessa ritari Astolfo lentää hippogryfillä eli hevoskotkalla kuuhun. Matkan syy on mustasukkaisuuden takia järkensä menettänyt Astolfon serkku Orlando. Kuussa piilevät kaikki maan päältä kadonneet asiat, joten Astolfo matkustaa sinne ja tuo tullessaan pulloon säilötyn Orlandon järjen.

307 *Kuuhulluksi*: alkutekstissä ”mondsüchtig”: suom. unissakävelijä, kirjaimellisesti ”kuun havittelija”, ”kuun vallassa oleva”.

istunut keskustelemassa lämpimästi hänen kanssaan siitä, mikä on hyvää ja suurta. Piikitelköt kriitikot hänen pieniä virheitään; Gleim oli jalo mies, harvinaisuus ihmisten joukossa. Jos olisin ollut yhtä läheisesti tekemisissä Klopstockin kanssa, olisin kenties kiintynyt häneenkin näin voimakkaasti, mutta Klopstockin tunsin vain hyvin etäisesti, kirjallisen työn kautta. Paljastanpa sinulle tässä yhteydessä erään pikkuseikan, jonka lasken jossain määrin ansioksi itselleni. Tietänet, että toimin taannoin Klopstockin *Oodien* ja *Messiaan* kustannustoimittajana. Vanha herra näki varmasti itse itsensä täydellisenä auktoriteettina *autos epha*³⁰⁸. Hän piti tyrannimaisesti kiinni käsikirjoituksestaan, joka ei suinkaan ollut pieniä virheitä vailla. Tilanne synnytti erimielisyyksiä, useimmiten pikkuseikoista. Klopstock vetosi papereihinsa, jotka kuitenkin todistivat häntä vastaan, ja kerran kirjoitin hänelle kiivastuksen vallassa varsin suorasukaisen kirjeen; samalla kun tunnustin monin sanankääntein hänen todellisen suuren arvonsa, kokosin kirjeeseen luettelon hänen monista pikku erheistään. Hän välitti minulle suullisen vastauksen, hiukan ynseän *concedon*³⁰⁹, mutta oli silti valittanut katkerasti Herderille – kuten Herder itse minulle kertoi – että olin kohdellut häntä sydämettömästi. Puolustaudun Klopstockin omalla kädenjäljellä. Hänen ainoa erehdyksensä on se, että hän haluaa olla erehtymätön pienten yksityiskohtien suhteen. Otan vain yhden esimerkin. Oodissa, joka on muistaakseni nimeltään ”*Gestirne*”³¹⁰, eräs säe on painettu kaikissa aiemmissa laitoksissa muotoon: ”*Vater so rufen wir an*”³¹¹. Omissa korvissani runomitta vaati pikkusanan *an* pois pudottamista; tällöin saavutetaan esteettisesti varsin tyydyttävä tulos. Ehdotus lähetettiin Klopstockille korjausarkin kera. Hän oli alleviivannut ylipyhyhtyn sanan uudelleen, sitten pyyhkinyt sen taas

308 *Autos epha*: ”mestari sanoi”, kreikankielinen fraasi. Pythagoraan oppilaat käyttivät sanontaa viitatessaan opettajansa puheisiin. Tästä juontuu fraasin myöhempi merkitys: *autos epha* on väitteen perustelemista ainoastaan puhujan tai lähteen arvovallalla, ei todisteilla.

309 *Concedo* (lat.): ”myönnän todeksi”, ”myönnyn”.

310 *Gestirne*: suom. ”Tähdet”.

311 *Vater so rufen wir an*: suom. ”Isä, näin huudamme”.

yli, sitten kirjoittanut sanan uudelleen rivin yläpuolelle, kunnes oli pyyhkinyt sen jälleen pois. Lopulta hän lähetti arkin takaisin vailla yhtäkään huomautusta. Esimerkistä näkee, millaisella isällisellä tunnon-tarkkuudella hän pyrki kömmähdyksensä pelastamaan. Se osoittautui kuitenkin mahdottomaksi, ja niinpä Göschenin julkaisema laitos on ainoa, jossa tämä säe on oikein – minun ankaruuteni ansiosta³¹².

En ollut matkustanut yhden päivän aikana Braunschweigista Halberstadtia kauemmas ja toisena päivänä etenin jälleen vain lyhyen matkan, nimittäin Halberstadtista Könnerniin. Elettiin myöhäisen sadonkorjuun aikaa, eikä hevosia ollut saatavissa mistään; kernaasti olisin heittänyt repun selkääni ja kulkenut nopeammin jalkaisin, mutta olin luvannut pitäytyä matkaseurueen mukana.

Olen pahoillani joutuessani mainitsemaan seuraavan asian, mutta totuudenmukaisuus vaatii tätä: koko kesäisen matkani aikana en ole nähnyt yhtä köyhiä ja ränsistyneitä paikkoja kuin preussilaiset kaupungit Braunschweigista aina tänne asti. Halberstadtissa, Ascherslebenissä ja Könnernissä tuntuu olevan pulaa katoista ja ikkunoista ja ylipäättään kaikesta. Kylät sitä vastoin näyttävät siisteiltä ja vaurailta; nämä ilmes-tykset ilahduttavat yhtä suuresti kuin niiden vastakohtat surettavat. Halberstadtissa valitettiin verrattain äänekkäästi sitä, ettei kuningas suonut Huysburgin rikasta luostaria lakkauttaessaan lahjoitusta paikalliselle köyhäinrahastolle, vaikka sitä hartaasti anottiin. Menettely vaikuttaa toki ankaralta, mutta nykyiset hankalat suhdanteet vaativat monarkiltakin varovaisuutta, jota yksittäinen ihminen ei kenties aina pysty arvioimaan.

Rykmentit oli kaikkialla käsketty marssivalmiuteen, mutta kukaan ei tiennyt, mihin marssittaisiin. Kaikki paloivat halusta taistella, eikä kukaan tiennyt ketä vastaan: samapa tuo, kunhan voitetaan. Tämä on huikentelevaisen ihmislunnon todellinen luonne. Sitä ei silti saa tuomita liian kerkeästi; on etsittävä taustalla piilevät sielutieteelliset syyt,

312 Seumen toimittamassa teoksessa vuodelta 1798: *Der Welten erschuf, dort des Tags sinkendes Gold, / Und den Staub hier voll Gewürmege dräng, wer ist der? / Es ist Gott! es ist Gott! Vater! so rufen wir; / Und unzählbar, die mit uns rufen, seid ihr!*

ennen kuin laskee kaiken alkukantaisen hurjuuden ja murhanhimon syyksi. Valitettavasti valtioidemme järjestelmiin mahtuu vain niukasti puhdasta järjenkäyttöä. Sotalaitos ilmentää järjestelmän vähemmän kaunista puolta, ja niin kauan kuin sotilaan ammattinimikettä pidetään ensiluokkaisena arvonimenä, ei kukaan voi väittää, että valtion laitoksissa vallitsisi järki. Sotilashan tarkoittaa sanan alkuperäisessä merkityksessä palkkasoturia, dukaatinpalvelijaa, eikä ammattikunta ole juuri muuta tehnyt kuin toiminut tyranniin käytyinä. Oikeuden ja isänmaan puolesta taistelevalle sotamiehelle suotakoon kunnia; sen sijaan sotilas ei sellaisenaan voi kunniaa vaatia. Mutta ovathan sotilaatkin toki ihmisiä, eivätkä pahoja sellaisia. Heidän elämänsä koostuu pakosta ja joutilaisuudesta, kahdesta ihmisluonnolle tuskallisesta olotilasta. Sotilas siis ilahtuu aina kun hänet määrätään vapaampaan toimeen – millä tahansa ehdoilla ja mistä tahansa syystä. Hän tuntee itsensä voimakkaaksi; rasitus kartuttaa voimantuntoa, vaaraan joutuminen kasvattaa sitä entisestään; tällä tavoin hän kokee itsensä tärkeämmäksi ja ainakin itsenäisemmäksi kuin siinä elämässä, jota hän nykyisellään elää. Kyse ei siis ole muusta kuin toiminnanhalusta, jopa elämän päättymisen uhalla. Mieluummin ihminen elää lyhyen ajan voimiensa tunnossa kuin vuosisatoja toimeettomana vetelehtien – tämä taipumus voisi olla jotakin jumalallista meissä, mikäli sitä vain hyödynnettäisiin järkevästi.

Hallessa reppuparkani sinetöitiin armotta, ja sama reppu oli sentään saanut sisältöineen matkata vapaasti Palermosta Moskovaan. – Eikä sittenkään: Wienissä ja Ahvenkoskella se pengottiin pohjaa myöten. Hylkeennahkainen raukka on saanut kestää kovia koettelemuksia.

Täällä puhuttiin edelleen menneen suven leipäpulasta. Kuulemas-tani päätellen kaikki osapuolet syyllistyivät virheisiin, kuten tällaisissa selkkauksissa aina. Leväperäisyys ja laiminlyönnot kostautuvat usein karmealla tavalla. Kapinaan nousseita ei rangaistu kovin kovalla kädellä, mutta jos huhut pitävät paikkansa, rangaistuksia jaettiin epätasaisesti – ja siinä mielessä menettely jäi oikeudenmukaisuuden riiman alle.

Nähdessäni jälleen iltahämärässä siintävät Leipzigin tornit, joita

olen tottunut pitämään maamerkinäni, tunsin rintakehäni vasemmalla puolella miellyttävän kiihkeää levottomuutta, vaikka kuinka yritin piiloutua stoalaisuuteni taa.

Pyökkilehto kuiskii lempeämmin,
 lempeämmin kietoo savu majan uumeniinsa
 hopeapilvien alla, laaksossa kun hiljaa kohoaa
 ja leyhyy vastaan kotimaamme tuoksu.

Pohjolan raisuille pojille
 ovat kallioilla kasvavat punervat marjat
 palmuviiniä; riemuiten kajahtaa kukkulalla
 kiitoslaulu kivisen maan suomasta sadosta.

Vaan ihanammin nyökkää mulle omenapuu,
 Atalanten hedelmiä hehkeämmin:
 viehkeämmin viekoittelee vehnälyhde pellolla
 kuin ananaksen tuoksu huokuu päiväntasaajalla.

Humiskaa, kukkaislaakson tammet, kuiskikaa
 kulta-aikojen lasten uskotut:
 kevään koittaessa lehdossa teitä tervehdin
 satakielten kuorossa riemuiten minäkin.

Kruunaathan, Irene³¹³, isänmaan
 tähkäin kullalla kun korjuulaulu kaikuu,
 valathan voimaa varteen, kun tarvitaan miestä
 keihästä heiluttamaan ja auraa puolustamaan³¹⁴.

313 *Irene*: yksi Zeuksen ja Themiksen tyttäristä eli horista, jolle Hesiodos antoi *Jumalten synty* -teoksessaan nimen ”Rauha” (kreik. *Eirene*, ”rauha”). Horat suojelivat maanviljelystä, jonka menestys riippui vuodenaikojen säännönmukaisuuden lisäksi hallinnosta, oikeudesta ja rauhanajasta. Taustalla on ajatus siitä, että hyvä hallinto, oikeus ja rauha saavat kaiken kukoistamaan. (Myllykoski 2002, 113.)

314 *Keihästä heiluttamaan - - auraa puolustamaan*: säe viittaa rauhan eli

Taivainen totuuden valo!
 Vallitkoon yksin vapaus ja oikeudenmukaisuus.
 Kun järki jakaa oikeuden tasan,
 kasvaa kestävä onni kohisten yli kunnaitten.

Tämän sydämellisen tervetuliaistoivotuksen myötä päivä kääntyi iltaan, ja kohta seisoin kaupungin portilla. Schnorr oli vastikään palannut Sveitsistä – matkalta, josta en poissa ollessani tiennytkään – ja kun astuin huoneeseen, hän tervehti minua ystävän loistavin kasvoin, kuten muutama vuosi sitten palatessani Arethusan lähteeltä.

Tällainen oli minun kesäni, ystävää hyvää. Uskon, että löydät siitä monenmoista moittimisen ja huomauttamisen aiheita – itse ainakin löydän.

Nyt messupäivien aikana aion tehdä vielä pienen patikkaretken Dresdeniin ja Weimariin, sillä olen antanut sanani siitä, ja sanani tulee pysyä järkähtämättömänä kuin Jumalan vuori. Vaikka se ei muille niin tuiki tärkeää olisikaan, sillä on väliä minulle, oman luonteeni tähden. Sitten käännyin jälleen kreikkalaisten puoleen ja mestaroin omaa sammakon elämääni³¹⁵ parhaani mukaan.

Eirenen lisäksi jumalatar Pallas Atheneen: nimi ”Pallas” tarkoittaa ”keihään heiluttajaa”, sodan jumalatar, joka innosti miehiä taisteluun (Forsman 2016, viitattu 17.5.2017). Pallas Athene oli kuitenkin valtion suojelija sekä sodan että rauhan aikana; hän suojeli myös maanviljelystä ja antoi ihmiskunnalle auran ja haravan (Lindskog 1984, 19–20).

315 *Sammakon elämäni*: viittaus Aristofaneen komediaan *Sammakot*.

ALAVIITTEISSÄ KÄYTETYT LÄHTEET

- Acerbi, Giuseppe: *Matka halki Suomen v.1799*, suom. Hannes Korpi-Anttila. WSOY, 1983.
- Drews, Jörg: ”Erläuterungen” ja ”Nachwort”, teoksessa Seume, Johann Gottfried: *Mein Sommer 1805*, toim. Jörg Drews ja Sabine Kyora. Insel Verlag, 2002.
- Castrén, Paavo & Pietilä-Castrén, Leena: *Antiikin käsikirja*. Otava, 2006 (2000).
- Christensen & Mønster-Kjær: ”Nelson sai Kööpenhaminassa vaikeimman voittonsa”, *Historia*-lehti 1.7.2016 (historianet.fi, viitattu 23.11.2016).
- Fagerholm, Bengt: *Kävelyllä keisarien Pietarissa*. Atena Kustannus, 2004.
- Forsius, Arno: ”Johann Friedrich Struensee (1737–1772) – lääkäri, valistusfilosofi ja sosiaaliuudistaja”, 2000. Viitattu 1.11.2016. Julkaistu lyhennettynä: *Suomen Lääkärilehti* 2000: 38: 3838.
- Forsman, Kaarlo: *Kreikkalaisten ja Roomalaisten Mytologiaa eli Jumalaistarut ja Sankarisadut*. Otava, 1895. Project Gutenberg eBook, viitattu 17.5.2017, <http://www.gutenberg.org/files/53438/53438-8.txt>.
- Griep, Wolfgang: ”Das Rad, das alles treibet. Über Johann Gottfried Seumes nordische Reise im Sommer 1805”, teoksessa Griep, Wolfgang & Sangmeister, Dirk: *Ausflucht in den Norden. Über Johann Gottfried Seumes Reise im Sommer 1805*. Eutiner Landesbibliothek, 2004.
- Kasekamp, Andres, 2013: *Baltian historia*, suom. Irina Kyllönen. Vastapaino, 2013. (Alkuteos: *A History of the Baltic States*, Palgrave Macmillan, 2010.)
- Kyora, Sabine: ”Historiographie. Seumes politische Schriften”, teoksessa *Wo man aufgehört hat zu handeln, fängt man gewöhnlich an zu schreiben. Johann Gottfried Seume in seiner Zeit. Vorträge des Bielefelder Seume-Colloquiums 1989 und Materialien zu Seumes Werk und Leben*, toim. Jörg Drews. Bielefeld, 1991.
- Klinge, Matti: ”Aleksanteri I (1777–1825), Venäjän keisari, Suomen suuriruhtinas”. Kansallisbiografia-verkkojulkaisu. Suomalaisen

- Kirjallisuuden Seura, 2000. Viitattu 12.1.2016.
 URN:NBN:fi-fe20051410
 ISSN 1799-4349 (Verkkojulkaisu)
- Lindskog, Claes: *Kreikkalaisia jumalaistaruja ja satuja*, suom. I.K. Inha, WSOY, 1984 (1928).
- Malmberg, Ilkka: ”Miten kuningas sai tietää sodan alkaneen”, *Helsingin Sanomat* 29.2.2008.
- Montefiore, Simon Sebag, 2006: *Ruhtinas Potemkin ja Katariina Suuri*, WSOY, 2006.
- Mürsepp, Peeter: ”Mathematics and Technology at the University of Tartu”, teoksessa *A Bridge Between Conceptual Frameworks. Sciences, Society and Technology Studies* (toim. Raffaele Pisano). Springer, 2015.
- Myllykoski, Päivi: ”Selitykset”, teoksessa Hesiodos: *Jumalten synty*, suom. Päivi Myllykoski, Tammi, 2002.
- Pesonen, Pekka: *Venäjäin kulttuurihistoria*. Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus, 1998.
- Ramdohr, Friedrich Wilhelm von: *Studien zur Kenntniss der schönen Natur, der schönen Künste, der Sitten und der Staatsverfassung auf einer Reise nach Dänemark*, Verlag Helwingsche Hofbuchhandlung, 1792.
- Rousseau, Jean-Jacques: *Yhteiskuntasopimuksesta*. Suomentanut J.V. Lehtonen, 1988 (1918), Karisto. Alkuteos: *Du contrat social ou principes du droit politique*, 1762.
- Seume, Johann Gottfried: *Spaziergang nach Syrakus im Jahre 1802*. Papierfabrik Schoeller & Hoesch GmbH, 1960.
- Seume, Johann Gottfried: *Spaziergang nach Syrakus im Jahre 1802*, 1803. Digitaalinen faksimile ensipainoksesta. Deutsches Textarchiv, Staatsbibliothek zu Berlin – Preußischer Kulturbesitz. (http://www.deutschestextarchiv.de/book/show/seume_syrakus_1803)
- Tacitus, Publius Cornelius: *Germania*. Latinan kielestä kääntänyt ja lyhyesti selittänyt Tuomo Pekkanen, 2. painos. Gaudeamus, 1988.
- Zetterberg, Seppo: *Viron historia*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2007.

Zänker, Eberhard: *Johann Gottfried Seume. Eine Biographie*. Faber & Faber Verlag GmbH, 2005.

VANHOJEN MITTOJEN MUUNTAMISEEN KÄYTETYT LÄHTEET:

Drews, Jörg, 2002: ”Erläuterungen” ja ”Nachwort”, teoksessa Seume, Johann Gottfried: *Mein Sommer 1805*, toim. Jörg Drews ja Sabine Kyora. Insel Verlag, 2002.

Suomen Standardoimisliitto: *SI-opas* (myös painettuna, ISBN 952-5420-93-0) (PDF) SFS-oppaat. 04.11.2002. Suomen Standardoimisliitto. Viitattu 21.11.2017.

